

MİMARLIK PLANLAMA VE TASARIM ALANINDA ARAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRMELER

Cilt 1

EDİTÖR:

Doç. Dr. H.Burçin HENDEN ŞOLT

gece
kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editör / Editor • Doç. Dr. H.Burçin HENDEN ŞOLT
Birinci Basım / First Edition • © Şubat 2021
ISBN • 978-625-7342-71-1

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.
Citation can not be shown without the source, reproduced in any way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

Mimarlık Planlama ve Tasarım Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler

Cilt 1

EDİTÖR

Doç. Dr. H.Burçin HENDEN ŞOLT

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

BİNA DIŞ YÜZEYLERİNDEKİ KENTSEL PEYZAJA YANSIYAN GÖRÜNTÜ KİRLİLİKLERİ

Sema KARAGÜLER, Bengi KORGAVUŞ 1

BÖLÜM 2

KENTSEL ÖLÇEKTE DÖNÜŞÜM VE YENİLEME PLANLARININ PEYZAJ MİMARLIĞI İLKELERİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Derya GÜLÇİN, K. Tuluhan YILMAZ 23

BÖLÜM 3

ÇANAKKALE CUMHURİYET MEYDANI MEVCUT DURUM ANALİZİ

Alper SAĞLIK, Çağrı SAVAŞ, Emine GÜLEÇ, Simge ÇAKAR 45

BÖLÜM 4

KOMŞUM TOTORO ANİMASYON FİLMİ, HAYAO MİYAZAKİ VE KURGUSAL MEKAN ÜZERİNE BİR ANALİZ

Elif ÖZDOĞLAR, Çağrı YALÇIN 69

BÖLÜM 5

PEYZAJ EKOLOJİSİNDE BİYOTOP HARİTALAMANIN ÖNEMİ

Yeliz SARI NAYİM 89

BÖLÜM 6

İÇ MEKAN TASARIMLARINDA GRAFİK TASARIM UYGULAMALARI

Bora BİNGÖL, Ayşe Betül GÖK 101

BÖLÜM 7

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDE İKLİM NÖTR VE AKILLI KENTLER

İdil DAL, Sebahat AÇIKSÖZ 117

BÖLÜM 8

TÜRKİYE’DE KIRSAL ALANLARIN KALKINMASI SÜRECİNDE KATILIMCI YAKLAŞIM VE HIZLI KIRSAL DEĞERLENDİRME TEKNİĞİ İLE ÖRNEK BİR UYGULAMA

Tuğba KİPER, Osman UZUN, Oğuz ATEŞ 133

BÖLÜM 9

TARİHİ ZİRAAT BANKASI YAPILARI: 1888 – 1955

Umut Devrim TUNCA, Eti AKYÜZ LEVİ 157

BÖLÜM 10

PROJE SÜREÇ YÖNETİMİ VE SÜREÇ İYİLEŞTİRMESİ

Rüveyda KÖMÜRLÜ, Merve KILINÇ 187

BÖLÜM 11

KIŞ TURİZMİ AÇISINDAN KETENÇİMEN KAYAK MERKEZİN’İN DEĞERLERLENDİRİLMESİ

Gülden Sandal ERZURUMLU, Nuriye Ebru YILDIZ 205

Bölüm 1

BİNA DIŞ YÜZEYLERİNDEKİ KENTSEL PEYZAJA YANSIYAN GÖRÜNTÜ KİRLİLİKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Sema KARAGÜLER^{1}
Dr. Öğr. Üyesi Bengi KORGAVUŞ²*

1 Yeditepe Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, skaraguler@gmail.com

* Sorumlu Yazar

2 Yeditepe Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
bdemirkan@yeditepe.edu.tr

1. GİRİŞ

Genel olarak literatürde görüntü kirliliği ile ilgili farklı yerleşim bölgelerinden alınmış kesitlere ait birçok çalışma yer almaktadır. Ancak; konuyu bir cadde bazında ele alıp kirliliği oluşturan nedenleri ve getirilecek çözümleri bu caddeye özgü olarak belirlemek daha köklü ve sağlıklı sonuçlara ulaştıracaktır.

Bir sokak ya da caddenin görüntü kirlilikleri içinde; o cadde ve sokaktan cephe alan dükkânlara ait yola taşan eşya ve eklentiler, kaldırımları işgal eden çöp konteynerleri, trafo kutuları, geçici yerleştirilmiş bilet kulübeleri, mobeseler, geri-dönüşüm kumbaraları rasgele bırakılmış bisiklet, motosiklet gibi nesnelere yer almakla birlikte: bu nesnelere kaldırılabilir ya da daha önceden hazırlanmış uygun yerlere taşınabilirliği söz konusudur. Bu nedenle, Cadde ya da sokağın yüz aldığı binalardaki kullanım sırasında oluşan eklentiler ve mimariye aykırı gelişmiş uygulamaların düzeltilmesi ile ilgili çözümler, özel mülkiyet de söz konusu olduğundan, kentsel yönetim dışındaki işlemleri ve uzun bir zaman periyodunu gerektirmektedir. Dolayısıyla, sokak bazındaki görüntü kirlilikleri içinde; sokakları oluşturan binalardaki görüntü kirlilikleri giderilmeleri açısından düşünüldüğünde, yukarıda belirtilen sokağa ya da caddeye taşınmış taşınabilir nesnelere göre, çok daha önemli yer tutar.

Cepheler, bir caddenin, bir sokağın kimliğini doğrudan etkiler. Caddenin tarihçesini, hangi mimari üslupla yapıldığını gösteren cepheler, kentsel kimliğin oluşmasında en önemli öğedir. Başka bir deyişle, cepheler o kentin tarihsel gelişimi ile ilgili en doğru ip uçlarını verir (Demir, 2014).

Bu bağlamda, yazıda önce bina düzeyinde oluşan görüntü kirliliklerinin belirlenmesi ve oluşum nedenleri ile birlikte aralarındaki ilişkiler incelenmekte ve değerlendirilmektedir. Daha sonra ise, bu değerlendirmeler ışığında çözüm önerilmeleri araştırılmaktadır.

2. MEVCUT YAPILAŞMALARDA ÖRNEKLER

Şekil 1 ve 2’de görüldüğü gibi bir cadde ve bu caddeden cephe alan binalarla ilgili olarak mevcut örneklerden görsellere yer verilmiştir. Bu örneklerde gerek cadde veya sokak gerekse cephe alan binalarda oluşan görüntü kirlilikleri bir arada görülmektedir. Bu örneklerde göze çarpan bina cephelerindeki reklam panoları ve tabelaların oluşturduğu görüntü kirlilikleri üzerinde yapılan araştırmalar, genellikle, bu kirlilikleri azaltmak amaçlıdır (Chmielewski vd.,2016; Bankole, 2013; Çubukcu vd., 2010).

Ayrıca, kirli görünümlü bina cepheleri için; Konya kenti örnekli bir araştırmada “görsel kirlenmeye neden olan cansız elemanlar olarak” olarak söz edilmektedir (Önder ve Konaklı, 2002).

Şekil 1: İstanbul'da bir caddeki bina cepheleri (URL-1)

Şekil 2: Yeni teknik eklentilerin bina cephelerine ve sokağa yansımaları (URL-2)

3. UYGULAMA ALANININ KISA TARİHÇESİ

Araştırmada pilot bölge olarak İstanbul'un Şişli ilçesindeki Abide-i Hürriyet Caddesi seçilmiştir. İstanbul'daki önemli anıtlardan biri olan Abide-i Hürriyet 1911 de açılmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Şişli, 1930'larda şehrin en mutena semtlerinden biri durumundadır. Büyükdere Caddesi üzerinde tek yapı eski tramvay garajıdır. Karşılığı ise mezarlıktır. Halaskargazi Caddesi'ne paralel giden Abide-i Hürriyet Caddesi'nin batısında Bomonti Bira Fabrikası ve bahçesinin bulunduğu sırtlara doğru, semtin 1920'ler sonrasında hızla yapılaşan kesimleri yer almaktadır. Bugün de varlığını sürdüren Feriköy Fırın Sokağı ve ona paralel Sıra Cevizler Sokağı semtin son meskûn bölgeleridir. 1930-1940 yılları arasında başta Halaskargazi olmak üzere semtin ana caddelerinin iki yanında, çoğu günümüze kadar gelen, döneminin en lüks apartmanları bitişik nizamda kurulmuş olup; böyle bir apartman yerleşmesi Abide-i

Hürriyet Caddesi'nin batısında kalan ve en ünlüleri Hanımefendi Sokağı, Perihan Sokağı, Sıra Cevizler Caddesi olan sokaklarda da büyük bir hızla gelişmiştir. Ünlü "Lüküs Hayat" opereti, zengin ve modern yaşam özlemine dile getirirken "Şişli'de bir apartman; yoksa eğer halin yaman" dizeleriyle dönemin bu gelişmesini belgeler (URL-3).

Şişli semtinin mutena bir konut ve yerleşme bölgesi olarak gelişmesi 1960 hatta 1970'lere kadar sürmüştür, bu dönemden sonra ise semt, çevre semtlerle birlikte daha çok zengin çarşıların, pasajların, seçkin dükkânların, butiklerin, işyerlerinin, bankaların yer aldığı; ticaret, iş ve eğlence hayatının ağır bastığı bir yapı kazanmıştır (URL-3).

Şişli kuruluşundan itibaren üst sosyo ekonomik katmanlarda yer alan yabancıların ve azınlıkların rağbet ettikleri bir semt olmuştur. Cumhuriyet'ten sonra, bu yapı bir ölçüde değişse de halen İstanbul'un, azınlıkların belli ve giderek azalan bir oranda buldukları nadir semtlerindendir (URL-3).

Şişli İlçesi hızla gelişen değişim içinde 21. yy. İstanbul'unun hatta Türkiye ekonomisinin iş ve finans merkezi olma yolundadır. Dolayısıyla, bu dönemde Osmanbey -Şişli ana güzergâhlarında olan Abide-İ Hürriyet Caddesi şehir içi otobüslerinin geçtiği toplu taşıma hattı olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1980'li yıllar ile 2000'li yıllar arasında Şişli-Osmanbey semtleri, kömür yakıtlı kalorifer sisteminin oluşturduğu hava kirliliği ve yoğun bir toplu taşıma otobüslerinin egzoz gazlarının altında kalmıştır. Bu durum semtin özellikle Abide-İ Hürriyet Caddesi üzerindeki apartmanlarının konut fonksiyonundan işyerlerine dönüşümünü daha da hızlandırmıştır.

2000'li yıllardan sonra kömürün yerine doğalgaz kullanımına geçiş ve şehir otobüslerinin temiz atıklı yeşil otobüslere dönüştürülmesi ile söz konusu hava kirliliği büyük ölçüde dağılmıştır.

4. BİNALARDA KENTSEL PEYZAJI ETKİLEYEN GÖRÜNTÜ KİRLİLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Uygulama alanı olarak seçilen İstanbul, Abide-i Hürriyet Caddesi boyunca yer alan ve Şekil 1'de görülen 59 adet parselde kentsel peyzajı etkileyen binalarla ilgili aşağıda sıralanan görüntü kirlilikleri gözlenmiştir.

- A. Cephe üzerinde gelişigüzel yerleştirilen **klima cihazları**
- B. Pencere veya çatılara sonradan yerleştirilmiş **çanak antenler**
- C. Bina cephelerinde yer alan ve sarkan **kablolar**
- D. Cephelere yerleştirilmiş **afiş ve tabelalar**
- E. Cepheye yer alan **alarm cihazları**

F. Sonradan yapılan **cephe değişiklikleri** (kat ekleme, balkon kapatma, girişteki yeni eklentiler vb.)

G. **Pencere değişiklikleri** (değişmiş pencere doğramaları, farklı panjur eklentileri vb.)

H. Cephe kirliliği

I. **Hasar ve bozulmalar** (Yıpranmış ve dökülmüş cephe kaplamalar, sıvalar, denizlikler, onarılmamış her türlü cephe elemanları vb.)

Bu kirliliklerin parsel bazındaki sayısal dağılımı Tablo 1’de görülmektedir.

Şekil 3: Uygulama alanı parselasyon düzeni, Abide-i Hürriyet Caddesi- İstanbul.

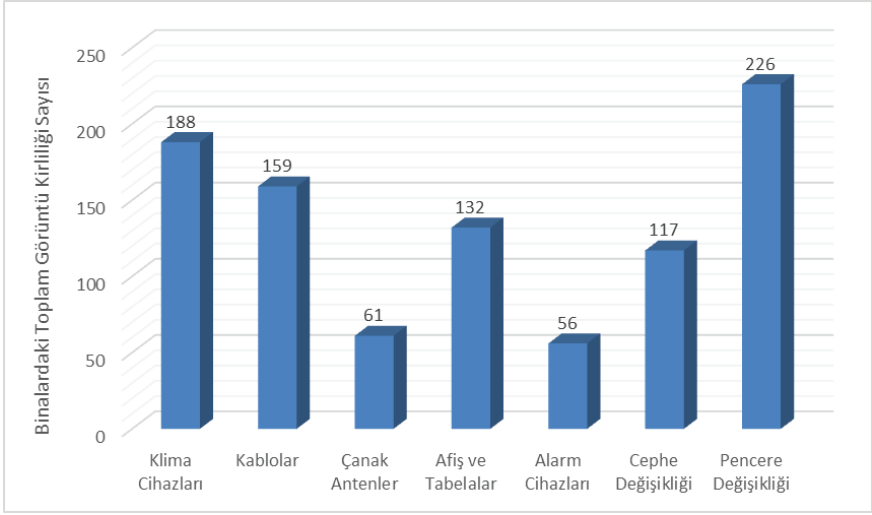
Tablo 1: Bina Kirlilik Türlerinin Parsellere Göre Sayısal Değerleri

I. Hasar ve Bozulmalar	H. Cephe Kirliliği	G. Pencere Değişikliği	F. Cephe Değişikliği	E. Aların Cihazları	D. Afış ve Tabelalar	C. Kabloolar	B. Çanak Antenler	A. Klima Cihazları		Parsel No
Çok Kötü 5*	Çok Kirli 5*	6	3	2	2	5	1	7		1
Çok Kötü 5	Çok Kirli 5	1	1	1	2	4	-	-	Ziraat Bank	2
Kötü 4	Çok Kirli 5	4	1	1	1	2	-	-	Apt	3
Orta Kötü 3	Çok Kirli 5	3	1	1		4	-	1	Apt	4
Kötü 4	Kirli 4	4	1	1	1	4	-	3	Apt	5
Kötü 4	Kirli 4	3	1	1	1	6	3	4	Apt	6
Kötü 4	Orta Kirli 3	6	2	3	3	2	1	1	Apt	7
Kötü 4	Kirli 4	4	3	1	3	3	-	1	Apt	8
Çok İyi 1	Çok Temiz 1	-	-	-	-		1	-	Apt	9
Kötü 4	Kirli 4	-	-	2	12	2	-	11	Apt	10
Orta Kötü 3	Orta Kirli 3	10	2	1	2	6	-	2	Apt	11
İyi 2	Temiz 2	-	-	-	3		-	-	K. Apt	12
Kötü 4	Kirli 4	-	3	-	1	4	-	-	İşyeri	13
Orta Kötü 3	Orta Kirli 3	2	2	1		4	2	-	Apt. Siy	14
Kötü 4	Kirli 4	5	-	1	2	3	1	2	Apt	15
Orta Kötü 3	Orta Kirli 3	1	3	1		4	4	2	Apt	16
Orta Kötü 3	Orta Kirli 3	8	4	-	7	7	-	6	Apt	17
Orta Kötü 3	Orta Kirli 3	1	2	-	2	5	-	2	Apt	18
Orta Kötü 3	Orta Kirli 3	4	2	4		5	-	2	Apt	19
Orta Kötü 3	Temiz 2	10	3	4	3	10	-	9	Apt	20
Kötü 4	Orta Kirli 3	5	2	1	1	8	-	5	Apt	21
Orta Kötü 3	Temiz 2	2	2	2	3	5	1	4	Apt	22
Kötü 4	Orta Kirli 3	3	4	1	5	5	-	6	Apt	23
Kötü 4	Kirli 4	-	2	1	1	5	1	1	Apt	24
Kötü 4	Temiz 2	-	-	-	1	-	-	2	Apt	25
Kötü 4	Çok Kirli 5	9	4	-	5	8	-	10	Apt	26
Çok Kötü 5	Çok Kirli 5	10	7	1		6	1	8	Apt	27
Kötü 4	Orta Kirli 3	1	1	-	1	6	-	3	Apt	28
Kötü 4	Çok Kirli 4	4	3	2	4	3	6	1	Apt	29
İyi 2	Temiz 1	-	-	-	-	-	-	-	Vakıf	30

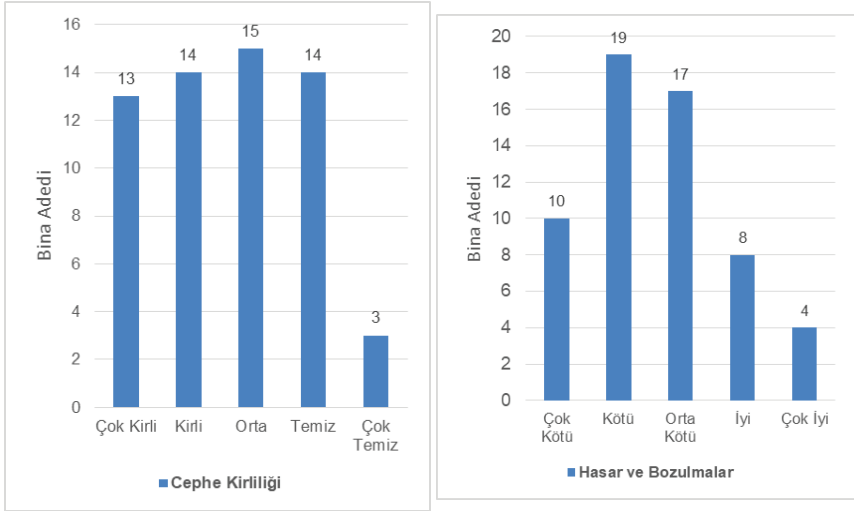
* Bu değerler Tablo 'de ki nominal değerlerin ordial değerlere dönüşüm değerleridir.

Tablo 1: Bina Kirlilik Türlerinin Parsellere Göre Sayısal Değerleri (devam)

I. Hasar ve Bozulmalar	H. Cephe Kirliliği	G. Pencere Değişikliği	F. Cephe Değişikliği	E. Alarmlar	D. Afis ve Tabelalar	C. Kablo ve Antenler	B. Çanak Antenler	A. Klima Cihazları		Parsel No
İyi 2	Temiz 2								Büro	31
Çok Kötü 5	Çok Kirli 5	8	6	2	1	3	-	4		32
İyi 2	Temiz 2	4	1	1	3	2	1	1	Apt	33
Orta Kötü 2	Kirli 4	5	3	-	-	5	-	2	Apt	34
Çok Kötü 3	Çok Kirli 5	4	3	2	3	4	3	2	Apt	35
Orta Kötü 3	Orta Kirli 3	-	3	-	3	3	-	-	Apt	36
Orta Kötü 3	Orta Kirli 3	8	-	1	2	6	2	8	Apt	37
İyi 2	Temiz 2	-	2	1	5	3	-	2	Apt	38
İyi 2	Temiz 2	5	-	1	3	1	-	-	Apt	39
Kötü 4	Kirli 4	4	2	-	3	3	-	3	K. Apt	40
Kötü 4	Kirli 4	8	-	-	-	3	4	4	İşyeri	41
Çok Kötü 5	Çok Kirli 5	6	-	1	1	2	-	-	Apt. Siy	42
Orta Kötü 3	Temiz 2	8	1	1	-	2	-	1	Apt	43
İyi 2	Orta Kirli 3	6	2	1	1	4	1	4	Apt	44
Çok Kötü 5	Çok Kirli 5	5	2	-	2	8	3	8	Apt	45
Çok Kötü 5	Çok Kirli 5	2	1	1	4	6	-	1	Apt	46
Çok İyi 1	Temiz 2	-	-	-	-	-	-	-	Apt	47
İyi 2	Temiz 2	-	2	-	3	2	-	-	Apt	48
Kötü 4	Kirli 4	4	2	1	8	7	2	5	Apt	49
Çok Kötü 5	Çok Kirli 5	6	7	1	2	12	5	9	Apt	50
Çok Kötü 5	Kirli 4	7	5	1	8	20	2	25	Apt	51
Orta Kötü 3	Çok Temiz 1	13	1	2	2	6	2	7	Apt	52
Kötü 4	Kirli 4	5	3	1	8	6	-	6	Apt	53
Çok iyi 5	Temiz 2	-	-	-	-	-	-	-	Apt	54
İyi 2	Temiz 2	-	-	1	1	2	-	1	Apt	55
Orta Kötü 3	Orta Kirli 3	2	2	2	-	-	3	-	Apt	56
Orta Kötü 3	Orta Kirli 3	4	8	1	1	4	1	2	Apt	57
Orta Kötü 3	Kirli 4	6	2	1	1	3	4	1	Apt	58
Çok İyi 5	Çok Temiz 5 1	-	-	-	1	-	-	-	Okul	59

Şekil 4: Caddede üzerindeki binalarda oluşan kirlilik miktarlarının Tablo 1’de ki ordinal değerleri belirten dağılım grafiği

Şekil 5: Tablo 3’e Dayalı Olarak Cephe Kirliliği (H) İle Hasar ve Bozulmalar Arasındaki Derecelenmeyi Gösteren Grafik.

5. DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, Tablo.1. deki değerler kullanılarak, 4. Bölümde belirlenmiş olan görüntü kirliliklerinin aralarındaki ilişkiler istatistiksel olarak ortaya konacaktır. Bu ilişkiler ve 3. Bölümde açıklanan alanın tarihçesi ışığında uygulama alanındaki kirliliği oluşturan nedenler belirlenecektir.

Belirlenen görüntü kirliliklerinin aralarındaki ilişkilerin incelenmesinde, istatistiksel bir yöntem olan korelasyon katsayısı yöntemi kullanılmaktadır. Korelasyon Katsayısı (r),” bir çokluğun içerisindeki x ve y değerleri arasındaki doğrusal ilişkinin kuvveti” olarak tanımlanır. Kısaca formülü (URL-4):

$$r = \frac{n\sum xy - (\sum x) \cdot (\sum y)}{\sqrt{n(\sum x^2) - (\sum x)^2} \cdot \sqrt{n(\sum y^2) - (\sum y)^2}}$$

Kirlilikler Arasındaki İlişkilerin İstatistiksel Olarak Değerlendirilmesi

Görüntü kirlilikleri arasındaki ilişkileri belirlemek üzere, Tablo 1. deki değerlerin dağılımları Şekil 4 ve Şekil 5’de grafiksel olarak ortaya konmuştur. Ayrıca bu değerler arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanmış ve Tablo 2’ deki matris oluşturulmuştur.

Bu matriste, kirlilikler arası korelasyon katsayılarının 0,50 ve üstündeki değerleri ilişkili kabul edilmiştir. Ancak, 3. bölümde harflerle ifade edilen cephe kirliliklerinden Cephe kirliliği (H) ile Hasar ve Bozulmalar (I) kirlilik değerleri, diğer kirlilik değerleri gibi rasyonel olmayıp, iyi, kötü, orta, çok iyi gibi nominal değerler olarak belirtilmiştir. Bu nedenle, bu değerleri diğer rasyonel kirlilik değerleri ile korelasyonlar kurarak ilişkileri belirlenemeyeceğinden, bu nominal değerler, göreceli olarak Tablo 3’de belirtilen ordinal değerlere dönüştürülerek, yalnızca birbirleri arasındaki korelasyonun hesaplanması yoluna gidilmiştir.

Tablo 2: Kirlilik – Korelasyon Katsayı Matrisi

Kirlilik Kirlilik	A	B (y ₁)	C (y ₂)	D (y ₃)	E (y ₄)	F (y ₅)	G (y ₆)
A (x ₁)		0,183	0,83	0,54	0,17	0,40	0,50
B (x ₂)			0,227	0,059	0,144	0,210	0,220
C (x ₃)				0,372	0,176	0,523	0,487
D (x ₄)					0,112	0,136	0,078
E (x ₅)						0,176	0,354
F (x ₆)							0,354
G (x ₇)							

Tablo 3: *Cephe Kirliliği ve Hasar ve Bozulmalara ait Nominal Değerlerinin Ordinal Değerlere Dönüşümü*

Çok Kirliliği – Çok Kötü	5
Kirliliği – Kötü	4
Orta Kirliliği – Orta Kötü	3
Temiz – İyi	2
Çok Temiz – Çok İyi	1

Bu dönüşüme göre belirtilen ordinal değerlerin parsellere göre dağılımları Tablo 1’de gösterilmiş olup, cephe kirliliği ile, hasar ve bozulmalar arasındaki korelasyon 0,98 olarak hesaplanmıştır.

5.1. Kirliliği Oluşturan Nedenlerin Belirlenmesi

Kirliliği oluşturan nedenler, 5. Bölümde açıklanan bölgenin geçmişine ve 5.1’deki ilişkilerin (Tablo 1, Tablo 2, Şekil 4 ve Şekil 5) değerlendirilmesine göre aşağıdaki şekilde yorumlanarak belirlenecektir:

- Cephe üzerinde gelişigüzel yerleştirilen klima cihazları (A) ile binalardan sarkan kablolar (C) olarak belirlenen kirlilikler arasında yüksek bir korelasyon saptanmıştır ($r=0,83$). Bu yüksek korelasyon şöyle açıklanabilir:

Bölgenin tarihçesinden de görüleceği gibi, 50-55 yıllık bir yaşa sahip olan bu yapıların inşa edildikleri dönemde (60-65’li yıllar) teknolojik gelişme olarak klima cihazlarının yaygın olmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu teknolojiler yayılmaya başlayınca, klima cihazlarının, yıllanmış binalara yeni teknolojinin ürünleri olarak sonradan adapte edilmesi ihtiyacı doğmuştur Bunun bir devamı olarak, cihazların binalara yerleştirilirken montaj için gerekli kabloları da teknik aksam olarak beraberinde getirmiştir. Sonuçta, bugünün (A) ve (C) kirliliklerinden oluşan eklenti görünümü oluşmuştur.

- Cephe üzerinde gelişigüzel yerleştirilen klima cihazları (A) ile, cephelerdeki afiş ve tabelalar (D) olarak belirtilen kirlilikler arasında da orta bir korelasyon ($r= 0,54$) saptanmıştır. Bu orta derecedeki korelasyon bölgenin geçmişine bağlı olarak açıklanabilir:

Seçilen bölgenin içinde bulunduğu merkezi iş alanı (M.İ.A.)’nın konutlar aleyhine yayılması, araştırmada seçilen cadde üzerindeki konutların önemli bir bölümünün iş yerlerine dönüşmesine neden olmuştur. Bu durum, binalar üzerinde rasgele yerleştirilen afiş ve tabelaların çoğalmasıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca da, bütün gün kullanılan iş yerleri, kısmen sabah ve akşam saatleri dışında kullanılmayan konutlara oranla, yazın nemli ve sıcak iklimli bölgenin klima cihazları kullanımını daha da körüklemiştir. Dolayısıyla, bir bakıma; tabela ve afişler, beraberinde, cephelerde yoğun klima cihazlarının yer almasına da neden olmuştur.

▪ Cephe üzerinde gelişigüzel yerleştirilen klima cihazları, dış cepheye monte edilirken, pencere doğramaları, panjur değişiklikleri gibi farklılıklara neden olduğundan, klima cihazları (A) ve pencere değişiklikleri (G) kirlilikleri arasında da $r=0,50$ gibi bir orta düzeyde korelasyon saptanmıştır.

▪ Aynı şekilde, binalardan çeşitli nedenlerle sarkan ve cephede oluşan kablolar da pencere, çatı, balkon gibi yapı elemanlarında tahribata ve görüntü karmaşasına yol açmış olduğundan, bu iki kirlilik yani kablolar (C) ve cephe değişiklikleri (F) arasında $r= 0,52$; aynı nedenle, kablolar (C) ve pencere değişiklikleri (G) arasında da $r=0,48$ gibi orta düzey korelasyonlar saptanmıştır.

▪ Bölgedeki geçmiş yıllarda ısıtma için kullanılan fosil sıvı yakıt ve kömür gibi enerji kaynakları nedeniyle oluşan hava kirliliği ile, seçilen caddenin geçmiş yıllarda sakin bir sokak niteliğinden, giderek toplu taşın arterine dönüştürülmesi nedeniyle artan araç egzoz gazlarının oluşturduğu kirlilik, birlikte yapılar üzerinde yoğun bir kirlenmeye yol açmıştır. Böylece, bina cepheleri hızla kirlenmiştir. Bu durum, cephe hasar ve bozulmaları ile ilgili bakımların ihmal edilmesini beraberinde getirmiştir. Sonuçta, Tablo 3. deki nominal değerler (iyi, kötü gibi) üzerinden belirtilen cephe kirliliği (H) ile hasar ve bozulmalar (I) arasında $r= 0,98$ gibi kuvvetli bir korelasyon saptanmıştır.

▪ Şekil 4’de görülen binalardaki kirlilik miktarının dağılım grafiği incelendiğinde, kirliliklerin çoktan aza doğru; pencere değişiklikleri-klima cihazları-kablolar-afiş ve tabelalar-cephe değişiklikleri-çanak antenlerinin cihazları olarak sıralandığı görülmektedir. Bu sıralanışta pencere değişikliğinin en başta olması, ortak kullanım hakkı bilinçsizliği ve mevzuatta koordinasyon yetersizliğinin bir sonucu olarak açıklanabilir.

▪ Ayrıca, Şekil 5’deki H ve I kirliliklerinin derecelenme grafiklerine bakıldığında, çok temiz ve bakımı çok iyi cephelerin çok azınlıkta kaldığı, orta kirli ve kirli bina cepheler ile bakımı kötü ve orta derecede kötü bina cephelerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bunun nedeni de binaların çoğunun yaşlı olması ve bölgenin geçmişindeki hava kirliliğinin çokluğunun cephe kirliliği ile hasar ve bozulmalara yansımalarıdır.

Binalarda görülen bu görüntü kirlilikleri yanında, seçilen cadde üzerindeki binalar dışında oluşan görüntü kirlilikleri ve nedenleri de yapılan gözlemler ışığında aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Kaldırımlarda yer alan çöp konteynerleri,
- Yola taşan dükkânlara ait eklentiler
- Kaldırımlara düzensizce oturtulmuş trafo kutuları,

- Kaldırımlara yerleştirilmiş geçici araç parkları için bilet kulübeleri,
- Her türlü kaldırım işgalleri (Sandalye, tabure, bisiklet, motosiklet vb.)
- Cadde kenarlarına gelişigüzel bırakılmış geri-dönüşüm (re-cycle) kumbaraları
- Caddeyi daraltarak park edilmiş arabalar
- Reklam, pano vb. afiş pankartlarının gelişigüzel olarak etrafa asılması

Görüldüğü gibi, cadde üzerindeki ortak kullanıma ait ve caddenin görünümünü olumsuz yönde etkileyen, binalar dışındaki yukarıda belirtilen kirliliklerin nedenlerinin, bölgedeki tarihsel gelişim ve yerel yönetimden edinilen bilgiler açısından ele alındığında, toplumun kültürel anlayışları, yerel yönetimlerin zorlanmaları ve yasal mevzuatın eksikliği gibi ana nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir.

Seçilen cadde üzerindeki bina dış yüzeylerinde oluşan kirliliklerin dağılım grafikleri ile, aralarındaki korelasyonlara ve bölgenin geçmişine göre yapılan yukarıdaki değerlendirmeler, caddedeki gözlemler ve kullanıcıları ile yapılan görüşmeler ışığında önem derecesine göre aşağıda sıralanabilecek kirliliği oluşturan ana nedenleri ortaya koyabilmektedir:

- Mevzuatta koordinasyon yetersizliği
- Teknolojideki yeni gelişmeler
- Hava ve çevre kirliliği
- Binaların kullanımındaki fonksiyonel değişme
- Binaların yaşlanması
- Otopark yetersizliği
- Ortak kullanım hakkı bilinçsizliği

6. ÇÖZÜMLER

Seçilen caddedeki 5.2. bölümde belirlenen tüm bu nedenlerinin değerlendirilmesi sonucunda kirliliklerin giderilmesine yönelik çözümlerin belirli guruplar altında toplanabileceği görülmektedir. Bu çözüm gurupları altı ana başlık altında aşağıda belirtilmektedir.

6.1. Yasal Düzenleme

Türkiye’de ve dünyada görüntü kirliliğinin giderilmesi ile ilgili bir takım yasal düzenlemelere girişilmiştir. Türkiye’de 2005 -2013 yılları arasında 3194 sayılı İmar kanununun 1. maddesi ile 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararnamenin 8. maddesinin (o) bendine dayanılarak, Çevre

ve Şehircilik Bakanlığı şehirlerde oluşan görüntü kirliliğini gidermek amacıyla “Görüntü Kirliliği Kontrol Yönetmeliği Taslağı” hazırlamıştır (URL-7). Bu taslak çeşitli olumlu tedbir ve yaptırımlar içermektedir. Ancak, bölgeye özgü çözümler açısından taslağa görecelik katılmalı ve her şeyden önemlisi, onanarak uygulamaya geçilmelidir.

Ayrıca Kat Mülkiyeti Kanununda mimarların telif hakkında balkon kapatma ve cephe değişikliklerine izin vermemesi gereğini ortaya koyan ibareler bulunmakla birlikte; binaların ortak yerleri olan cephelerinde oluşabilecek her türlü kirliliği giderme ve önleme yaptırımları getiren daha net madde ya da maddelere yer verilecek revizelerin yapılması da önemli bir yasal düzenlemedir. Bu yöntemle, binalarda sonradan kullanıcılar tarafından oluşturulacak fonksiyon değişikliklerinin görüntü kirliliği aleyhine olabilecek değişikliklere (kablolar, tabelalar, ilan ve afişler vb.) izin vermeyen bina bazında bir uygulama da sağlanabilir.

Yeni yapılacak binaların, yeni teknolojik gelişmelere uygun mimari tasarımlara göre yapılması ve bu amaçla da, imar yönetmeliklerinde özel maddeler getirilmesi gerekir. Aynı şekilde yine imar yönetmeliklerinde; binaların yıllanmasına karşı, belli bir zaman sonrasında tamir, bakım ve güçlendirme gibi koruyucu önlemlerin alınması koşullarını içeren ve yaptırım getiren maddelere de gerek vardır.

Tüm bu farklı bazlardaki yasal düzenlemeler arasında birbirleri ile örtüşen bir koordinasyonun sağlanması da uygulamadan sonuç alınması için elzemdir.

6.2. Toplumsal Bilinçlenme

Toplumun görüntü kirliliği konusunda gerek yerel yönetimler gerekse sivil toplum örgütleri toplumu bilgilendiren ve bilinçlendiren komisyonlar ve programlar hazırlayarak, sürekli bir eğitim hizmeti uygulamalıdır. Bu bilinçlenmenin temeli, bir sokak ya da caddenin komşularla birlikte yaşanan ortak bir dış mekân olarak algılanmasını sağlamak olmalıdır. Bu nedenle, konu ilk ve orta öğretimden başlayan bir eğitim süreci içinde, ilgili bakanlıklarca ele alınmalıdır.

6.3. Yaptırım – Kontrol

Bir sokak veya caddenin bakımından sorumlu yerel yönetimin sözü edilen görüntü kirliliklerinin oluşmaması ya da oluşanların giderilmesi yönlü yaptırım ve kontrol sisteminin sürekliliğini sağlayan bir uygulama güncel hayata oturtulmalıdır. Bu çözüm sitemi daha çok, kirliliklerin giderilmesi değil, önlenmesi yönünde bir yarar sağlayacaktır. Çünkü sürekliliği olan bir kontrolün kullanıcı üzerindeki caydırıcı etkisi önemli olmaktadır.

6.4. Çevre Kirliliği Kontrolü

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı başta olmak üzere, yerel idarelerin oluşturduğu çevre koruma ile ilgili birimlerin her türlü çevre kirliliği tespitini ve ölçümlerini düzenli olarak yürütmesi sağlanmalıdır. Çevre kirliliğinin azaltılması ve giderilmesi ile ilgili önlemler ancak sistemli bir kontrole dayalı olarak alınabilir. Bu konuda sürdürülebilir bir kontrol sisteminin kurulması gereklidir.

6.5. İmar Planlarında Kent Estetiğine Yer Verilmesi

İmar planlarında ulaşım ağı, yeşil alanlar, fonksiyon bölgelerinin ayrılması gibi temel kararlar alınarak fonksiyonel değişiklikler minimize edilir, kentsel peyzaj ve kent estetiği ihmal edilmemeli, kentin görüntüsünü iyileştiren peyzaj düzenlemelerine yer verilmelidir. Bu konuda imar planlarının mimarlar, kentsel tasarımcılar ve peyzaj mimarları ile birlikte yapılmasının önemi büyüktür (Karagüler, 2010).

Görsel algıda bitkisel elemanların etkisi, yapısal donatıya oranla daha baskın olduğu belirtilmektedir (Çolakkadıoğlu ve Yücel, 2018).

Ayrıca, bina cephelerinde kullanılan malzemenin, kolay temizlenebilen malzeme türünden seçilmesi için özendirici teşviklere yer verilmelidir.

6.6. İyileştirme

Caddeden cephe alan gerek mevcut gerekse yeni inşa edilecek binaların cephelerindeki herhangi bir düzeltme, renklendirme ve boyama gibi bakım ve onarımlarının cephe mimarisine uyumlu olmasına yönelik çabanın ve kontrolün, proje mimarlarından, yerel yönetimden, kent konseyi ve apartman yönetimine kadar her ölçekteki yönetim birimleri tarafından sağlanması gerekir. Ayrıca, bu yaptırımın yanında, tüm dünyada gelişen kent ekolojisi akımlarının getirdiği binalarda bitki kullanımının tipik örneklerinden biri olan Sportplaza Mercator'da olduğu gibi, bina cephelerindeki ve dış yüzeylerindeki düşey bitkilendirme, çatı bahçeleri, teras, balkon ve pencere önü bitkilendirmeleri kullanımdan yararlanılmalı ve bu bitki kullanımlarının gerek bina, gerek sokak ya da cadde, gerekse de kent bazında diğer birçok yararları yanında, görüntü kirliliğini giderici bir peyzaj etkisinin sağlanmasına da gidilmelidir (Balmory ve Sanders, 2011; Luckett, 2009).

Bu konu ile ilgili olarak, Şişli İlçe Belediyesince oluşturulan bir kentsel tasarım ekibi tarafından bölgedeki kirlilik oluşmuş belirli caddelerin ve bu caddelerden cephe alan binaların iyileştirilmesine yönelik tasarım çalışmaları yapılma yoluna gidilmiştir (İşözen, 2003). Ancak, yaptırım ve mevzuattaki koordinasyon yetersizliği gibi nedenlerle uygulamaya tam olarak geçirilememiştir.

Nedenlere uygun genel çözümleri gösteren matris, Tablo 4'de görülmektedir.

Seçilen caddede oluşan kirliliklere ait çözüm önerileri, yukarıda belirlenen nedenler ile çözümler arasındaki ilişkilere bağlı olarak Tablo 5'de düzenlenmiştir.

Tablo 4: Kirliliği Oluşturan Nedenler ve Çözümleri

Nedenler Çözümler	Teknolojideki Yenilikler	Hava ve Çevre Kirliliği	Binalardaki Fonksiyonel Değişme	Binaların Yaşlanması Eskimesi	Otopark Yetersizliği	Ortak Kullanım Bilinçsizliği	Mevzuatta Koordinasyon Eksikliği
Yasal Düzenleme	+	-	+	+	+	-	+
Toplumsal Bilinçlenme	-	-	+	+	-	+	+
Yaptırım & Kontrol	-	-	+	-	+	+	+
Çevre Kirliliği Kontrolü	-	+	-	-	-	-	-
İmar Planlarında Kent Estetiğine Yer Verilmesi	-	+	-	+	+	+	-
İyileştirme	+	+	-	+	-	+	-

Tablo 5: Seçilen Caddede Oluşan Kirliliklerin Nedenlerine Bağlı Çözüm Önerileri

KİRLİLİĞİ OLUŞTURAN NEDENLER	ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	
	MEVCUT KİRLİLİKLERİN GİDERİLMESİ	GELECEKTE OLUŞABİLECEK KİRLİLİKLERİN ÖNLENMESİ
Teknolojideki Yeni Gelişmeler	İYİLEŞTİRME: <ul style="list-style-type: none"> Yapının mimarına danışarak konmuş eklentiler için cepheye yeni düzenleme. Kirliliği oluşturan mevcut eklentilerin cephe mimarisine uygun düzenlemelere yönetilmesi. 	YASAL DÜZENLEME: <ul style="list-style-type: none"> İmar yönetmeliklerinde, binaların yeni teknolojik gelişmelere uygun mimari tasarım koşullarının getirilmesi. Örnek: Klima dış ünitelerinin yeni tasarımları. Kat mülkiyeti kanununda "ortak yer" tanımına giren cephelerde yeni teknolojik gelişme eklentilerinin cephe mimarisine uygun olarak yerleştirilmesini sağlayan maddeler getirilmesi. Örnek: Çanak anten yerine merkezi dâhili anten.
Binalardaki Fonksiyonel Değişme	YAPTIRIM & KONTROL: <ul style="list-style-type: none"> Mevcuttaki fonksiyon değişikliği eklentilerindeki (tabela, kablo, ilan, afiş vb.) düzensizliğin yerel yönetimlerin görevleri içindeki kontrol sistemi yoluyla giderilmesi. 	YASAL DÜZENLEME: <ul style="list-style-type: none"> Kat mülkiyeti kanunundaki fonksiyon değişikliği kararı gereği cephelere yansyan eklentileri kısıtlayan maddelerin getirilmesi. Yerel yönetimin tabela düzenlemesine yönelik yönetmeliği düzenlemesi. TOPLUMSAL BİLİNÇLENME: <ul style="list-style-type: none"> Kullanıcılara cephelerin ortak bir yer olduğu bilincinin kazandırılması. İMAR PLANLARINDA KENT ESTETİĞİNE YER VERME: <ul style="list-style-type: none"> İmar planlarında fonksiyon bölgelerinin planlı olarak belirlenip, imar koşullarının netleştirilmesi. Böylece fonksiyon değişikliğinin minimize edilmesi. İmar planı notlarında kent estetiği ile ilgili koşulların belirtilmesi.
Binaların Yaşlanması – Eskime-	TOPLUMSAL BİLİNÇLENME: <ul style="list-style-type: none"> Bina yöneticilerinin düzenli tamir, bakım yapması ve gerektiğinde yeniden inşası kararına varması. 	YASAL DÜZENLEME: <ul style="list-style-type: none"> İmar yönetmeliklerinde tamir, bakım, onarım ve güçlendirme gibi koruyucu önlemlerin getirilmesi.

Tablo 5: Seçilen Caddede Oluşan Kirliliklerin Nedenlerine Bağlı Çözüm Önerileri (devam)

KİRLİLİĞİ OLUŞTURAN NEDENLER	ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	
	MEVCUT KİRLİLİKLERİN GİDERİLMESİ	GELECEKTE OLUŞABİLECEK KİRLİLİKLERİN ÖNLENMESİ
Hava ve Çevre Kirliliği	<p>İYİLEŞTİRME:</p> <ul style="list-style-type: none"> Çöp görüntüsünün ortadan kaldırılması örnek olarak: çöp Konteynerlerinin kaldırılma gömme sistemi getirilmesi. Hava temizliği için bitişik sağır cephelerin düşey bitkilendirilmesi. 	<p>ÇEVRE KİRLİLİĞİ KONTROLÜ:</p> <ul style="list-style-type: none"> İmar planlarında kent peyzajındaki bitkilendirmenin sağlanması. <p>İMAR PLANLARINDA KENT ESTETİĞİNE YER VERİLMESİ:</p> <ul style="list-style-type: none"> Yerel yönetimlerce ortaya konan “yeşil toplu taşınlar” Cadde ve bina cephelerinde bakım, onarım ve bitkilendirmeye yer verilmesi. Örnek olarak: çatı bahçeleri, bitkilendirilmiş teraslar, balkon ve pencere bitkilendirmesine bina tasarımı sırasında yer verilmesi.
Otopark Yetersizliği	<p>YAPTIRIM / KONTROL:</p> <ul style="list-style-type: none"> Yanlış parklara karşı sıkı denetimlerin yapılması. 	<p>YASAL DÜZENLEME:</p> <ul style="list-style-type: none"> Yeni imar planlarında otopark yönetmeliğine uygun düzenlemeler yapılması.
Ortak Kullanım Bilinçsizliği	<p>TOPLUMSAL BİLİNÇLENME:</p> <ul style="list-style-type: none"> Caddenin ortak bir dış mekân olduğu bilincinin yerleştirilmesi. Yerel yönetimlerin caddeyi çirkinleştiren ilan, reklam panosu vb. uygulamalarda kent estetiği bilinci ile davranması. 	<p>TOPLUMSAL BİLİNÇLENME:</p> <ul style="list-style-type: none"> Ortak kullanım haklarının benimsenmesi. <p>YAPTIRIM-KONTROL:</p> <ul style="list-style-type: none"> Yerel idarenin caddeye kaçan kaçak eşya vb. işgallerini kaldırtan kontrol-lerin sıklaştırılması. <p>İMAR PLANLARINDA KENT ESTETİĞİNE YER VERME:</p> <ul style="list-style-type: none"> Yeni ortak kullanımlara planlarda yer ayrılması. Örnek olarak cadde & sokaklarda bisiklet park yerleri, geri dönüşüm kumbaraları için özel yer ayrılması.

7. ÇÖZÜMLERİN GÖRSELLEŞTİRİLMESİ

Bu bölümde 6. bölümde önerilen çözümler ışığında seçilen Abide-i Hürriyet Caddesi’nden cephe alan binaların kirliliklerinin giderilmiş örnek görünümü Şekil 6, 7, 8 ve 9’da mevcut ve öneri bir cephe tasarımı olarak sunulmaktadır.

Şekil 6: Abide-i Hürriyet Caddesi parsel 1-9 arası mevcut görünüş

Şekil 7: Abide-i Hürriyet Caddesi parsel 1-9 arası öneri görünüş

Şekil 8: Abide-i Hürriyet Caddesi parsel 10-20 arası mevcut görünüş

Şekil 9: Abide-i Hürriyet Caddesi parsel 10-20 arası öneri görünüş

8. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Genel olarak bina dış yüzeylerinde oluşan ve kentsel peyzaja yansıyan, seçilen pilot bölge bazında aşağıdaki görüntü kirlilikleri belirlenmiştir:

- Klima cihazı dış üniteleri
- Kablolar
- Çanak antenler
- Afiş ve tabelalar
- Alarm cihazları
- Cephe değişiklikleri
- Pencere değişiklikleri
- Cephe kirliliği
- Hasar ve bozulmalar

Cephelere gelişigüzel yerleştirilen klima cihazları ile binalardan sarkan kablo kirlilikleri arasında yüksek ($r=0,85$); cephelerdeki afiş ve tabela karmaşası ile orta ilişkide ($r=0,54$); pencere değişiklikleri kirliliği ile ise yine orta ilişkide ($r=0,50$) bir korelasyon söz konusudur.

Cephelerden sarkan kablolar ile cephe değişiklikleri arasında orta ($r=0,52$); pencere değişiklikleri arasında ise, yine orta ilişkide ($r=0,48$) bir korelasyon saptanmıştır.

-Nominal değerlerle değerlendirilen cephe kirliliği ile hasar ve bozulmalar arasında ise kuvvetli ($r=0,98$) bir korelasyon saptanmıştır.

Seçilen cadde üzerinde kaldırımlarda yer alan çöp konteynerleri, yola taşan dükkânlara ait eklentiler, kaldırımlara düzensizce oturtulmuş trafo kutuları, kaldırımlara yerleştirilmiş geçici araç parkları için bilet kulübeleri, her türlü eşya ile yapılan kaldırım işgalleri, cadde kenarına gelişigüzel bırakılmış geri-dönüşüm kumbaraları, caddeyi daraltarak park edilmiş arabalar, çevreye gelişigüzel asılan reklam pano vb. afiş pankartları olarak gözlemlenen kirliliklerin ise, ortak yer kavramının benimsenmediği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Bina dış yüzeylerinde ve cephe aldıkları seçilen cadde üzerinde oluşan görüntü kirlilikleri aşağıdaki ana nedenlerden oluşmaktadır:

- Teknolojideki yeni gelişmeler
- Hava ve çevre kirliliği
- Binaların kullanımındaki fonksiyonel değişme
- Binaların yaşlanması
- Otopark yetersizliği
- Ortak kullanım hakkı bilinçsizliği

- Mevzuattaki koordinasyon yetersizliği

Bina dış yüzeylerinde ve seçilen cadde üzerinde oluşan görüntü kirliliklerinin oluşum nedenlerine karşı getirilecek çözümler, aşağıdaki altı ana başlı altında belirtilebilmektedir:

- Yasal düzenleme
- Toplumsal bilinçlenme
- Kamusal Yaptırım-kontrol
- Çevre kirliliği kontrolü
- İmar Planlarında kent estetiğine yer verilmesi
- İyileştirme

Kirliliği oluşturan nedenler ile bu nedenlerin giderilmesi ya da oluşmalarının önlenmesine uygun olabilecek çözümleri belirten Tablo 4'e göre en çok sayıda çözümü bir arada gerektiren kirlilik nedenlerinin başında "ortak kullanım bilinçsizliği" ile "binaların yaşlanması-eskime gelmektedir.

Çözümler içinde yasal düzenlemenin en etkin çözüm olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle; kirliliği oluşturan çoğu nedenin giderilmesi veya oluşumunun önlenmesinde "yasal düzenleme" çözümü diğer çözümlere göre ön plana çıkmaktadır.

Özellikle 7. bölümde görsel olarak ortaya konan ve pilot bölge olarak seçilen bir cadde üzerindeki binalarda ve caddede oluşmuş mevcut kirliliklerin tüm bu yazıda ortaya konan çözümlerle giderildiği ya da oluşması önlenemediği durumdaki görsel sonuçların son derece olumlu olabileceği sonucuna varılmıştır.

Tablo 5'deki mevcut kirliliklerin giderilmesi ve oluşabilecek kirliliklerin önlenmesi ile ilgili çözüm önerilerinden de açıkça görülebileceği gibi; sonuç olarak; söz konusu kirlilikleri oluşturan nedenlerin giderilmesinin; bu nedenlerin oluşmalarının önlenmesinden daha kolay olamadığı söylenebilir. Kirliliği oluşturan nedenleri gidermek yerine bu nedenlerin oluşmasını önlemenin, çok daha pratik, düşük maliyetli, verimli ve sürdürülebilir olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırma sonuçları pilot bölge içerisindeki belirlenmiş bu cadde için elde edilmiştir. Dolayısıyla belirlenen kirlilikler ve bu kirlilikleri oluşturan nedenler caddenin gelişme sürecine, kullanım ve bölgenin yönetimine bağlı olarak değişecektir. Bu nedenle, aynı yöntem kullanılarak herhangi bir cadde ya da sokak için kendine yönelik farklı kirlilikler, farklı nedenler ve farklı çözümler elde edilebilir.

KAYNAKLAR

- Balmory, D., Sanders, J. (2011). Ground Work. China: Monacelli Press. 118-119. ISBN 978-1-58093-313-1.
- Bankole, O. E. (2013). Urban Environmental Graphics: Impact, Problems and Visual Pollution of Signs and Billboards in Nigerian Cities. *International Journal of Education and Research*, 1 (6)
- Chmielewski, S., Lee, D.J., Tompalski, P., Chmielewski, T.J., Węzyk, P. (2016). Measuring Visual Pollution by Outdoor Advertisements in an Urban Street Using Intervisibility Analysis and Public Surveys. *International Journal of Geographic Information Science*, 30 (4). DOI: 10.1080/13658816.2015.1104316.
- Çolakkağoğlu, D., Yücel, M. (2018). Çukurova Üniversitesi Yerleşkesinde Görüntü Kirliliğine Neden Olan Etkenlerin Belirlenmesi. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 8 (2).
- Demir, H. (2014). Açık Hava Reklamları: Kentsel Kimlik Mi Kentsel Kirlilik Mi?. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36 (1).
- Çubukçu, E., Çetintahra, G. E., Sarıca, C. (2010). Şehirlerde Görsel Kirlilik Önlenebilir Mi? Ticari Tanıtım Levhalarının Sayısı ve Rengi Üzerine Deneysel Bir Çalışma. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 26 (4).
- İşözen, E. (2003). Şişli Meydanı Kentsel Tasarım Proje Çalışması. Şişli Belediyesi Başkanlık Planları Nadir Kitap, Şişli Belediyesi Yayınevi
- Karagüler, S., Korgavuş, B. (2016). Metruk Yapılaşmanın Kent Üzerinde Oluşturduğu Sorunlar, Nedenleri ve Çözümleri. *The Journal of Academic Social Science*, 38, 202-227. ISSN: 2148-2489. DOI: 10.16992/ASOS.11730.
- Karagüler, S. (2010). Mimarlık, Şehircilik ve Peyzaj Mimarlığı Disiplinlerinin Kentsel Peyzaj Açısından Etkileşimi. *Peyzaj Mimarlığı IV. Ulusal Kongresi, Açılımlar Bildiri Kitabı*, 1-10. İzmir: TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayını.
- Luckett, K. (2009). *Green Roof Construction and Maintenance*, USA: Mc Graw Hill Press. ISBN 978-0-07-160880-0.
- URL-1: <http://cevrekorumaa.blogspot.com/p/5-goruntu-kirliligi.html>
- URL-2: <https://www.urfadegisim.com/klimalar-goruntu-kirliligine-neden-oluyor/9991/>
- URL-4: <https://www.sisli.bel.tr/icerik/sisli-tarihcesi>
- URL-5: <https://www.statisticshowto.datasciencecentral.com/probability-and-statistics/correlation-coefficient-formula/>
- URL-6: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. Görüntü Kirliliği Kontrol Yönetmeliği Taslağı <http://www.cevre.besiktas.bel.tr/Document>
- Önder, S., Konaklı, N. (2002). Görsel Kirlilik ve Konya Kenti Örneğinde İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16 (30).

Bölüm 2

KENTSEL ÖLÇEKTE DÖNÜŞÜM VE YENİLEME PLANLARININ PEYZAJ MİMARLIĞI İLKELERİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Derya GÜLÇİN¹
K. Tuluhan YILMAZ²

1 Aydın Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Aydın, Türkiye
2 Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Adana, Türkiye

GİRİŞ

Kentsel gelişme ve çevresel sürdürülebilirlik arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi; kentsel dönüşüm, yenileme ve gelişim stratejilerinin uygulama odaklı olarak belirlendiği çalışmalarda planlama hedeflerinin pratiğe aktarılması bakımından önemlidir (Güneroğlu & Bekar, 2019; Moglia ve ark., 2018; Zheng ve ark., 2017). Kentsel dönüşüm, bir kentteki doğal peyzaj karakterinin korunmasını, terk edilmiş yapısal alanların yeniden kullanılmasını ve tahrip edilmiş mekânların onarımını sağlayabilecek bir planlama yaklaşımı olarak geliştirilmiştir (Shi & Yu, 2014; Yıldız ve ark., 2017). Gelişmiş ülkelerde, kentsel sürdürülebilirliğe yönelik kentsel dönüşüm programlarının hedefleri arasında ekosistem hizmetlerinin iyileştirilmesi ve kentsel yeşil altyapının güçlendirilmesi yer almaktadır (Gould & Lewis, 2016; Hansen ve ark., 2019). Kentsel yeşil altyapının önemli bir bileşeni olan yeşil alanlar; biyolojik çeşitlilik kaybını, su kirliliğini ve toprak erozyonunu önleme, ısı adası etkisini azaltma gibi birçok çevresel sorunun çözümünde önemli bir rol oynamaktadır (Atabeyoğlu & Bulut, 2012; Hepcan & Hepcan, 2018; Karadeniz ve ark., 2020; Tülek & Mirici, 2019; Zuniga-Teran ve ark., 2020).

Planlama teorilerinin gelişmesiyle birlikte, kentsel yeşil alan değerlendirmesi ve optimizasyonu son zamanlarda sıklıkla gündeme gelmektedir (Gülçin, 2021; Ji ve ark., 2020; Stessens ve ark., 2020). Her ülkenin kentsel yeşil alanlarını ölçmek için kullandığı özgün gösterge/ölçütler vardır (Gunes & Sahin, 2018; Huang ve ark., 2018). Bu göstergeler, kentleşme süreciyle ilişkili kentsel ekosistem fonksiyonlarının performansını ölçmek için kullanılmaktadır (Wang ve ark., 2020). Genel olarak, kentsel yeşil alanların ekolojik tabanlı hizmet kalitesinin değerlendirilmesinde; peyzaj metrikleri, Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) ve yeşil alan erişilebilirliğine dayanan yöntemler kullanılmaktadır (Chan & Vu, 2017; Lee & Chan, 2008; Zhu ve ark., 2019). Peyzaj metrikleri yöntemi, peyzaj deseninin analizi için güçlü bir araçtır, ancak yine de kentsel yeşil alanın tüm ekolojik süreçlerini doğru bir şekilde tanımlayamamaktadır. AHP'ye dayalı uygunluk analizleri, kentsel yeşil alanların sunduğu hizmetlerin kalitesini mekânsal farklılıklar bağlamında etkili bir şekilde yansıtabilir, ancak uygunluk katmanını ağırlığı bireysel yargılardan büyük ölçüde etkilediği için çoğu zaman subjektiftir. Yeşil alanlara erişilebilirliği ölçen analizler, yeşil alanların potansiyel hizmet alanlarını sayısallaştırmak için de kullanılmaktadır (Fan ve ark., 2017; Jalkanen ve ark., 2020; Yıldız ve ark., 2011). Örneğin; bir hizmet ya da etkinlik alanına ulaşmak için gereken mesafe, zaman ve maliyet gibi çeşitli parametreler niceliksel olarak değerlendirilebilir (Çay & Taşlı, 2020; Sikorska ve ark., 2020; Wüstemann ve ark., 2017). Kentsel yeşil alanların erişilebilirliği ve peyzaj metriklerine dayanan sayısal değerlendirmeler, özellikle yoğun yapılaşmaya maruz

kalan kentsel alanlarda yeşil alanların dağılımını belirlemek için birçok çalışmada yaygın olarak kullanılmıştır (Liang ve ark., 2017; Mears & Brindley, 2019). Ancak bu çalışmalarda kullanılan yöntemler göz önünde bulundurulduğunda, kentsel ölçekte dönüşüm ve yenileme planlarını peyzaj mimarlığı ilkeleri kapsamında niceliksel olarak değerlendirebilecek ortak bir dilin olmadığı da görülmektedir (Yazgı & Yılmaz, 2014).

Kentsel alanların kontrolsüz olarak büyümesi (kentsel yayılma), genel olarak kentlerin değişim/dönüşümünü yönlendirmekte ve kentsel alanlarda yaşam kalitesini olumsuz olarak etkilemektedir (Cabuk ve ark., 2013; Chen ve ark., 2020; Ewing, 2008; Ganguly ve ark., 2021; Polat ve ark., 2017). Kentsel planlamada değişim/dönüşümün etkilerini hafifletmek veya en aza indirmek için akıllı şehir (Eremia ve ark., 2017; Nahiduzzaman ve ark., 2021), kompakt şehir (Bibri ve ark., 2020; Burton ve ark., 2003; Dieleman & Wegener, 2004), yeşil şehir (Brilhante & Klaas, 2018; Freytag ve ark., 2014) ve yaşanabilir şehir (Marsal-Llacuna ve ark., 2015) gibi kentsel planlama ile ilgili farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bununla birlikte, hangi kentsel planlama ve yönetim modelinin en sürdürülebilir olduğu sorusu cevapsız kalmaktadır (Gavrilidis ve ark., 2019). Ayrıca, kentsel ölçekte değişim, yapılaşmış alanlarda incelendiğinde çeşitli çevresel ölçütlere dayanan değerlendirme araçları olmasına rağmen, kentsel dönüşüm projelerini peyzaj mimarlığı ilkeleri kapsamında değerlendiren sınırlı sayıda yöntem bulunmaktadır. Örneğin; yapı sektöründe yapıların çevresel performansını değerlendiren araçlar (sertifika, program, standart vb.) geliştirilmesine rağmen, kentsel dönüşümün peyzaja katacağı değer/nitelikler ya da peyzajda meydana getireceği negatif yönlü değişimleri değerlendiren sistematik bir yaklaşım bulunmamaktadır (Orhan & Kaya, 2019; Yazgı & Yılmaz, 2014). İlgili literatür incelendiğinde, sürdürülebilir şehirlerin planlanmasında kentsel dönüşüm programlarının merkezi bir rolü olmasına rağmen, çok az çalışma gerçek çevresel sonuçları ve yenileme planlarının etkinliğini yeni oluşturulacak yeşil alanlar, toplu taşımaya erişim, iklim değişikliği gibi fiziksel değişkenler bakımından nicel olarak değerlendirmiştir (Huang ve ark., 2018; La Rosa ve ark., 2017).

Türkiye’de kentsel planlama yaklaşımları değişim/dönüşüm kapsamında incelendiğinde, imar anlayışının imar planlarıyla sunduğu çerçevenin yeterli bulunduğu görülmektedir. Dünyada ise özellikle Avrupa ve Amerika’da kentsel değişimleri farklı ölçeklerde denetleyen çeşitli araçlar bulunmaktadır. Bu araçlar, mekânların kendine özgü niteliklerinin ortaya çıkarılmasını sağladıkları için plan kararlarının uygulanmasında etkin rol oynamaktadır. Örneğin; İngiltere’de planlamayı destekleyici kılavuzlar (*supplementary planning guidances*) ve Amerika’da geliştirilen kentsel tasarım kılavuzları (*urban design guidelines*) bu araçlar arasındadır (Ünlü, 2006). Hedefleri benzer olan bu araçların hiyerarşik bir planlama

düzenini takip ettiği görülmektedir. Ancak Türkiye’de stratejik kararları içeren üst ölçekli planlardan uygulama imar planlarına kadar, ekolojik altlıklara dayalı peyzaj planlamanın katılımı henüz sağlanamamıştır (Doygun ve ark., 2015; Yılmaz, 2010).

Adana’nın kentleşme süreci incelendiğinde, kentsel değişimi şekillendiren ana faktörlerden birisinin 1950’li yıllarda başlayan sanayileşme olduğu görülmektedir. 1980’lerde hızla artan dış göçlerin ruhsatsız yapılaşmayı yönlendirmesi sonucunda, kent dokusunda kontrolsüz bir büyüme meydana gelmiş ve sonuç olarak kentsel çöküntü alanlarının arttığı belirtilmiştir (Doygun, 2005; Say ve ark., 2017). Buna ek olarak, doğal ve kültürel peyzajlar zarar görmüş ve koruma potansiyeli yüksek peyzajların sürdürülebilirliği azalmıştır (Alphan, 2003). Bu nedenlerle, kentte mekânsal dönüşüme ve yenilenmeye gereksinim duyularak mahalle ölçeğinde kentsel dönüşüm projeleri başlatılmıştır. 1996-2018 yılları arasında toplam 1311 alanda nazım imar plan değişikliği onaylanmıştır (Zorlu & Söğüt, 2019). Mevcut planlama yaklaşımı içerisinde nazım imar planlarında sık sık değişiklik yapılması ve Seyhan Nehri’nin ikiye ayırdığı kentte, kentsel dönüşüme ayrılan yatırımın yalnızca belirli merkezlere odaklanması sebebiyle bütüncül planlama hedeflerinin teoriden pratiğe aktarılamadığı dikkat çekmiştir.

Kentsel dönüşüm, yalnızca yapıları değil açık yeşil alan sistemini, su kaynaklarını, toprağın niteliğini ve diğer peyzaj bileşenlerini de etkilemektedir (Bakır, 2019). Kentlerin sürdürülebilirliği ele alındığında, kentsel dönüşüm projelerini değerlendirmeye yönelik bir metodun ortaya konmasına ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın amacı, kentsel dönüşümün açık yeşil alanlar açısından performansının ölçülmesidir. Bu kapsamda, Adana kent merkezinden seçilen iki örnek kentsel dönüşüm projesi değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, kentsel dönüşüm ve kentsel yenileme planlarına, peyzaj planlamanın gerektirdiği üzere üst ölçekten bakılarak seçilen örnek uygulamalar peyzaj mimarlığı ilkeleri çerçevesinde tartışılmıştır.

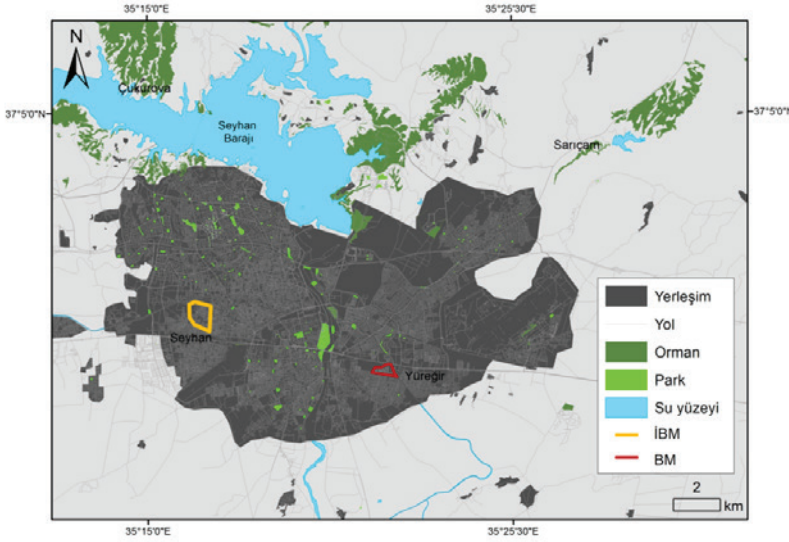
MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma alanını temsil eden iki mahalle, Adana’nın Yüreğir ve Seyhan ilçelerinde bulunmaktadır (Şekil 1). Seyhan ilçesinde bulunan İsmetpaşa-Bariş Mahallesi (İBM), Adana kentine yaklaşık 4,3 km uzaklıktadır ve kent merkezinin kuzey batısında bulunmaktadır. Başak Mahallesi (BM) ise, Yüreğir ilçesinin güney doğusunda bulunmaktadır. Her iki mahalle için hazırlanan kentsel dönüşüm projelerinde, TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) ile belediye arasında işbirliği yapılmıştır.

Bu çalışmanın materyalini; Seyhan ve Yüreğir belediyelerinin hazırladığı nazım imar planları, rapor ve dokümanlar ile bilimsel nitelikteki çalışmalar oluşturmaktadır. İBM ve BM nazım imar planları ile yenileme

imar planları Ek1, Ek 2, Ek 3 ve Ek 4’te sunulmuştur (Seyhan Belediyesi, 2013; Yüreğir Belediyesi, 2013).

Alan analizinde yerinde inceleme yapılarak biyotoplar belirlenmiştir. Biyotop çeşitliliğinde bitki topluluk indikatörü kullanılmıştır (Yazgı, 2013). Bu kapsamda, Yılmaz (1996)’ın sunduğu yöntemle göre kentsel açık alanlar, kullanımlarına göre sınıflandırılarak bitki taksonları belirlenmiştir. Çalışma alanındaki bitki taksonlarının teşhis edilmesinde; Uygur ve ark (1990) ve Jäger (2016)’nın çalışmalarından da yararlanılmıştır. Taksonomik isimlendirme ise, Davis (1965)’e göre yapılmıştır.

Şekil 1. Çalışma alanının coğrafi konumu (İBM: İsmetpaşa-Barış Mahallesi, BM: Barış Mahallesi)

Bu çalışmanın yöntemi, kentsel dönüşüm projelerinin performansının ölçülmesine dayanmaktadır. Bu kapsamda, performans ölçütleri, temel ölçütler ve alt ölçütler literatür taraması sonucunda belirlenmiş ve tüm ölçütler, fonksiyon puanlarının sayısal olarak ifade edilebileceği bir matrisle aktarılmıştır. Performans ölçütleri; ekolojik ölçütler, görsel peyzaj ölçütleri ve hizmetlere yönelik ölçütler başlıkları altında değerlendirilmiştir (Bottero ve ark, 2007; Perez ve ark., 2018). Ekolojik ölçütler altındaki temel ölçütler; toprak, su, iklimsel konfor, biyotop zenginliği, altyapı sistemleri ve kentsel açık yeşil alanlardır. Toprak temel ölçütünün alt ölçütü; toprak geçirgenliği, su temel ölçütünün alt ölçütü; su verimliliği, iklimsel konfor temel ölçütünün alt ölçütleri; hava (rüzgâr) sirkülasyonu ve ısı adalarının oluşumunun önlenmesi olarak belirlenmiştir. Biyotop zenginliği temel ölçütünün alt ölçütleri; biyotop tiplerinin sayısı/zenginliği, spontan vejetasyonun varlığı ve ayrıcalıklı kültürel bitki örtüsü iken altyapı

sistemleri temel ölçütünün alt ölçütü; doğal drenaj paternidir. Kentsel açık yeşil alanlar temel ölçütünün alt ölçütleri ise; kişi başına düşen açık yeşil alan miktarı (m^2) ve doğal bitki örtüsünün varlığıdır. Görsel peyzaj ölçütleri altındaki temel ölçütler; görsel değer, tarihi değer ve *landmark* (görsel odak) değeridir. Görsel değer alt ölçütü; mimari/kültürel değerlerdir. Hizmetlere yönelik ölçütlerin temel ölçütleri ise; istihdam, yeni servisler ve yeşil alan niteliğidir.

Ölçütlerin puanlanmasında var/yok değerlendirmesi yapılmıştır. İmar planı revizyonlarının performans değerlendirmesinde kullanılan fonksiyon puanları 0-3 aralığında belirlenmiştir. Buna göre; 0-1 aralığı düşük, 2 orta, 3 ise yüksek bir performansı ifade etmektedir. Sayısal değerlendirmenin yapılabileceği biyotop tiplerinin zenginliği ve kişi başına düşen yeşil alan miktarına göre belirlenen fonksiyon puanları Çizelge 1 ve Çizelge 2’de sunulmuştur.

Çizelge 1. *Biyotop tiplerinin zenginliği alt ölçütünün puan aralığı*

Biyotop Tiplerinin Sayısı	1	2	3-4	5
Fonksiyon Puanı	0.00	1.00	2.00	3.00

Çizelge 2. *Kişi başına düşen yeşil alan miktarına göre belirlenen fonksiyon puanları*

Alan Miktarı (m^2)	Fonksiyon Puanı
10-7 m^2	3.00
6,9-4 m^2	2.00
3,9-1 m^2	1.00
1 > m^2	0.00

Performans ölçütlerinin göreceli olarak ağırlık katsayılarının belirlenmesinde ise Delphi tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda, etkinliği en az ve en çok olan ölçütlerin ağırlıklandırılmasında kentsel planlama ve tasarım konusunda çalışan uzmanlara danışılmıştır. Uzmanlarca atanan ağırlık katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı, SPSS 20.0 paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Buna göre, performans ölçütlerine atanan katsayılar ise 1 (en düşük) ile 5 (en yüksek) arasında değişmektedir.

Performans puanının belirlenmesi için ilk adım, mevcut durumun değerlendirilmesidir. Her bir alt ölçüt için mevcut durumda fonksiyon puanı hesaplanıp toplam belirlendikten sonra, aynı işlem imar planı revizyonu için uygulanır. Proje performans puanı ise aşağıdaki formüller uygulanarak hesaplanmaktadır. İlk formülde, M_D ; mevcut durum puanını, λ ; ağırlık katsayısını ve M_F ; mevcut durum fonksiyon puanını belirtmektedir. İkinci formülde, I_R ; imar planı revizyon puanını, I_F ; imar planı revizyonu fonksiyon puanını ifade etmektedir. Üçüncü formülde ise, P_p ; proje performans puanını göstermektedir.

$$M_D \times \lambda = M_F \quad (1)$$

$$I_R \times \lambda = I_F \quad (2)$$

$$P_p = M_F - I_F \quad (3)$$

Ekolojik ölçütlerden hava sirkülasyonu, ısı adalarının oluşmasının önlenmesi, görsel peyzaj ölçütlerinden tarihi değer ve *landmark* (görsel odak), hizmetlere yönelik ölçütlerden ise istihdam ve yeni servislerin ağırlık katsayıları, kentsel dönüşüm projelerinde açık/yeşil alanların ekolojik açıdan performansının ölçülmesinde nötr etki yarattığı için 1.00 olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Adana ölçeğinde yürütülen İsmetpaşa-Bariş (İBM) ve Başak mahalleleri (BM) kentsel dönüşüm projeleri, açık yeşil alan miktarını önemli derecede etkilemiştir. İBM’de yeşil alan miktarı yaklaşık 1/3 oranında azalmıştır. Bunun nedeni, tarım alanının (narenciye bahçesi) konut üretimi için yapı parseline dönüştürülmesidir. BM’de yenileme imar planı detaylı olarak incelendiğinde ise park niteliğindeki yeşil alan miktarının arttığı görülmüştür. Ancak her iki projede de konut sayısına bağlı olarak nüfusun artmış olması, kişi başına düşen yeşil alan miktarını azaltmıştır (Çizelge 3).

Her iki kentsel dönüşüm projesinde performans alt ölçütlerinden; toprak geçirgenliği, su verimliliği, hava sirkülasyonu, ısı adalarının oluşmasının önlenmesi ve doğal drenaj paterni, veri yetersizliği nedeniyle değerlendirilememiştir.

Kentsel dönüşüm/yenileme planlarında ayrıcalıklı kültürel bitki örtüsü ölçütü ile ilgili veri olmadığı için imar revizyon planının puanlanmasında veri yetersizliği belirtilmiştir. Ölçütlerin katsayılarında medyan değerlerin kullanılması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Çizelge 3. Araştırmada incelenen kentsel dönüşüm alanlarının yeşil alan miktarları

Araştırma Alanları	İsmetpaşa-Bariş Mahallesi (İBM)		Başak Mahallesi (BM)	
	Dönüşüm Öncesi	Dönüşüm Sonrası	Dönüşüm Öncesi	Dönüşüm Sonrası
Yeşil Alan Miktarı (ha)	13,41 ha	4,80 ha	3,40 ha	4,80 ha
Kişi Başına Düşen Yeşil Alan Miktarı (m ²)	7,07 m ²	0,31 m ²	5,51 m ²	4,25 m ²
Nüfus	33.824	81.269	6.165	11.275

İBM ve BM’de kentsel dönüşüm alanlarının biyotop tiplerini tanımlamada belirlenen vejetasyon birlikleri ve karakter türleri Ek 5’de sunulmuştur. İBM’de mevcut durumda toplam beş biyotop tipi (kentsel-endüstriyel-ruderal vejetasyon, bahçe yabancı otları, tarla yabancı otları, konut bahçeleri ve meyve bahçeleri) olduğu için mevcut durum puanı 3.00 olarak belirlenmiştir. Kentsel dönüşüm/yenileme kapsamında büyük miktarda narenciye bahçesi yok edildiği için bir biyotop tipi eksilmiştir. Bu nedenle, biyotop tiplerinin sayısı/zenginliği alt ölçütü için imar planı revizyon puanı 2.00 olarak hesaplanmıştır. Spontan vejetasyonun varlığı tespit edildiği için mevcut durum puanı 3.00 olarak belirlenmiştir. Kentsel dönüşüm/yenileme planının spontan vejetasyonu yok edeceği öngörüsü ile imar planı revizyon puanı 0.00’dır. Kentsel dönüşüm alanında ender rastlanan, çok yıllık yerli/yabancı yurtlu bir kültür bitkisine rastlanmadığı için mevcut durum puanı 0.00 olarak belirlenmiş, ancak dönüşüm/yenileme kapsamında ayrıcalıklı kültürel örtüsünün bitkilendirme çalışmalarıyla oluşturulup oluşturulmayacağına dair veri olmadığı için imar planı revizyon puanı değerlendirilememiştir. Doğal drenaj paterninin alt ölçütü, arazi morfolojisi monoton/homojen nitelikte olduğu için dikkate alınmamıştır. İBM’de kişi başına düşen yeşil alan miktarı mevcut durumda 7,07 olduğu için mevcut durum puanı 3.00, kentsel dönüşüm/yenileme sonucunda bu değer 0,37’e düşeceği için imar planı revizyon puanı 0.00 olarak değerlendirilmiştir. Doğal bitki örtüsünün varlığı tespit edildiği için mevcut durum puanı 3.00 olarak belirlenmiştir (Çizelge 4).

Çizelge 4. *İsmetpaşa-Bariş Mahallesi (İBM) Projesi performans ölçütü matrisi (A: ağırlıklandırılmış)*

Performans Ölçütleri	Temel Ölçütler	Alt Ölçütler	Mevcut Durum Puanı (A)	İmar Planı Revizyon Puanı (A)	Ağırlık Katsayısı	
EKOLOJİK ÖLÇÜTLER	Toprak	Toprak Geçirgenliği	veri yok	veri yok	4.00	
	Su	Su Verimliliği	veri yok	veri yok	3.50	
	İklimsel Konfor	Hava (Rüzgâr) Sirkülasyonu	veri yok	veri yok	1.00	
		Isı Adalannın Oluşumunun Önlenmesi	veri yok	veri yok	1.00	
	Biyotop Zenginliği	Biyotop Tiplerinin Sayısı/Zenginliği	3.00 (12.00)	2.00 (8.00)	4.00	
		Spontan Vejetasyonun Varlığı	3.00 (9.00)	0.00 (0.00)	3.00	
		Ayrıcalıklı Kültürel Bitki Örtüsü	0.00	veri yok	3.00	
	Altyapı Sistemleri	Doğal Drenaj Paterni	veri yok	veri yok	4.00	
		Kentsel Açık Yeşil Alanlar	Kişi Başına Düşen Açık Yeşil Alan Miktarı (m ²)	3.00 (15.00)	0.00 (0.00)	5.00
		Doğal Bitki Örtüsünün Varlığı	3.00	0.00	4.00	
Ara Toplam			36.00	8.00		
GÖRSEL PEYZAJ ÖLÇÜTLERİ	Görsel Değer	Mimari/Kültürel Değerler	0.00 (0.00)	3.00 (15.00)	5.00	
	Tarihi Değer		0.00 (0.00)	0.00 (0.00)	1.00	
	Landmark (Görsel Odak)		0.00	0.00	1.00	
Ara Toplam			0.00	15.00		
HİZMETLERE YÖNELİK ÖLÇÜTLER	İstihdam		3.00 (3.00)	3.00 (3.00)	1.00	
	Yeni Servisler		0.00 (0.00)	3.00 (3.00)	1.00	
	Yeşil Alan Niteliği		3.00 (12.00)	3.00 (12.00)	4.00	
Ara Toplam			15.00	18.00		
Toplam Puan			51.00	41.00		
Performans Puanı					-10.00	

Kentsel dönüşüm/yenileme kapsamında doğal bitki örtüsünün bulunduğu alanların imara açılacağı ve yapı parsellerine dönüştürüleceği, belediye tarafından yapılacak olan açık/yeşil alanlarda ise egzotik bitkiler kullanılacağı varsayımından hareket ederek imar planı revizyon puanı 0.00 olarak değerlendirilmiştir. Dönüşüm alanında mimari/kültürel değer taşıyan bir görsel peyzaj unsuruna rastlanmadığı için mevcut durum puanı 0.00'dır. Kentsel yenileme planından ve Seyhan Belediyesi'nin görsel sunumlarını hazırladığı üç boyutlu fotoğraflardan anlaşıldığı üzere, dönüşüm kapsamında bir alışveriş merkezi ve sosyal ve kültürel tesis alanı yapılacağı için mimari unsurlar dikkate alınarak imar planı revizyon puanı 3.00 olarak değerlendirilmiştir. Kentsel dönüşüm alanında çayır niteliğindeki yapı rezerv alanlarında yapılan otlatma faaliyeti nedeniyle istihdam sağlandığı tespit edildiği için istihdam ölçütünün mevcut durum puanı 3.00, kentsel dönüşüm/yenileme planına göre yapılacak olan

alışveriş merkezinin de yine istihdam sağlayacağı öngörüsüyle bu ölçütün imar planı revizyon puanı da 3.00 olarak belirlenmiştir. Yeşil alan niteliği sosyal donatı servisi sağladığı ve kentsel dönüşüm/yenileme kapsamında yine aynı hizmeti sürdüreceği plandan belirlendiği için mevcut durum ve imar planı revizyon puanı 3.00 olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, alt ölçütlerin mevcut durum puanı 51.00, imar planı revizyon puanı 41.00 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler, materyal ve yöntem kısmında belirtilen formülde kullanılmış, performans puanı negatif bir değer olan -10.00 olarak bulunmuştur. Bu durumda, projenin performansı düşüktür.

BM projesinde ise mevcut durumda toplam üç biyotop tipi (kentsel-endüstriyel-ruderal vejetasyon, bahçe yabancı otları, tarla yabancı otları) olduğu için mevcut durum puanı 2.00 olarak belirlenmiştir. Kentsel dönüşüm/yenileme kapsamında konut bahçeleri oluşturulacağından dolayı biyotop sayısı dörde çıkmış, biyotop tiplerinin zenginliği alt ölçütü için imar planı revizyon puanı (2.00) aynı kalmıştır. Ekolojik alt ölçütlerden spontan vejetasyonun varlığı, doğal drenaj paterninin ve ayrıcalıklı kültürel bitki örtüsünün değerlendirilmesi İBM projesi ile paralellik göstermektedir. BM projesinde kişi başına düşen yeşil alan miktarı mevcut durumda 5,51 m² olduğu için mevcut durum puanı 2.00 kabul edilmiştir. Kentsel dönüşüm/yenileme sonucunda bu değer 4,25 m²'ye düşse de belirlenen limit nedeniyle imar planı revizyon puanı aynı olacaktır. Kentsel dönüşüm alanında doğal bitki örtüsünün varlığı tespit edildiği için mevcut durum puanı 3.00 olarak belirlenmiştir. Dönüşüm/yenileme sonrası bu ölçütün değerlendirilmesi İBM projesi ile paralellik gösterdiği için imar planı revizyon puanı 0.00 olarak kabul edilmiştir. Görsel peyzaj unsuru olarak yeni bir kültürel tesis alanının yapılması mimari/değerler açısından katkı sağlayacağı düşünülerek İBM projesi ile paralellik gösteren bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre; mevcut durum puanı 0.00, imar planı revizyon puanı 3.00 olarak verilmiştir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Başak Mahallesi (BM) Projesi performans ölçütü matrisi (A: ağırlıklandırılmış)

Performans Ölçütleri	Temel Ölçütler	Alt Ölçütler	Mevcut Durum Puanı (A)	İmar Planı Revizyon Puanı (A)	Ağırlık Katsayısı
EKOLOJİK ÖLÇÜTLER	Toprak	Toprak Geçirgenliği	veri yok	veri yok	4.00
	Su	Su Verimliliği	veri yok	veri yok	3.50
	İklimsel Konfor	Hava (Rüzgâr) Sirkülasyonu	veri yok	veri yok	1.00
		Isı Adalannın Oluşumunun Önlenmesi	veri yok	veri yok	1.00
	Biyotop Zenginliği	Biyotop Tiplerinin Sayısı/Zenginliği	2.00 (8.00)	2.00 (8.00)	4.00
		Spontan Vejetasyonun Varlığı	3.00 (9.00)	0.00 (0.00)	3.00
		Ayrıcalıklı Kültürel Bitki Örtüsü	0.00	veri yok	3.00
	Altyapı Sistemleri	Doğal Drenaj Patemi	veri yok	veri yok	4.00
	Kentsel Açık Yeşil Alanlar	Kişi Başına Düşen Açık Yeşil Alan Miktarı (m ²)	2.00 (10.00)	2.00 (10.00)	5.00
		Doğal Bitki Örtüsünün Varlığı	3.00 (12.00)	0.00 (0.00)	4.00
Ara Toplam			39.00	18.00	
GÖRSEL PEYZAJ ÖLÇÜTLERİ	Görsel Değer	Mimari/Kültürel Değerler	0.00 (0.00)	3.00 (15.00)	5.00
	Tarihi Değer		0.00 (0.00)	0.00 (0.00)	1.00
	Landmark (Görsel Odak)		0.00	0.00	1.00
Ara Toplam			0.00	15.00	
HİZMETLERE YÖNELİK ÖLÇÜTLER	İstihdam		3.00 (3.00)	3.00 (3.00)	1.00
	Yeni Servisler		0.00 (0.00)	3.00 (3.00)	1.00
	Yeşil Alan Niteliği		3.00 (12.00)	3.00 (12.00)	4.00
Ara Toplam			15.00	18.00	
Toplam Puan			54.00	51.00	
Performans Puanı					-3.00

TARTIŞMA VE SONUÇ

Son yıllarda, sosyal eşitsizlik seviyelerine sahip yapısal alanların ve doğal karakteri tahrip edilmiş kentsel mekânların artmasına rağmen, daha yüksek kalitede kentsel planlama ve tasarım yapmak amacıyla bütünsel bir strateji çerçevesinde çeşitli kentsel dönüşüm programları geliştirilmiştir. Bu programlar, ekonomik, fiziksel, sosyal, politik ve çevresel süreçlerin yüksek düzeydeki karmaşıklığını göz önünde bulundurarak, kentsel alanların yeniden inşasını veya yeniden yapılandırılmasını içeren kentsel gelişim politikalarına dayanır. Ancak kentsel dönüşüm programları her zaman kendi özel coğrafi dinamiklerine ve yerel yönetimler tarafından benimsenen kentsel gelişim modellerine uyarlanmalıdır (La Rosa ve ark., 2017).

Kentsel dönüşüm, genellikle çok çeşitli kentsel sorunları çözmek ve ekonomik, fiziksel, sosyal alanlar için uzun vadeli çözümler bulmak için kullanılacak en etkili araçlardan biri olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de, imar anlayışının imar planlarıyla sunduğu çerçevenin yeterli bulunması nedeniyle yeterli sayıda yöntem geliştirilmemiştir. Güncel çalışmalar, kentsel dönüşüm politikalarının ve uygulamalarının tanımlanmasında sürdürülebilirlik yaklaşımlarının rolünü vurgulamaktadır. Kentsel dönüşüm, bütüncül bir planlama yaklaşımı ile ele alındığında, kentlerde toprak sızdırmazlığını azaltabilir, kent çevresinde belirli merkezlere olan aşırı talebi azaltabilir ve kentin sağlamış olduğu hizmetlerin optimum kullanımını sağlanabilir.

Kentsel dönüşüm programları sadece mahalle düzeyinde değil, aynı zamanda kent ölçeğinde de uygulanmalıdır. Bu durumda, kentin farklı bileşenleri arasındaki ilişkiler daha detaylı olarak göz önünde bulundurulabilir. Yerleşik alan yoğunluğu, arazi kullanım türleri ve hareketlilik, sürdürülebilir planlama stratejileri geliştirirken kent ölçeği düzeyinde dikkate alınması gereken özelliklerden bazılarıdır.

Bu çalışmada, Adana’da yürütülen iki kentsel dönüşüm projesi peyzaj mimarlığı ilkeleri kapsamında değerlendirilmiş ve değerlendirme sonucunda her iki projenin de performansının düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İsmetpaşa-Barış Mahallesi’nde yürütülen projenin performansı, Başak Mahallesi’nde yürütülen projenin performansından daha düşüktür.

Yürürlükteki imar planı mekânsal alan kullanım kararlarını getirirse de bunların hizmetler kapsamında belirlenen ölçütler açısından yalnızca var/yok okunabilirliğinin olması, dönüşüm/yenileme sonrası niteliğinin ne olacağını göstermez. Kentsel peyzaj planlama ve açık yeşil alan tasarımı kapsamında, mekânsal ölçekte bitkilendirme planlarının bulunmayışı dönüşüm projelerinin performansı için değerlendirme yapmayı zorlaştırmaktadır.

Ekolojik olarak düşük performansı olan bir proje, hizmet ölçütleri veya görsel peyzaj ölçütleri açısından performansı yüksek bir katkı ortaya koyabilir. Ancak, bu çalışmada ekolojik ölçütler dikkate alındığı için hesaplanan proje performansının başarısı da bu ölçütlere yönelik bir değerlendirmenin sonucu olarak sunulmuştur.

Kentsel yenileme/dönüşüm planlarının amacına ulaşabilmesi için performans ölçütlerine ait verilerin ulaşılabilir olması önemlidir. Bu nedenle bu planları hazırlayan yerel yönetime bağlı kentsel dönüşüm birimlerinin gerekli altyapıyı sağlamadan ve projeksiyon oluşturmadan dönüşüme başlaması sağlıklı bir çevrenin sürdürülebilirliği açısından başarısız sonuçlar doğurabilir. Benzer durum, dönüşüm ile oluşacak yeşil alanın niteliği için de geçerlidir. Sosyal donatı servisi sağlayacak yeşil

alanın niteliği de imar planında sunulmalıdır. Yeşil alan niteliği olarak nasıl bir servis sağlayacağı planlanmalı ve projede bu plan doğrultusunda uygulanmalıdır.

Peyzaj mimarlığı disiplini çalışma kapsamında yer alan, açık/yeşil alan planları; rekreasyon, bitki örtüsü (bitki materyali) ve doğa koruma fonksiyonlarını içerecek şekilde dönüşüm/yenileme veya imar revizyon planlarında mutlaka yerini almalıdır. Bu hedefe ulaşmada ilk adım, peyzaj mimarlığı hedeflerinin, imar mevzuatı ve ilgili alanlar ile bütünleştirilmesi olmalıdır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, ilk yazarın “Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Planlarının Peyzaj Mimarlığı İlkeleri Açısından İncelenmesi: Adana Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Yürütücülüğünü, Prof. Dr. K. Tuluhan Yılmaz’ın yaptığı ZF2013YL7 numaralı projeye verdiği destekten dolayı Çukurova Üniversitesi Araştırma Projeleri Birimi’ne teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Alphan, H. (2003). Land-use change and urbanization of Adana, Turkey. *Land Degradation & Development*, 14(6), 575–586.
- Atabeyoğlu, Ö., & Bulut, Y. (2012). Ordu kenti mevcut yeşil alanlarının değerlendirilmesi. *Akademik Ziraat Dergisi*, 1(2), 67–76.
- Bakır, N. Y. (2019). Project-Based Urban Renewal and Transformation of Urban Landscape in Turkey. *Landscape Reclamation - Rising From What's Left*. IntechOpen.
- Bibri, S. E., Krogstie, J., & Kärrholm, M. (2020). Compact city planning and development: Emerging practices and strategies for achieving the goals of sustainability. *Developments in the Built Environment*, 4, 100021.
- Brilhante, O., & Klaas, J. (2018). Green City Concept and a Method to Measure Green City Performance over Time Applied to Fifty Cities Globally: Influence of GDP, Population Size and Energy Efficiency. *Sustainability*, 10(6), 2031.
- Bottero, M., Mondini, G., & Valle, M. (2007). The use of the Analytic Network Process for the sustainability assessment of an urban transformation project. International Conference on Whole Life Urban Sustainability and its Assessment (pp. 27-29). Glasgow.
- Burton, E., Jenks, M., & Williams, K. (2003). *The Compact City: A Sustainable Urban Form?* Routledge.
- Cabuk, S. N., Cabuk, A., & Bakis, R. (2013). Landscape based urbanism enriched with geospatial understanding against landscape urbanism: Regeneration project proposal for Antakya City. *African Journal of Agricultural Research*, 8(9), 832–843.
- Çay, R. D., & Taşlı, T. C. (2020). Determination of Recreation and Tourism Use Value of Bozcaada by Travel Cost Analysis Methods. *Polish Journal of Environmental Studies*, 30(1):35–45
- Chan, K. M., & Vu, T. T. (2017). A landscape ecological perspective of the impacts of urbanization on urban green spaces in the Klang Valley. *Applied Geography*, 85, 89–100.
- Chen, Y., Lu, H., Li, J., & Xia, J. (2020). Effects of land use cover change on carbon emissions and ecosystem services in Chengyu urban agglomeration, China. *Stochastic Environmental Research and Risk Assessment*, 34(8), 1197–1215.
- Dieleman, F., & Wegener, M. (2004). Compact City and Urban Sprawl. *Built Environment*, 30(4), 308–323.
- Davis, P. H. (1965). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*, 1: 248-495, Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Doygun, H. (2005). Urban development in Adana, Turkey, and its environmental consequences. *International Journal of Environmental Studies*, 62(4), 391–401.
- Doygun, H., Atmaca, M., & Zengin, M. (2015). Kahramanmaraş'ta kentleşme ve yeşil alan varlığındaki zamansal değişimlerin incelenmesi. *Tarım ve Doğa Dergisi*, 18(4), 55–61.
- Eremia, M., Toma, L., & Sanduleac, M. (2017). The Smart City Concept in the 21st Century. *Procedia Engineering*, 181, 12–19.
- Ewing, R. H. (2008). Characteristics, Causes, and Effects of Sprawl: A Literature Review. In J. M. Marzluff, E. Shulenberger, W. Endlicher, M. Alberti, G. Bradley, C. Ryan, U. Simon, & C. ZumBrunnen (Eds.), *Urban Ecology: An International Perspective on the Interaction Between Humans and Nature* (pp. 519–535). Springer US.
- Fan, P., Xu, L., Yue, W., & Chen, J. (2017). Accessibility of public urban green space in an urban periphery: The case of Shanghai. *Landscape and Urban Planning*, 165, 177–192.
- Freytag, T., Gössling, S., & Mössner, S. (2014). Living the green city: Freiburg's Solarsiedlung between narratives and practices of sustainable urban development. *Local Environment*, 19(6), 644–659.
- Ganguly, K., Shabnam, S., Das, S., & Mitran, T. (2021). Assessment of Urban Sprawl Impact on Agricultural Land Use Using Geospatial Techniques. In T. Mitran, R. S. Meena, & A. Chakraborty (Eds.), *Geospatial Technologies for Crops and Soils* (pp. 489–521). Springer.
- Gavrilidis, A. A., Niță, M. R., Onose, D. A., Badiu, D. L., & Năstase, I. I. (2019). Methodological framework for urban sprawl control through sustainable planning of urban green infrastructure. *Ecological Indicators*, 96, 67–78.
- Gould, K. A., & Lewis, T. L. (2016). *Green Gentrification: Urban sustainability and the struggle for environmental justice*. Routledge.
- Gunes, M., & Sahin, S. (2018). Model Approach for Developing Urban Green Network Plan Focused on Historical Urban Identity: A Case Study of Republican Period in Ankara Province. *Journal of Environmental Protection and Ecology*, 19(4), 1881–1891.
- Gülçin, D. (2021). Spatial distribution of urban vegetation: A case study of a Canadian University Campus using LiDAR-based metrics. *Forestist*, 71(2), 63–74.
- Güneroğlu, N., & Bekar, M. (2019). Enhancing Environmental Quality of Cities Using Landscape Transformation Projects. *Polish Journal of Environmental Studies*, 28(6), 4171–4181.
- Hansen, R., Olafsson, A. S., van der Jagt, A. P. N., Rall, E., & Pauleit, S. (2019). Planning multifunctional green infrastructure for compact cities: What is the state of practice? *Ecological Indicators*, 96, 99–110.

- Hepcan, Ç. C., & Hepcan, Ş. (2018). Kentsel yeşil altyapı analizi: Bornova örneği. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 31(1), 37–43.
- Huang, C., Huang, P., Wang, X., & Zhou, Z. (2018). Assessment and optimization of green space for urban transformation in resources-based city – A case study of Lengshuijiang city, China. *Urban Forestry & Urban Greening*, 30, 295–306.
- Jäger, E. J. (Ed.). (2016). *Rothmaler-Exkursionsflora von Deutschland. Gefäßpflanzen: Grundband*. Springer-Verlag.
- Jalkanen, J., Fabritius, H., Vierikko, K., Moilanen, A., & Toivonen, T. (2020). Analyzing fair access to urban green areas using multimodal accessibility measures and spatial prioritization. *Applied Geography*, 124, 102320.
- Ji, Y. W., Zhang, L., Liu, J., Zhong, Q., & Zhang, X. (2020). Optimizing Spatial Distribution of Urban Green Spaces by Balancing Supply and Demand for Ecosystem Services. *Journal of Chemistry*, 2020.
- Karadeniz, N., Orsan, E. Ş., Taskin, R. A., & Cetinkaya, Z. (2020). Re-Interpreting the Imrahor Valley (Ankara-Turkey) in Terms of Green Infrastructure Directing Urban and Rural Development. *Acta Horticulturae et Regiotecturae*, 23(2), 87–95.
- La Rosa, D., Privitera, R., Barbarossa, L., & La Greca, P. (2017). Assessing spatial benefits of urban regeneration programs in a highly vulnerable urban context: A case study in Catania, Italy. *Landscape and Urban Planning*, 157, 180–192.
- Lee, G. K. L., & Chan, E. H. W. (2008). The Analytic Hierarchy Process (AHP) Approach for Assessment of Urban Renewal Proposals. *Social Indicators Research*, 89(1), 155–168.
- Liang, H., Chen, D., & Zhang, Q. (2017). Assessing Urban Green Space distribution in a compact megacity by landscape metrics. *Journal of Environmental Engineering and Landscape Management*, 25(1), 64–74.
- Marsal-Llacuna, M. L., Colomer-Llinàs, J., & Meléndez-Frigola, J. (2015). Lessons in urban monitoring taken from sustainable and livable cities to better address the Smart Cities initiative. *Technological Forecasting and Social Change*, 90, 611–622.
- Mears, M., & Brindley, P. (2019). Measuring Urban Greenspace Distribution Equity: The Importance of Appropriate Methodological Approaches. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 8(6), 286.
- Moglia, M., Cork, S. J., Boschetti, F., Cook, S., Bohensky, E., Muster, T., & Page, D. (2018). Urban transformation stories for the 21st century: Insights from strategic conversations. *Global Environmental Change*, 50, 222–237.
- Nahiduzzaman, K. M., Holland, M., Sikder, S. K., Shaw, P., Hewage, K., & Sadiq, R. (2021). Urban Transformation Toward a Smart City: An E-Commerce–

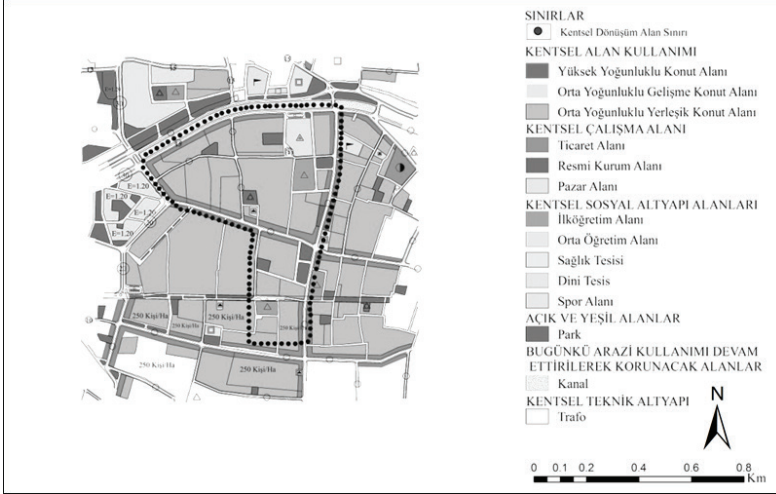
- Induced Path-Dependent Analysis. *Journal of Urban Planning and Development*, 147(1), 04020060.
- Orhan, İ. H., & Kaya, L. G. (2019). LEED Belgeli Yeşil Binalar ve İç Mekan Kalitesinin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 18–28.
- Pérez, M. G. R., Laprise, M., & Rey, E. (2018). Fostering sustainable urban renewal at the neighborhood scale with a spatial decision support system. *Sustainable Cities and Society*, 38, 440–451.
- Polat, A. T., Önder, S., & Akay, A. (2017). The contributions of urban landscape to urban life. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 5(1), 66–86.
- Say, N., Okten, S. O., Aysu, A., & Yalcinkaya, N. M. (2017). Transformation of land use/land cover (LULC) under rapid urbanization in Adana, Turkey. *Fresenius Environmental Bulletin*, 26(5), 3479–3485.
- Seyhan Belediyesi (2013). Seyhan Belediyesi Resmi İnternet Sitesi. <http://www.seyhan.bel.tr>, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2013.
- Shi, P., & Yu, D. (2014). Assessing urban environmental resources and services of Shenzhen, China: A landscape-based approach for urban planning and sustainability. *Landscape and Urban Planning*, 125, 290–297.
- Sikorska, D., Łaszkiwicz, E., Krauze, K., & Sikorski, P. (2020). The role of informal green spaces in reducing inequalities in urban green space availability to children and seniors. *Environmental Science & Policy*, 108, 144–154.
- Stessens, P., Canters, F., Huysmans, M., & Khan, A. Z. (2020). Urban green space qualities: An integrated approach towards GIS-based assessment reflecting user perception. *Land Use Policy*, 91, 104319.
- Tülek, B., & Mirici, M. E. (2019). Kentsel Sistemlerde Yeşil Altyapı ve Ekosistem Hizmetleri. *PEYZAJ*, 1(2), 1–11.
- Uygur, F. N., Koch, W., Çınar, A., Uygur, S., Boz, Ö., Sancar, S. (1990). Weeds of Citrus in Çukurova Region. *Plits*.
- Ünlü, T. (2006). Kentsel Mekânda Değişimin Yönetilmesi. *METU JFA*, 23(2), 63–92.
- Wang, J., Zhou, W., Wang, J., & Yu, W. (2020). Spatial distribution of urban greenspace in response to urban development from a multi-scale perspective. *Environmental Research Letters*, 15(6), 064031.
- Wüstemann, H., Kalisch, D., & Kolbe, J. (2017). Access to urban green space and environmental inequalities in Germany. *Landscape and Urban Planning*, 164, 124–131.
- Yazgı, D. (2013). Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Planlarının Peyzaj Mimarlığı İlkeleri Açısından İncelenmesi: Adana Örneği. Yüksek Lisans Tezi,

Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Adana.

- Yazgı, D., & Yılmaz, K. T. (2014). Evaluation of Open Space Performance of Urban Renewal Projects. *International Congress on Landscape Ecology*, 342–348, 23–25 October 2014, Antalya.
- Yılmaz, K. T. (1996). Akdeniz Doğal Bitki Örtüsü. Ç.Ü Ziraat Fakültesi, Genel Yayın No: 141 Yardımcı Ders Kitapları Yayın No: 13, Adana.
- Yılmaz, K. T. (2010). Sürdürülebilir Kentleşme ve Peyzaj Mimarlığının Katılımı “Kentleşme Şurası 2009 Süreci.” *Peyzaj Mimarlığı IV. Kongresi Bildiriler Kitabı*, 11–20, 21–24 Ekim 2010, İzmir.
- Yıldız, N. D., Demir, M., & Yılmaz, S. (2011). Determination of the efficiency of green areas in Erzurum city. *Scientific Research and Essays*, 6(2), 293–304.
- Yıldız, S., Kivrak, S., & Arslan, G. (2017). Factors affecting environmental sustainability of urban renewal projects. *Civil Engineering and Environmental Systems*, 34(3–4), 264–277.
- Yüreğir Belediyesi (2013). Yüreğir Belediyesi Resmi İnternet Sitesi. <http://www.yuregir.bel.tr>, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2012.
- Zheng, W., Shen, G. Q., Wang, H., Hong, J., & Li, Z. (2017). Decision support for sustainable urban renewal: A multi-scale model. *Land Use Policy*, 69, 361–371.
- Zhu, S., Ptak, M., Choiński, A., & Wu, S. (2019). Exploring and quantifying the impact of climate change on surface water temperature of a high mountain lake in Central Europe. *Environmental Monitoring and Assessment*, 192(1), 7.
- Zorlu, F., & Söğüt, İ. (2019). Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kentsel Planlama Pratiğinin Dönüşümü: Adana Örneği. *İDEALKENT*, 1158–1183.
- Zuniga-Teran, A. A., Gerlak, A. K., Mayer, B., Evans, T. P., & Lansey, K. E. (2020). Urban resilience and green infrastructure systems: Towards a multidimensional evaluation. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 44, 42–47.

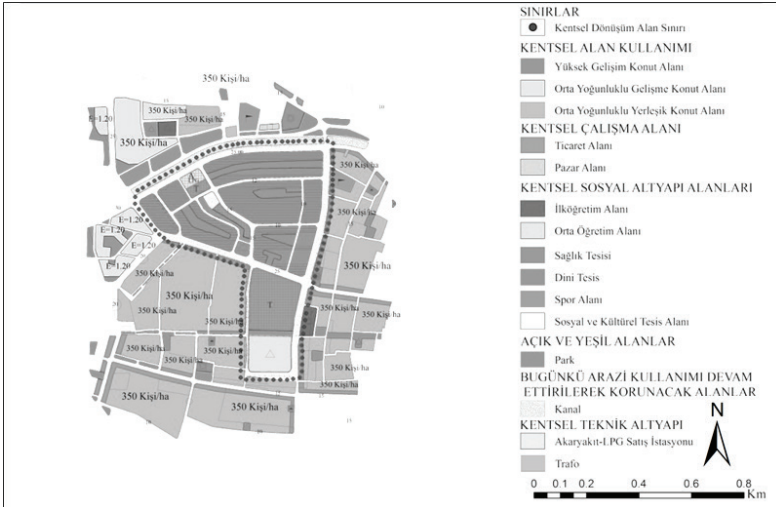
Ek 1

İsmetpaşa-Bariş Mahallesi 1. Etap Nazım İmar Planı

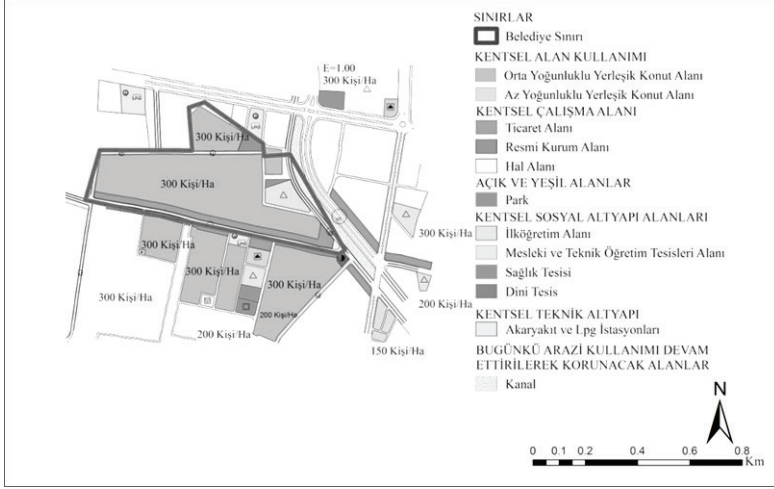
Ek 2

İsmetpaşa-Bariş Mahallesi 1. Etap Kentsel Yenileme İmar Planı

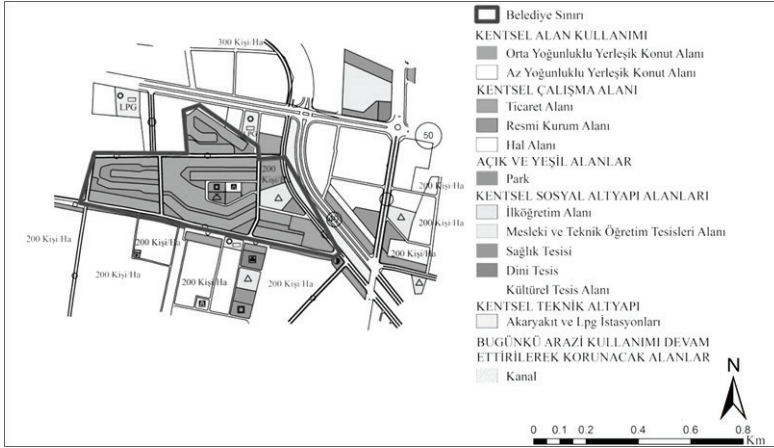
Ek 3

Başak Mahallesi Nazım İmar Planı

Ek 4

Başak Mahallesi Kentsel Yenileme İmar Planı

Ek 5

Kentsel dönüşüm alanlarının biyotop tiplerini tanımlamada vejetasyon birlikleri ve karakter türleri

Biyotop Tiplerini Tanımlamada Vejetasyon Birlikleri ve Karakter Türleri	İBM	BM
Kentsel-Endüstriyel- Ruderal Vejetasyon		
Carduus pycnocephalus	+	+
Malva neglecta	+	
Kurak Ruderal Koridorlar		
Echium angustifolium	+	
Duvar Kenarı Bitkileri		
Geranium molle	+	
Bahçe Yabani Otları		
Capsella bursa-pastoris	+	
Galium aparine	+	
Lamium amplexicaule	+	
Sisymbrium officinale	+	
Tarla Yabani Otları		
Anthemis chia	+	+
Calendula arvensis	+	+
Euphorbia helioscopia	+	
Scandix pecten-veneris	+	
Konut Bahçeleri		
Dalbergia sissoo	+	
Morus alba	+	+
Olea europea	+	
Ceratonia siliqua	+	
Ficus carica	+	
Jasminum fruticans	+	+
Pyracantha coccinea	+	
Washingtonia filifera	+	
Bauhinia variegata		+
Celtis australis		+
Ligustrum vulgare		+
Cupressus arizonica	+	
Meyve Bahçeleri		
Citrus sinensis	+	

Bölüm 3

ÇANAKKALE CUMHURİYET MEYDANI MEVCUT DURUM ANALİZİ

Alper SAĞLIK¹

Çağrı SAVAŞ²

Emine GÜLEÇ³

Simge ÇAKAR⁴

1 Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, alpersaglik@gmail.com

2 Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

3 Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

4 Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

GİRİŞ:

Kent meydanları kentsel açık yeşil alanların en etkin elemanlarından ve kentlilerin sık kullandığı, kent merkezlerine konumlandırılan alanlardır (Şavklı ve Yılmaz, 2013).

Kent meydanlarında, törenler, kutlamalar ve buluşmalar yapılır. Kentte yaşayanların yanı sıra belirli süreli ziyaretçilerin ve turistlerin de merak duyduğu yoğun şekilde kullanılan meydanlar kamusal alan olarak adlandırılır. Kentsel kimliği yansıtan bu alanlar toplumsal ve çevresel açıdan alanın kültürünü yansıtacak şekilde ele alınıp uzun vadeli planlamaları yapılmalıdır (Koohsari vd., 2015; Sağlık vd., 2016b).

Eski tarihlerden günümüze kadar meydanlar, merkezi konumda olmaları nedeniyle hem kentlinin hem de yerli yabancı turistlerin buluşma noktaları, kullanıcıların dinlendikleri ve kentte olup biteni izlemek amacıyla duraksadıkları ve daha birçok amaçla kullanılan mekanlardır (Moughtin vd., 1999; Moughtin, 2003; İnceoğlu ve Aytuğ, 2009).

Meydanlar genellikle kent içindeki yapılardan ve insanlardan geriye kalan belirli ölçekteki boşluklardır (Stocco vd., 2015; Sağlık vd., 2016b).

Aynı zamanda meydanlar, kentli tarafından özel günlerde sosyal, kültürel, siyasal ve ticari amaçlar için kullanılan, kentsel yaşamın geçtiği önemli kamusal mekânlardır (Özer ve Ayten, 2005).

Rob Krier'e göre, insanların kent alanlarını meydanlarla kullanmaya başlamış olabileceği görüşünü ortaya atmaktadır. Krier, meydanların, insanların açık bir alanda toplanmaya başlamasıyla oluştuğunu savunmaktadır. Kent içinde bulunan bu alanın dışarıdan gelecek zararları önlemek için dış hatları küçülterek iç alanın korunması sağlanmıştır. Bu iç alan zamanla kutsal mekanların inşası için seçildiği ve bu mekanların çevresine evlerin inşa edilmesiyle meydan kavramının oluştuğu Krier tarafından dile getirilmektedir (Krier, 1979).

Meydanlar kentlinin kullanım yoğunluğuna göre büyüklük göstermektedir. Kent meydanları, kentliye kapalılık hissi vermesi sebebiyle diğer açık alanlara nazaran farklılık göstermektedir. Bu yüzden meydanların büyüklüğü kullanıcı sayısı ile eş değer olmalıdır (Moughtin, 2003).

Çalışma Çanakkale kentindeki Cumhuriyet Meydanı üzerinde yürütülmüştür. Seçilen alanda, meydanın tarihi gelişimi, bitkisel ve yapısal peyzajı, donatı elemanları (aydınlatma, tanıtım elemanları vs.) ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

1. MATERYAL VE YÖNTEM

1.1. Materyal

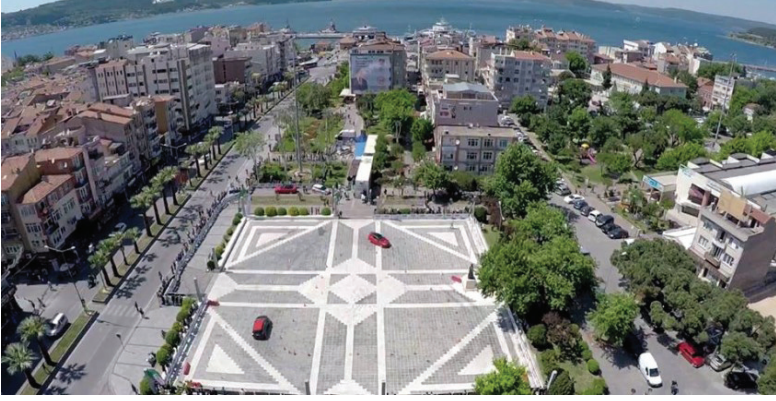
Çalışma Çanakkale (Şekil 1) kent merkezinde yer alan; Cumhuriyet Meydanı (Şekil 2) üzerinde yürütülmüştür. Cumhuriyet meydanı 1764 m² den oluşan kare şeklinde bir tören alanıdır (Şekil 3). Alanı çevreleyen 10 adet sütun bulunmaktadır. 3 adet girişi bulunan meydanın içerisine Atatürk büstü konumlandırılmıştır.

Şekil 1. Çanakkale Kenti (Google Earth'ten Değiştirilerek)

Şekil 2. Cumhuriyet Meydanı'nın Kent Merkezindeki Konumu (Google Earth'ten Değiştirilerek)

Şekil 3. Cumhuriyet Meydanı Hava Fotoğrafı (URL 1, 2020)

1.2. Yöntem

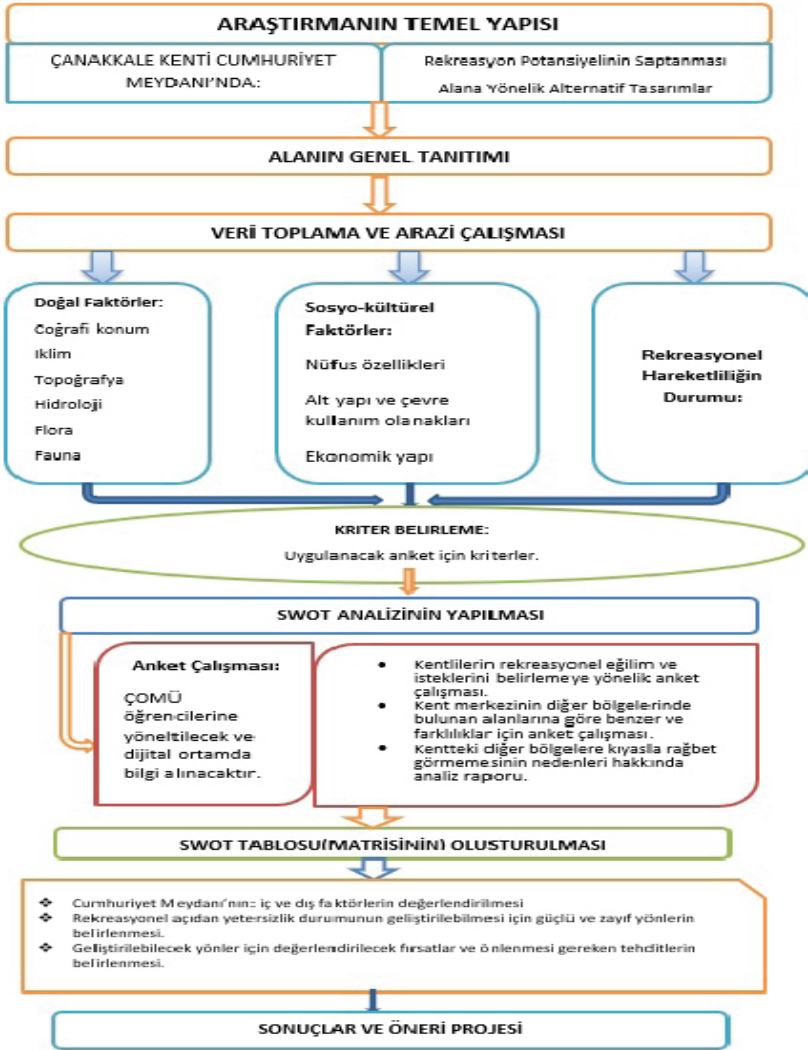
Çalışmada, veri toplama, analiz ve önerilere dayalı peyzaj araştırma yöntemi kullanılmıştır (Sağlık vd., 2016a).

Veri Toplama Aşaması

Bu aşamada çalışmayı destekleyici nitelikte bir yerli yabancı literatür taramasına ihtiyaç duyulmuştur. Literatür araştırması esnasında çalışma alanında işe yarar ve destekleyici nitelikte bilgiler dikkate alınmaya özen gösterilmiştir. Literatür taramasına ek olarak, belirlenen alan ziyaret edilmiştir. Alanda keşif ve gözlem yapılarak fotoğraflar ile desteklenmiştir.

Analiz Aşaması

Bu aşamada oluşturulan Yöntem Akış Diyagramı (Şekil 4) doğrultusunda kullanılan yöntem SWOT Analizidir. Bu yöntem alanlara gerçekleştirilen ziyaretler doğrultusunda elde edilen gözlemler ile bir araya getirilmiştir. SWOT Analizi kapsamında, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı öğrencileri ve Çanakkale yerlisine rekreasyonel eğilim ve isteklerini belirlemeye yönelik anket çalışması (Şekil 5) yapılmıştır ve kentteki diğer cazibe merkezlerine kıyasla rağbet görmemesinin nedenleri hakkında bir analiz raporu ortaya konmuştur.

Şekil 4. Yöntem Akış Diyagramı

1- Çanakkale kent merkezindeki Cumhuriyet Meydanı'nı geçiş amacıyla hangi sıklıkla kullanıyorsunuz?

1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

2- Çanakkale kent merkezindeki Cumhuriyet Meydanı'nı faaliyet amacıyla hangi sıklıkla kullanıyorsunuz?

1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

3- Cumhuriyet Meydanı sizin için "bir kent meydanı" niteliği taşıyor mu?

1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

4- Cumhuriyet Meydanı'na ulaşım kolaylığı ne derecededir?

1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

5- Cumhuriyet Meydanı'nın tarihi ile ilgili yeterli bilgiye sahip misiniz?

1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

6- Cumhuriyet Meydanı'nı görsel açıdan ne derece estetik buluyorsunuz?

1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

7- Cumhuriyet Meydanı'nın yeşil alanlarını eksik buluyor musunuz?

1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

8- Cumhuriyet Meydanı'nın gece kullanımı için aydınlatması yeterli midir?

1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

9- Cumhuriyet Meydanı'nın tören alanında oturma birimlerinin bulunması gerekli midir, buna ihtiyaç duyuyor musunuz?

1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

10- Cumhuriyet Meydanı'nın yeşil alanlarında bulunan sanat objeleri ne derece dikkatinizi çekiyor?

1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

11- Bu sanat objelerinin tanıtım elemanlarının olmaması sizi etkiliyor mu?

1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

Şekil 5. Anket Soruları

Öneriler Aşaması

Çalışma alanındaki mevcut durumun yerli ve yabancı benzer nitelikteki alanlarla karşılaştırılması yapılarak çalışma alanının mevcut donatı elemanları ve bitkisel peyzajının geliştirilmesine yönelik öneriler getirilmesi aşamasından oluşmaktadır.

2. BULGULAR

2.1. Çalışma Alanının Doğal ve Kültürel Özellikleri

2.1.1. Doğal Özellikler

İl, 25° 40'-27°30' doğu boylamları ve 39°27'-40°45' kuzey enlemleri arasında 9.933 Km² lik bir alanı kapsar. Konumu nedeniyle geçiş iklim özellikleri gösterir. Genel olarak Akdeniz iklim özelliklerini gösterir. Ancak Kuzeyde bulunması nedeniyle kışları ortalama sıcaklık daha düşüktür. Minimum sıcaklık -4,2 °C ile şubat ayı, maksimum sıcaklık +35,8 ile ağustos ayındadır. Yıllık sıcaklık ortalaması 14,7, ortalama nem oranı ise %72,6'dır. İlimizi çevre illerden ayıran diğer bir özelliği de yılın büyük bir kısmının rüzgârlı geçmesidir. Çanakkale ikliminin en belirgin özelliği özellikle kışın kuzeyden gelen sert rüzgarlardır (KTB, 2019).

2.1.2. Kültürel Özellikler

Nüfus

Çanakkale'nin nüfusu 542.157'dir. Bu nüfus, **272.097** erkek ve **270.060** kadından oluşmaktadır. Çanakkale kent merkezi toplam nüfusu 184.631'dir. Nüfus artış hızı 2019 verilerine göre binde 2,76'dır (TÜİK, 2019).

Ekonomik Yapı

Çanakkale ilinin ekonomisi genel olarak tarıma dayalıdır. Ancak sanayinin ekonomideki yeri de günden güne artmaktadır. Aynı zamanda kentte turizm, balıkçılık ve ormancılığın yeri de ekonomide yadsınamayacak düzeydedir. Özellikle tarihi dokusu nedeniyle turizm çok önemli bir yer kaplamaktadır. Kente toplam kişi geliş sayısı 15,460'dır (TÜİK, 2019).

2.2. Çalışma Alanının Analizi

2.2.1. Alanın Tarihi

Cumhuriyet Meydanı eski Müslüman Mezarlığıdır. 1940'lara kadar orada defin işlemi yapılmıştır. 1940'lardan sonra mezarlık Balıkesir yoluna taşınınca eski mezarlık işlevsiz kalmış ve 1950'lerden itibaren Cumhuriyet Meydanı kurulmuştur. Cumhuriyet Meydanı ile birlikte yeni akslar oluşmuştur. Cumhuriyet Meydanı'ndan Demircioğlu Caddesi olarak bilinen cadde, denize dik olarak çıkartılmıştır. Cumhuriyet Meydanı hep bir idari merkez olarak görülmüştür. Meydanda bulunan Atatürk Heykeli (Şekil 7), heykeltıraş Nejat Sirel'e 1937 yılında yaptırılmıştır. Bu heykel, Atatürk'ün sağlığında dikilen nadir heykellerden biridir (Rehber Çanakkale, T.C. Çanakkale Valiliği).

Şekil 6. Alanın 1950'li Yıllara Ait Görüntüsü (URL 2, 2020)

Şekil 7. Atatürk Heykeli (Orijinal, 2020)

2.2.2. Alanın Yapısal Peyzajı

Cumhuriyet Meydanı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm (Şekil 8) zemini granit taş döşeli ve çevresi on adet granit sütün ile çevrili alandır ve bu alanda genellikle resmî törenler ve gösteriler yapılmaktadır. İkinci bölüm (Şekil 9) ise meydanın iskele tarafındaki yeşil alanlardır. Bu yeşil alanda sanat objeleri bulunmaktadır. Sanat objelerinden birincisi, “Şian’dan Çanakkale-İstanbul’a Deve Kervanı ile İpek Yolu Ekpedisyonu” adlı seramik panosudur (Şekil 10). İkinci obje, seramikten yapılan “At Başlı Aynalı Testi”dir (Şekil 11). Bu testiler 18-19. yy. Çanakkale’de

üretimiştir. Üçüncü obje ise dört adet dev çukur tabaktır (Şekil 12). Bu tabaklar da Çanakkale’de üretilmiştir ve yörenin özgün seramikleridir. Dördüncü obje mermer heykellerdir (Şekil 13). Meydandaki son obje ise kentlinin ve ziyaretçilerin fotoğrafını çekmeden geçmediği yan yana duran iki toptur (Şekil 14) (Rehber Çanakkale, T.C. Çanakkale Valiliği).

Şekil 8. Birinci Bölüm (Orijinal, 2020)

Şekil 9. İkinci Bölüm (Orijinal, 2020)

Şekil 10. Seramik Pano (Orijinal, 2020)

Şekil 11. At Başlı Aynalı Testi (Orijinal, 2020)

Şekil 12. Çukur Tabak (Orijinal, 2020)

Şekil 13. Mermer Heykeller (Orijinal, 2020)

Şekil 14. Top (Orijinal, 2020)

2.2.3. Alanın Bitkisel Peyzajı

Tören alanının çevresinde genellikle çalı grubu, mevsimlik çiçekler ve ağaçlar bulunmaktadır.

Ağaçlar

Alanın içinde mazı (Şekil 15), kurtbağrı (Şekil 16), süs eriği (Şekil 17) ve adi huş (Şekil 18) olmak üzere dört çeşit ağaç bulunmaktadır.

Şekil 15. Thuja plicata (Mazı) (Orijinal 2020)

Şekil 16. *Ligustrum japonicum* (Kurtbağrı) (Orijinal 2020)

Şekil 17. *Prunus domestica* (Süs eriği) (Orijinal, 2020)

Şekil 18. *Betula pendula* (Adi huş) (Orijinal, 2020)

Çalılar

Alanın içinde zakkum (Şekil 19), kırmızı alev sarmaşığı (Şekil 20), sarı çalı papatyası (Şekil 21), ardı (Şekil 22) olmak üzere dört çeşit çalı grubu bulunmaktadır.

Şekil 19. *Nerium oleander* (Zakkum) (Orijinal, 2020)

Şekil 20. *Hemigraphis alternata* (Kırmızı Alev Sarmaşığı) (Orijinal, 2020)

Şekil 21. *Euryops pectinatus* (Sarı çalı papatyası) (Orijinal, 2020)

Şekil 22. *Juniperus horizontalis* (Ardıç) (Orijinal, 2020)

Mevsimlikler

Alanın içinde kullanılan mevsimlik bitki uha çiçeğidir (Şekil 23).

Şekil 23. *Primula vulgaris* (uha ieği) (Orijinal, 2020)

2.2.4. Donatı Elemanları

Aydınlatma Elamanı

Meydanın aydınlatması sütunların kenarlarına konumlandırılan aydınlatma elemanları (Şekil 24) ile sağlanmaktadır.

Şekil 24. Aydınlatma Elemanı (Orijinal, 2020)

Çöp Kovası

Meydanın yalnızca ikinci bölümünde çöp kovası (Şekil 25) bulunmaktadır.

Şekil 25. Çöp Kovası (Orijinal, 2020)

Tanıtım Elemanları

Meydanının birinci bölümünün girişinde alanın toplanma alanı olduğunu belirten tanıtım elemanı (Şekil 26) bulunmaktadır.

Şekil 26. Tanıtım Elemanı (Orijinal, 2020)

2.3. Ulaşım ve Kolaylıklar

Çanakkale kentinde merkezi bir konumda bulunan Cumhuriyet Meydanına kara ve denizden rahatlıkla ulaşım sağlanabilir. Kilitbahir-Çanakkale ya da Eceabat-Çanakkale hatlarında çalışan feribotlarla ve her türlü kara taşıtı, bisiklet ile Cumhuriyet Meydanına ulaşılabilir. Meydan otobüs duraklarının ve feribot iskelesinin bulunduğu iskele meydanına yürüme mesafesindedir.

2.4 SWOT Analizi

SWOT matrisi oluşturulurken Cumhuriyet Meydanı'nın iç ve dış faktörleri değerlendirilerek güçlü yönler (Tablo 1), zayıf yönler (Tablo 2); anket sonuçlarına göre geliştirilebilecek yönler için fırsatlar (Tablo 3) ve önlenmesi gereken tehditler (Tablo 4) belirlenmiştir.

Tablo 1. Güçlü Yönler

GÜÇLÜ YÖNLER
Alana ulaşmak için otobüs, araba ve bisiklet gibi alternatiflerin olması
Alışveriş alanlarına, kafelere, aktivite alanlarına yakın olması
Her yaşta insanın geçiş bölgesinde olması
Otobüs duraklarına yakın olması
Birden fazla etkinliğe imkân vermesi
Deniz ulaşımının sağlandığı feribot iskelesine yakın olması
Panoramik bir manzaraya sahip olması
Alandaki bitkilerin bakımlı olması
Kamu ihtiyaçlarına yakın olması
Kent için tarihi bir önemi olması

Tablo 2. Zayıf Yönler

ZAYIF YÖNLER
Trafiğin yoğun olması
Gürültü kirliliğinin bulunması
Ağaçlandırma eksikliğinden kaynaklı gölgelendirme eksikliği
Donatı elemanlarının eksikliği (Oturma birimi, çöp kovası, aydınlatma elemanı)
Sert zemin yoğunluğunun fazla olması
Yaya ve bisiklet yolu kullanımının aynı olması

Tablo 3. Fırsatlar

FIRSATLAR
Merkezi konumda olmasından kaynaklı rağbetin azalmayacak olması
Kentin mevcut turizm potansiyeli
Kentin konumu itibari ile turistlerin ilgi odağı olması
Denize çok yakın olması
Deniz ulaşımına çok yakın olması
Rekreasyonel aktivitelere uygun olması

Tablo 4. Tehditler

TEHDİTLER
Otopark yetersizliği
Kış aylarında olumsuz hava şartlarında zemin problemleri
Gölgelendirme eksikliğinden dolayı yaz aylarında çok sıcak olması
Artan araç sayısı itibari ile trafik sorunu
Alanın sembolik değerine gereken önemin verilmemesi
İyileştirme çalışmasının bulunmaması
Bisiklet yolunun bulunmaması ya da az oluşu

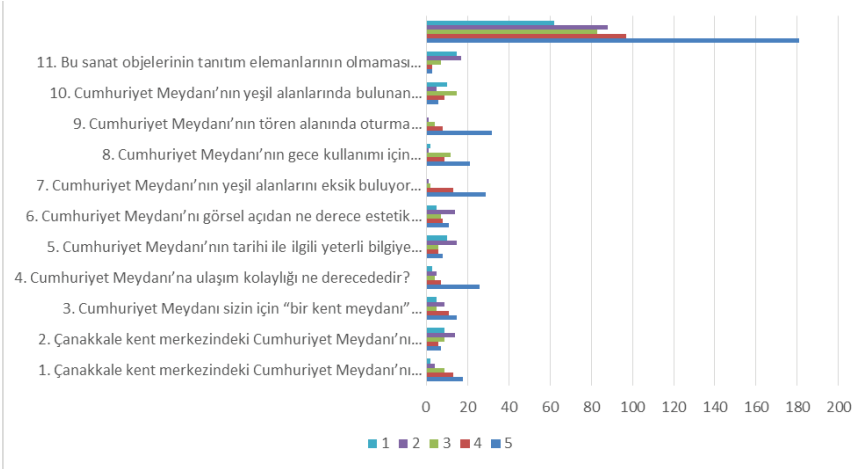
2.5 Anket Sonuçları

Çalışmanın desteklenebilirliği açısından sürdürülen anket çalışmasının sonuçları Tablo 5. de verilmiştir. Tabloda 5 en yüksek değer iken, 1 en düşük değeri ifade etmektedir. Çanakkale kenti halkına ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğrencilerine yöneltilen anket sorularına göre en yüksek ve

en düşük puan seçiminin fazla olduğu görülmektedir (Şekil 27). Genellikle 5 veya 4 puana yanıt veren sorular birinci, üçüncü, dördüncü, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sorular olmuştur. Diğer yandan 1 veya 2 puana yanıt veren sorular ikinci, beşinci, altıncı ve onbirinci sorular olmuştur. Anketin sonuçlarına bakılacak olursa kullanıcılar; alanı bir kent meydanı olarak görmektedir. Ulaşım kolaylığı ve merkezi konumda olmasından kaynaklı olarak gün içinde bu alan içerisinde geçiş yapmaktadır. Yüksek sayıda olumsuz sonuç alan bir sorun ise yeşil alanların eksikliğidir. Bu sorunun yanıtıyla katılımcıların yarısından fazlası eksikliğin çok olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra gece aydınlatması ve oturma birimi eksikliği hissedilen bir diğer sorun olarak görülmüştür. Katılımcıların düşük puanı oyladıkları soru sayısı ise daha azdır. Bunlardan biri rekreasyonel faaliyet amacıyla kullanmadıkları ve alanı iyi değerlendiremedikleri sorunudur. Diğer düşük puan alan sorulara göre ise estetik görünüşü beğenilmemekte ve alanın tarihi ile alanda kullanılan sanat objelerinin farkına varılmaması şu an alanda bulunan objelerle ilgili tanıtım panolarının olmaması kentli ve kullanıcılar için büyük eksiklik niteliği taşımaktadır.

Tablo 5. Anket Raporu

	5	4	3	2	1
1. Çanakkale kent merkezindeki Cumhuriyet Meydanı'nı geçiş amacıyla hangi sıklıkla kullanıyorsunuz?	18	12	9	4	2
2. Çanakkale kent merkezindeki Cumhuriyet Meydanı'nı faaliyet amacıyla hangi sıklıkla kullanıyorsunuz?	7	6	9	14	9
3. Cumhuriyet Meydanı sizin için "bir kent meydanı" niteliği taşıyor mu?	15	11	5	9	5
4. Cumhuriyet Meydanı'na ulaşım kolaylığı ne derecededir?	26	7	4	5	3
5. Cumhuriyet Meydanı'nın tarihi ile ilgili yeterli bilgiye sahip misiniz?	8	6	6	15	10
6. Cumhuriyet Meydanı'nı görsel açıdan ne derece estetik buluyorsunuz?	11	8	7	14	5
7. Cumhuriyet Meydanı'nın yeşil alanlarını eksik buluyor musunuz?	29	13	2	1	0
8. Cumhuriyet Meydanı'nın gece kullanımı için aydınlatması yeterli midir?	21	9	12	1	2
9. Cumhuriyet Meydanı'nın tören alanında oturma birimlerinin bulunması gerekli midir, buna ihtiyaç duyuyor musunuz?	32	8	4	1	0
10. Cumhuriyet Meydanı'nın yeşil alanlarında bulunan sanat objeleri ne derece dikkatinizi çekiyor?	6	9	15	5	10
11. Bu sanat objelerinin tanıtım elemanlarının olmaması sizi etkiliyor mu?	3	3	7	17	15
	181	97	83	88	62

Şekil 27. Anket Raporunun Puan Grafiği

SONUÇ:

Kentlerde bulunan meydanların, kent insanına bir geri dönüş sağlayabilmesi, günlük yaşantılarında faydalı birer alan olabilmeleri için belirli şartları sağlıyor, belirli kriterlere uyuyor olması gerekmektedir. Çalışma sonucunda bulguları bu kriterlere göre değerlendirdiğimizde;

Çanakkale kentinin sahip olduğu Cumhuriyet Meydanı kent insanının ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayabilecek potansiyelde bir meydan olmadığı çıkarımında bulunulmuştur. Yapılan incelemeler doğrultusunda Cumhuriyet Meydanı'nın iyileştirilmesi için getirilebilecek öneriler şunlardır:

- Tören alanını oluşturan sert zemine alanı karakterize edecek zemin döşemesi seçilmeli ve ara yollardaki kaldırım taşları için yenileme çalışması yapılmalıdır.
- Mevcut yeşil alanlara estetiklik kazandırmak amacıyla yeniden ele alınmalıdır.
- Mevcut bitkilerin bakımı aksatılmamalı ve bu bitkiler için sulama sistemi önerilmelidir.
- Çalışma alanında bulunan sanat objelerinin daha dikkat çekici olması için tanıtım elemanları yenilenmelidir.
- Alanda kötü görüntü oluşturan çöp kovalarının yerini günümüz şartlarına uygun çöp kovaları almalıdır.
- Her yaşta insanın rotasında olan meydana daha işlevsel ve estetik oturma birimleri konumlandırılmalıdır.

Çanakkale kentinin rekreasyon potansiyelinin yüksek olması için, Cumhuriyet Meydanı gibi bazı alanların nitelik olarak güçlendirilmesi sonucunda, Çanakkale'nin kentsel yaşam kalitesi artacak ve kentin daha yaşanabilir hale gelmesine katkı sağlayacaktır. Böylece kent, insanların kendisi için zaman ayırabildiği, tarihi dokusunu koruyarak rekreasyonel mekanların oluşturulduğu, donanımlı yeşil alanlara sahip bu alanların insanların ve kentin soluk almasına yetecek kadar çoğaltıldığı bir kent olacaktır (Sağlık vd., 2016b).

KAYNAKÇA:

- İNCEOĞLU, M., AYTUĞ, A. (2009). Kentsel Mekânda Kalite Kavramı. Megaron Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, 4(3): 131-146.
- KRIER, R. (1979), Urban Space, Foreword by Colin Rowe. Academy Editions.
- MOUGHTİN, C., OC, T., TIESDELL, S. (1999). Urban Design: Ornament and Decoration (Second Edition). Architectural Press, Oxford.
- MOUGHTİN, C. (2003). Urban Desing: Street and Square (Third Edition). Architectural Press, Oxford.
- ÖZER, M. N., AYTEN, M. A. (2005). Kamusal Odak Olarak Kent Meydanları. Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi, 3:96-103.
- GÖZÜM, Ü.Y., Rehber Çanakkale, T.C. Çanakkale Valiliği.
- SAĞLIK, A., SAĞLIK, E. ve KELKİT, A. (2014). Kentsel Donatı Elemanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi: Çanakkale Kent Merkezi Örneği, 1. Uluslararası Kentsel Planlama-Mimarlık-Tasarım KONGRESİ, Kocaeli, Türkiye, 8-11.
- SAĞLIK A., ALKAN Y., KELKİT A., ÇAVUŞOĞLU G., SAĞLIK E. (2016a). Peyzaj Mimarlığında Fonksiyonel Mekan Çözümlemesine Yönelik Bir Tasarım Çalışması, *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, cilt.2016, 22.97-110.
- SAĞLIK, A., ALKAN, Y., KELKİT, A., DEVECİOĞLU, N. E. , & SAĞLIK, E., (2016b). Meydanların kent kimliği üzerine etkileri: Çanakkale iskele meydanı. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi* , cilt.2016, 1-12.
- ŞAVKLI, F., YILMAZ, T., 2013, Kent Meydanı Kullanım Nedenlerinin Antalya Cumhuriyet Meydanı Örneğinde İrdelenmesi. Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Antalya.
- TÜİK 2019, Türkiye İstatistik Kurumu Turizm Verileri, Son Erişim Tarihi: 13/10/2020
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çanakkale İl Kültür ve Turizm Bakanlığı, Coğrafya, Son Erişim Tarihi: 13/10/2020
- URL 1: <https://www.canakkaletravel.com/galeri/cumhuriyet-meydani.html>, Son Erişim Tarihi: 15/11/2020
- URL 2: <https://www.canakkaletravel.com/galeri/eski-canakkale.html>, Son Erişim Tarihi: 15/11/2020

Bölüm 4

KOMŞUM TOTORO ANİMASYON FİLMİ, HAYAO MIYAZAKİ VE KURGUSAL MEKAN ÜZERİNE BİR ANALİZ

Elif ÖZDOĞLAR¹

Çağrı YALÇIN²

1 Dr.Öğr.Üyesi Elif ÖZDOĞLAR, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

2 Dr.Öğr.Üyesi Çağrı YALÇIN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

Hayao Miyazaki ve Komşum Totoro

Ünlü bir hümanist ve pasifist ve yönetmen olan Miyazaki Hayao, Japonya’da 1980’lerin en iyi fantastik animasyon eserlerinin sahibi olarak bilinmektedir. (Bul, 2017) En tanınmış eserlerinden biri ise Komşum Totoro (Tonari No Totoro) animasyon filmidir.

Japonya’nın Walt Disney’i” olarak bilinen sanatçının filmleri otuz yıldır gişe rekorları kırmaktadır. (Barkman,2019) Miyazaki yaratıcı bir gelenekçidir. (Moist and Bartholow, 2007) onu bir “kültür üstadı olarak da tanımlamak mümkündür. Çalışmalarının ilgi çekici yönlerine öncelik verme eğiliminde olduğundan kayıp bir geçmişi geri kazanma adına nostaljik bir yol izler. (Swale, 2015) Japon kültürüne dayanan hikâyelerini bir kitap uyarlaması olsa dahi kendi öz temaları ile anlatır. Miyazaki’nin şaşırtıcı görüntüler ve yan yana dizilişlerden oluşan kurgusu doğal mekânlar yaratırken kendine has bir üslup kullanır. (Burkam,2005) Miyazaki’nin karakterleri ‘Japon’ olarak tanımlanabilir. Ancak fiziksel olarak çoğu belirgin şekilde Batılı özelliklere sahiptir. Büyük gözler, soluk ten, kızıl saçlar... Bunun amacı (tersine) asimile edilmiş ve tüketim için “Japonlaştırılmış” yerel izleyici oluşturarak küresel dünyaya ulaşma çabasıdır. (Wright&Colde; 2003)

Hareketli görüntüler elde eden animatizmin potansiyeli sınırlı yanal hareket kabiliyetine sahiptir, sinematizm ise bir mermi derinliğe doğru ilerleme hissi uyandırır. Bu iki tanıma bakıldığında Miyazaki’nin animatizmi her iki kavramın melez bir sentezi biçiminde kurgulanır. (Çalık, 2016) Hikaye anlatımında, anne tanımlanmamış bir hastalıktan muzdariptir ancak aile bir arada kalmak ve ona destek olmak adına ellerinden geleni yaparlar ve bu nedenle kırsal bir alana taşınırlar. Protogonist karakter olan Totoro ile burada tanışır. Ormandaki diğer hayvan biçimli karakterler Japon rakunu olarak da adlandırılan tanaki, bir kedi ve bir baykuştur. Diğer protogonist karakterler Satsuki ve Mei’dir. Bu Miyazaki’nin hikâyelerinde dişi protogonist seçme geleneğinin bir parçasıdır. Pseudo Avrupa ve Post Apokaliptik Amerika sinemasından oldukça farklı bir yol çizer. Filmlerinde genellikle büyüdüğü yıllar olan 1950’leri zaman dilimi olarak belirler(Greenberg;2012) Ana temalarını, şintoizm inancıyla bütünleştirerek ve Japon mitolojisinden faydalanarak oluşturur. İki kız kardeş, Satsuki ve Mei, babaları ile birlikte hastanede hasta yatan annesinin yanında olmak için taşındıkları ev eski bir evdir. Küçük kız kardeşi Mei sokakta oynarken, tavşana benzeyen iki ruhu takip eder. Büyük bir tünelden aşağı indiğinde ise Totoro ile tanışır. Daha sonra Satsuki onu uyurken bulur. Sonra Totoro, ihtiyaç anında ikisine birden görünmeye başlar. Ailevi ilişkiler ve dostluklar, küçük çekişmeler ve neşeli sahnelerle anlatılmaya çalışılır. (Fulton&Prude; 2020) Miyazaki’nin hedef kitlesi çocuklardan büyük ebeveynlere kadar uzanır. Animasyonlarının

oyuncakları ve ürünlerinden oluşan kreasyonlar Japonya'nın karakterinde önemli bir yer tutmaktadır. (Wright&Colde; 2003)

İkonik Japon animasyon firması Studio Ghibli'nin kurucu ortağı Hayao Miyazaki ve Nagoya'nın Aichi Eyaleti hükümeti tarafından, 1988 yapımı klasik anime "My Neighbor Totoro" ya dayalı bir park inşa etmeyi planlamıştır. Saha, daha önce Expo 2005 dünyası için kullanılan 200 hektarlık bir parkın parçası olarak belirlenmiştir. Parkın 2020 yazında açılması planlanmıştır. (Top Billing, 2017) Stüdyo Ghibli gibi markaların kuracağı tematik parklar, yeni iş istihdamları oluşturacaklarından buldukları ülkelerin ekonomileri açısından önemli olduğu gibi, global ve yerel platformlardaki sanatsal üretimlerin devamlılığı açısından da önemli oldukları söylenebilir.

Komşum Totoro ve Kurgusal Mekan

Komşum Totoro filminin ana mekânı Kusakabe ailesinin konutudur. Totoro'nun yaşam alanı olan Orman'a bir Kafur kovuğundan ulaşılır. Hastane, yol, tarla ikincil mekânlardır. Filmde japon kültürünü ifade eden belirteçler mekân içerisinde kullanılmıştır. (Özdoğan,2015; Yalçın 2017). Kurgusal mekân kurgusal karakter etkileşimi çok önemlidir. Mekân karakteri hareketlendirirken karakterde mekânı biçimselleştirir. Totoro'nun evi şu an Japonya'da orijinal bir müze olarak ziyarete açıktır. Bahçe peyzajında doğal dokudan üretilmiş heykellerle farklı bir konsept geliştirilmiştir. Ancak ana mekân olan Kusakabe ailesinin konutu iç kabuk ve dış kabuk, mobilyalar, günlük kullanım öğeleri, dekoratif elemanlar, aydınlatma tasarımları, yap ve ince yapı elemanlarıyla birebir olarak gezilebilmektedir. Örneğin Baba Kusakabe'nin çalışma odasında masası, perdesi, kitapları dahi orijinal şekliyle yerleştirilmiştir. Bugün 32 yaşında olan ve 1950'lere atfedilen bir kurgusu olan Totoro filmi, bu sayede izleyicileri tarafından deneyimlenme imkânına sahip olmuştur. Baba Kusakabe'nin odasında bir dağınıklık söz konusudur. Bu mekân evin annesinin yokluğu ve taşınma eyleminin kaosuna gönderme yapar. Aynı zamanda kitapların yoğunluğu ev sahibinin kültürlü bir insan olduğunu gösterir.

Resim 1: Baba Kusakabe'nin Çalışma Odası (www. Kanpai.Japan.Com)

Kusakabe Evi'ne Ana Giriş, İki yana sürülerek kullanılan Japon tipi kapılarla gerçekleştirilmektedir. Mutfağın sol tarafında ekmek fırını ayrı bir oda halinde yerleştirilmiştir. Üç kişilik yemek masası ve mutfak arasında da tam açılır iki yana sürülebilir bir kapı bulunmaktadır. Konut içerisinde oturma elemanı olarak koltuk, yalnız Baba Kusakabe'nin çalışma odasında ve tekli olarak yer almaktadır. Sandalye olarak oturma elemanları ise bir adet Kusakabe'nin çalışma odasında ve üç adet yemek odasında bulunmaktadır. Japonların yere oturma kültürü bu plan bağlamında kurgulanmış ve bu amaçla mekânlarda yeterli boş yer bırakılmıştır. Yatak odasında da Mei, Satsuke ve Baba Kusakabe için üç adet yer yatağı yer almaktadır. Aile üyeleri aynı yatak odasını kullanmaktadır. Burada bir duşa bulunmaktadır. Tuvalet ise koridorda yer alan alaturka bir tuvalettir yerel ve nostaljik özellik gösterir. Plan dikdörtgen formudur bahçeden müdahale edilebilen depolama alanları bulunmaktadır. Bahçede bir de nostaljik tulumba yer almaktadır. Döşeme ve duvar kaplamalarında ahşap malzeme yoğun olarak kullanılmıştır. Evde genellikle toprak tonları hakimdir. Kırsal bir alana yerleştirilen konutun etrafı yeşil alandır.

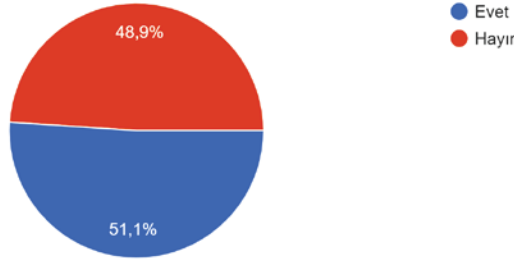

Resim 2: Kusakabe Evi Planı (www.cizimokulu.com)

Animasyon film doğrultusunda yapılan araştırmada, katılımcıların yaklaşık yarısının manga ve anime kùltürüne filmi izlemeden önce ilgi duyduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların tamamı ise animasyon sineması eserinin Japonya'ya yani Japon kùltürüne ait olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar bize animasyon sinema eserlerinde türe karşı özel bir ilgi duyulmasa bile ürünlerin hangi kùltürün izlerini taşıdığı genel kùltürle yanıt verilebilen ve genel sinema bilgisiyle yanıtlanabilen sorulardandır. Tüm katılımcılar Hayao Miyazaki'nin Totoro filminin yönetmeni olduğunu doğru bilmişlerdir. Film tercihi yapılırken veya film izlenirken yönetmenin etkili olduğunu ve Miyazaki'nin tanınmış bir yönetmen olarak filmin

izlenmesinde payı olduğunu göstermektedir. Diğer seçeneklerden ikisi de tanınmış Hollywood sineması yönetmenlerinden seçilmiştir. Belçikalı yönetmen Peyo ve Amerikalı yönetmen Tim Burton'da animasyon sinema tarihinin önemli isimlerindedir. Filmin ana mekanı konusunda ise Japonya cevabı katılımcıların %97,9'u tarafından doğru yanıt olarak verilmiştir. Şıklarda farklı kıtalardan örnekler verilmiş, sesteşlik yaratması için Türkçe Japonya ülkesine yakın olarak telaffuz edilen Laponya ülkesi de eklenmiştir. Ancak çok seçeneklilik ve sesteşliğe rağmen katılımcılar Japonya'yı tanımıştır. Bunda Japonya'nın yumuşak güç unsurları olarak sinema, çizgi roman gibi görsel sanatları kullanmasının etkili olduğu söylenebilir.

Anime ve Manga'ya ilgi duyuyorum
47 yanıt

Grafik 1: Anime ve Mangaya ilgi duyuyorum.

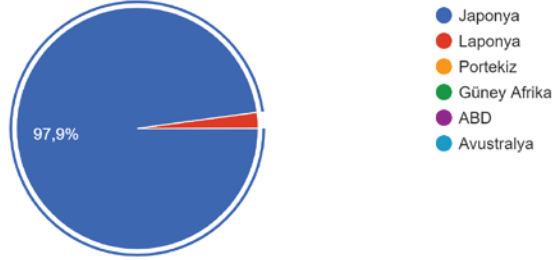
Filmin yönetmeni kimdir ?
47 yanıt

Grafik 2: Filmin Yönetmeni Kimdir ?

Film hangi ülkede geçmektedir ?

47 yanıt

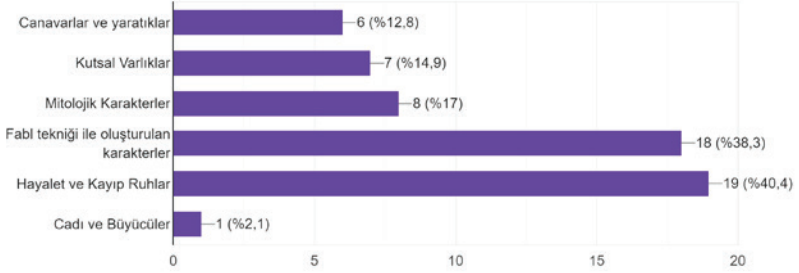

Grafik 3: Film Hangi ülkede geçmektedir.

Mekân – karakter ilişkisi sinemanın temelini oluşturmaktadır. Bu ilişki karşılıklıdır, karakter mekânı şekillendirirken mekânda karakteri kimliklendirir. Karakter tasarımı karakterleri ana tipolojiler olarak Canavarlar ve Yaratıklar, Hayaletler ve Kayıp Ruhlar, Cadılar ve Büyücüler, Vampirler, Kutsal Varlıklar, Mitolojik Karakterler, Fabl Tekniği ile Oluşturulan Karakterler olarak sınıflandırmak mümkündür. (Özdoğan, 2015) Totoro filminde Catbus isimli Kedi biçiminde bir otobüs, küçük bir kız çocuğu olan Mei Kusaka, Ablası Satsuki Kusakabe, babaları Tatsuo Kusakabe hastahane tedavi gören anneleri Yasuko Kusakabe, Nine, Kanto no Obasan isimli delikanlı ve Ormanın ruhu totoro karakterler arasında sayılabilir. Totoro'nun karakter tipolojisi ile ilgili soru katılımcıları bir parça şüpheye düşürmüştür. Çünkü Totoro ormanın ruhu olarak genellikle Türk mitolojisi de dahil olmak Asya mitolojilerinde doğaya ait unsurlara ruh bahşetmeden etkilenmiştir. Aynı zamanda formu ve biçimiyle bir yaratık vasfı da taşımaktadır. Ruh niteliği taşımasıyla hayalet ve kayıp ruhlar sınıflandırmasında yer alabileceği gibi, kutsal bir varlık olup olmadığı Şintoizm inancı ile kıyaslandığında sorgulanabilir bir niteliktir.

Şintoizm inancı özellikle Miyazaki'nin dört yapımında ön plana çıkar. Bu filmler Komşum Totoro (My Neighbor Totoro), Ruhların Kaçışı (Spirited Away), Prenses Mononoke (Princess Mononoke), Rüzgarlı Vadi (Nausicaa of the Valley of the Wind) filmleridir.(Rowland,2020) Araştırmaya katılanların %40'ı bu sınıflandırmayı hayalet ve kayıp ruhlardan, %38,3'ü Fabl tekniği ile oluşturulan karakterlerden, %17 mitolojik karakterlerden, %14,9 kutsal varlıklardan, %12,8'i canavar ve yaratıklardan, %2,1'i cadı ve büyücülerden yana değerlendirmiştir. Bu değerlendirme araştırmacılara sınıflandırmalarda seyirci algısı üzerinden yardımcı olabilir.

TOTORO hangi karakter tipolojisine girer ?
47 yanıt

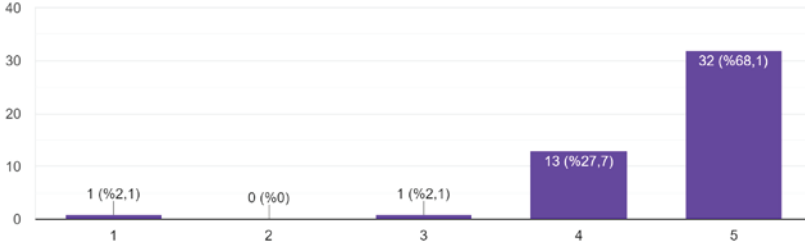

Grafik 4: Totoro hangi karakter tipolojisine girer ?

Kurgusal mekân; hedef kitlenin veya kullanıcının içinde bulunduğu şartlar (teknolojik, sosyolojik vb) ve zaman dilimi doğrultusunda gündelik hayatlarında deneyimlemesinin mümkün olmadığı mekânlardır. Kurgusal karakter ise bu mekânları kullanan karakterlere verilen isimdir. Kurgusal mekânların sınırları gerçek mekânlardan daha geniş olduğu gibi kurgusal karakterler, sadece insanlardan oluşturulmak durumunda değildir. (Özdoğan,2017) Mekân-karakter ilişkisi insan ve hacim arasında oluşturulurken kurgusal mekân-kurgusal karakter ilişkisinin limitleri hayal gücü ile belirlenmektedir. (Kavut, 2019) Bu ilişkinin başarısı ise belirtilen unsurların hikâyede izleyici veya okuyucuya sürükleyici, bütüncül bir dizin halinde yansıtılmasıdır. Anketin katılımcıları kurgusal mekan ve kurgusal karakter konularını içeren lisans seviyesinde dersler almışlardır. Bu nedenle bu tanımlara vakıflardır. Katılımcıların % 2,1'i 1 puan vermiş, %95,2'si ortalamanın üzerinde başarılı bulmuştur.

Kurgusal mekân-karakter bağlamında Küçük kardeş Mei aslında Şintoizm dâhilinde yerel ekosistem içerisinde tipik gerçek dünya ve kami arasında yolculuk yapar.(Rowland, 2012)Kurgusal mekân olarak filmin ana mekânı, Kusakabe ailenin anne Kusakabe'nin hastalığı nedeniyle taşındıkları geleneksel Japon kırsalındaki geleneksel evdir. Bu evle Japon ailesi karakterleri örtüşmektedir. Ormanın ruhu Totoro ise ormanda yaşamaktadır. Yani kurgusal karakter ve kurgusal mekân ilişkisi rasyonel biçimde tasarlanmıştır.

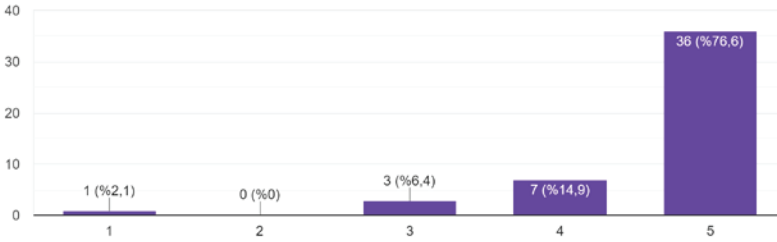
Kurgusal karakter kurgusal mekan ilişkisini başarılı buldum
47 yanıt

Grafik 5: Kurgusal Karakter Kurgusal Mekân İlişkisini Başarılı Buldum

Bu rasyonalite kurgusal mekân hikaye ilişkisinin de kurulmasını sağlamıştır. Hikaye oldukça akıcıdır. Kurgusal mekan ve kurgusal karakter yaklaşımları birbirleriyle örtüşmektedir. Bu hikaye bir animasyon filmi olarak sadece çocukları baz almamaktadır. Ayrıca Japon kültürü nesnelere taşımaya rağmen evrensel niteliktedir. Dolayısıyla geniş bir hedef kitesine hitap etmektedir. Katılımcıların %91,5'i filmi kurgusal mekân hikaye ilişkisi bakımından ortalamanın üzerinde bulmuştur.

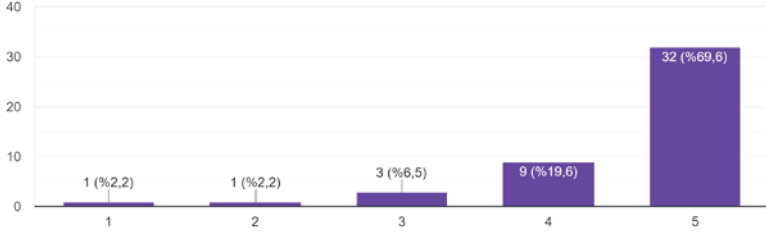
Kurgusal mekan hikaye ilişkisini başarılı buldum
47 yanıt

Grafik 6: Kurgusal Mekan Hikaye İlişkisini Başarılı Buldum

Kurgusal mekânların tasarım algısını kuvvetlendiren bir başka etken ise diyalogdur. Hikâyeyi aktarmada görsel öğeleri destekleyen nitelikte ve görselliğin onu açıklamaya yetmediği noktada tamamlayıcı bir nitelikte ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda diyalogların hikayeye güç vermesi onu zayıflatmaması gerekir. Katılımcıların %89,2'si diyaloglar hususunda başarılı bulmuştur.

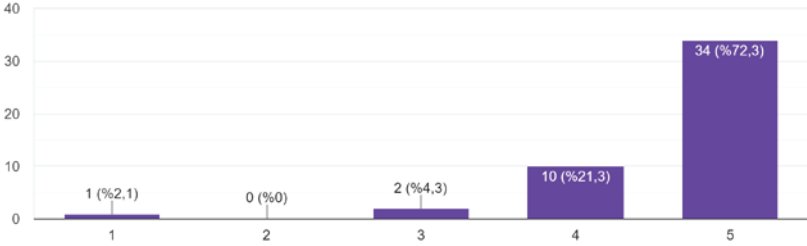
Kurgusal mekan diyalog ilişkisini başarılı buldum
46 yanıt

Grafik 7: Kurgusal Mekan Diyalog İlişkisini Başarılı Buldum

Kurgusal mekânın tasarım algısını kuvvetlendiren bir diğer unsur ise zamandır. Zaman, bilinen tarih içerisindeki bir döneme denk gelebileceği gibi bilinenin dışında bir zaman dilimi olarak da kurgulanabilir. Özellikle diyar kurgularının söz konusu olduğu yapılarda zaman da mekânla birlikte onu kuvvetlendirecek biçimde kurgulanır. Zaman mekânı yorumlamak için gereken nesnel süjelerdendir. Zaman tanımlandığında mekân ve karakterin anlamı güçlenir. Katılımcıların %93.6'sı zaman açısından mekan kurgusunu başarılı bulmuştur.

Kurgusal mekan zaman ilişkisini başarılı buldum
47 yanıt

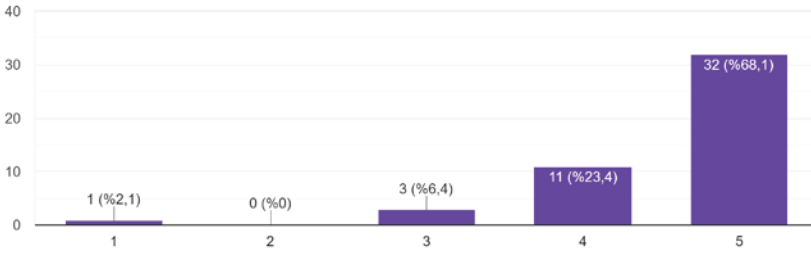

Grafik 8: Kurgusal Mekan Zaman İlişkisini Başarılı Buldum

Kostüm karakterin kimliği ön plana çıkaracak ve ona yüklenecek vasıfları betimleyecek bir tasarım nesnesidir. Kostüm tasarımı sayesinde karakter fiziksel özellikleri, diyalog yeteneğinin yanı sıra görsel olarak zenginleştirilerek hem kurgusal mekanın güçlenmesi, hem de hikayenin etkisinin artırılması sağlanır. Kostüm yalnız biçimsel bir örtü değildir. Renk, doku ve form ile kültürel bir nesneye de dönüşebilir. Ayrıca kurgusal karakterin cinsiyet ya da türünü de vurgulayıcı bir tavra büründürebilir.

Kurgusal mekân tasarımını etkileyen bir diğer unsur kurgusal mekân kostüm ilişkisidir. Filmde Japon kültürüne ait kostümlerin yanı sıra standart çağdaş evrensel tarzla kostümlerde oluşturulmuştur. Kostüm karakteri biçimlendirmede etkin rol oynadığından kurgusal mekânı da etkileyen bir kavramdır. Çocukların da sinema eserinin hedef kitlesi içerisinde yer alması nedeniyle kostümler net çizgilere sahiptir ve gereksiz süsleme ve ince detaylar kullanılmamıştır. Aynı zamanda bu özellik genellikle manga çizgi romanlarını oluşturmada da karşımıza çıkar. Bu ürünlerde genellikle yerel kültürün yansması kostümlerin formlarına ve biçimlerine yüklenir. Ankete katılanlardan %91,5'u kostümlerin kurgusal mekânlarla ilişkisini tür bazında yeterli bulmuştur. Muhtemelen bir Hollywood sineması eserinden söz edilseydi, izleyicilerin imaj dağarcığı daha detaylı kostümler arayacaktır ancak kendi içerisinde niteliklerinin sınırları net çizilmiş bir tür olan animeler, bilinen ve tanınan bir türdür

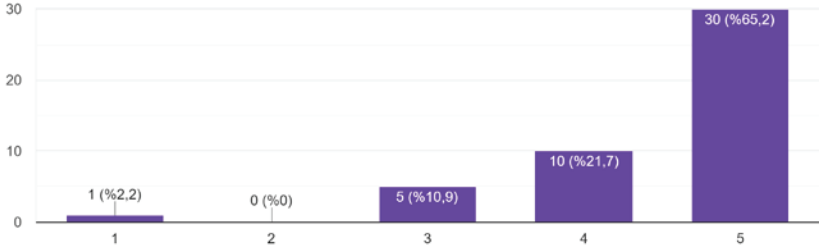
Kurgusal mekan kostüm ilişkisini başarılı buldum
47 yanıt

Grafik 9: Kurgusal Mekan Kostüm İlişkisini Başarılı Buldum

Kurgusal mekanın algılanmasını sağlayan faktörler; ses, ışık, biçim, renk, ısı gibi mekanın algılanmasını belirleyen faktörlerle aynı başlıkları taşımaktadır. Ses kapsamında bir sinema eserinde seslendirme ve ses efektleri kadar film müzikleri de önem taşımaktadır. Film müziği mekanları tanıma ve hissetmede yardımcı olurken mekanın yaratmak istediği ambiyansı vurgular. Film müzikleri Japon ezgileri taşımakta ve filmin mekanlarının kurgusal platformda anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Ankete katılanların %86'sı film müziklerini başarılı bulmuşlardır. Bunda ezgilerin türü destekleyici etkisi mevcuttur.

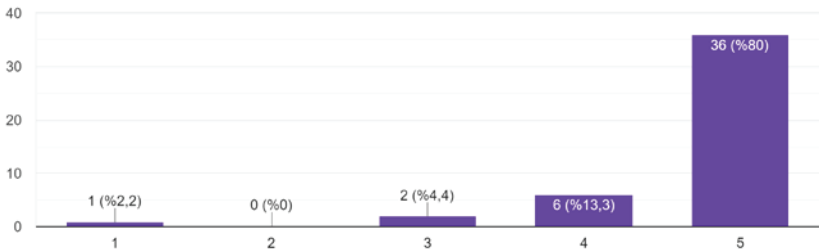
Kurgusal mekan film müzikleri ilişkisini başarılı buldum
46 yanıt

Grafik 10: Kurgusal Mekan Film Müzikleri İlişkisini Başarılı Buldum

Sinematografik renk kullanımı gerçek mekânların algılanmasını sağlayan renk faktörünün kurgusal mekândaki karşılığıdır. (Yalçın,2017) Kurgusal yapımlar genellikle bir renk skalası üzerinden kurgulanır ve bu skalada seçilen temel rengin tonları ve kontrastları yer alır. Sinematografik renk kullanımı bu anlamda kurgusal mekânı etkileyen unsurlardandır. Totoro isimli sinema eserinde, ana kurgusal karakter Totoro'nun ormanın ruhu olmasından kaynaklı doğal tonların hüküm sürdüğü ve yeşilin pek çok tonunun gözlemlendiği görülebilir. Bunun yanı sıra hem Totoro ile hem de Japon konut kültürüyle uyum sağlaması açısından iç mekânda toprak tonları ve aile sıcaklığını sağlayan ve kurgusal mekân faktörlerinden ısı ile örtüşen ahşap rengi de yoğun olarak kullanılmıştır. Katılımcıların %93,3'ü yapımı bu açıdan başarılı bulmuşlardır.

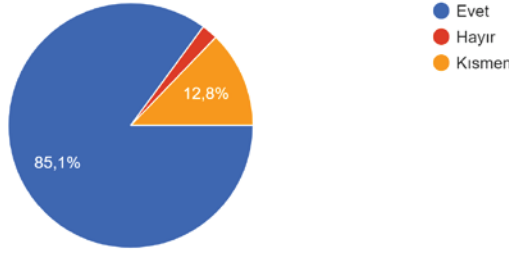
Sinematografik renk kullanımını başarılı buldum
45 yanıt

Grafik 11: Kurgusal Mekan Sinematografik Renk Kullanımı İlişkisini Başarılı Buldum

Sinematografik rengin ardından iç mekân tasarımının algılanmasını belirleyen faktörlerden malzemeyi, kurgusal mekân açısından değerlendirmek gerekir. Totoro filmindeki ana kurgusal mekân Kusakabe ailesinin konut tasarımıdır. Bu konut Japonya’da kırsal bir bölgede yer almaktadır. Bu bölgenin kırsal oluşu etrafta otoyol bulunmayışı, sık ve gür ormanlar, traktörle çiftçilik yapan bölge sakini gibi unsurlarla desteklenerek izleyiciye sunulmuştur. Bu nedenle kırsalda yer alan konut Japon konut kültüründe ana yerel malzeme olan ahşap ve kağıttan oluşturulmuştur. Katılımcıların %85,1’i yani büyük çoğunluğu malzemenin yerel özellikler gösterdiği belirtmişlerdir. %12,8’i ise kısmen yerel özelliklere rastlandığını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların %97,9’u az ya da çok malzemelerde yerel özellik tespit etmişlerdir.

Malzeme yerel nitelikler göstermekte midir ?
47 yanıt

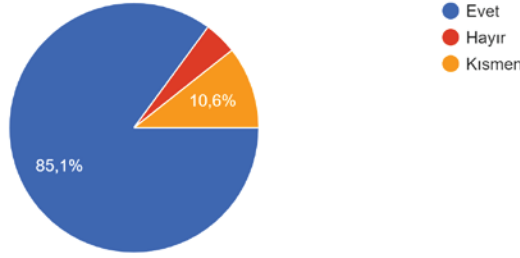
Grafik 12: Malzeme yerel nitelik göstermekte midir?

Kurgusal mekânda yerel nitelikler malzemeyle olduğu kadar iç mimari ve mobilya tasarımında diğer mekân tasarım unsurlarıyla da aktarılabilir. Komşum Totoro veya orijinal adı ile Tonari no Totoro, Miyazaki’nin doğa ile saf bir insan bağlantısının tasvirine mükemmel bir örnektir. Çağdaş, ama geleneksel Japonya’yı anımsatan pastoral, kırsal bir ortamda geçer. Aslında, çok az araba veya modern zamanın diğer donanımlarına ait işaret vardır. Bu Kano Seiji tarafından şöyle tanımlanıyor:”doğayı temsil etmenin son derece orijinal ve güçlü bir şekilde ikna edici yollarına” sahip olmak. (Rowland, 2020)

İç mekân tasarımı konusunda yerel nitelikler, yapı elemanlarının tasarımında, aydınlatma elemanlarının kullanımında düzlem örtüleri ve perdeleme seçimlerinde karşımıza çıkar. Bu anlamda Totoro filmi Japon ev yaşantısını anlatma ve aktarmaya çalışmaktadır. Ancak iç mekân tasarımında evrensel mekân anlayışlarını karşılayan çağdaş ve kimliksiz ürünlerde yer almaktadır. Baba Kusakabe’nin çalışma odası bu öğelere örnek gösterilirken, iç mekân dış mekân bağlantısını sağlayan kapılar uzak

doğu stilindedir. İç mekân ve yerel özellik gösterme üzerine katılımcıların %85,1'i olumlu yanıt vermiş, %10,6'sı ise en az bir yerel nitelik gözlemlemiştir. Katılımcıların %95,7'si film mekânlarının yerel özellik gösterdiğine vurgu yapmaktadır.

Film mekânları mimari olarak yerel özellik göstermekte midir?
47 yanıt

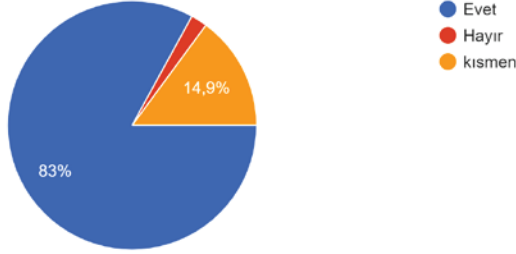

Grafik 13: Film Mekânları İç Mimari Olarak Yerel Özellik Göstermekte midir?

Yerelliğin yansımalarının mekânda gösterilebileceği noktalardan birisi ise mobilyadır. Bir endüstriyel ürün olarak mobilya tasarımı iç mimarlığın en önemli elemanlarından biridir. Hareketli veya sabit olması fark etmeksizin mekâna kimlik kazandırır, stil ve tarz oluşmasını sağlar. Mobilyalarda yerel unsurlar betimlenerek kurgusal mekânların belli bir kültürün ürünü olması sağlanabilir. Tuvalette vitrifiye elemanları, ekmek fırını gibi yerel mobilyalar görülmektedir. Oturma eylemi yere oturma biçiminde uzak doğu anlayışına uygun olarak şekillendirilmiştir. Baba Kusakabe'nin çalışma odası evrensel standartlara yakın ve kimliksiz mobilyalarla donatılmış olsa da, çalışma masasının üzerinde ve kitaplıkta duran Japonca yazılara sahip kitaplar mobilyalara etnik bir değer katmaktadır. Şinto animizmi, film boyunca ince bir şekilde iç içe geçmiştir

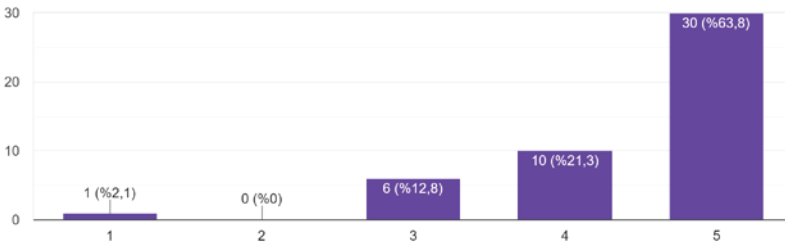
Ormandaki dev bir kafur ağacının huzurunda sarılmış shimenawa üzerine dizilmiş ve kısma açılan bir kapı görevi gören shide ile Totoro'nun yaşadığı orman Şintoizm göstergeleridir.(Rowland,2020)Katılımcıların %83'ü mobilyaların yerel nitelik gösterdiğini belirtmiş, %14,9'u ise en az bir yerel nitelikli ürüne sahip olduğunu ifade etmiştir.

Film için çizimleri yapılan mobilyalar yerellik göstermekte midir ?
47 yanıt

Mimarlık ve iç mimarlık alanları multidisipliner yapıya sahiptir. (Akarsu, Erdoğan & Özbursalı) Kurgusal mekân tasarımının akademik anlamda faydası izleyen, tasarımcı, sanatçı, müzisyen, oyuncu gibi yaratımlarını hayal gücü ile gerçekleştiren meslek dallarının gelişimi sağlar. Diğer meslek dallarının ise kökenlerindeki drama unsurunu canlandırır ve inovatif düşünme becerisi kazandırır. Eğitim hayatı devam etmekte olan öğrencilerin tasarım dağarcığını ve imaj belleğinin gelişimine katkıda bulunur. Totoro filmi ile ilgili gerçekleştirilen ankette katılımcıların %85,1 tasarım dağarcığının genişlediğini belirtmiştir. Tasarım dağarcığı, bir tasarımcının görsel hafızasında biriken imajlar bütününe verilen isimdir. Bu imajlar ne denli zengin olursa tasarımcı o denli üretken olabilir. Bu noktada kurgusal mekân imajları bir dizilim üzerinden izleyiciye sunan görsel bir mekanizmanın ürünüdür.

Bu film ve kurgusal mekanları tasarım dağarcığımı genişletti
47 yanıt

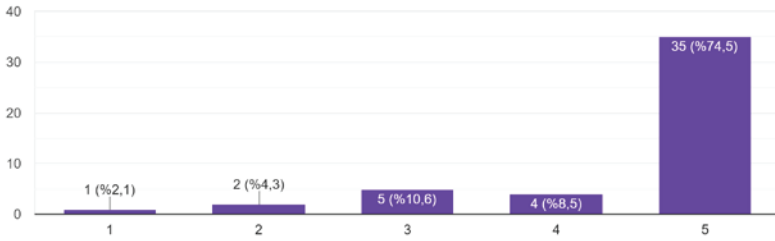

Grafik 14: Bu Film ve Kurgusal Mekânları Tasarım Dağarcığımı Genişletti

Yaratıcı bir gelenekçi olarak Miyazaki, ticarileşme, sanayileşme, modern teknoloji ve kültürü “zayıf, sığ ve sahtedir” olarak betimler. Buna göre sahneler ve estetik Miyazaki’nin animasyonlarında ağırlıklı olarak geçmişi ve doğayı yansıtır, böylece izleyiciye olanak tanıyan nostaljik bir evren yaratır. İzleyicilerin yaşlandıkça kaybettikleri ve geride bıraktıkları

şeyleri hatırlamak için kurgusal mekâna başvurur. (Oh&Kim, 2020) Ancak bu Miyazaki'nin kültüre saplanarak geleceği ve teknolojiyi yasması değil; teknolojiyi kullanırken öz değerleri korumasıdır. Kurgusal mekânların bir başka etkin olduğu kişisel gelişim alanı genel kültürdür. Özellikle dönem filmlerinde ve yerel motiflerle izleyicinin günleri alacak bir araştırmanın sonuçları birkaç saatlik bir sinema filmine veya yarım günlük bir mekân ziyaretine sığdırılabilir. Kurgusal mekânın sinema dışındaki başarılı tasarımcılarından biri multidisipliner kimliğiyle tasarım dünyasına damgasını vuran H.R.Giger'dır. Alien Bar oturma elemanlarından, servis bankosuna, masalardan yapı elemanlarına bir kurguyu bütün olarak yerleştirildiği kurgusal mekânın en başarılı deneyimlenebilen örneklerindedir. Tasarımcı ve tasarımcı adayının genel kültürünün artması onun özgün olmasını, orijinal olmasını ve göstergebilim temeline doğru ürünler sunmasını sağlar. Bir tasarımcının göstergebilim anlamında kültür bazlı hatalar yapması ürünün terk edilmesine, eleştiri almasına hatta yasal yaptırımlara maruz kalmasına neden olabilir. Ankete katılanların %83'ü sinema eserinin genel kültürünü ortalamanın üzerinde artırdıklarını söylemişlerdir.

Bu film ve kurgusal mekanları genel kültürümü arttırdı
47 yanıt

Grafik 15: Bu Film Ve Kurgusal Mekânları Genel Kültürümü Arttırdı

Kurgusal mekânları iki alt kategoride incelemek gerekir. İlk kategori izleme eylemine dayanan izlenebilir kurgusal mekânlardan oluşur. Diğer kategori ise tüm duyularla algılanabilen ve deneyimlenebilen kurgusal mekânlardan oluşur. Her iki türde kurgusal mekânlar olarak tasarımcı ve tasarımcı adaylarının tasarım dağarcığının gelişmesine ve genel kültürlerinin artmasına yardımcıdır. Ayrıca deneyimlenebilen kurgusal mekânlar bir öğrenme mekânı olmasının yanı sıra kullanıcının yaratıcılığını körükleyen, eğlenceli vakit geçirmesini sağlayan, deneyim ve keşfe olanak sunan nitelikli mekânlardır. Bu mekânlar konaklama mekânları (Land of Legends, Antalya, Türkiye), yeme içme mekânları (Clinic Restaurant, Singapur, Singapur), eğlence mekânları (Disneyland, Anaheim USA ve Paris Fransa), müze mekânları (Digital Art Museum, Tokyo Japonya)

gibi farklı tipolojilerde olabilir. İzlenebilir kurgusal mekânlar 2D ve 3D animasyon filmlerinde, sinema filmlerinde, video kliplerde, reklamlarda gözlemlenebilir.

Özellikle Covid-19 süreci dijital çağa hız kazandırmıştır. Teknoloji ve kurgusal mekân birbirlerini besleyen kavramlardandır. Kurgusal mekânların görsel gerçekçiliği teknoloji ile arttırılırken, kurgusal mekânlarda teknolojik gelişmelere ilham verir. Örneğin Jetgiller çizgi filminde kurgulanan, dijital gazete, görüntülü konuşma gibi pek çok o dönemin çocukları tarafından tasarlanarak günlük kullanıma sunulmuştur.

Kurgusal mekan konusu özellikle Türkiye’de Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nde, İç Mimarlık Ana Bilim Dalı’nda Doktor Öğretim Üyesi İ.Emre Kavut tarafından lisansüstü dersi olarak verilmeye başlandıktan sonra tez çalışmalarına konu olmaya ve farklı üniversite müfredatlarına da girmeye başlamıştır. 2018-2019 yılından itibaren de Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi örnek alınarak Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü’nde alan seçmeli ders olarak verilmeye başlanmıştır. Bu derslerin sayıca çoğaltılması ve farklı akademik kurumlarında müfredatına girmesi çağdaş ve küresel Dünya’da ekonomiye yön veren teknolojik gelişmelere erişen ürünler geliştirilmesi açısından faydalı olacaktır.

Kurgusal mekânlar yüksek oranda turist çeken cazibe merkezleridir. Daha unutulmaz deneyimler sunan bu mekânların, turizm endüstrisi için nostaljik animasyonların kültürel özelliklerinin ve medya kullanımının turist sağlamak için stratejik etkileri vardır. (Oh&Kim, 2020) Hayao Miyazaki önemli bir Japon yönetmendir. Japonya kendi kültürünün ögesi olan mangaları anime sanatıyla ve üç boyutlu animasyon sanatıyla geliştirerek yerel kültürünü uluslararası dolaşıma açmıştır. Bu sanatlar Japonya’nın yumuşak güç unsuru oluşturmaktadır. Görsel sanatlar yumuşak güç konusunda etkili unsurlardır ve doğru kullanıldığında verimli sonuçlar elde eder. Sonuç olarak hem ülke imajı olumlanır hem de bir endüstri yaratılarak ekonomik güç sağlanır.

KAYNAKÇA

- Fulton A.&Prude H., *The Whimsical World Of Studio Ghibli*, WORLD News Group, 27.08.2020
- Burkam A., *From Page To Screen Hayao Miyazaki's Howl's Moving Castle*, The Horn Book Magazine, September/October, 2005
- Çalık S., *Re-Viewing Thomas Lamarre's The Anime Machine After Hayao Miyazaki's The Wind Rises*, Kritik Kültür 26, 2016
- Swale A., *Miyazaki Hayao And The Aesthetics Of Imagination: Nostalgia And Memory In Spirited Away*, Asian Studies Review, Vol. 39, 2015
- Wright L., Colde J., *"The Animated World Of Hayao Miyazaki"* Metro Magazine No. 143, 2003
- Top Billing, *Studio Ghibli To Build 'Totoro' Park* June 5, 2017
- J.E.Oh&K.J.Kim, *How Nostalgic Animations Bring Tourists To Theme Parks: The Case Of Hayao Miyazaki's Works*, Journal Of Hospitality And Tourism Management 45 (2020)
- Greenberg R., *Girl And Ninja: The Roots Of Hayao Miyazaki's "My Neighbor Totoro" In Animated Adaptations Of Classic Children's Literature*, *Literature/Film Quarterly*, Vol. 40, No. 2, 2012
- Rowland G., *Exploring Shinto Themes And Their Contribution To Environmental Education In Miyazaki's Studio Ghibli*, LOGOS: A Journal Of Undergraduate Research, Vol.13, 2020
- Bul M.D., *What Will You Do If The Wind Rises?: Dialectical Cinema By Miyazaki Hayao*, Asian Studies Review, VOL.. 41, 2017
- Barkman A., *The Earth Speaks To Us All": A Critical Appreciation Of Filmmaker Hayao Miyazaki's Shintō Environmental Philosophy*, *Christian Scholar's Review*, Vol.48, 2019
- Kavut İ.E., *Technological Effects In Fictional Spaces: Computer Games And Cinema Case*, *International Journal Of Advanced Research And Review*, Vol, 4, 2019
- Yalçın Ç., 1980 Sonrası Bilim Kurgu Filmlerinin Kurgusal Mekan Üzerinden Örneklerle Analizi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Bilim/Ana Sanat Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Özdoğlar E., Fantezi ve Korku Kurguda Kurgusal Karakter ve Kurgusal Mekan İlişkisi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Bilim/Ana Sanat Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Akarsu H.T, Erdoğan N., Özbursalı T., *Sinemada Mimarlık*, Yem Yayın 2020
- Asensio P., *Manga Step by Step*, Maomao Publications, 2009

Bölüm 5

PEYZAJ EKOLOJİSİNDE BİYOTOP HARİTALAMANIN ÖNEMİ¹

Yeliz SARI NAYİM²

1 Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Yahya Ayaşlıgil danışmanlığında yürütülen 'Amasra-İnkum (Bartın) arasında yer alan önemli biyotopların haritalanması' başlıklı Doktora Tezi'nden üretilmiştir.

2 Sorumlu Yazar (Corresponding Author): Yeliz Sarı Nayim, Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Mühendislik, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 74100, Bartın, Türkiye ORCID ID: 0000-0002-0165-6349

Giriş

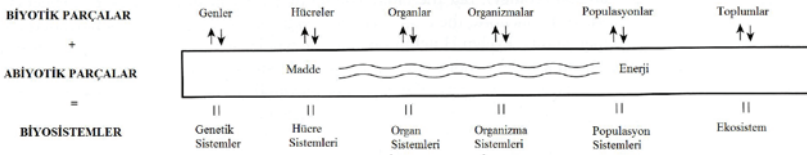
Yaşadığımız çevrenin doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin bugünkü ve gelecek kuşaklar için güvence altına alınabilmesi, ekosferde cereyan eden ekolojik ve biyolojik ilişkiler ile süreçlerin doğru bir şekilde analizini ve yorumlanmasını gerektirmektedir. Bu ilişki ve süreçlere ait veriler, ekosistemin en küçük mekan birimleri olan ekotop veya biyotopların tanımlanmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Bu kitap bölümünde, biyotop ve ekotop kavramları açıklanarak, peyzaj mimarlığında özellikle peyzaj ekolojisi araştırmalarında biyotop haritalamanın öneminden bahsedilmiştir.

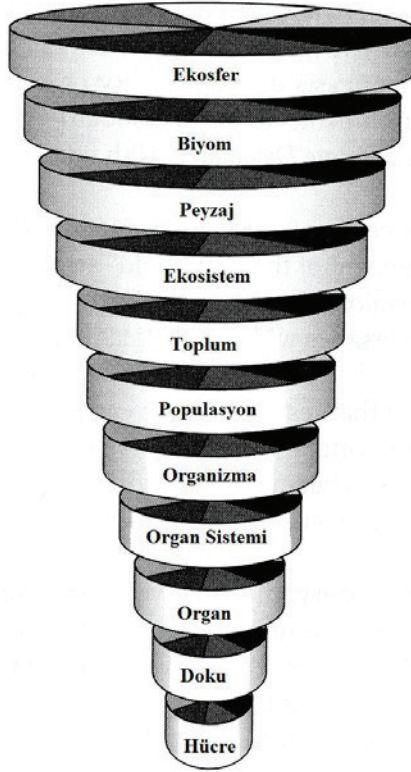
Biyotop ve Ekotop Kavramı

Ekoloji, ilk defa Alman zoolog Haeckel (1866) tarafından kullanılmış, organizma ile çevresi arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilim dalı olarak açıklanmıştır (Bastian and Steinhardt, 2002).

Odum and Barrett (2005)'e göre modern ekolojinin sınırlarını tanımlamak için organizasyon düzeyinde kavramları ele almanın en iyi yol olduğu belirtilmektedir. Bunu başarabilmek için Şekil 1'deki ekolojik görünümü ve Şekil 2'deki ekolojik hiyerarşiyi göz önüne alan bir bakış açısıyla olaylara yaklaşmanın önemi vurgulanmaktadır. Her düzeyde fiziksel çevre ile olan etkileşim, karakteristik olarak fonksiyonel sistemler oluşturmaktadır. Sistem; düzenli, birbiriyle etkileşimli ayrı parçaların oluşturduğu bir bütün olarak düşünülmektedir.

Şekil 1: Ekolojik düzeydeki organizasyonun görünümü (Odum and Barrett, 2005).

Şekil 2: Ekolojik hiyerarşi (Odum and Barrett, 2005).

Her düzeydeki sistemin bir üst düzeye bağımlı olması biyolojik sistemlerde en önemli noktalardan biridir. Küçük genetik birimlerden, büyük ekolojik sistemlere kadar uzanan biyolojik sistemler, biyotik ve abiyotik parçaları içerirler. Ekoloji, Şekil 2’de görülen organizmadan sonraki üst düzeyler ile ilgilenmektedir. Bu düzeyler içinde organizmadan sonra ilk sırada, aynı türe ait organizma bireylerini içeren gruba temsil eden populasyon kavramı gelmektedir. Bunu ekolojik açıdan belirli bir alanı işgal eden tüm populasyonları kapsayan toplum veya biyotik toplum kavramları izlemektedir. Toplum ve abiyotik çevre, fonksiyonları ile beraber bir bütün biçiminde ekolojik sistemi kısaca ekosistemi oluşturmaktadır (Odum and Barrett, 2005).

Coğrafya disiplininin temel bir birimi olarak kabul edilen ve bu disiplin içinde önemli role sahip olan peyzaj kavramı, ekolojik hiyerarşide ekosistemin bir üst düzeyini oluşturmaktadır (Ayaşlıgil, 2008). Forman and Godron (1986) peyzaj kavramını, birbiriyle etkileşim halinde bulunan ve sürekli olarak benzer şekilde tekrarlanan ekosistem kümelerinden oluşan heterojen araziler olarak tanımlamaktadır. Zonneveld (1979) ise yeryüzünde anakaya, su, toprak, hava, bitki, hayvan ve insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan karmaşık sistemlerin biçimlendirdiği, fizyonomisi

sayesinde kolaylıkla bir bütün olarak algılanabilen bir mekan parçasını peyzaj olarak yorumlamaktadır.

Peyzajdan daha geniş bir anlam içeren biyom ise, büyük yaşam mekanlarını ifade etmektedir. Çok geniş bölgeleri ve alt kıtasal sistemleri, iklim özellikleri ve ana vejetasyon tiplerini karakterize etmek için kullanılan bir kavramdır. Son olarak ekosfer kavramı ise, fiziksel çevre ile birlikte onunla etkileşim halinde olan yeryüzünde yaşayan tüm organizmaları içermektedir (Odum and Barrett, 2005).

Biyotop kavramı ile ilişkili olan, Avrupa ve Rusya literatüründe sıklıkla kullanılan biyosönoz kavramı, toplum kavramına denk gelmekte, ekosistemde yaşayan canlı toplumlar olarak ifade edilmektedir. Bir başka deyişle mevcut tüm canlı türlerinin hepsine birden verilen addır (Odum and Barrett, 2005; Ayaşlıgil, 2008). Möbius (1877), biyosönoz kavramını biyolojik topluluklar içinde bitki ve hayvanların birbirine bağlı olarak beraber yaşadıkları 'Süperorganizma' kompleksi olarak tanımlamıştır (Olenin and Ducrotoy, 2006). Biyotop kavramı ise, Möbius (1877) tarafından ortaya atılan biyosönoz kavramına ek olarak Alman bilim adamı Dahl'ın 1908'de geliştirdiği bir kavramdır. Dahl (1908) biyotopu, 'İçinde bitkilerin ve hayvanların yaşayabileceği sınırlandırılabilir her türlü mekan' olarak ifade etmiştir (Ayaşlıgil, 1997). Tansley (1935) ekosistem kavramını açıkladığında, ekosistemin biyotop ve biyosönozden oluştuğunu belirtmiştir (Olenin and Ducrotoy, 2006).

1990'ların başlarına gelindiğinde ise İngiltere Doğa Koruma Birliği tarafından, kıyı habitatlarının sınıflandırılması üzerine yapılan çalışmada, uzun yıllardır bilinen biyotop tanımı gündeme getirilmiştir. Biomar-Life Avrupa Programı'nın taslağında da kullanılan bu tanım, habitat ve biyotop kavramları arasındaki farklılığı tekrar vurgulamıştır. Burada bütün türlerin belli bir çevre içinde yaşama eğilimi gösterdikleri ve çeşitli çevresel faktörlere uyum sağlamış türlerin içinde yaşayabildikleri özel mekan, habitat olarak tanımlanmıştır. Özel bir habitat tipinde bir araya gelen türlerin, uyum içinde bir birlik (assosiasyon) oluşturarak toplumu oluşturdukları ifade edilerek, biyotop için, bu özel habitatın (abiyotik elemanların) ve onun içerdiği tür toplumunun (biyotik elemanların) bileşimi şeklinde bir tanım yapılmıştır (Connor, 1995; Hiscock and Tyler-Walters, 2003; Connor et. al., 2004). Bu tanımın, uluslararası çevre dokümanlarında da (European Communities, 1991; Davies et. al., 2004; Connor et. al., 2004 vb) sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Biyotop kavramı, çoğunlukla uluslararası literatürlerde ekotop ile benzer biçimde kullanılsa da, birbirinden farklı kavramlardır. Forman (1995)'a göre biyotop, özel bitki ve hayvan topluluğu için gerekli yaşam alanı olarak, ekotop ise ekosistemin en küçük homojen ünitesi olarak ifade

edilmektedir. Biyotop, ekotoptan farklı olarak biyosönoz kavramından ileri gelmekte, biyolojik araştırmalar sonucu ortaya çıkmaktadır (Ayaşlıgil, 2008).

Biyotop ekolojinin en alt uğraşı düzeyleri olan organizma, populasyon ve toplum ile yakından ilgilidir. Ekotop ise sadece organizmalarla değil, evre Şartları tarafından da belirlenir. Yeryüzünde litosferin (karasal ktlelerin) durumuna göre ekotoplar ortaya çıkar. Ekotop terimi, Troll (1950) tarafından bütün karasal ekosistemler için peyzaj ekolojisinde ortaya atılmıştır. Biyotop, biyolojik bir süreci anlatırken ekotop peyzaj ekolojisi ve ekosistem ile ilgili bir kavramdır. Devrilen bir ağacın üzerindeki liken grubu, biyolojik bir strüktür olarak biyotopa bir örnektir (Ayaşlıgil, 2008). Sonuçta her biyotop, bir ekotop olamamakta ancak ekotopun bir parçası veya birden fazla parçası olabilmektedir.

Peyzaj Ekolojisinin Temelini Oluşturan En Küçük Homojen Birimler: Biyotoplar

Ekolojinin bütünlük içinde anlaşılmasında, temel birim olarak ekosistemler ön plana çıkmaktadır. Ekosistemlerin yapı ve fonksiyonunun daha iyi anlaşılması için, alt düzeyleri olan organizma, populasyon ve toplum özellikleri kadar, st düzeyleri olan peyzaj, biyom ve ekosfer özelliklerine de odaklanılması gerekmektedir. Bu sistem organizasyonu içinde peyzaj ekolojisi, peyzaj ölçeğini ve peyzaj mekanlarındaki değişen ilişkileri vurgulayan ekolojinin önemli bir dalını oluşturmaktadır (Odum and Barrett, 2005).

Peyzaj ekolojisi kavramının kökeni, Troll (1939)'a kadar uzanmaktadır. Troll, peyzaj ekolojisini Tansley (1935)'in ekosistem kavramı ile ilişkilendirerek 'Peyzajın belirli bir bölümünde hakim olan canlı toplumlarının, vresi ile olan kompleks ilişkiler ağını çalışan bir bilim dalı' olarak tanımlamıştır (Odum and Barrett, 2005).

Peyzaj ekolojisi, konulara bütüncül bir bakış açısı ile yaklaşan ve peyzaj içindeki ekosistemlerin veya bir ekosistemin belirli bir kısmının yapı ve fonksiyonlarını coğrafik ve ekolojik açıdan inceleyip araştıran disiplinlerarası bir bilim dalıdır. Konusu ve amacı, karmaşık doğal ekosistemlerin yapı ve fonksiyonlarını inceleyerek; doğa korumaya, doğal potansiyeli değerlendirmeye, mekan planlamasına vb konularda gerekli bulguları elde etmeye çalışmaktır (Forman and Godron, 1986). Günümüzde insanların hem doğal hem de insan yapımı teknopeyzajlar ile olan ilişkileri ile ilgilenen modern ekolojinin bir dalı olarak kabul edilmektedir. Peyzaj ekolojisi, tasarım, planlama, yönetim, koruma ve restorasyon gibi alanlar için bilimsel bir dayanak oluşturmakta, bölgesel ölçekte doğal ve kültürel alan yönetimi için gerekli verileri sağlamaktadır (Hersperger, 1994; Odum and Barrett, 2005). Bu nedenle peyzaj ekolojisi, doğa koruma için de

önemlidir. Çünkü, biyotopların mekansal düzenini, farklı türler vasıtasıyla algılanan yapıları ve süreçleri göz önüne almaktadır (Farina, 2000).

1960'larda ilk olarak Merkezi Avrupa'da geniş yer tutan ve daha ileriki yıllarda giderek gelişen alan çalışmasına dayalı ekoloji araştırmalarına bakıldığında, kompleks bir sistem içindeki peyzaj elemanlarının belirlenmesinde, sistem analizi çalışmalarına ağırlık verildiği görülmektedir (Forman and Godron, 1986). Karasal, denizsel, suya dayalı ve kültürel tüm ekolojik sistemlerin yapı ve fonksiyonun anlaşılması için, ekoloji prensipleri ile ekosistem bütününde, peyzaj elemanlarının analizine odaklanılmıştır (Odum and Barrett, 2005). Birçok peyzaj ekoloğuna göre, ekotop ve biyotop kavramları temel peyzaj elemanı veya birimi olarak kullanılmakta, bir bütünü temsil eden en küçük birimler olarak kabul edilmektedirler (Ayaşlıgil, 2008).

Modern peyzaj ekolojisinin temelini oluşturan bu en küçük homojen birimlerin araştırılması, tanımlanması ve farklı karakteristiklerine göre sınıflandırılması, peyzajın analizi, değerlendirilmesi ve planlanması çalışmaları için önemli bir veri kaynağıdır (Bastian and Steinhardt, 2002).

Peyzaj elemanlarının fonksiyonelliği büyük oranda, benzer parçalar arasındaki bağlılığa da dayanmaktadır. Birbirine bağlı biyotop sistemi, dört belirleyici özelliği göz önüne almak zorundadır. Bunlar:

- Türler için sığınak vazifesi gören doğal ve doğala yakın vejetasyonu temsil eden büyük rezervler (Orman ile kaplı alanlar vb),
- Parçalanmış biyotoplar arasında kalmış küçük parçalar (Basamak taşları olarak anılan tek kalıntılar, korunmuş orman ekosistemlerinin yakınlarında yer alan soliter ağaçlar, orman parçaları ve ağaç toplulukları vb),
- Bitki türlerinin çoğalmasına olanak sağlayan koridorlar (Sınır çitleri, kendine özgü vejetasyonu da kapsayan büyük nehir yatakları, yol güzergahları vb),
- Peyzaj matriks düzeni içindeki alan kullanım yoğunluğunun azaltılması olarak sıralanabilmektedir (Jedicke, 1994; Forman, 1995; Bastian and Steinhardt, 2002; Pirnat, 2000).

Tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yürütüldüğü kırsal peyzaj alanlarında korunması gereken peyzaj elemanları yukarıda bahsedilen özellikler ile benzerlik taşımaktadır. Etkili bir kırsal peyzaj planlamasının temelinde, bu dört modelin başarılı bir şekilde bütünleşmesi yatmaktadır.

Peyzaj Mimarlığında Biyotop Haritalamanın Önemi

Buchwald (1980)'e göre kapsamlı çevre korumanın çalışma alanları içerisinde yer alan biyolojik ve ekolojik çevre koruma, aynı zamanda

peyzaj mimarlığının çalışma konusunu oluşturmaktadır. Buna göre peyzaj mimarlığı disiplini “doğa koruma”, “peyzaj bakım-onarım-planlama ve düzenleme”, “peyzajla bağlantılı rekreasyon” ve “kentsel yeşil alan planlama ve tasarımı” gibi çalışma alanları ile ilgilenmektedir. Peyzaj mimarlığı disiplini içinde geliştirilen peyzaj planlama, en etkin doğa koruma araçlarından birini oluşturmaktadır (Ayaşlıgil, 1997).

Peyzaj mimarlığında biyotop haritalama çalışmaları; yerel yönetimlerin hazırladığı doğa koruma programları ve önlemler paketinin hazırlanmasında da en uygun ve gerekli araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İçerdikleri verilerin doğruluğu çeşitli ölçeklerdeki plan, program ve önlemler ile kolaylıkla bütünleştirilebilmektedir. Örneğin bir nazım imar planına peyzaj planı ya da kent planı aracılığıyla ekolojik yönden katkıda bulunulabilmektedir (Ayaşlıgil, 2006).

Peyzaj planlamanın doğayı korumaya yönelik en önemli görevi; korunmaya değer ekosistemleri, peyzaj elemanlarını içerdikleri bitki ve hayvan türleri ile birlikte güvence altına almaktır (Yılmaz, 2001). Peyzaj planlamada biyotop kavramı, bu noktada önem kazanmaktadır. Başarılı bir peyzaj planlama için, peyzajı oluşturan temel bileşenlerin yani biyotopların belirlenmesi ve biyotoplar arasındaki ilişkilerin optimum durumda olmasını sağlamak gerekmektedir. Biyotoplar ile yakından ilgili doğa koruma planları hazırlanırken,

- tehlike altındaki bitki ve hayvan popülasyonlarının korunması,
- toplulukları ve ekolojik süreçleri içeren biyotopların korunması,
- biyolojik ve/veya ekolojik açıdan zengin çeşitliliğe sahip alanların korunması olarak 3 ana yaklaşım benimsenmektedir (Farina, 2000).

Forman (1995) da, ekolojik açıdan fonksiyonel bir peyzaj için biyotopların, içerdiği tür ve genetik çeşitlilik ile beraber korunmasını sağlamak gerektiğini ifade etmektedir. Ekolojik açıdan önemli biyotopların haritalanması ile doğa koruma için gerekli hassas ekosistemler ortaya çıkarılmakta, korunan alan yöntemiyle ekolojik altyapının gelişimi, yönetimi ve devamlılığı sağlanabilmektedir.

Biyotop haritaları, Almanya’da peyzaj planlama çalışmalarının vazgeçilmez bir parçası durumundadır. Bunun en önemli sebebi bu haritaların, türler ve yaşam ortamları ile peyzaj elemanlarının dağılımı ve kalitesi hakkında güvenilir, bütüncül ve çok yönlü yararlı bilgiyi sağlamasıdır. Doğa koruma çalışmalarına dayalı peyzaj planlamanın ana hedefi, peyzajın korunması ve geliştirilmesi olduğu için, bu hedefe ulaşmada biyotop haritaları en önemli araçlar olarak kullanılmaktadır (Werner, 2006).

Türlerin ve biyotopların korunmasına yönelik çalışmaların, gelişmiş diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yaygınlaşması ile, doğa yönetimi ve politikaları ile bütünleştirilecek veriler sağlanmış olacaktır. Zira bu veriler, ülkelerin sosyal, kültürel, ekonomik olarak gelişmesinde ve aynı zamanda halkın yaşam kalitesinin ve refahının yükseltilmesinde etkin bir rol oynayan doğal alanların devamlılığının sağlanabilmesi açısından oldukça önemlidir (Sarı Nayim, 2010).

KAYNAKÇA

- Ayaşlıgil, Y. (1997). *Biyotop haritalama ve peyzaj planlama açısından önemi*. Doğayı Korumada Kent ve Ekoloji Sempozyumu, 18-19 Aralık 1997 İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi: Türkiye Doğayı Koruma Vakfı, 199-208.
- Ayaşlıgil, Y. (2006). *Biyotop koruma ve düzenleme ders notları*. İstanbul Ü. Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul.
- Ayaşlıgil, Y. (2008). *Peyzaj ekolojisi ders notları*. İstanbul Ü. Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul.
- Bastian, O. and Steinhardt, U. (2002). *Development and Perspectives of Landscape Ecology*. Netherlands: Kluwer Academic Publishers 1-4020-0919-4.
- Buchwald, K. (1980). *Landschaftsplanung als ökologisch-gestalterische planung*, Ziele, Ablauf, Integration-in: Handbuch für Planung, Gestattung und Schutz der Umwelt, Bd. 3, München.
- Connor, D. (1995). *The development of a biotope classification in Great Britain and Ireland principles and structure of classification*. Joint Nature Conservation Committee, Peterborough.
- Connor, D.W., Allen, J.H., Golding, N., Howell, K.L., Lieberknecht, L.M., Northen, K.O. & Reker, J.B. (2004). *The marine habitat classification for Britain and Ireland version 04-05*. Joint Nature Conservation Committee, Peterborough, 1 86107561 8, [http://www.jncc.gov.uk/Marine Habitat Classification.html](http://www.jncc.gov.uk/Marine_Habitat_Classification.html) [11 Aralık 2006].
- Dahl, F. (1908). Grundsätze und grundbegriffe der biocoenotischen forschung. *Zool. Anz.*, T.33, 349-353.
- Davies, C.E., Moss, D. & Hill, M.O. (2004). *EUNIS habitat classification revised 2004*. EEA-European Topic Centre on Nature Protection and Biodiversity.
- European Communities (1991). *Habitats of the European Community Corine Biotopes manual*. Volume 2, Commission of the European Communities L-2920, Luxemburg, 92-826-3211-3, <http://biodiversity-chm.eea.europa.eu/information/document> [21 Mayıs 2007].
- Farina, A. (2000). *Principles and methods in landscape ecology*. Netherlands: Kluwer Academic Publishers 0 412 73040 5.
- Forman, R.T.T and Godron, M. (1986). *Landscape ecology*. New York: John Wiley.
- Forman, R.T.T (1995). *Land Mosaics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haeckel, E. (1866). *Generelle Morphologie der Organismen*. Berlin.
- Hersperger, A.M. (1994). Landscape ecology and its potential application to planning. *Journal of Planning Literature*, 9, 14-29.

- Hiscock, K. and Tyler-Walters, H. (2003). *Assessing the sensitivity of seabed biotopes to human activities and natural events*. In: Marine Life Information Network: Biology and Sensitivity Key Information Sub-programme, Marine Biological Association of the UK, Plymouth, <http://www.marlin.ac.uk/PDF/Biotope-sens-brochure.pdf>.
- Jedicke, E. (1994). *Biotopschutz in der Gemeinde*. Berlin: Neumann Verlag.
- Möbius, K. (1877). *Die Auster und die Austernwirtschaft*. Berlin.
- Odum, E.P. and Barrett, G.W., 2005, *Fundamentals of Ecology*, Brooks/Cole. USA: Thomson learning.
- Olenin, S. and Ducrottoy, J. (2006). The concept of biotope in marine ecology and coastal management. *Marine Pollution Bulletin*, 53, 20-29.
- Pirnat, J. (2000). Conservation and management of forest patches and corridors in suburban landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 52, 135-143.
- Sarı Nayim, Y. (2010). Amasra-İnkum (Bartın) arasında yer alan önemli biyotopların haritalanması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Tansley, A.G. (1935). The use and abuse of vegetational concepts and terms. *Ecology*, 16, 284-307.
- Troll, C. (1939). Luftbildplan und ökologische Bodenforschung. *Z Gesell Erdkunde Berlin*, 241-298.
- Troll, C. (1950). Die geographische Landschaft und Ihre Erforschung. *Studium Generale*, 3, 163-181.
- Werner, P. (2006). *Urban biotope mapping-The use of data and maps for urban management and planning-Experiences from Germany*. Institute for Housing and Environment, Darmstadt, Germany.
- Yılmaz, H. (2001). *Bartın kenti ve yakın çevresinde biyotopların haritalanması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Zonnoveld, I.S. (1979). *Land evolution and Land(scape) Science*. Netherlands: International Training Center.

Bölüm 6

İÇ MEKAN TASARIMLARINDA GRAFİK TASARIM UYGULAMALARI

Bora BİNGÖL¹
Ayşe Betül GÖK²

1 Bora BİNGÖL, Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, bbingol@mehmetakif.edu.tr

2 Ayşe Betül GÖK, Arş. Gör. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mekansal Planlama ve Tasarım Anabilim Dalı, Burdur/TÜRKİYE, abgok@mehmetakif.edu.tr

1. GİRİŞ

Genel olarak mekan, canlıların içerisinde hareket edebildiği, eylemlerini gerçekleştirebildiği yatay ve düşey elemanlarla sınırlandırılmış üç boyutlu düzenlemedir. Ancak bir mekan oluşturmak için onun mutlaka, her yönden, kesin engellerle sınırlanması gerekmez. Sınırlama fiziksel olabileceği gibi, yalnızca görsel de olabilmektedir (Özkan, 2007).

Aristo mekanı; “göğün sınırları altında kalan irili, ufaklı algıladığımız her şeyin toplandığı boşluk” olarak ifade etmiştir (Yurttaş, 2010). Hasol (1998) ise mimarlık sözlüğünde mekanı, “insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerin sürdürülmesine elverişli olan boşluk” şeklinde tanımlamaktadır.

Mekanı en temel anlamda; “iç mekan” ve “dış mekan” olarak ikiye ayırabiliriz. Mekanı tanımlayan yatay ve düşey öğelerin kullanımıyla oluşan hacimlere “iç mekan”, bu öge sınırlarının dışında kalan yerlere ise “dış mekan” denilmektedir (Yurttaş, 2010). Yatay ve düşey öğelerle (duvar, tavan, zemin) oluşturulan iç mekan; kişinin duyup yaşadığı, içinde gezip dolaştığı, çeşitli gereksinimlerini karşıladığı, büyük ölçüde özneliği bulunan boşluk veya kapsanan mekandır (Balaban, 2014).

Frank Lloyd Wright, iç mekanı; “Binanın ruhu olan mekanın kendisidir. İçinde yaşanılan oda veya salon bu mekanın bir parçasıdır, ona aittir, onunla beraberdir, ondan doğmadır. İçinde yaşanılan mekan bir bütün olarak, bu şekilde düşünüldüğü zamandır ki, bu mekan mimarının ta kendisidir” şeklinde açıklamıştır (Özkan, 2007). Le Corbusier ise iç mekanın önemini “Plan, içten dışa doğru oluşur; dış bir için sonucudur” sözleri ile vurgulamıştır (Aydıntan, 2005).

Mekan tasarımcısı, mekanın işlev ve teknik çözümlerinin yanı sıra görsel algılayıcı ve görsel iletişim konularını da kavramak ve göz önünde bulundurmak zorundadır. Mekan tasarımında olduğu gibi grafik tasarım da, kendi içerisinde belirli ilkelere sahip, görsel algıya dayanan, görsel bir sanat/tasarım alanıdır. İletişim odaklı bir tasarım alanı olmasıyla mekan ve kullanıcı arasında bir köprü oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı görsel bir iletişim sanatı olan grafik tasarımı anlamak ve mekan kavramı içerisinde yer alan yüzeyleri tanıyarak grafik tasarımın bu yüzeylerde kullanımını örneklerle incelemektir. Çalışmada, iç mekanda grafik tasarım yöntemleri de anlatılmaya çalışılarak grafik tasarım uygulamalarının iç mekânlarda sunum becerileri üzerinde durulmuş ve çeşitli öneriler getirilerek ülkemizdeki çalışmalar için kaynak oluşturması hedeflenmiştir.

2. GRAFİK TASARIM

Grafik, görüntünün bir yüzey üzerinde temsil edilmesidir. Fotoğraflar, çizimler, diyagramlar, haritalar ve diğer resimler birer grafikdir. Grafikler genelde yazı, illüstrasyon ve renkten oluşur. (Grafik, t.y.).

“Grafik tasarım” ise bir mesajı iletmek, bir görseli geliştirmek veya bir düşüncüyü görselleştirmek için metnin ve görsellerin algılanabilir ve görülebilir bir düzlemde, iki boyutlu veya üç boyutlu olarak organize edilmesini içeren yaratıcı bir süreçtir (Grafik tasarım, t.y.) (Şekil 1).

Şekil 1. Yüzyıl Türk grafik sanat eserleri, İhap Hulusi (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2012)

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, sadece basılı malzemeler değil; film aracılığıyla perdeye yansıtılan, video ile ekrana gönderilen ve bilgisayarlar yardımıyla üretilen görsel malzemeler de grafik tasarım kapsamı içine girmiş ve bu terimin anlamı oldukça genişlemiştir (Öktem, 2012). Anlatım ve sunum olanaklarının etkili bir şekilde gelişmesiyle grafik tasarım, yazı, resim veya fotoğrafın birbiriyle uyumlu, tamamlayıcı şekilde kullanımını sağlayan bir iletişim türü halini almıştır (Demir, 2003) (Şekil 2).

Şekil 2. Grafik tasarım çalışması örnekleri (Bigumigu, 2018)

Günümüzde basılı ürün, basılı, görsel ve dijital medya, pazarlama alanlarının yanı sıra disiplinlerarası platformlarda ve diğer sanat-tasarım

alanlarında grafik tasarımdan etkili bir şekilde yararlanılmaktadır. Grafik tasarım rozetten tabelaya, kitap kapağından medya ve sanal gerçeklik uygulamalarına, bilgi görselleştirmeden veri anlamlandırmaya kadar pek çok hizmet ve üründe karşımıza çıkmaktadır (Demir, 2003; Baranseli, 2009).

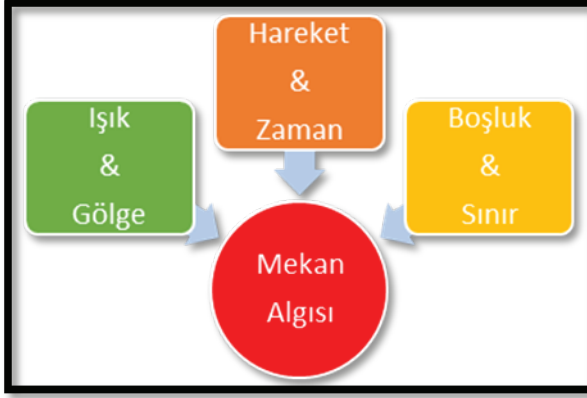
3. İNSAN-MEKAN İLETİŞİMİNDE GRAFİK TASARIMIN ROLÜ

Sosyal bir varlık olan insan yapısı gereği içinde yer aldığı mekan ile hem fiziksel hem de psikolojik açıdan kendi ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda iletişim halindedir. İnsan mekan iletişiminin oluşması için öncelikle mekanın duyumsanması ve algılanması gerekmektedir (Aydıntan, 2005).

İç mekanla kullanıcı arasındaki iletişim öncelikle iç mekan yüzeyleri aracılığı ile gerçekleşmektedir (Aydıntan, 2005). Mekan yüzeylerinde yer alan grafikler kullanıcının mekan algısına ve iletişimine dolaylı ya da dolaysız yolla etki etmektedir. Tasarımcı mekan tasarımında grafik tasarıma yer vererek kullanıcıda oluşturmak istediği mekan algısını şekillendirebilmekte, güçlendirebilmekte veya vermek istediği mesajı daha hızlı bir şekilde iletebilmektedir.

3.1 Görsel Algı

Mekan ile kurulan algısal ilişkide tüm duyular, mekandan edinilen algıyı ve imajı etkilemektedir. Ancak mekan algısında görme duyusunun %70, dokunma duyusunun %25, işitme ve koku duyusunun ise %5 oranında etkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda görsel algının mekan algısında etkisi ve önemi kendini göstermektedir (Yüce, 2018). İnsan çevresindeki nesnelere ve onlar arasındaki uzaklık, derinlik, yükseklik, büyüklük ilişkilerini yalnızca görerek kavramaktadır. Bu nedenle de görsel mekan kişinin algı dünyasının çerçevesini oluşturmaktadır (Aydıntan, 2005; Us, 2009) (Şekil 3).

Şekil 3. İç mekanın algılanmasını sağlayan görsel algılama türleri (Aydıntan, 2005)

Görsel algının anlaşılabilmesi için geçmişten günümüze çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri, 1930’lu yıllarda algı üzerine psikologlar tarafından geliştirilen “Gestalt Algı Kuramı”dır. İlk kez Bauhaus’ta sanatçılar tarafından temel tasarım dersinin kuramsal altyapısını oluşturmak üzere tasarım alanına uyarlanmıştır (Aydıntan, 2005).

Görsel algılamayı açıklayan Gestalt teorisinin temelinde “bütün kendini oluşturan parçaların toplamından daha anlamlıdır” ilkesi yer almaktadır. Gestalt teorisi beş temel ilkede incelenmektedir. Bu ilkeler, şekil-zemin ilişkisi, yakınlık, benzerlik, tamamlama, devamlılık ve basitliktir (Erişti, Uluysal ve Dindar, 2013).

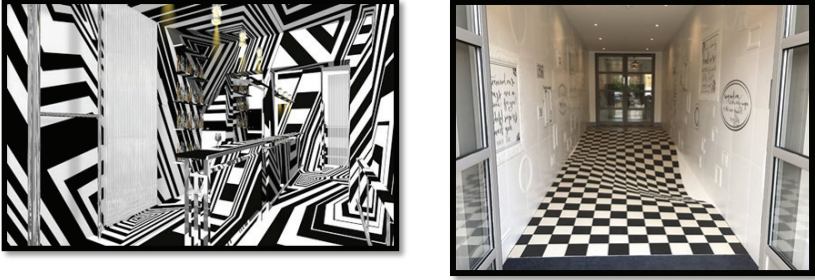
Gestalt ilkelerinin yanı sıra görsel algılamada etkili olan bir etmende görsel yanılsamadır. Algı bozulmasıyla meydana gelen yanılsamanın temel sebebi görmenin sübjektif bir eylem olmasıdır. Görme algısı her zaman optik fizik kuralları ile bire bir örtüşmemektedir. Fiziksel olarak algılanması gerekenden daha farklı algılanan görsel obje aslında bir yanılsamadır (Şirin, 2012).

Yanılsama, bir imgenin gerçekte olmadığı ve olamayacağı kadar çarpıtılmış şekilde algılanmasıdır. Beynin boyut, uzam ve derinlik gibi algısal ipuçlarını doğru olarak yorumlayamayacak şekilde yanlış yönlendirilmesi yoluyla oluşturulmaktadır (Yüce, 2018). Op Art akımının da öncülerinden olan ünlü grafiker ressam Maurits Cornelis Escher’de eserlerinde geometrik formları kullanışı ve bunları mekan odaklı irdeleyişi ile görsel yanılsama (optik illüzyon) oluşturmuştur (Şekil 4).

Şekil 4. Grafik tasarımda görsel algı-yanılsama örnekleri, M.C. Escher'in eserleri (M.C. Escher Company, 2019)

Resim ve grafik tasarım alanında kullanıldığı gibi mekanın yüzeylerine uygulanan optik illüzyonlar ile mekan tasarımında da görsel algıda yanılsama oluşturulabilmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. İç mekanda görsel algı-yanılsama örnekleri (Smail, 2015)

2.2. Görsel İletişim

Görsel iletişim, görsel bilgiyi gönderen ve alan kişi arasında oluşan çift yönlü yararlanma sürecidir. Mağara resimleriyle başlayarak sembollerin diliyle gelişen görsel iletişim, teknolojik buluşlarla beslenerek günümüzdeki halini almıştır (Yaban, 2012).

Mekan ve kullanıcı arasında kurulan görsel iletişim ile kimliğe ilişkin mesaj aktarımı, mekansal işleyişe uygun çözüm önerileri grafik tasarım aracılığıyla kolayca sağlanabilmektedir. Böylelikle oluşturulan tasarımda işlevselliğin yanı sıra mekana kazandırılan sanatsal kimlik ile farklılaşma ve görsel açıdan zenginlik oluşturulabilmektedir (Kutlu, 2015).

4. İÇ MEKAN YÜZEYLERİNDE GRAFİK TASARIM

Boşluğun hacmini ve boyutlarını ortaya koyan mekanın katı öğeleri, mekanı sınırlandırmakta ve tanımlanabilir şekle gelmesini sağlamaktadır. Bu öğelerin yüzeylerinde grafik ve görsel düzenlemeler kullanıldığında ise mekanın işlevsel kodlarını veya iletilerini barındıran, kullanıcıya aktaran unsurlara dönüşmektedirler (Aydıntan, 2005).

Duvar yüzeyleri, zemin yüzeyleri, tavan yüzeyleri, kolon ve kirişler, düşey sirkülasyonlar, kapı ve pencereler ile donatı ve aksesuarlar mekan grafiğine uygun zemini oluşturarak mekan ile kullanıcının iletişimini sağlar.

a. Duvar Yüzeyleri

Bir mimari çevre olarak mekanın algılanması, onu biçimlendiren ve sınırlayan yüzeylerinin algılanmasına dayanır. Düşey yöneliminden ötürü, mekanı tanımlamada ve çevrelemede duvar yüzeyleri görsel olarak en etkili yüzeylerdir (Aydınlan, 2016) (Şekil 6).

Duvarlar yapının arka plan yüzeylerini oluşturan önemli bir bileşendir. Donatılara ve kullanıcılara sunulan bu arka plan, grafik tasarım uygulamaları ile çeşitlendirilerek istenilen atmosferin yaratılmasına ve kullanıcıların farklı izlenimler edinmelerine olanak sağlar.

Şekil 6. Duvar yüzeyinde grafik tasarım uygulama örnekleri, Seattle Çocuk Hastanesi, ABD (SEGD, 2020)

b. Zemin Yüzeyleri

İç mekan tasarımında zemin, diğer tüm unsurları üstünde taşıyan yüzeydir. Mekan içerisinde kullanıcıyı yönlendirmek, bilgi vermek, mekanın işlevini vurgulamak, algı yanılması oluşturmak veya estetik bir görünüm kazandırmak amacıyla zemin yüzeyinde grafik tasarım uygulamalarına yer verilmektedir. Zeminler mekan karakterini yansıtmada önemli bir bileşendir (Şekil 7).

Şekil 7. Zemin yüzeylerinde grafik tasarım uygulama örnekleri
(a) Kılıç, 2015; (b, c) Kutlu, 2015; (d) SEGD, 2020)

c. Tavan Yüzeyleri

Tavanlar dokunma hissini harekete geçirmese de düşey düzlemi sınırlamaları ve boyutsal farklılıklarıyla mekanın bir bütün oluşturmasını ve derinlik kazanmasını sağlar. Üst örtü olarak kullanıcılarda güven ve korunma hissi oluşturur.

Tavan yüzeylerinde uygulanan grafik tasarım örnekleri mekanda yaratılmak istenilen atmosferinin oluşmasına katkıda bulunur. Farklı grafik tasarım uygulamaları ile bütünlük ve derinlik üzerinde oynanarak kullanıcıların farklı duygular hissetmesi sağlanabilir (Şekil 8).

Şekil 8. Tavan yüzeyinde grafik tasarım uygulama örnekleri
(a) Andarood, 2014; (b) Tavakkoli, 2014; (c) Kutlu, 2015)

d. Kolon ve Kirişler

Mekanın taşıyıcı sistemlerinden olan kolon ve kirişler iç mekanda grafik tasarım uygulamalarının yapıldığı yapı bileşenlerindedir. Yapı tarihinin başlangıcından bu yana yapıyı ayakta tutmak amacıyla kullanılan kolonlar, birçok yönden görülebilir, fark edilebilir olmaları nedeniyle grafik tasarım uygulamaları açısından kullanışlı yüzeyleri oluşturmaktadırlar (Şekil 9).

Şekil 9. Kolon ve kiriş yüzeyinde grafik tasarım uygulaması (Andarood, 2014)

e. Düşey Sirkülasyonlar

Düşey sirkülasyon araçları olan merdiven, rampa, asansör gibi yapı bileşenleri öncelikle kullanıcıların güvenliğini tehlikeye atmadan katlar arasında süreklilik ve yönlendirme görevleri ile buna vurgu yapabilecek

grafik tasarımlara zemin oluşturabilirler.

Düşey sirkülasyon elemanları işlevselliğinin yanı sıra biçimleri, renk ve malzeme kompozisyonları ile yapıya estetik özellikler katan bir sanat objesi durumunda olabilirler (Kutlu, 2015) (Şekil 10).

Şekil 10. Düşey sirkülasyonda grafik tasarım uygulama örnekleri (Stefan Sagmeister, 2020)

f. Kapı ve Pencere

Kapı ve pencereler duvar yüzeylerinin bütünlüğünü boyutları ve yerleşimleriyle etkileyen, mekanlar arası bağlantı kuran, kullanıcılar üzerinde kapalılık ve açıklık duygusu yaşatan önemli mekan öğeleridir. Kapı ve pencerelerde kullanılan farklı biçimler ve malzeme seçimleri kullanıcılar üzerinde farklı algılamalar oluşturabilir. Ayrıca gün ışığının mekan içerisine dahil edilmesinde en önemli mekan tasarım araçlarıdır.

Kapı ve pencerelerde uygulanacak grafik tasarım uygulamalarında alanda kullanılmış olan malzemenin tür, boyut ve biçimine dikkat edilerek uygulama yapılması gerekmektedir. Bu alanlarda kullanıcıya iletilmek istenilen mesajın ya da oluşturulmak istenilen algının net bir şekilde ortaya konması ve ışık geçişlerinin de önceden hesaplanması gerekmektedir (Şekil 11).

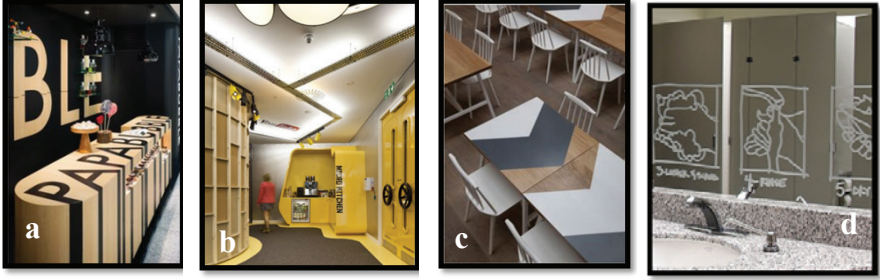

Şekil 11. Kapı ve pencere yüzeylerinde grafik tasarım uygulama örnekleri (SEGD, 2020)

g. Donatı ve Aksesuarlar

Donatı ve aksesuarlar başlangıçta gereksinimlerimizi karşılamak amacıyla ortaya çıksalar da günümüzde teknolojinin ilerlemesi ile birlikte işlerimizi kolaylaştıran, iç mekan estetiğine ve karakterine katkıda bulunan, görsellik bütünlüğü sağlayan birer tasarım objelerine dönüşmüşlerdir (Şekil 12).

Günümüzde tasarıma destek olan donatı ve aksesuarlarda birçok grafik tasarım örneği görmek mümkündür. Bu örneklerde dikkat edilmesi gereken mekan kimliğinin ve yaratılmak istenilen görsel algının desteklenmesidir.

Şekil 12. Donatı elemanlarında grafik tasarım uygulama örnekleri
(a, b, c) Kutlu, 2015; (d) SEGD, 2019)

5. İÇ MEKANDA GRAFİK TASARIM UYGULAMA YÖNTEMLERİ

Teknolojinin hızla gelişmesi ve değişmesi nedeni ile daha önce sınırlı alanlarda kullanılan grafik sanat uygulamaları günümüzde iç mekânlarda çok değişik biçimlerde sıklıkla kullanılmaktadır. Grafik tasarımın kullanıldığı iç mekân yüzeyleri kadar bu yüzeylerde kullanılacak grafik tasarım yöntemleri de son derece önemlidir.

İç mekânda uygulanan grafik tasarım uygulama yöntemleri ise fotoğrafik, ilustratif, tipografik, piktografi ve dijital uygulamalar şeklinde sıralanabilir.

a. Fotoğrafik Uygulamalar

Fotoğrafik uygulamalar kolay anlaşılın, bir durumu ifade eden ya da bir mesaj içeren uluslararası dile sahip bir iletişim biçimidir. Bu uygulamada kullanılan fotoğraflar belge niteliğinde de olabilir. Fotoğrafik uygulamalarda fotoğraflar iç mekân tasarımlarında direkt uygulanabileceği gibi, farklı görüntüler oluşturmak içinde üzerlerinde bilgisayar yazılımları ile değişiklik yapılarak da (foto manipülasyon) kullanılabilirler (Şekil 13).

Şekil 13. İç mekan tasarımında fotografik uygulama örnekleri (SEGD, 2020)

b. İllüstratif Uygulamalar

İllüstrasyon, bir metinle ilgili ya da sözel olguları açıklayan, tanıtan, somutlaştıran herkesin ortak şekilde anlayabileceği bir biçimde abartılı ya da farklı kurguda resimleyen sanatsal anlatım dilidir. İllüstrasyon, iç mekan uygulamalarında farklı teknik ve türlerde çeşitli araçlar kullanılarak uygulanabilir. İç mekanlarda kullanılan illüstratif uygulamalarla mekan kimliği güçlendirilebilir ve kullanıcıların görsel algıları üzerinde çeşitli etkiler oluşturulabilir (Şekil 14).

Şekil 14. İç mekan tasarımında illüstratif uygulama örnekleri
(a) Club Musée, Madrid, İspanya (Houseonmag, 2013); (b,c)
Ohannes Burger şubeleri (Ohannes Burger, 2019))

c. Tipografik Uygulamalar

Yazılı bir düşünceye görsel olarak bir biçim verilmesi anlamına gelen tipografi, yazı font, boyut, boşluk ve doluluk oranları bakımından düzenlenme ve tasarlanması yoluyla oluşturulmaktadır. İç mekan tasarımlarında; mekanın kimliğini aktarma, kullanıcıya mesaj verme, mekanda derinlik algısı yaratma amacıyla tipografiden yararlanılmaktadır (Tavakkoli, 2014; Timur ve Keş, 2016) (Şekil 15).

Şekil 15. İç mekan tasarımında tipografik uygulama örnekleri (SEGD, 2020)

d. Piktografi Uygulamaları

Piktogram bir kavramı, nesneyi ya da işleyişi temsil eden uluslararası sembol olarak tanımlanmaktadır. Grafikselsel çizimler şeklinde bir anlatım dili olup; kuvvetli bir anlam aktarım aracıdır. Kullanıcı hafızasında planlanan imaj oluşumunda kimliğe bağlı mesaj iletiminde güçlü grafik tasarım aracı olarak iki boyutlu yüzeylerde ya da hacim içerisinde üç boyutluluk kazanarak, mekan içerisinde estetik ve işlevsel fonksiyona sahiptirler (Kutlu, 2015) (Şekil 16).

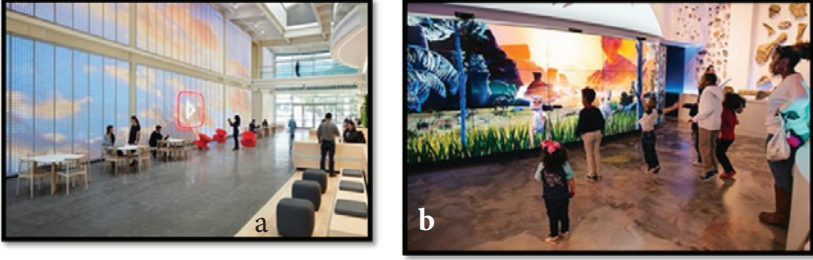

Şekil 16. İç mekan tasarımında piktografi uygulama örnekleri, Doktor Ryadom Polikliniği, Moskova, Rusya (Retail Design Blog, 2014)

e. Dijital Uygulamalar

Teknolojik gelişim ile endüstrileşen toplumun ihtiyaçlarına paralel gelişen dijital uygulamalar, birçok alanda olduğu gibi iç mekan tasarımlarında da yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Farklı şekillerde kullanılan dijital uygulamalar, mekan kavramının düşünsel ve fiziksel gelişimine yeni bir boyut kazandırmıştır.

Dijital teknolojiler ile gerçekleştirilen uygulamalar mekanın iletişim yönünü kuvvetlendirme, bilgi alışverişi sağlama, hareketli ve dinamik yapısıyla kullanıcının dikkatini çekme ve algısının açık olmasını sağlama, marka imajını güçlendirme, değişebilen dönüşebilen görüntülerle mekana farklı kimlikler kazandırma imkanı tanımaktadır. Ayrıca dijital uygulamalarla kullanıcı odaklı deneyim sağlayan interaktif (etkileşimli) tasarımlar yaratmakta artık günümüz teknolojisi ile mümkün hale gelmiştir (Şekil 17).

Şekil 17. İç mekan tasarımında dijital uygulama örnekleri

((a) YouTube (SEGD, 2020); (b) Fort Worth Bilim ve Tarih Müzesi (SEGD, 2020))

5. SONUÇ

Mekan tasarımı ve grafik tasarım, sanat ve tasarım öğeleriyle şekillenen, yoğunlukla görsel algıya dayalı, teorik, teknik bilgi ve uygulamanın önem taşıdığı disiplinlerdir. İç mekan tasarımlarında görülen, fonksiyona yönelik işlevsel tasarım anlayışının yanında grafik tasarım araçlarının kullanımı ve bu araçların günümüz teknolojisi ile gelişmesi insan odaklı, hızlı iletişim kurabilen ve psikolojik ihtiyaçlara cevap verebilen tasarımların artmasını sağlamıştır. İç mekânlarda grafik tasarımın uygulamalarına yer verilmesi iç mekan tasarımının niteliğinin artmasını sağlamak ve mekana kimlik kazandırmaktadır.

İç mekan yüzeylerinde kullanılan grafik öğeler mekana derinlik kazandırmakta, görsel mesajın iletilmesini ve mekan algısının şekillendirilmesini sağlamaktadır. Mekan grafiğiyle oluşturulan görsel algı yanılsama/illüzyon yaratarak, mekânın boyutunu, derinliğini olduğundan farklı gösterebilmekte, iki boyutlu yüzeylere üç boyut görünümü kazandırabilmektedir. Mekan yüzeylerinin grafik tasarım araçları ile etkili şekilde kullanımı mekân tasarımını destekleyerek kullanıcı mekân deneyimini üst seviyeye taşır.

İç mekan tasarımında, mekân yüzeylerinde tipografik, illüstratif, fotoğrafik, piktografik ve dijital uygulamalar gibi grafik tasarım uygulamalarına yer verilmesi mekânın işlevsel kodlarının ve iletilerinin kullanıcıya etkili şekilde iletilmesini sağlamaktadır. Görsel ve iletişim gücüyle grafik tasarım, kurumsal kimliğin oluşturulması veya geliştirilmesi, etkileyici sergileme tasarımlarının yaratılması, dijital ve interaktif deneyimlerin oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Alan özgü doğru seçilmiş uygulama yöntemleriyle mekânlar etkili şekilde kullanıcılara sunulabilmekte ve teknoloji kullanımı ile günümüzde daha dinamik hale gelebilmektedirler.

Ülkemizde iç mekan grafik tasarım alanında nitelikli örnekler yapılmaya başlanmış olsa da sayısı kısıtlıdır. Günümüzde başarılı tasarımların disiplinler arası çalışmalarla elde edildiği de göz önünde bulundurulduğunda, iç mekan tasarımlarında grafik tasarım uzmanlarıyla işbirliği yapmak, uluslararası tasarım alanında yer alabilecek işlevsel, görsel yönden zengin, kimlikli mekânların hayata geçirilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Andarood, H. G. (2014). İç mimarlık alanında görsel iletişim temelli grafik tasarım çözümlenmeleri. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Aydıntan, E. (2005). İç mekan yüzeylerinden duvarlarda grafik tasarım: Yararsal ve dizimsel açıdan bir analiz. (Yayınlanmamış doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, Türkiye.
- Aydıntan, E. (2016). İç mekan yüzey tasarımlarında mesaj-kullanıcı ilişkisi üzerine deneysel bir irdeleme. *Online Journal of Art and Design*, 4(3), 41-55.
- Balaban, E. (2014). İç mekanın iç mekan değişkenleri bağlamında tinsel irdelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Baranseli, E. S., 2009. Gelişen iletişim teknolojileri ile grafik anlatım dili ve grafik tasarımın yeni uzantıları. (Yayınlanmamış sanatta yeterlilik tezi) Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Bigumigu. (2018, 19 Ocak). “36. Grafik tasarım sergisi kazanan işleri”. [Web günlük postası] Erişim adresi <https://bigumigu.com/haber/36-grafik-tasarim-odullerinin-kazanan-isleri/>
- Demir, H. (2003). Geçmişten günümüze grafik tasarımın işlevi ve başlıca gelişim evreleri. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 4, 57-62.
- Erişti, S. D., Uluuysal, B. ve Dindar, M. (2013). Görsel algı kuramlarına dayalı etkileşimli bir öğretim ortamı tasarımı ve ortama ilişkin öğrenci görüşleri. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(1).
- Grafik. (t.y.). Grafik wiki içinde. 20 Aralık 2020 tarihinde <https://tr.wikipedia.org/wiki/Grafik>
- Grafik tasarım. (t.y.). Grafik tasarım wiki içinde. 20 Aralık 2020 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Grafik_tasar%C4%B1m adresinden erişildi.
- Hasol, D. (1998). Ansiklopedik mimarlık sözlüğü. Yapı Endüstri Merkezi (YEM) Yayınları, 7.baskı, İstanbul, S:306.
- Houseonmag. (2013, 12 April). “MUSÉE Club, Will Art You!”. [Web günlük postası] Erişim adresi <http://houseonmag.com/lifestyle-3/club-museum-will-art-you/>
- Kılıç, O. (2015). İç mimarlık eğitiminde bilgisayar destekli tasarım ve doku etkilerinin ifadesindeki rolü. İç Mimarlık Eğitimi 3. Ulusal Kongresi Bildiriler Kitabı, (43-53.ss.) İstanbul.
- Kutlu, R. (2015). Tasarımda disiplinlerarası yaklaşım-mekan ve grafik tasarım ilişkisi. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 5(3), 40-51.
- M.C. Escher Company, (2019). Most popular. Erişim adresi <https://www.mcescher.com/gallery/most-popular/>

- Ohannes Burger. [@Ohannes Burger]. (2018). Şubelerimiz. Erişim adresi https://www.instagram.com/_ohannes_burger/?igshid=ymy5rleg2o9i&fbclid=IwAR31Oqu8AqMBSdlPvDy8le5RrXFLVAkn8g8_cdVCZB_zt-TvowSPG7g9EHY0
- Öktem, E. (2012). *Grafik tasarım dersi alan öğrencilerin, grafik tasarım ve bilgilendirme tasarımı hakkındaki görüşlerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, A. (2007). *İç mekan tasarımı kuram ve yöntemleri ışığında günümüz Türk iç mekan tasarımcıları ve tasarım anlayışlarına bir yaklaşım*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Retail Design Blog. (2014). “Doctor Ryadom graphic & interior design by Tigran Kazaryan”. [Web günlük postası] Erişim adresi <https://retaildesignblog.net/2014/03/20/doctor-ryadom-graphic-interior-design-by-tigran-kazaryan>
- SEGD. (2020). Society of Environmental Graphic Design. Erişim adresi <https://segd.org>
- Smail, C. (2015, 10 March). “5 Amazing Op Artists”. [Web günlük postası] Erişim adresi <https://scene360.com/art/76098/5-amazing-op-artists>
- Stefan Sagmeister, (2020). The happy Show. Erişim adresi <https://www.sagmeister.com/work/the-happy-show/>
- Şirin, E. (2012, December). Sanat eğitimi kapsamında “Görsel algı” ve “Gestalt”. *I. In Cyprus International Congress of Educational Research*, (266-275. ss.), Kyrenia/North Cyprus.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. (2012). Türk grafik sanatı tarihi grafik ve fotoğraf, Ankara.
- Tavakkoli, R. (2014). *İç mimaride grafik tasarım*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Timur, S., Keş, Y. (2016). Grafik tasarımda üç boyut algısı. *İdil Dergisi*, 5 (22), 655-676.
- Us, F. (2009). Mimari mekanın aktarımında algılayıcı hareketinin önemi. *Tasarım+Kuram Dergisi*, 5(7), 82-98.
- Yaban, N. T. (2012). Sanat ve görsel iletişimin buluşma noktası: Ekslibris. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 973-984.
- Yurttaş, N. (2010). *İç mekan tasarımında “Tema” kavramı ve “Tematik mekan” olgusunun örnekler üzerinde analizi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yüce, O. (2018). *Görsel algı ve tasarım kriterlerinin mekan olgusuna etkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bölüm 7

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDE İKLİM NÖTR VE AKILLI KENTLER

İdil DAL¹

Sebahat AÇIKSÖZ²

1 Arş. Gör., Bartın Üniversitesi, MMTF, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, ORCID:
0000-0003-1429-302X

Sorumlu yazar (Corresponding author): idal@bartin.edu.tr

2 Prof. Dr., Bartın Üniversitesi, MMTF, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, ORCID:
0000-0002-2673-9236

Giriş

Küresel olarak, kentsel alanlarda kırsal alanlardan daha çok sayıda insan yaşamaktadır. 1950’de dünya nüfusunun %30’u kentlerde yaşarken, 2018’de %55’inin kentsel alanlarda yaşadığı ve 2050’ye kadar bu oranın %70 olacağı öngörülmektedir (United Nations, 2019: 9; UN-Habitat, 2020: v). Birleşmiş Milletler’in yayınladığı Dünya Kentleşme Beklentileri 2014 ve 2018 raporları karşılaştırıldığında, 2050 yılına dek tahmin edilen kentleşme oranları 2014’te yayımlanan raporda %66 iken, 2018 raporunda %68 olarak ifade edilmektedir. Veriler göz önünde bulundurulduğunda kentleşme hızının arttığı görülmektedir. Bu artışa paralel olarak kentsel yerleşim yeri sayısı ve kentsel yayılma ile arazi büyüklüğünün de artacağı ifade edilmektedir (United Nations, 2015: xxı; United Nations, 2019: 1).

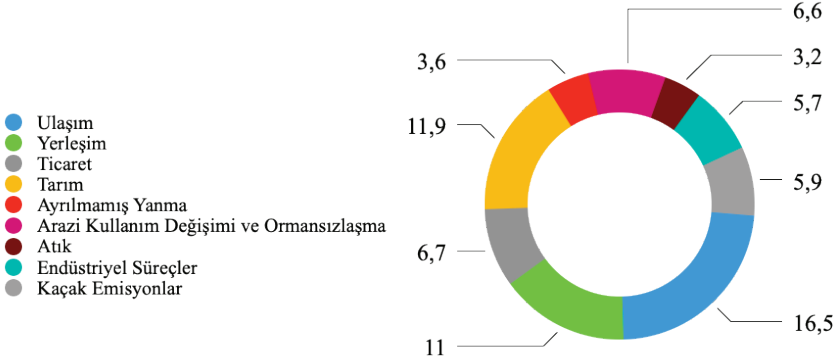
Dünya oluşumundan bu yana, insan hareketliliği sebebiyle çeşitli değişimlere uğramıştır. Sanayi devriminin ardından gerçekleşen hızlı nüfus artışı enerji ihtiyacını ve sanayi devrimine paralel hızlanan üretim faaliyetleri ise doğal sistemler üzerindeki baskıyı artırmıştır. Dünya nüfusunun önemli bir bölümünü bünyesinde barındıran kentler, önemli ekonomik aktivitelerin merkezi konumundadır (Kaya, 2018: 219). Küresel anlamda enerji tüketiminin %60 ile %80’ini oluşturmakta ve insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının (karbon emisyonu, karbon salımı olarak da ifade edilmektedir) yüzde 70’inden sorumlu olmaktadır (UN-Habitat, 2020: 39). Küresel olarak kentsel nüfus arttıkça kentlerdeki insan kaynaklı sera gazı emisyon salınımları ve bunlara bağlı değişen iklim altında daha yoğun ve daha sık olarak iklim değişikliği artacaktır.

İklim değişikliği devam ettiği sürece, kentlerin gelecekte yaşanabilir olması için olumsuz şartlara uyum sağlaması, olumsuz etkilerin azaltılması ve iklim değişikliği kaynaklı tehlikelere karşı adaptasyona ihtiyacı bulunmaktadır. Kentlerin, gelecekte iklim değişikliğinden kaynaklanan olumsuzlukları önlemek veya azaltmak için yeni adımlar atması gerekmektedir. Bu kapsamda mevcut çalışmanın amacı, iklim değişikliğinin ve yarattığı tahribatın azaltımı ve uyumu çerçevesinde ortaya çıkan yaklaşımlardan “İklim Nötr ve Akıllı Kentler”in incelenmesidir. Bu amaçla çalışmanın bundan sonraki bölümünde iklim değişikliği, iklim değişikliği ile mücadelede atılan adımlar, İklim Nötr ve Akıllı Kentler ile ilgili literatür incelenmiş ve bu kapsamda değerlendirmeler yapılmıştır.

1. İklim Değişikliği

Sanayi Devrimi’nin gerçekleşmesiyle beraber atmosferde biriken başta CO₂ olmak üzere sera gazları, son yüzyılda küresel sıcaklıkta 0,8C°’lik bir artmaya sebep olmuştur. Sera gazları çoğunlukla fosil yakıt kullanımından (kömür, petrol, doğal gaz vb.), sanayi, ulaştırma, enerji üretiminden ve çeşitli atıkların ve tarımsal etkinliklerden kaynaklanmaktadır (Öztürk,

2002: 52). Bunlara ek olarak arazi kullanım değişimi ve ormansızlaşma, yerleşim, ticaret, ayrılmamış yanma (*unallocated combustion*) ve kaçak emisyonlar da sera gazı emisyonunu artıran etkinliklerdendir. Sektörlere göre sera gazı emisyon oranları Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1: Sektörlere Göre Sera Gazı Emisyonları (EarthChart 2020’den alınarak Türkçe’ye çevrilmiştir.)

Fosil yakıtların halen temel enerji kaynağı olarak kullanımının devamlılığı, atmosferdeki karbon dengesini etkilemiş ve iklim değişikliğine neden olmuştur. Sürdürülebilir olmayan kentleşme ve yapılaşma faaliyetleri, orman alanlarının tahribatı ve yeşil alan kayıpları ile geniş ölçekli sanayileşmiş tarım ve hayvancılık etkinlikleri de iklim değişikliğine neden olan diğer etmenler olarak sıralanabilir (Uncu, 2019: 11). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nde (BMİDÇS) iklim değişikliği: “Karşılaştırılabilir bir zaman döneminde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan ya da dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan etkinlikleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik” şeklinde ifade edilmiştir (UNFCCC, 1992: 3).

İnsan yaşamı ve yerleşim yerleri üzerinde yıkıcı etkiler yaratması muhtemel olan iklim değişikliği, çağımızın en önemli zorluklarından biridir (Balaban, 2012: 21). Küresel nüfusun büyük kısmını barındıran kentler iklim değişikliğinden hem etkilenen hem de iklim değişikliğini etkileyen konumları sebebiyle bu konuda atılacak adımlarda kritik bir öneme sahiptir (Kaya, 2018: 221; Uncu, 2019: 4). Kentler, sahip oldukları zenginlikler sebebiyle iklim değişikliğine bağlı oluşabilecek olumsuz etkilerin tehdidi altında bulunmaktadır (Kaya, 2018: 221). İklim değişikliğinin kentsel alanlarda ısı stresi, fırtınalar ve aşırı yağış, seller, toprak kaymaları, hava kirliliği, kuraklık, su kıtlığı, denizden kaynaklanan riskler dahil olmak üzere insanlar, varlıklar, ekonomiler ve ekosistemler üzerinde riskleri artıracığı tahmin edilmektedir. Bu riskler, temel altyapı ve hizmetlerden yoksun

olan bölgelerde yaşayanlar için daha fazladır (IPCC, 2014: 15). Bunlara ek olarak Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (*Intergovernmental Panel on Climate Change- IPCC*) 1.5°C Özel Raporu; küresel ısınmanın yüzyılın ortasına kadar her yıl 70 milyondan fazla kentliyi ve 1.5°C'lik sıcaklık artışının sebep olacağı ısı stresinin 2050 yılına kadar 350 milyondan fazla insanı etkileyeceğini ifade etmektedir (Talu, 2019a: 13).

2. İklim Değişikliği ile Mücadelede Atılan Adımlar

Algan (2005)'e göre iklim değişikliği, ozon tabakasındaki değişimler, çölleşme, biyolojik çeşitliliğin zarar görmesi, yasal olmayan tehlikeli atık ticareti, doğal kaynakların zarar görmesi gibi çevresel sorunların artması fiziksel çevreyi ve canlıların yaşamını olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuzlukların ulusal ve uluslararası boyutlarda anlaşmazlıklara sebep olma ihtimali, sorunların önlenmesi ve azaltılabilmesi için ülkeleri çeşitli düzenlemeler yapmaya itmiştir (Kaypak, 2013: 15). Çevre sorunlarının uluslararası bağlamda görünür olmaya başlamasıyla, ülkeler bu konuda hem yerel hem de küresel anlamda birçok düzeyde ve yönde çeşitli adımlar atarak iş birliği süreçleri geliştirmeye başlamıştır (Kaya, 2020: 167). Küresel iklim değişikliğiyle mücadelede birçok dönüm noktası ve gelişme bulunsa da uluslararası anlamda iş birliği çerçevesini üç uluslararası anlaşma şekillendirmiştir. Bu anlaşmaların ilki 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde düzenlenen ve Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda düzenin amacını, ilkelerini, kural ve kurumlarını belirlemek üzere imzaya sunulan BMİDÇS'dir. Sözleşmeye taraf olan devletlere sera gazı emisyonu azaltım yükümlülüğü ile ilgili herhangi bir bağlayıcılık getirilmemiş, bu aşama sözleşmenin daha sonra kabul edilecek olan düzenlemelerine bırakmıştır (Cerit Mazlum, 2019: 7). İkinci iş birliği olan Kyoto Protokolü, 1997'de kabul edilmiş ve 2005'te yürürlüğe girmiştir (UNFCCC, 2008: 12). Bu protokolle belirtilen kurallara göre taraflar; salınım sınırlandırma ve azaltım taahhütleri çerçevesinde 2008-2012 yılları arasında, insan faaliyetleri sonucu oluşan karbon salınımları toplamını 1990 yılındaki seviyenin yüzde %5 aşığına indirmekle yükümlüdür. Protokolde belirtilen taraflardan bazılarının karbon salınım oranı artırım hakkı bulunurken bazı ülkelere karbon salınımlarında bir değişiklik yapılmaması ayrıcalığı tanınmıştır (United Nations, 1998: 6). İş birliğinin üçüncü aşaması, süresi 2020 yılında dolacak Kyoto Protokolü'nün ardından, 2015 yılında Fransa'nın Paris kentinde gerçekleştirilen ve 2020 yılından sonra geçerli kabul edilecek olan Paris Anlaşması'dır (Çakmak vd. 2017: 897). Anlaşma ile küresel sıcaklık artışının 2°C'nin altında ve mümkün olduğunca 1,5°C seviyelerinde tutulmasının sağlanması adına adımlar atılması gerekmektedir. Anlaşma tüm ekosistemin bütünlüğünün sağlanması, biyolojik çeşitliliğin korunması ve "iklim adaleti" gibi kavramların önemine dikkat çekilerek iklim değişikliğiyle mücadele

edilmesine ilişkin kararlar içermektedir. Sözleşmede hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin farklılaştırılmış ortak sorumlulukları bulunduğu belirtilmektedir. Bu ifade ile, gelişmekte olan ülkeler azaltma çabalarını geliştirmeye devam ederken, gelişmiş ülkelerin karbon nötr (emiyon nötr veya iklim nötr şeklinde de ifade edilmektedir) hedeflerini üstlenmesi gerektiği belirtilmektedir (UNFCCC, 2015: 21).

Kentler, iklim değişikliği sorununun bir parçası olsa da çözümün de bir parçası olarak azaltım ve uyum eylemleri yoluyla iklim değişikliğiyle mücadelede kilit bir rol üstlenmektedir (Demirci, 2014: 110). Çünkü kentler ekonomik faaliyetlerin ve insan kaynağının bir yerde toplandığı; bilgi üretimi, yeni teknolojiler ve endüstri alanındaki yenilikleri ve gelişmeyi teşvik eden; eğitim, sağlık hizmetleri, sosyal hizmetleri ve kültürel faaliyetlerin sağlandığı merkezler durumundadır. Bu sebeple iklim değişikliği ile mücadele yöntemlerine ilişkin uygun altyapısı bulunmaktadır.

İklim krizine karşı Paris Anlaşması'ndaki ana hedeflerden biri 2050 yılına kadar iklim nötr bir ortamın oluşturulmasıdır. Ancak iklim nötr bir kent, kır ve ekonominin gerçekleştirilebilmesi için bugünün işleyişinde ve üretim-tüketim ilişkisinde değişimlere gidilmesi gerekmektedir. Bu değişimlerin hangi şekillerde gerçekleştirileceği ve nasıl adımlar atılması gerektiği tartışmalarıyla birlikte bu konuda bazı girişimlerde bulunulmuş ve Avrupa Komisyonu (*European Commission-EC*), Avrupa Birliği'nin 2050 yılı itibarıyla, uluslararası bağlamda ekonomik işleyişini karbondan arındırmış ilk bölge olmayı sağlayacağını iddia ettiği Yeşil Anlaşma'yı duyurmuştur (Bozoğlu, 2020). Komisyon'un 11 Aralık 2019'da kabul ettiği Avrupa Yeşil Anlaşması, 2050 yılına kadar iklim nötr bir ortamın nasıl sağlanacağına dair net bir vizyonu ortaya koymuş ve birçok Avrupa ülkesi bu konuda girişimlerde bulunmaya başlamıştır (European Commission, 2019: 4). Bu girişimlerin ardından harekete geçen ülkelerden biri Yeşil Anlaşma sonrasında 2050'ye kadar iklim nötr olmaya ilişkin bir yasa tasarısı hazırlayan Fransa hükümetidir. Fransa'nın yasa önerisinin kabul etmesi halinde, 2050 yılı için hedefledikleri sera gazı emiyon miktarı 1990 yılına oranla %25 azaltılacak ve fosil yakıt kullanımını 2030 yılına kadar %30 düşürülecektir (Demirer, 2019).

Karbon salınımlarını azaltma/sıfırlama ve "iklim nötr" olmaya yönelik çalışmaların hızlanmaya başlaması yalnızca Avrupa'da değil tüm dünyada gözlemlenmeye başlamış ve bu adımlar bazı iş birlikleri ile gelişim göstermiştir. Bu iş birliklerinden biri de "Karbon Nötr Kentler Birliği" (*Carbon Neutral Cities Alliance-CNCA*)'nin kurulması ile gerçekleşmiştir. CNCA'nın misyonu, gelişmekte olan bir gezegende herkes için refah, sosyal eşitlik, dayanıklılık ve daha bir iyi yaşam kalitesi elde etmek için kentlerde iklim eylemini harekete geçirmektir. Sera gazı emiyonlarında 2050 yılına veya daha öncesine kadar %80 veya daha

fazla bir oranda azaltım uygulamaya çalışan, dünyanın önde gelen küresel kentlerinin ittifakıyla yapılmış bir iş birliğidir. İttifak, kentlerin emisyon azaltımlarını gerçekleştirebilmek için neler yapılması gerektiğini anlamayı ve bu hedeflere daha verimli ve etkili şekilde ulaşabilmek için birlikte çalışmayı amaçlamaktadır (CNCA, 2015: 2).

Tablo 1: CNCA İttifakındaki Kentlerde Karbon Azaltım Performansları (CNCA, 2015: 5; CNCA, 2020'den alınarak Türkçe'ye çevrilmiştir.)

Adelaide	2008'den bu yana sera gazı emisyonları %15 azaltılırken, ekonomik büyüme oranı %35 olmuştur.
Amsterdam	Nüfus 1990 yılına oranla %24 büyümüştür ve 2050 yılına kadar %95 emisyon azaltımı doğrultusunda hareket etmeyi hedeflemiştir.
Boulder	2005'ten bu yana emisyon azaltımı oranı %16 iken ekonomik büyüme %57 olarak ölçülmüştür.
Kopenhag	2005 yılından bu yana, sera gazı emisyonları %42 azalırken, ekonomik büyüme %24 olarak ölçülmüştür.
Glasgow	Glasgow, 2030'a kadar karbon nötr olmaya ve 2045'e kadar net sıfır emisyonu sahip olma kararı almıştır.
Hamburg	Hamburg'un hedefi, 2030 yılına kadar emisyonları %55 azaltmak ve 2050 yılına kadar karbon nötrlüğünü sağlamaktır.
Helsinki	1990 yılından bu yana emisyon azaltım oranı %27 iken, ekonomik büyüme oranı %65'tir.
Londra	Sera gazı emisyonları 1990-2015 yılları arasında %11, 2008-2015 yılları arasında %14 azalmıştır. Nüfus, 2008-2015 yılları arasında 600.000 kişi artarken 2015 yılı itibariyle kişi başına düşen karbon emisyonları oranı 1990 seviyesine göre %30 ve 2008'deki seviyesine göre %19 oranında azalmıştır.
Tablo 1: CNCA İttifakındaki Kentlerde Karbon Azaltım Performansları (CNCA, 2015: 5; CNCA, 2020'den alınarak Türkçe'ye çevrilmiştir.) (Devam)	
Melbourne	2006 yılından bu yana emisyon azaltım oranı %3 olup, ekonomik olarak %42 büyümüştür.
Minneapolis	2006 yılından bu yana, sera gazı emisyonları %17 azalırken, ekonomik olarak %30 büyümüştür.
New York	Sera gazı azaltım oranı 2005 yılından itibaren %15 oranında artış gösterirken, ekonomik büyüme oranı %23 olmuştur.
Oslo	1990 yılından bu yana, sera gazı emisyonları %7 oranında azalmıştır.
Portland	1990'dan bu yana, sera gazı emisyonları %21 azalırken, ekonomik olarak büyüme %24 olarak ölçülmüştür.
Rio de Janerio	2050 yılına kadar iklim nötr olmayı hedeflemekte ve 2020 yılından itibaren emisyonları azaltmaya yönelik bir strateji geliştirme taahhüdü imzalamıştır.

San Fransisko	1990 yılından bu yana, sera gazı emisyonları %30 azalırken, ekonomik büyümede %110'luk bir artış gerçekleşmiştir.
Seattle	1990'dan 2012'ye kadar, sera gazı emisyonları %4 azalırken, nüfus %23 ve iş sayısı %14 oranında artmıştır. Sera gazı emisyonları azaltım oranı 2008'den bu yana %6 oranında azalmış ve ekonomik büyüme %22 oranında artmıştır.
Stockholm	2011-2013 yılları arasında sera gazı emisyonları yaklaşık %9 azalırken, nüfus yaklaşık %4 ve yerel ekonomi yaklaşık %3 büyümüştür. 2005'ten bu yana emisyon azaltım oranı %25 olurken, ekonomik büyüme oranı %37 olarak belirtilmiştir.
Sydney	2006'dan 2012'ye kadar, sera gazı emisyonları %12 azalırken, nüfus %16 oranında ve GSYİH %23 oranında büyümüştür. 2006'dan bu yana emisyon azaltım oranı %19 olurken ekonomik büyüme oranı %37 olmuştur.
Toronto	1990 yılından bu yana emisyon azaltım oranı %24 iken, ekonomik büyüme oranı %36'dır.
Vancouver	2007-2016 yılları arasında, sera gazı emisyonları %11 azalırken, ekonomik büyüme %26 olarak gerçeklemiştir.
Washington D.C.	2006-2013 yılları arasında, sera gazı emisyonları %16 oranında ve kişi başına düşen emisyon oranı %24 azalırken, nüfus %11 oranında artmış istihdam %8 ve GSYİH %9 oranında artış göstermiştir. 2006'dan bu yana toplam sera gazı emisyon azaltım oranı %24 olmuştur.
Yokohama	2005'ten bu yana emisyon azaltım oranı %4 olarak belirtilmiştir.

Paris Anlaşması'nın imzalanmasının ardından, sera gazı emisyon azaltma hedeflerinin raporlanmasının sağlanması en önemli hedeflerden biri olmuştur. Şirketler, çevresel sürdürülebilirliğe katkı sunmak için eylemlerini şeffaf bir şekilde paylaşmaktadır. Karbon Saydamlık Projesi (*Carbon Disclosure Project-CDP*) de bu işletmelerin eylemlerini paylaşmasını kâr amacı gütmeyen bir yardım kuruluşudur (Sultanoğlu ve Özerhan, 2020: 178). 2000 yılında Londra'da başlatılan bu platform eylemlere ilişkin verilerin raporlanmasını sağlayarak, iklim değişikliği ve su kaynakları yönetimiyle alakalı problemlerin çözülmesinde hızlı adımlar atılmasına yarayan bir platformdur. CDP mevcuttaki çevresel performansı ve şeffaflığı çeşitli derecelendirme notlarıyla ölçen tek küresel iklim değişikliği raporlama sistemini yürütmektedir (CDP Türkiye, 2012: 2; CDP Türkiye, 2020). Kâr amacı gütmeyen bu proje ile, karbon salınımı yapan firmalardan bilgi toplayıp raporlamasını yaparak iklim değişikliği ile ilgili mücadeleyi hızlandırmak için çalışmalar yapılmaktadır (Şen, 2018: 107). 2015 yılında performans ölçütlerinin ölçümü sonucunda A Listesinde 44 kent yer alırken 2020 yılında 88 kent yer almıştır. Bu kentler; gezegeni, ekonomiyi ve vatandaşları korumak için direnç oluşturulması ve

emisyonların hızla azaltılması gerektiğini gözeterek çevresel eylemlerini devam ettirmektedir (CDP, 2020).

1. İklim Nötr ve Akıllı Kentler

İklim nötrlük sadece kentlerin araması gereken bir hedef değildir; aynı zamanda bu hedefe giden bir yoldur. Düşük enerjili, düşük karbonlu, son derece dirençli ve nihayetinde iklime zarar vermeyen kentsel ekonomilere ve toplumlara yönelik amaçlı ve ilerici bir dönüşüm sürecidir. İklim nötrlüğü bir “iklim açısından akıllı” olma stratejisidir. Çevresel, sosyal ve ekonomik zorlukları ele almak için de bir araçtır. Enerji kullanımının ve ilgili sera gazı emisyonlarının azaltılması ile ilgili politikaları içererek birden çok ortak fayda ile kentsel sürdürülebilirliğe büyük bir katkı sağlamaktadırlar (UNECE, 2011: 14). Kentlerde oluşan olumsuz etkilerin azaltılması, kentleşmeden doğan baskıların hafifletilmesi ve daha verimli ve sürdürülebilir kentler oluşturmak adına yeşil kent, eko-kent, yaşanabilir kent, dijital kent vb. çeşitli girişimler ve planlama yaklaşımları ortaya çıkmıştır (Sınmaz, 2013: 76). İklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle mücadele için önerilen çeşitli çözümler; kompakt kentler ve kentsel dönüşümde iklim duyarlılığı, kentsel ulaşımında fosil yakıt kullanımını sınırlandıran toplu taşıma ve motorsuz taşıt kullanımı, geri dönüşüm ve sıfır atığın yaygınlaşması, akıllı, enerjinin etkin kullanıldığı yapılar ve kentsel yeşil alan sistemleri olarak ifade edilebilir (Aşıcı, 2017: 9). Çevresel problemlere ve özellikle iklim değişikliğine yönelik yapılan çalışmaların artması ile gelişen yaklaşımlar, teknolojik gelişmeler ile beraber kurgulanarak; ulaşım, iletişim, sağlık, güvenlik, enerji verimliliği, su kullanımı, atık yönetimi alanlarında yenilikçi bir yaklaşım olan “Akıllı Şehirler” (*Smart Cities*) kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kayapınar, 2017: 14). Giffinger vd. (2007)’ye göre Akıllı Kent; kendi kararlarını veren bağımsız ve bilinçli kentlilerin faaliyetlerinin akıllı kombinasyonu üzerine inşa edilmiş; ekonomi, insanlar, yönetim, hareketlilik, çevre ve yaşam konularında iyi bir performans sergileyen kent şeklinde tanımlanmaktadır (Chourabi vd, 2012: 2290). Batty vd. (2012)’ye göre, akıllı kentler iklim değişikliği sorunlarına verilen yanıtlardan biridir. Akıllı bir kentin temeli, kent içinde meydana gelen değişikliklere ve ilgili bilgileri sentezleme yeteneğine dayanmaktadır. Bir kentin bu bilgilerden yararlanabilmesi için bilgilerden hedefler ve kararlar üretebilmesi gerekmektedir (Garnett ve Adams, 2018: 2). European Smart Cities (t.y)’e göre kentlerdeki enerji, ulaşım, su kullanımı, atık yönetimi konularının akıllı kentler yaklaşımı ile ele alınması, iklim değişikliği sorununa yönelik olarak kentsel gereksinimlerin belirlenmesine ve uygun politika ve uygulamaların gerçekleştirilebilmesine olanak sağlamaktadır (Uncu, 2019: 38).

Kentsel ısı adası etkisini hafifleten ve doğal yaşam sunan, yenilenebilir enerji kaynakları kullanımını hedefleyen, yapılı çevrede enerji verimliliği için daha iyi standartlar sağlanması için gerekli altyapı hizmetlerine ulaşımı destekleyen akıllı kent yaklaşımı, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yardımcı olabilecektir. İklim nötr bir kent ortamı oluşturma amacıyla iklim nötr ve akıllı kentler, iklim değişikliği çalışmalarında bütünleştirici bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. 2020 yılında Avrupa Komisyonu (EC)'nin iklim değişikliği ve onu destekleyen akıllı kentler yaklaşımını bütünleyen “İklim Nötr ve Akıllı Kentler Projesi” duyurulmuştur. 2020'nin Kasım ayında başlatılması ve bir yıl sürmesi beklenen projenin misyonu; 2030 yılına kadar 100 Avrupa kentini iklim nötrlüğüne yönelik desteklemek, tanıtmak, sergilemek ve bu kentleri tüm kentler için deney ve inovasyon merkezleri haline getirmektir. Kentlerin Paris Anlaşması, BM'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, AB için Kentsel Gündem ve Habitat III Yeni Kentsel Gündem gibi uluslararası politika çerçeveleri tarafından belirlenen amaç ve hedeflerine ulaşılmasında anahtar rolü olduğu belirtilmiştir. İklimi nötr bir kente ulaşmada akıllı kent yaklaşımının teknolojiler ve veri kullanımı, akıllı mobilite, binalarda enerji tüketimi veya kentsel metabolizma gibi her türlü verinin optimize edilmesi için bir anahtar görevi gördüğü daha iyi karar vermeyi iyileştirdiği ifade edilmektedir (European Commission, 2020a: 5; European Commission, 2020b).

Kentsel nüfus yoğunluğunun artması ve devam eden kentsel yayılma gibi koşullar, gelecekteki kentli nüfusunu ve kentlilerin iklim direncini düşürecek ve kentsel alanlar üzerindeki iklim değişikliği etkileri artacaktır (Talu, 2019b: 9). Bu kapsamda iklim nötrlüğün sağlanması adına akıllı ve bütüncül kentsel planlama ve mekânsal stratejileri geliştirilmesi gerekecektir. Geliştirilecek bu stratejiler (UNECE, 2011: vii);

- Yeşil alanlar ve su sistemleri,
- Kentsel dayanıklılık,
- Kentsel enerji altyapısı,
- Konut ve hizmet binaları,
- Atık yönetimi konularını hedeflemelidir.

İklim nötr ve akıllı bir kentte sera gazı emisyonu azaltımı ve enerji verimliliğini öne çıkaran adımlar atılması beklenmektedir. Kentlerin Paris Anlaşması'nın azaltım ve uyum hedeflerine ulaşmak için öncelikle karbon bütçesi/hedefiyle uyumlu bir şekilde hareket ederek emisyon nötr seviyesine ulaşmaları gerekmektedir. Bu bütçe/hedef kentin emisyon envanterine ve modellenmesine dayalı olmalı ve azaltım hızlandırılmış bir şekilde ana hatlarıyla belirtilmiş olmalıdır. İklim nötr bir kentte (C40 Cities, 2020: 5);

- Yapılarda, ulaşımda, sanayideki yakıt kullanımı,
- Şebeke enerjisi kullanımı,
- Kent sınırlarındaki atık bertaraf faaliyetlerinde net sıfır sera gazı emisyonu ve
- Kent sakinleri, işletmeler ve hükümet tarafından ürün ve hizmetlerin dolaşımı sebebiyle meydana gelen emisyonların en az seviyeye indirilmiş olması beklenmektedir.

4. Sonuç

İklim değişikliği ile mücadele aynı anda birçok yönden ele alınması gereken; birbiriyle bağlı toplumsal, çevresel ve ekonomik politikalar, yenilikçi ve yaratıcı uygulamalar ile sürdürülmesi gereken bir konudur. Bu bağlamda akıllı kent bileşenleri de iklim değişikliğine uyumda önemli ipuçları sunmakta; çok yönlü olması ve süreçleri kontrol edebilmesi sayesinde de hassas ekosistem servisleri korunabilmekte, kentlerin ayak izini kontrol altında tutmakta ve iklim değişikliğine uyumu kolaylaştırmaktadır (Kazancı, 2019: 63). Akıllı kentler teknoloji altyapısını kullanarak kentsel iklim değişikliği yönetimini yeniden şekillendirme potansiyeline sahiptir. “İklim Nötr ve Akıllı Kent” girişimlerinin uluslararası anlamda iş birliği çerçeveleriyle desteklendiği görülmektedir. Ulusal ve yerelde de geliştirilecek politika ve uygulamalara iklim nötr ve akıllı etmenlerin entegre edilmesi ve desteklenmesi kentsel sürdürülebilirliği sağlamada anahtar bir etmen olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aşıcı, A. A. (2017). İklim İçin Yeşil Ekonomi Politikaları. Yeşil İklim, Yeşil Ekonomi Projesi. 82 s. Erişim Adresi: <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200310-19034649.pdf>. Erişim Adresi: 26.12.2020.
- Balaban, O. (2012). Climate Change and Cities: A Review on the Impacts and Policy Responses. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 29(1), 21-44.
- Bozoğlu, B. (2020). Avrupa Birliği İklim Kanunu Yolda. TMMOB Çevre Mühendisleri Odası Başkanı, INDEPENDENT Türkçe yazısı. Erişim Adresi: <https://www.indyurk.com/node/139481/t%C3%BCrkiyedensesler/avrupa-birli%C4%9Fi-iklim-kanunu-yolda>. Erişim Tarihi: 25.12.2020.
- C40 Cities (2020). Climate Action Planning Framework, 24.03.2020. Erişim Adresi: https://cdn.locomotive.works/sites/5ab410c8a2f42204838f797e/pages/5ae2f92374c4837e195d0e00/files/20200324_C40_Climate_Action_Planning_Framework.pdf?1591007745. Erişim Tarihi: 28.12.2020.
- CDP (2020). Carbon Disclosure Project Cities A List 2020. Erişim Adresi: <https://www.cdp.net/en/cities/cities-scores>. Erişim Tarihi: 18.12.2020.
- CDP Türkiye (2012). En İyi Uygulamalar Kitapçığı. Erişim Adresi: http://research.sabanciuniv.edu/18931/1/CDP_Turkiye_-_En_ iyi_Uygulamalar_Kitapci.pdf. Erişim Tarihi: 28.12.2020.
- CDP Türkiye (2020). CDP 2020 Derecelendirme Notları Açıklandı! Erişim adres: <https://cdpturkey.sabanciuniv.edu/tr/content/cdp-2020-derecelendirmenotlari>. Erişim Tarihi: 29.12.2020.
- Cerit Mazlum, S. (2019). Küresel İklim Politikaları. İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (iklimIN). İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 2. Erişim Adresi: <http://www.iklimin.org/moduller/kureselpolitikalarmodulu.pdf>. Erişim Tarihi: 21.12.2020.
- Chourabi, H., Nam, T., Walker, S., Gil-Garcia, J. R., Mellouli, S., Nahon, K., Pardo, T. A., ve Scholl, H. J. (2012). Understanding Smart Cities: An Integrative Framework, Proceedings of the Annual 45. Hawaii International Conference on System Sciences, s. 2289-2297.
- CNCA (2015). Framework for Long-Term Deep Carbon Reduction Planning. Developed for the Carbon Neutral Cities Alliance by the Innovation Network for Communities. Executive Summary. 6 s. Carbon Neutral Cities Alliance. Erişim Adresi: <http://carbonneutralcities.org/wp-content/uploads/2018/04/CNCA-80x50-Planning-Framework-Executive-Summary.pdf>. Erişim Tarihi: 29.12.2020.
- CNCA (2020). Carbon Neutral Cities Alliance Members-Our Cities. Erişim Adresi: <https://carbonneutralcities.org/cities/>. Erişim Tarihi: 31.12.2020.

- Çakmak, E. G., Doğan, T., ve Hilmioğlu, B. (2017). İklim Değişikliği Süresinde Paris Anlaşması'nın Rolü ve Türkiye'nin Konumu. Akdeniz Üniversitesi Hava Kirlenmesi Araştırmaları ve Denetimi Türk Milli Komitesi, VII. Ulusal Hava Kirliliği ve Kontrolü Sempozyumu içinde (s. 897-908), 1-3 Kasım Antalya.
- Demirci, M. (2014). İklim Değişikliğinin Yerel Bir Sorun Olarak İnşası. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 103-114.
- Demirer, G. (2019). Fransa 2050'ye Kadar Karbon Nötr Olmayı Hedefliyor. Erişim Adresi: <https://www.iklimhaber.org/fransa-2050ye-kadar-karbon-notr-olmayi-hedefliyor/>. Erişim Tarihi: 11.12.2020.
- EarthCharts (2020). Sektörlere Göre Sera Gazı Emisyonları. Erişim Adresi: http://earthcharts.org/emissions-sources/#footnote_0_725. Erişim Tarihi: 22.12.2020.
- European Commission (2019). Communication from the Commission to the European Parliament, European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM/2019/640 final. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1596443911913&uri=CELEX:52019DC0640#document2>. Erişim Tarihi: 18.11.2020.
- European Commission (2020a). Proposed Mission: 100 Climate-Neutral Cities by 2030 – by and for the Citizens Report of the Mission Board for climate-neutral and smart cities. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/research_and_innovation/funding/documents/ec_rtd_mission-board-report-climate-neutral-and-smart-cities.pdf. Erişim Tarihi: 28.12.2020.
- European Commission (2020b). Mission area: Climate-neutral and Smart Cities. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/info/horizon-europe/missions-horizon-europe/climate-neutral-and-smart-cities_en. Erişim Tarihi: 28.12.2020.
- Garnett, R. ve Adams, M. D. (2018). LiDAR—A Technology to Assist with Smart Cities and Climate Change Resilience: A Case Study in an Urban Metropolis. *International Journal of Geo-Information*. 7(5): 161.
- IPCC, 2014: Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, 151 p.
- Kaya, H. E. (2020). Kyoto'dan Paris'e Küresel İklim Politikaları. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmaları Dergisi*. 4(10), 165-191.
- Kaya, Y. (2018). İklim Değişikliğine Karşı Kentsel Kırılabilirlik: İstanbul İçin Bir Değerlendirme. *International Journal of Social Inquiry*, 11(2), 219-257.
- Kayapınar, Y.E. (2017). Akıllı Şehirler ve Uygulama Örnekleri. *İTÜ Vakfı Dergisi*, 77, 19. Erişim Adresi: https://www.ituvakif.org.tr/dergi/sayi_77.pdf. Erişim Tarihi: 16.02.2021.

- Kaypak, Ş. (2013). Çevresel Güvenlik ve Sınıraşan Çevre Suçları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (38), 11-22.
- Kazancı, G. (2019). *İklim Değişikliğine Uyum Kapsamında Akıllı Kentlerin Rolü: Muğla Metropolitan Alanı Üzerine Bir Değerlendirme*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 171 s. İstanbul.
- Öztürk, K. (2002). Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 47-65.
- Sınmaz, S. (2013). Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları Çerçevesinde Akıllı Yerleşme Kavramı ve Temel İlkeleri. *Megaron*, 8(2), 76-86.
- Sultanoğlu, B. ve Özerhan, Y. (2020). İklim Değişikliği Raporlaması: Türkiye'deki İşletmelerin Gönüllü Karbon Saydamlık Projesi (CDP) Açıklamaları*. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22(Özel Sayı), 176-194.
- Şen, Ş. (2018). Emisyon Ticareti ve Karbon Piyasalarının Firma Değerine Olan Etkisi. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. 149 s.
- Talu, N. (2019a). Yerel İklim Eylem Planlaması ve Türkiye Pratikleri. İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (iklimIN). İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 10. Erişim Adresi: http://www.iklimin.org/wp-content/uploads/egitimler/seri_10.pdf. Erişim Tarihi: 12.12.2020.
- Talu, N. (2019b). Avrupa Birliği İklim Politikaları. İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (iklimIN). İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 3. Erişim Adresi: http://www.iklimin.org/wp-content/uploads/egitimler/seri_03.pdf. Erişim Tarihi: 13.12.2020.
- UN-Habitat (2020). 2020-2023 the Strategic Plan. Erişim Adresi: https://unhabitat.org/sites/default/files/documents/2019-09/strategic_plan_2020-2023.pdf. Erişim Tarihi: 18.12.2020.
- Uncu, B. A. (2019). İklim İçin Kentler, Yerel Yönetimlerde İklim Eylem Planı. Ed. Efe Baysal. Erişim Adresi: https://world.350.org/iklimicinkentler/files/2019/05/350_booklet_2.pdf. Erişim Tarihi: 17.11.2020.
- UNECE (2011). Climate Neutral Cities: How to Make Cities Less Energy and Carbon Intensive and More Resilient to Climatic Challenges. *New York and Geneva: United Nations, Economic Commission for Europe (UNECE)*, 85 s. Erişim adresi: https://unece.org/fileadmin/DAM/hlm/documents/Publications/climate.neutral.cities_e.pdf. Erişim Tarihi: 23.12.2020.
- UNFCCC (1992). İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, (Çevrimiçi). Erişim Adresi: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>. Erişim Tarihi: 15.12.2020.

- UNFCCC (2008). Kyoto Protocol Reference Manual on Accounting of Emissions and Assigned Amount. UNFCCC: Germany ISBN 92-9219-055-5. Erişim Adresi: https://unfccc.int/resource/docs/publications/08_unfccc_kp_ref_manual.pdf. Erişim Tarihi: 27.12.2020.
- UNFCCC (2015). Adoption of the Paris Agreement. Erişim Adresi: <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/109r01.pdf>. Erişim Tarihi: 27.12.2020.
- United Nations (1998). United Nations Framework Convention on Climate Change. Erişim Adresi: https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/kyoto_protokol.pdf. Erişim Tarihi: 25.12.2020.
- United Nations (2015). World Urbanization Prospects: The 2014 Revision. UN, New York. Erişim Adresi: <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2014-Report.pdf>. Erişim Tarihi: 10.09.2019.
- United Nations (2019). World Urbanization Prospects: The 2018 Revision, UN, New York. Erişim Adresi: <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>. Erişim Tarihi: 10.09.2019.

Bölüm 8

TÜRKİYE’DE KIRSAL ALANLARIN KALKINMASI SÜRECİNDE KATILIMCI YAKLAŞIM VE HIZLI KIRSAL DEĞERLENDİRME TEKNIĞİ İLE ÖRNEK BİR UYGULAMA

Tuğba KİPER¹

Osman UZUN²

Oğuz ATEŞ³

1 Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, tkiper@nku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3396-5661

2 Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, pmosmanuzun@nku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7588-9524

3 Dr. Öğr. Üy., Kırklareli Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, oguzates@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5395-0355

GİRİŞ

Türkiye’de kırsal nüfusun 1927’den 2020’ye kadar olan 93 yıllık süreçte % 65,31’inin kentsel alanlara doğru kayması bazı kırsal alanların gerilemesine neden olmuştur. Bu değişim artan nüfus ve beraberindeki teknoloji ve ekonomik şartlar ile birlikte kırsal kalkınma yaklaşımlarının gerekliliğini ortaya koymuştur (TÜİK, 2020). Son yirmi yıllık süreçteki kentsel ve kırsal nüfus oranları incelendiğinde ise; 2000 yılında %35,10 olan kırsal nüfus oranı, 2020 yılında %10,49’a gerilemiştir. Kırsal alanların kentsel alan lehine nüfus oranlarındaki bu değişimle birlikte zaman içinde kültürel, sosyal, ekonomik ve mekânsal çeşitlilik açısından değişimler gözlemlenmiştir. Bu değişim çerçevesinde süreç içerisinde kırsal alanların kalkınmasına yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Farklı yaklaşımlar çerçevesinde, kırsal alanların ekonomik, sosyal, kültürel ve mekansal yönden gelişimlerine yönelik; model, plan, politika ve uygulama düzeyinde pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Son gelinen noktada, yerel farklılıkları dikkate alan, ilgili paydaşların yer aldığı, çevresel, sosyal ve ekonomik anlamda sürdürülebilir ve yaşanılabilir ilkelerin gözetildiği bütüncül bir kırsal kalkınma anlayışı hakim olmuştur. İlgili paydaşların yer aldığı katılımcı yaklaşım bu süreçte en çok vurgulanan noktalardan biri olmuştur. Bu kapsamda bu bölümde; kırsal alan kavramı çerçevesinde, Türkiye’de kırsal alanların kalkınması sürecinde katılımcı yaklaşım ve katılımcılık esasına dayalı olarak geliştirilen Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği incelenerek, örnek bir alan üzerinde uygulanmasına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

KIRSAL ALAN KAVRAMI

Kırsal alanlar; nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu, sosyal, ekonomik, kültürel, coğrafya ve idari statü gibi farklı değişkenler çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu durum, kırsal alanlara ilişkin tanım ve kavramların çeşitlilik göstermesine neden olmuştur (Eminağaoğlu ve Çevik, 2005). Genellikle de kırsal alanlara ilişkin kabul gören tanımlar incelendiğinde; farklı ülkelerde nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu ile birlikte yerleşim yerlerinin idari statüsünün etkin olduğu saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Farklı ülke örneklerinde kırsal alan tanımlarına ilişkin ölçütler
(Australian Bureau of Statistics (2013) Ministry of Construction (1993)
Government of India (2012) Statistical Institute of Jamaica (2012) Womach (2005)
Dasgupta vd. 2014; Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020); Kayıkcı, 2009)

Ülke	Terim	Tanım
Australya	Kırsal Alan	Nüfusu 200–999 arasında olan küçük kasabalaradır
Çin	Büyük Köy	Nüfusu 1000–3000 arasında olan yerleşimler
	Orta Köy	Nüfusu 300–1000 arasında olan yerleşimler
	Küçük Köy	Nüfusu 300’ün altında olan yerleşimler
Hindistan	Kırsal Alan	Nüfusu 5000 ve altında veya nüfus yoğunluğu km ² başına 400 kişiden daha az olan kentsel olmayan alanlar
Jamaika	Kırsal Yerleşim	Nüfusu 2000’in altında olan kentsel olmayan tüm yerleşimler
ABD	Kırsal Alan	Nüfusu 2500’in altında olan veya nüfus yoğunluğu km ² başına 386 kişiden daha az olan kentsel olmayan alanlar
Kanada	Kırsal Alan	Nüfusu 1000 kişiden az ve nüfus yoğunluğu km ² başına 400 kişiden daha az olan alanlar
Yeni Zelanda	Kırsal Alan	Nüfusu 1000 kişiden az olan kentsel merkez dışındaki alanlar
Türkiye	Kırsal Alan	Nüfusu 20.000’den düşük il ve ilçe merkezleri ile beldeler ve köylerin oluşturduğu alanlar

Tablo 1.’de belirtildiği gibi, Ülkemizin de içerisinde bulunduğu pek çok ülkede kırsal alanlar, “nüfus miktarı ve nüfus yoğunluğunun düşük olduğu kentsel yerleşim merkezleri dışındaki alanlar” olarak tanımlanmışlardır. Keza Türkiye’de kırsal alanlar ilk kez 18.03.1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu ile nüfus büyüklüğü ölçütü kullanılarak köy ve kasaba şeklinde tanımlanmış ve “nüfusu 2000’den aşağı olan yurtlar” köy olarak tanımlanmıştır. Diğer taraftan kırsal alanlar; arazi biçimlenişi, yükselti ve eğim farklılıkları, vadiler, ormanlar, dereler, bitki örtüsünün oluşturduğu doğal yapı özellikleri ile geleneksel sivil mimari, mitolojik, folklorik, gastronomik değerler, ekonomik aktiviteler gibi kültürel yapı özellikleri ile özgünlük taşıyor ve farklılaşıyorlar. Bununla birlikte zaman içerisinde de değişime uğramışlardır. Öyle ki; Yoloğlu ve Zorlu (2020)’nin de belirttiği gibi; kırsal alanlar, 1990’lı yıllara kadar doğal yapının çevresel olanakları ile sosyo-kültürel yapının alışkanlıkları bağlamında tarımsal üretim odakları olarak tanımlanmıştır. Bu açıdan bölge planlamada ekonomik temelli yaklaşımlar çerçevesinde ele alınan kırsal alanlar 1990’lı yıllardan sonra da, zaman içinde kültürel, sosyal, demografik, ekonomik ve mekânsal çeşitlilik açısından değişime uğramışlardır. Bu da kırsal alanları tek bir ölçüte göre ya da zamansal değişimleri göz ardı ederek tanımlamanın yetersiz olacağını göstermektedir. On Birinci Kalkınma Planı’nda belirtilen, “kırsal alan tanımının revize edilmesi” de bunun bir sonucu

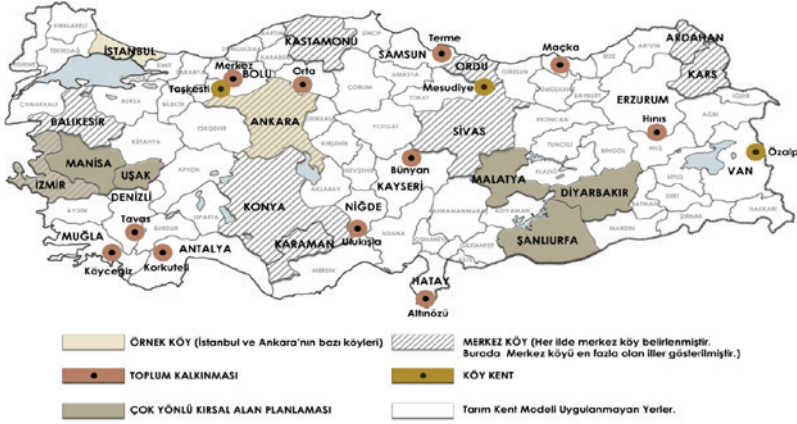
olarak gösterilebilir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018). On Birinci Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Raporu'nda kırsal alanlar için; doğa-insan ilişkilerindeki yoğunluk, dayanışma üzerine kurulu toplumsal ilişkiler, küçük ölçekli yaşam ve üretim alanları, kentsel merkezlere uzaklık, düşük nüfus yoğunluğu, tarımsal üretimin (bitkisel üretim ve hayvancılık) başat olması, üretime dayalı işbölümünün ve uzmanlaşmanın gelişmemiş olması ve köy temelli bir yerleşimin ve kültürün varlığı ölçütleri kullanılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

TÜRKİYE'DE PLANLI DÖNEMDE KIRSAL KALKINMA SÜRECİ İLE KATILIMCI YAKLAŞIMIN ÖNEMİ VE GEREKLİLİĞİ

Ülkemizin kırsal kalkınma politikalarının temel belirleyicisi kalkınma planları olup, bu plan dönemlerine ait pek çok yaklaşım ve model geliştirilmiştir. Planlı dönemin başlangıcı olarak adlandırılan 1963 yılındaki I. Kalkınma Planından itibaren her 5 yılı hedefleyen kalkınma planları hazırlanmış ve günümüze kadar toplam 11 adet kalkınma planı hayata geçirilmiştir (sadece Dokuzuncu Kalkınma Planı 7 yıllık süreci içermiştir). Bu doğrultuda; başlangıçta V. plan dönemine kadar kırsal kalkınma köy düzeyinde ele alınmıştır. Öyle ki, kalkınma, I. Beş Yıllık ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, toplum kalkınması şeklinde değerlendirilirken, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda merkez köy ve tarım-kent, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı da köykent yaklaşımları öngörülmüştür. Beşinci Plan dönemi ile birlikte köylerin tek tek kalkınması değil kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında yer alan bir veya birkaç ilin tüm köylerinin tarım öncelikli olarak kalkınmasının amaçlandığı bütünlük kırsal kalkınma projeleri uygulamaya konulmuştur. İlk defa 5. Kırsal Kalkınma planında kırsal kalkınma başlığı altında özel ihtisas komisyon raporu yayımlanmıştır. Kırsal kalkınma özellikle V. ve VI. plan dönemine kadar, sektörel odağında tarım sektörü, mekânsal odağında ise köyler olacak şekilde kurgulanmıştır (DPT,1962; DPT,1967; DPT,1973; DPT,1978; DPT,1984; DPT,1989).

Görüldüğü üzere; başlangıçta kırsal kalkınma temelinde farklı plan dönemlerinde; *örnek köy* (1963-1965), *toplum kalkınması modeli* (1963-1972 / I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemleri), *çok yönlü kırsal alan planlaması* (1965-1970), *merkez köy modeli* (1971-1983), *köykent modeli* (1978-1980 / 2000-2002), *Tarım kent modeli* (uygulanmadı) gibi farklı tipte yaklaşımlar geliştirilmiştir (Şekil 1). Bu yaklaşımlar tarımsal üretim odaklı olarak geliştirilmiş ve daha çok ekonomi temelli yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak, bu yaklaşımlarda istenilen başarı elde edilememiştir. Bu noktada; yerel halk katılımının sağlanamaması (toplum kalkınması modeli dışında), bölge/havza planlama kapsamında bütüncül değerlendirilmeyip köy düzeyinde hazırlanması, koordinasyon,

işbirliği, idari ve teknik kapasite yetersizlikleri, üst ölçek planlar ile ilişki kurulamamış olması, bölgesel ve yerel farklılıkların göz ardı edilmesi ile kalkınmanın ekonomik, mekansal, çevresel ayaklarının bütüncül bir biçimde ele alınmaması gibi nedenler etken olmuştur (Çelik, 2006; Yenigül, 2017; Karakayacı, 2018).

Şekil 1. Türkiye’de uygulanan kırsal kalkınma modelleri (Çelik 2006’dan değiştirilerek)

Yedinci, Sekizinci ve Dokuzuncu Plan dönemleri ile birlikte, bölgesel kalkınma projeleri yaklaşımı vurgulanmıştır. Böylelikle, kırsal alanda sektör uyumu dışında mekânsal uyuma yönelik stratejiler geliştirilmiştir. Yedinci Kalkınma Plan döneminde; “katılımcılık ve halka dönük bir yönetim anlayışının yerleştirilmesi esası” ilkesi çerçevesinde ilk defa “**katılımcı**” yaklaşımın altı çizilmiştir. Sekizinci Kalkınma Planı ile birlikte kırsal kalkınma ayrı bir başlık altında alınmış ve kırsal alanlarda doğal kaynakların kullanımı ve yönetimi temelinde **sürdürülebilir kalkınma ilkesi** vurgulanmıştır (DPT, 1995; DPT, 2000; DPT, 2006). Bununla birlikte; Sekizinci Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyon Raporu’nda; **katılımcı yaklaşım vurgulanarak; kırsal alanlara yönelik kalkınma odaklı projelerde, Hızlı Kırsal Değerlendirme veya Katılımcı Kırsal Değerlendirme** tekniklerinin kullanılması hedeflenmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planı ile birlikte de Ulusal Kırsal Kalkınma Planı ve Kırsal Kalkınma Strateji belgelerinin hazırlanmasına yönelik yaklaşımlar belirlenmiştir. Bu strateji ve belgelerde; “Kırsal alanlarda yaşam kalitesi ve kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi”, “Mekâna özgü koşulların doğru çözülmesi, kırsal alan envanterlerinin hazırlanması” gibi başlıklar öne çıkmıştır (Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2005; Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2013). Onuncu Kalkınma Planı’nın ana hedeflerinden biri de “**Kentsel ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin sürdürülebilir bir şekilde yükseltilmesi ile bölgeler arası gelişmişlik**

farklarının azaltılması” olmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Onbirinci Kalkınma Planı’nın sürdürülebilir kırsal kalkınmaya ilişkin amacında da **“üretim kapasitesi ve kırsal istihdam”, “yaşam kalitesi” ve “nüfusun kırsalda tutundurulması”** ifadelerinin vurgulandığı görülmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018). Onbirinci Kalkınma döneminde de Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyon raporu yayımlanmıştır. Böylelikle önceleri tarım odaklı ve sektörel bazlı olarak salt ekonomik yönü ağır basan kırsal kalkınmayaklaşımlarının yerini; çeşitli sektörlerin entegrasyonu, katılımcılık, yere özgünlük, sürdürülebilirlik ve yaşanılabilirlik temalarını içeren stratejiler almıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Kırsal Kalkınma Eylem Planı 2015-2018’in ana amacı da **“yerellik, yeşilcilik, katılımcılık ve işbirliği ilkelerine dayalı olarak kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentселalanlarla uyumlu olarak kendi yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması”** olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, kalkınma planları ve strateji belgelerinde özellikle, kırsal alanların, arazi yapısı, üretim biçimi yerleşim deseni, mimari dokusu gibi özgün karakteristiklerinin ön plana çıkarılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Böylelikle, **zaman içerisinde farklı anlayış ve modellerin ele alındığı kalkınma yaklaşımlarında geline nokta; yerel farklılıkları dikkate alan “mekânsal duyarlılık”, ilgili paydaşların yer aldığı “katılımcı anlayış”, çevresel, sosyal ve ekonomik anlamda “sürdürülebilirlik” ilkelerinin yer aldığı bütüncül bir anlayış hakim olmuştur** (Çelik, 2005; Çelik, 2006; Akci, 2015; Gülçubuk vd., 2016; Yenigül, 2017; Doğan, 2019).

HIZLI KIRSAL DEĞERLENDİRME TEKNİĞİ

Yerel aktörlerin kendi yerel bölgelerinde uygulanacak projeler ve gerçekleştirilecek strateji ile ilgili olarak karar alma süreçlerinin farklı aşamalarına katılma sürecini içeren “katılımcılık” (Sevilmiş, 2016) esasına dayalı olarak geliştirilen Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği, 1970’lerin sonunda bir sosyal bilim yaklaşımı olarak uygulanmıştır. Başlangıçta gelişmekte olan ülkelerde kırsal kalkınma projelerinde araç olarak kullanılmıştır. Özellikle ziraat alanında, tarım ekosistem analizlerinde sosyal ormancılıkta sulama projelerinde ve sosyolojik yaklaşımlarda ağırlıklı olarak kullanılmıştır. **Katılımcılığın vurgulandığı kırsal kalkınmaya ilişkin üst ölçekli plan kararlarının, alt ölçekli kararlarda uygulanabilirliği amacıyla kullanılan bir tekniktir** (Cavestro, 2013; Xiang, 1995; Beebe, 1995; Gülçubuk, 2000; Kiper vd., 2011; Cengiz ve Çelem, 2005; Kiper vd., 2015; Özlü ve Beyazlı, 2016). Günümüzde; kırsal planlama ve uygulama amaçları için proje alanının kapsamlı sosyokültürel, ekonomik ve ekolojik değerlendirmelerine yönelik bilgi edinmek için sosyal bilimlerin mülakat ve anket yöntemlerinden uyarlanan

bir tekniktir. Teknik esas olarak; yerel tarımsal koşullar, sorunlar ve özelliklerin ‘anlaşılmasını’ sağlamak için tasarlanmış belirli bir coğrafi bölgeye ilişkin bilgileri oldukça hızlı bir şekilde toplamak, analiz etmek ve değerlendirmeye dayanır. Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği; **“sınırlı bir süre içinde kırsal alana ilişkin yeni bilgilerin edinilmesi dahil olmak üzere çıkarımlar, sonuçlar, hipotezler veya değerlendirmeler çıkarmak için tasarlanmış herhangi bir sistematik faaliyet”** olarak tanımlanmıştır (Grandstaff ve Grandstaff, 1985; Molnar,1991; Kashyap, 1992; Blackburn ve Holand,1999; Ghorvani ve Khodamoradi, 2011).

Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği, kırsal alanlara ilişkin olarak, kısa sürede bilgi edinme, hipotez oluşturma, sonuçlara varma ve verileri güncelleme gibi katkılar sağlar. Hipotezler katılımcılarla birlikte saptanabilmekte, veriler çoğunlukla grup çalışmalarıyla birlikte değerlendirilmekte ve yorumlanmaktadır.

Aynı zamanda; harcama ve zamandan tasarruf sağlayarak, tespit edilen problemleri çözmek için stratejiler geliştirmek amacıyla yerel bilgi, ihtiyaçlar ve topluluk potansiyelinin nispeten hızlı bir şekilde değerlendirilmesine imkan sağlayan geleneksel anket yöntemlerine göre çekici bir alternatif oluşturur. Genel bir konudan başlayarak bir çalışmanın temasını veya yönünü kontrol etmeye yardımcı olur. Yerel paydaşlar ile uzman grup arasında etkileşimi ve bilgi alışverişini teşvik eder, deneyim imkanı sağlar ve üretilen bilgiler yerinde analiz edilir. Hem yerel halk hem de yerel karar vericiler gibi farklı hedef gruplara uygulanabilir. Öyle ki; HKD, Arthika (2020)’nin belirttiği gibi; amacı ne olursa olsun, herhangi bir olası sonuçtan “yararlanıcı” olan kişileri içermelidir. Uzmanlar ve yerel paydaşlar birbirlerine bilgi vermektedir. Avantajlarının yanı sıra; deneyim gerektirmesi, dikkatle uygulanması, geniş bir alan için yüksek kaliteli sonuçlar elde edilememesi gibi birtakım dezavantajları da bulunmaktadır (URL-1, 2020; Molnar, 1991; Xiang, 1995; Beebe, 1995; Jackson ve Ingles, 1998; URL-2, 2020; Özkaya, 2000; Chambers, 2002; Jackson ve Ingles, 2004; Wilkins vd., 2004; Arthika, 2020).

Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği’nin, başarılı kullanımı Xiang (1995)’e göre; aşağıdaki faktörleri gerektirir:

- Süreci yönetecek, uzman grupların deneyimli kişilerden oluşturulması. Çünkü multidisipliner bir ekip, kırsal yaşam ve planlama eylemi ile ilgili kırsal kaynaklar hakkındaki bilgileri ve hipotezleri ortaya çıkarmak, analiz etmek ve değerlendirmek için basit, standart olmayan yöntemler ve yerel halkın bilgilerini kullanır. Bunun için de uzman ekibin, konuşma, gözlem ve analizdeki becerileri ve deneyimleri, koordinasyonları ve çok disiplinli bakış açısı, bu tekniğin başarısı için oldukça önemlidir.

- Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği kullanımı, yeni bilgiye ihtiyaç duyan ve hızlı bir şekilde değiştirilebilen projeler için etkilidir.
- HKD; en çok, uzun vadeli ve tutarlı yeni bilgilere hızlı bir şekilde ihtiyaç duyan projeler için yararlıdır, ancak çok sayıda kantitatif istatistiksel veri içeren veya uzun süre belirli bir duruma odaklanan projeler için uygundur.
- HKD, özellikle küçük ölçekli (örneğin köy) kalkınma planlaması için uygundur.
- HKD, küçük bir alan için hızlı kalitatif veya kantitatif analiz için uygundur.

Dolayısıyla, yukarıda verilen bilgilere dayanarak, Hızlı kırsal Değerlendirme Tekniği; kırsal alanlar hakkında yerel düzeyde bilgi edinme, tutum ve motivasyonların değerlendirilmesi, anket ve deneylerden elde edilen nicel verilerin yorumlanması ile hipotezler ve yaklaşımların geliştirilmesi aşamalarında başarılı bir şekilde kullanılır (Kumar, 1993).

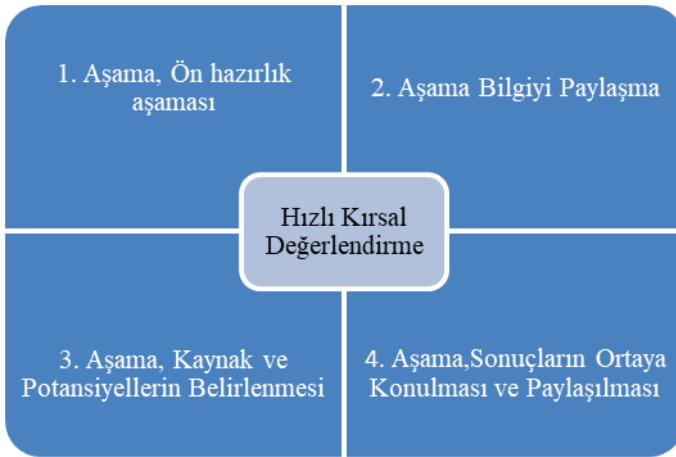
HKD, mevcut kaynaklara ve hedeflere bağlı olarak mevcut kayıtların gözden geçirilmesini, temel bilgi kaynağı görüşmelerini, odak grup görüşmelerini, doğrudan gözlemi ve akış diyagramlarını ve içerebilir. Dolayısıyla bu teknik; bilgilendirici görüşmeler, odak grupları, doğrudan gözlemler, topluluk anketleri veya atölyeler çerçevesine yürütülmektedir (Melville,1993; Kumar, 1993; Jackson ve Ingles, 2004). Bunlar;

- **Kilit bilgilendirici görüşmeler;** tipik olarak, çalışma alanından 15-25 kişi ve çeşitli uzmanlardan oluşan grupla görüşme oluşturulur. Bu görüşmeler yarı yapılandırılmış, niteliksel niteliktedir ve esasen derinlemesine tartışmalardır.
- **Odak grupları;** homojen bir grup oluşturan 8-12 kişi arasında araştırmacının ilgilendiği konular ve deneyimlerle ilgili tartışmalardan oluşur. Bir moderatör konuyu tanıtır, tartışmayı kolaylaştırır ve harekete geçirir.
- **Topluluk mülakatları;** amaç olarak odak gruplarına benzer, ancak bunlar tipik olarak bir halk toplantısında yapılır ve yerel halk ile katılımcılar arasında kapsamlı bir etkileşim içerir. Görüşmeler genellikle soru-cevap yoluyla gerçekleştirilir.
- **Doğrudan gözlemler;** esas olarak, gördüklerini, duyduklarını ve deneyimlediklerini ayrıntılı bir gözlem formuna kaydedilmesi ile gerçekleştirilir.
- **Mini anketler;** olasılık dışı örnekleme stratejisi kullanılarak 25-75 kişiye uygulanan yapılandırılmış ancak kısa (1-2 sayfalık) anketlerden (genellikle kapalı uçlu sorular içerir) oluşur (Kumar, 1993).

HKD, grup tipi (mülakat) görüşme tekniğini oluşturmaktadır. Yöntem; inceleme, insanlarla tanışma, soru sorma, dinleme, tartışma, problemi saptama, çözüm, fırsatlar ve haritalama ya da diyagramlama şeklinde yürütülmektedir. Bu süreç; kırsal alanda yaşayan paydaşların yerel potansiyelleri ve sorunları analiz ettiği, bilginin paylaşıldığı, ortak fikrin üretildiği, belirlenen problemin çözümüne yönelik öngörülerin yapıldığı bir süreci kapsar (Chambers, 1991; Chambers, 2002).

HIZLI KIRSAL DEĞERLENDİRME TEKNİĞİNİN KIRKLARELİ İLİ KOFCAZ İLÇESİ ÖRNEĞİNDE UYGULANMASI

Katılımcı yaklaşım, kırsal planlama sürecinin ilk aşamalarında paydaşlarla etkili bir iletişim kurularak bu kesimlerin ilgi ve katkısının sağlanmasına, paydaşların görüş ve beklentilerinin tespit edilmesini ve paydaşların hangi aşamalarda katkı sağlayacaklarının belirlenmesini ve sorun ve potansiyellerin yerinde belirlenmesini sağlamaktadır (Kiper vd., 2015). Bu kapsamda; yerel kurum yöneticileri ile uzmanlar arasında bilgi akışını sağlamak ve Kofçaz'ın kalkınmasını sağlayabilecek öncelikli faaliyet alanlarını saptamak, alanın ekoturizm faaliyetlerine yönelik olarak güçlü ve zayıf yönlerini tespit etmek, ilgi gruplarının ekoturizme bakış açılarını ve destek verme durumlarını belirlemek amacıyla "Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği-HKD" "Kırklareli Kofçaz İlçesi Örneğinde, Kırsal Yerleşimlere İlişkin Kalkınma Öncelikli Ekoturizm Planlaması" başlıklı TÜBİTAK Projesi kapsamında uzmanlar tarafından uygulanmıştır. Bu doğrultuda; Kofçaz'ın kırsal kalkınmasına yönelik sorunların, beklentilerin ve çözümlerin yerel aktörlerle tartışılması, ekoturizmin uygulanabilirliğine yönelik potansiyelin yerinde sorgulanması hedeflenmiştir. Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği aşağıda detaylı olarak verilen 4 temel aşamada gerçekleştirilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Kofçaz'da uygulanan Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği aşamaları

1. Aşama, Ön hazırlık aşaması: Çalışmanın en önemli adımlarından birini oluşturmaktadır. Bu aşamada, Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniğinin çerçevesi belirlenmiş ve kendi içerisinde 3 ana alt aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada; tekniğin uygulama tipi, biçimi ve katılımcı grup tanımlanmıştır. Bu kapsamda; grup tipi (mülakat) görüşme tekniğinin kullanılarak, odak grup toplantısı yapılması kararlaştırılmıştır. İlgili paydaşlarda; Üniversite: araştırmacı, yol gösterici, plancı olarak uzman grubu oluşturmuş, Merkezi ve Yerel Hükümet: uygulayıcı grubu yerel halk da destekleyici grubu oluşturmuştur. Yerel halkın öngörü ve görüşleri arazi gezileri ile yüzyüze görüşmeler çerçevesinde alınmıştır. İkinci aşamada; toplantı organizasyonu için yerel kurum ve kuruluş temsilcilerinin seçimi gerçekleştirilerek, toplantı yeri ve zamanı Kofçaz Kaymakamlığı ile iletişime geçilerek belirlenmiştir. Bu kapsamda; HKD'nin 07 Eylül 2020 tarihinde Kırklareli İli Kofçaz İlçesi Kaymakamlık Toplantı salonunda saat 10.00 'da yapılmasına karar verilmiştir. Toplantı yeri ve zamanı katılımcılara Kofçaz Kaymakamlığı'nın desteği ile önceden duyurulmuştur. Grup toplantısı için yerel kurum temsilcilikleri olarak; İlçe Jandarma ve Emniyet Müdürlüğü, Yazı İşleri Müdürlüğü, Nüfus Müdürlüğü, Tarım ve Orman Kofçaz İlçe Müdürlüğü, Köylere Hizmet Götürme Birliği, Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği, Köylere Hizmet Götürme Birliği, Orman İşletme Şeflikleri belirlenmiştir. Üçüncü aşamada; toplantı çerçevesinde sorulması planlanan soruların yer aldığı formlar ve projeye ilişkin tanıtım broşürlerinin hazırlanması gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede; Kalkınmayı neler desteklemektedir veya neler engellemektedir? Yerel kaynaklar nelerdir? gibisoların yer aldığı HKD Tekniği çerçevesinde kullanılacak formlar; Cengiz ve Çelem, 2005; Kiper vd. 2011 ve Kiper vd. 2016'nın yaptıkları çalışmalardan yararlanılarak oluşturulmuştur (Tablo 2).

Kırsal kalkınma ve ekoturizm konusunda yerel halkın görüş ve öngörülerinin alınması amacıyla da HKD toplantısı öncesi ve sonrasında Kofçaz'ın köylerinde farklı tarihlerde arazi çalışmaları yapılarak, özellikle köy muhtarları ile görüşmeler yapılmıştır (Şekil 3).

Tablo 2. Hızlı Kırsal Değerlendirme Ön Hazırlık Aşaması

1. Aşama		
1.1.HKD Tekniğinin uygulama tipi	1.2.HKD Tekniğinin uygulama biçimi	1.3.HKD Tekniğinde Katılımcı Grup
Grup tipi (mülakat) görüşme tekniğinin kullanılması	Odak grup toplantısı yapılması	Araştırmacı, yol gösterici, planıcı uzman grup: Üniversite Uygulayıcı grup: Merkezi ve Yerel yönetim temsilcileri Destekleyici grup: Yerel halk
2. Aşama		
2.1. Yerel kurum ve kuruluş temsilcilerinin seçimi	2.2.Koçaz Kaymakamlığı ile toplantı yeri ve zamanının belirlenmesi	2.3Toplantı yeri ve zamanının katılımcılara Koçaz Kaymakamlığı'nın desteği ile duyurulması
İlçe Jandarma ve Emniyet Müdürlüğü, Yazı İşleri Müdürlüğü, Nüfus Müdürlüğü, Tarım ve Orman Koçaz İlçe Müdürlüğü, Köylere Hizmet Götürme Birliği, Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği, Köylere Hizmet Götürme Birliği, Orman İşletme Şeflikleri	07 Eylül 2020 tarihinde Kırklareli İli Koçaz İlçesi Kaymakamlık Toplantı salonunda saat 10.00.	
3. Aşama		
3.1. Toplantı çerçevesinde sorulması planlanan soruların yer aldığı formlar ve projeye ilişkin tanıtım broşürlerinin hazırlanması	3.2.HKD Tekniği çerçevesinde kullanılacak formların hazırlanması	3.3. Yerel halkın görüş ve öngörülerinin alınması amacıyla da HKD toplantısı öncesi ve sonrasında köy muhtarları ile görüşmeler yapılması

Şekil 3. Arazi gezileri sırasında yerel halk ile yapılan görüşmeler ve değerlendirmeler

2. Aşama, Bilgiyi Paylaşma Aşaması: Bu aşama HKD Tekniğinin uygulandığı toplantının başlangıç kısmını oluşturmaktadır. Amacı, yerel kurum yöneticileri ile uzmanlar arasındaki etkileşimin güçlendirilmesidir. Toplantı proje ekibiyle birlikte yaklaşık 15 kişi ile yürütülmüştür. Hızlı Kırsal Değerlendirme 12 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Yerel kurum yöneticileri ile toplantı süreci boyunca; bilgi sağlayıcı olarak, görüş belirterek ve/veya tartışmalara dahil olma şeklinde katılımları sağlanmıştır. Bunun için toplantıda ilk olarak katılımcı ve uzmanların (TÜBİTAK projesini yürüten ekip) tanışmaları sağlanmış ve çalışmanın amacı görsel materyaller, haritalar ve çizelgelerle desteklenen bir sunum aracılığı ile net bir şekilde açıklanmıştır. Görüşme direk soru ve cevap şeklinde gerçekleşmeyerek konuya odaklanan sohbet havası içinde olmuştur (Şekil 4).

Bu aşamada yapılan toplantının amacı, uzman grup ile katılımcılar arasında diyalog oluşturmak, katılımcıların beklentileri ve toplantı sonrasında elde edilen verilerin nasıl kullanılacağı konusunda bir paylaşımın yapılması ile örnek seçilen alanla ilgili sorun, beklenti ve farkındalıkların tespit edilmesidir.

Şekil 4. Hızlı Kırsal Değerlendirme toplantısına ilişkin görünüm

3. Aşama, Kaynak ve Potansiyellerinin Belirlenmesi: Var olan potansiyellerin, alanın kaynakları ile zayıf ve güçlü yönlerinin konuşulduğu aşamadır. Bu süreçte, yerel kalkınma için problemler, çözümler, potansiyeller tartışılmıştır. Problemleri sıraya koyma ve puanlandırma işleminde kişiye yönelik soru sorulmadığı için anket gibi diğer yöntemlere göre daha net cevaplar elde edilmiştir.

Bu aşamada özellikle aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

- Kırsal kalkınma konusunda desteklenmesi düşünülen faaliyet alanları,
- Ekoturizmin olumlu ve olumsuz etkileri
- Ekoturizmin olumsuz etkileri açısından değerlendirmesi
- Kofçaz'ın ekoturizm potansiyeline ilişkin güçlü ve zayıf yönleri
- Kofçaz'da gerçekleştirilecek ekoturizm çalışmasının başarı koşulları
- Kofçaz'da ekoturizm uygulamaya konulursa destek verme durumu

Yukarıda belirtilen sorular çerçevesinde hazırlanan sorulara verilen cevaplarda özellikle katılımcılara birden fazla seçeneği tercih etme imkanı tanınmıştır. Bu da kişilerin tercihlerinde daha geniş bir çerçeve sunma imkanı yaratmıştır.

Katılımcılar Kofçaz için kırsal kalkınma alanında desteklenecek faaliyetleri 3 grupta toplamışlardır. Bunlar en önemliden en az önemliye doğru Tablo 3'deki gibi sıralanmıştır. Katılımcıların tamamı bitkisel ve hayvansal üretimin kırsal kalkınmada önemli bir potansiyeli olduğunu belirtirken, turizm de bu anlamda desteklenmesi gereken diğer bir faaliyet olarak öngörülmüştür.

Tablo 3. Kırsal kalkınma konusunda desteklenmesi düşünülen faaliyet alanlarına ilişkin dağılım

Faaliyet alanları	Puanlama
Bitkisel ve Hayvansal Üretim	12
Turizm	8
Ormancılık	6

Kalkınma alanında desteklenecek her bir faaliyet alanına ilişkin mevcut temel sorunları tanımlamışlardır. Bunlar en önemliden en az önemliye doğru olmak üzere sıralanmışlardır. Bunlar şu şekildedir:

- Bitkisel ve hayvansal üretim alanında yaşanan en önemli sorunlar: tarımsal amaçlı sulama altyapısının yetersizliği tarıma dayalı üretimde verim ve kalitenin düşük olması, aktif iş gücü eksikliği ile küçük ve çok parçalı işletmelerin yaygınlığı
- Turizm alanında yaşanan en önemli sorunlar: alt (kanalizasyon, sulama, vb.) ve üst yapıya (konaklama olanakları, turizme yönelik sosyal tesisler) ilişkin eksiklikler, planlamaya yönelik eksiklikler (doğal ve kültürel potansiyelin değerlendirilmemesi) ile tanıtım eksikliği
- Ormancılık alanında yaşanan en önemli sorunlar: orman ürünleri üretimi ve pazarlanmasında yaşanan sorunlar, üretici örgütlenmesinin yetersiz olması alternatif orman ürünlerinin (mantar, tıbbi-aromatik bitki, orman meyveleri vb.) yeterince değerlendirilememesi ile ormandan kaynaklanan gelir kaynaklarının gittikçe azalması olarak sıralanmışlardır.

Kırsal kalkınma konusunda genel olarak ise, sırasıyla bitkisel ve hayvansal üretim odaklı desteklerin artırılması, turizm çalışmalarının özendirilerek, ekonominin güçlendirilmesinde kullanılması ve girişimciliğin teşvik edilerek, pazarlama alanında destek sağlanması olmuştur.

Toplantıda katılımcıların kırsal kalkınma ve buna yönelik çeşitli sorunlara yönelik bakış açıları saptandıktan sonra çalışmanın amacı için önemli olan ekoturizm ve rekreasyon konusuna odaklanılmıştır.

Katılımcıların ekoturizmin olumlu ve olumsuz etkilerini değerlendirdikleri sorular incelendiğinde; ekoturizmin pek çok olumlu katkısı olduğuna işaret etmekle birlikte özellikle, kontrolsüz turizm gelişimi sonucunda doğal kaynaklar ile geleneksel yaşam biçiminde bozulmalar olabileceği konusunda tereddütlerini belirtmişlerdir (Tablo 4).

Tablo 4. *Ekoturizmin olumlu ve olumsuz etkilerine ilişkin öngörüler*

Ekoturizmin Olumlu Etkileri Açısından Değerlendirme	Puanlama
İstihdam olanaklarını artırır.	11
Geçim kaynaklarında çeşitlilik oluşturur.	11
Alanın tanınırlığını sağlayarak, çekim gücü oluşturur. .	11
Kırsal göçü önlemede etken olabilir.	10
Tarımsal, hayvansal ve ormana dayalı ürünlerin değerlendirme olanaklarını artırır.	9
Sektörler arası işbirliği güçlenmiş olur.	11
Doğal kaynakların korunması ve etkin kullanımına olumlu etkisi olur.	10
Kültürel kaynakların korunması ve etkin kullanımına olumlu etkisi olur.	11
Pazarlama, örgütlenme ve işbirliği alanlarında olumlu etkisi olur.	10
Ekoturizmin Olumsuz Etkileri Açısından Değerlendirme	Puanlama
KontROLSÜZ turizm gelişimi sonucu görüntü ve gürültü kirliliği yaratabilir.	9
Geleneksel yaşam biçiminde (kültürel yapı, adetler, gelenekler vb.) olumsuz bir etki yaratabilir.	7
Doğal kaynaklarda (akarsu, toprak yapısı, bitki dokusu vb.) bozulmalar oluşur.	7
Kültürel kaynaklarda (mimari yapı vb.) bozulmalar oluşur.	5
İstenmeyen bir nüfus artışı gerçekleşir.	2
Turizme yönelik yapılacak yanlış kullanımlar iklim üzerinde değişimlere neden olur.	3

Bütün bunların yanı sıra toplantıda doğru bir planlama ve organizasyonla Kofçaz'da ekoturizm çalışmasının yapılabileceği ve mutlaka teşvik edilmesi gerektiği konusunda hem fikre varılmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'nin kuzeybatı doğrultusunda Yıldız (Istranca) Dağlarının eteklerinde, Bulgaristan'la sınır olup, İstanbul gibi metropol bir kentin etkisi alanında bulunan Kofçaz; orman (%47,45'lik bir bölümü) ve ormana dayalı ürünlerin varlığı, doğal bitki örtüsü, tarihi ve kültürel miras potansiyeli, Arkeolojik değerler (Tümülüs, menhir, dolmenler, kale ve höyük vb.), Doğa yürüyüşleri, manzara seyir, fotoğraf çekme vb. gibi rekreasyonel olanaklar gibi farklı peyzaj değerlerine sahiptir. Keza katılımcılar Kofçaz'ın ekoturizm potansiyeline yönelik olarak sayılan bu değerleri güçlü yönler olarak değerlendirmekle birlikte, plan, yönetim ve uygulama adımlarını içeren etkin bir turizm planlamasının olmayışı, aktif nüfusun dışı göç vermesi ile yöre halkının turizme yönelik eğitim ve bilinç eksikliği de zayıf yönler olarak belirtmişlerdir. Bunlar en önemliden en az önemliye doğru Tablo 5'deki gibi sıralanmıştır.

Tablo 5. *Koççaz'ın ekoturizm potansiyeline ilişkin güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin dağılım*

Ekoturizm Açısından Güçlü Yönler	Puanlama
Orman ve ormana dayalı ürünlerin varlığı (böğürtlen, kızılçık, yaban meyveleri, mantar, tıbbi-aromatik bitkiler vb.)	12
İklim şartları (bol oksijen, düşük nem)	12
Güçlü coğrafi konum (Bulgaristan'a olan sınır, İstanbul'a yakınlık)	11
Kültürel etkinlikler (Şenlik, festival vb.)	10
Hayvansal üretim varlığı (büyükbaş hayvancılık, arıcılık)	10
Yöresel yemek kültürü (pomak böreği (tikva), kaçamak, kuru fasulye)	10
Doğa yürüyüşleri, manzara seyir, fotoğraf çekme vb. gibi rekreasyonel olanaklar	10
Tarihi ve kültürel miras potansiyeli	9
Arkeolojik değerler (Tümülüs, menhir, dolmenler, kale ve höyük vb.)	9
Geleneksel yaşam kültürü ve konukseverlik	9
Etnografik değerler (yerel el sanatları (şayak dokumaları) vb.)	7
Ekoturizm Açısından Zayıf Yönler	Puanlama
Dışa göç vermesi ve aktif işgücü oranındaki yetersizlikler	12
Yöre halkının turizme yönelik eğitim ve bilinç eksikliği	12
Plan, yönetim ve uygulama adımlarını içeren etkin bir turizm planlamasının olmayışı	12
Turizme yönelik üst yapının (barınma, yeme-içme ve ticaret odaklı) yetersizliği	12
Turizme yönelik teknik eleman yetersizliği	12
Pazarlama ve örgütlenme olanaklarına ilişkin yetersizlikler	11
Bitkisel ve hayvansal üretime yönelik verim ve kapasite konusunda yetersizlikler	10

Koççaz'da geliştirilecek ekoturizm çalışmasında başarı koşullarını ise en önemliden en az önemliye doğru Tablo 6. daki gibi sıralamışlardır. Buna göre; yerel halkın turizm konusunda bilinçlendirilmesi ve eğitim programlarına katılması gerekliliği ile kırsal alanda sürdürülebilecek mevcut ya da potansiyel geçim kaynaklarının kullanımı ve devamlılığını teşvik edecek uygulamalara ağırlık verilmesi gerekliliği konuları öncelikli olarak yer almıştır.

Tablo 6. Kofçaz'da gerçekleştirilecek ekoturizm çalışmasının başarı koşullarına yönelik dağılım

Görüşler	Puanlama
Uzun vadeli gelişim stratejileri ile uygulama ve yönetim adımlarını içeren bir turizm planının gerçekleştirilmesi	8
Yerele dayalı doğal ve kültürel kaynak değerlerinin belirlenerek turizme yönelik kullanımı sağlanmalı	6
Turizme yönelik tanıtım ve markalaşma stratejileri geliştirilmeli	4
Turizme yönelik, rehberlik, gastronomi, servis, iletişim ve diğer konularda yerel halka yönelik eğitim destekleri sağlanmalı	5
Alt ve üst yapıya ilişkin düzenlemeler yapılmalı (yollar, konaklama tesisleri)	8
Pazarlama, örgütlenme ve işbirliği konularında destek sağlanmalıdır.	5

Katılımcıların ekoturizm faaliyetlerine yönelik olarak destek verme şekillerine ilişkin görüşleri de en önemliden en az önemliye doğru olmak üzere Tablo 7’de sıralanmıştır. En büyük destekleri ise; rehberlik (bölgenin doğal ve kültürel değerlerinin tanıtımı), Bitkisel ve hayvansal üretime yönelik uygulamalı eğitim (yetiştiricilik, meyve-sebze ekimi, yetiştiricilik, hayvan bakımı, bitki toplama, hasat) vb. servis hizmetleri olmuştur. Özellikle el sanatları alanlarındaki desteklerin düşük çıkması da katılımcıların büyük bir bölümünün erkek olmasından kaynaklanmaktadır. Arazi gezileri sırasında yerel halktan kadınlarla yapılan görüşmelerde önemli bir bölümü barınma (köy evlerinin pansiyon amaçlı kullanılması), el sanatları ve yerel mutfak alanlarında destek verebileceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 7. Kofçaz'da ekoturizm uygulamaya konulursa destek verme durumu

Görüşler	Puanlama
Rehberlik (bölgenin doğal ve kültürel değerlerinin tanıtımı)	10
Bitkisel ve hayvansal üretime yönelik uygulamalı eğitim (yetiştiricilik, meyve-sebze ekimi, yetiştiricilik, hayvan bakımı, bitki toplama, hasat vb).	9
Yerel mutfak (geleneksel yemeklerin hazırlanması, tanıtımı, sunumu)	6
Barınma (köy evlerinin pansiyon amaçlı kullanılması)	4
Servis hizmetleri (tarımsal hayvansal ürünlerin satışı, tur hizmetleri, vb.)	4
El sanatları (geleneksel el sanatlarının yapımı, satışı, sunumu)	3

4. Aşama, Sonuçların Ortaya Konulması ve Paylaşılması: Kofçaz ilçesinde ekoturizmin yöreye ekonomik anlamda katkı sağlayacağı ve kalkınmada öncelikli sektör olabileceği vurgulanmıştır. Öyle ki 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzen Planı'nda Kofçaz İlçesi “**kırsal merkez**” olarak tanımlanmış olup, **agro-ekoturizmin geliştirileceği** alan olarak değerlendirilmiştir (TrakyaÇevreDüzen Plan Raporu, 2009). Bununla birlikte, TR 21 Trakya Bölge Planı (2014-2023)’de, “Trakya Bölgesi’nin kuzeyinde ve Karadeniz sahilinde yer alan Saray, **Kofçaz**, Vize ve Demirköy ilçeleri ve Kastro, Kıyıköy ve İğneada gibi kıyı beldeleri ile birlikte orman köylerinin

koruma-kullanma dengesi çerçevesinde “**Eko-Agro Turizm Koridoru**” olarak belirlenmiştir (TR21 Trakya Bölge Planı, 2013).

Koçaz ilçesinde gerçekleştirilen Hızlı Kırsal Değerlendirme Toplantısı ile aşağıda maddeler halinde belirtilen bazı saptamalar yapılmıştır.

- Yerleşim yerlerinin tamamında doğal değerler ve/veya arkeolojik değerler bulunmaktadır.
- Yerleşim yerlerinin büyük bir bölümü etnik tarihi bir geçmişe sahip olup, bir bölümü Pomak(Kocayazı, Kula) köyüdür.
- Yoğun orman alanlarının bulunması nedeniyle, tarımsal faaliyet için uygun arazinin bulunmadığı köylerde hayvancılık, geleneksel arıcılık ve orman işçiliğinin geçim kaynağı olduğu belirlenmiştir.
- Yerleşim yerlerinin tamamında kırsal alandaki geçim kaynaklarıyla (ormancılık, tarım, hayvancılık, arıcılık vb.) ilgilenen kesim giderek azaldığı, kentsel alana doğru göç verildiği ve genç işgücünün giderek azaldığı belirlenmiştir.
- Araştırma alanı; orman varlığı (Meşe, gürgen, kayın türleri hakim), dereleri, doğal bitki örtüsü çeşitliliği, arkeolojik değerleri (Tümülüs, menhir, dolmenler, kale ve höyük vb.), folklorik değerleri (Pomak kültürü, gastronomik değerleri, sosyoekonomik yapısı vb.) gibi farklı peyzaj değerleri ile güçlü bir ekoturizm potansiyeline sahip olduğu ve bu yönüyle Koçaz’da ekoturizmin geliştirilebileceği saptanmıştır.
- Katılımcıların, bölgelerinde geliştirilebilecek turizme yönelik çeşitli etkinliklerde bulunma isteği vardır.

Sonuç olarak, Hızlı Kırsal Değerlendirme Tekniği; üst ölçekli plan kararlarının alt ölçeklerde uygulanabilirliği çerçevesinde; doğal, kültürel ve tarihi peyzaj değerleri ile öne çıkmış Kırklareli İli Koçaz İlçesi örneğinde etkin bir kırsal kalkınmanın sağlanması için; yerel paydaşların görüş ve öngörülerinin alınması amacıyla uygulanmıştır. Çıkan sonuçların ekoturizm planlamasının alt ölçekte uygulanabilirliği açısından önem teşkil ettiği ve farklı alanlarda da uygulanabilir olduğu düşünülmektedir.

Not: Bu çalışma 120O155 No’lu TÜBİTAK hızlı destek projesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Teşekkür: Hızlı Kırsal Değerlendirme toplantısının düzenlenmesi ve organizasyonunu sağlayan Koçaz Kaymakamlığı’na, görüş ve öngörülerini aldığımız kurum temsilcilerine, köy muhtarlarına ve HKD Tekniğinin uygulanması sırasında önemli destekleri olan Kırklareli Üniversitesi Arş. Gör. Engin KABATAŞ’a teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Akci A (2015). Kırsal Kalkınma İçin Bir Model Önerisi: Köy Kümeleri. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, (Basılmamış) Doktora Tezi, Konya, 224s.
- Arthika B (2020). Role of Participatory Rural Appraisal Tools and Rapid Rural Appraisal Tools-A Review. *Journal of Xi'anUniversity of Architecture &Technology*, 12(7): 1166-1171.
- Australian Bureau of Statistics (2013). Frequently Asked Questions. Commonwealth of Australia, Australian Bureau of Statistics, Belconnen, ACT, Australia, www.abs.gov.au/websitedbs/D3310114.nsf/home/Frequently+Asked+Questions#Anchor7.(Erişim Tarihi: 02.02.2021).
- Beebe J (1995). Basic Concepts and Techniques of Rapid Appraisal, *Human Organization*, 54 (1995) 42-51.
- Blackburn J ve Holand J (1999). *WhoChanges? Institutionalizing Participation in Development*. London, UK IT Publications.
- Cengiz T, Çelem H (2005). Hızlı Kırsal Değerlendirme Yöntemi: Alpagut Köyü Örneği (Seben, Bolu). *Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi*, 6 (1-2): 161-170.
- Chambers R (1991). Rapid and Participatory Rural Appraisal . *Appropriate Technology*, 16(4): 14-16.
- Chambers R (2002). *Relaxed and Participatory Appraisal: Notes on Practical Approaches and Methods for Participants in PRA/PLA-Related Familiarization Workshops, 2002*, URL: <http://www.ids.ac.uk/ids/particip/research/pranotes02.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.01.2021)
- Çelik Z (2006). Türkiye’de Kırsal Planlama Politikalarının Geliştirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir*.
- Çelik Z (2005). Planlı Dönemde Türkiye’deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Planlama Dergisi*, 2:61–71.
- Dasgupta P, Morton JF, Dodman D, Karapinar B, Meza F, Rivera-Ferre MG, Toure Sarr A and Vincent KE (2014). Ruralareas. In: *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, andVulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Field, C.B., V.R. Barros, D.J. Dokken, K.J. Mach, M.D. Mastrandrea, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, andL.L.White (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdomand New York, NY, USA, pp. 613-657.
- Doğan, HH (2019). Türkiye’de Kalkınma Planlarının Kırsal Yerleşme Düzenine Yaklaşımları. *Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik*, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 658, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 621, A.Ü.

Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları
No: 24, 97-153, Ankara.

- DPT (1962). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967). Ankara. [https:// www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/](https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/).(Erişim Tarihi: 27.01.2021).
- DPT (1967). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972). Ankara. <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>.(Erişim Tarihi: 27.01.2021).
- DPT (1973). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977). Ankara. [https:// www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlar/](https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlar/).(Erişim Tarihi: 27.01.2021).
- DPT (1978). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983). Ankara. [https:// www.sbb.gov.tr/kalkinma-/](https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-/).(Erişim Tarihi: 27.01.2021).
- DPT (1984). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989). Ankara. [https:// www.sbb.gov.tr/kalkinma-/](https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-/).(Erişim Tarihi: 27.01.2021).
- DPT (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994). Ankara. [https:// www.sbb.gov.tr/kalkinma-/](https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-/).(Erişim Tarihi: 27.01.2021).
- DPT (1995). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara (1996-2000), Ankara. https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-
- DPT (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005). Ankara. [https:// www.sbb.gov.tr/kalkinma-/](https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-/).(Erişim Tarihi: 27.01.2021).
- DPT (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). Ankara. <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-/>.(Erişim Tarihi: 27.01.2021).
- Eminağaoğlu E, Çevik S (2007). Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları ve Araçlar. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 22 (1): 157-162.
- Ghorbani, E ve Khodamoradi M (2011). Comparing Participatory Rural Rural Appraisal (PRA) and Rapid Rural Appraisal (RRA) Methods in Rural Research. Life Science Journal. 8(3): 1-6.
- Government of India (2012). Implication of Terms Used in Indian Censuses. Government of India Office of the Registrar, General and Census Commissioner, New Delhi, India, censusindia.gov.in/Data_Products/Library/Indian_perceptive_link/Census_Terms_link/censusterm.html.(Erişim Tarihi: 05.01.2021)
- Grandstaff TB, Grandstaff SW (1985). Report on Rapid Rural Appraisal Activities Khon Kaen: KKU-Ford Rural Systems Research Project. Khon Kaen, Thailand: Khon Kaen University.
- Gülçubuk B (2000). Kırsal Alanda Kredi Kullanımının Sosyo-Ekonomik Temelleri Hızlı Kırsal Değerlendirme Yaklaşımı ile Kırıkkale İli Keskin İlçesi Araştırması. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara.
- Gülçubuk B, Yıldırak N, Kızılaslan N, Özer D, Kan M, Kepoğlu A (2016). Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri, <http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e443d6819ae22b2ek.pdf>. (Erişim tarihi 02.08.2020).

- Jackson W J ve Ingles A W (1998). Participatory Techniques for Community Forestry. Aus AID, IUCN and WWF.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). Ankara. <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma/>.(Erişim Tarihi: 27.01.2021)
- Karakayıcı Ö (2018). Bölge Planlamada Kırsal Alanların Önemini Yeniden Keşfetmek: Yeni Bölgecilik Perspektifinde Kuramsal Tartışmalar.Planlama, 28(1): 42-51.
- Kashyap P (1992). RAP, Rapid Assessment Procedures, Qualitati and Methodologies for Planning and Evaluation of Health Related Programmes (International Nutrition Foundation for Developing Countries - INFDC, 528 p.
- Kayıkçı S (2009). Türkiye’de Kırsal Alan Yönetim. Sosyal Araştırmalar Vakfı, ISBN:9786058971547, 352s., Ankara.
- Kiper T, Korkut A, Özyavuz M ve Yılmaz E (2011). Tekirdağ İli Şarköy İlçesi Kırsal Turizme Yönelik Alan Kullanım Planlaması. 109Y162 Nolu Tubitak Projesi.
- Kiper, T., Uzun, O., Özdemir, G., Üstün Topal, T. (2015). Kırsal Kalkınma Amaçlı Ekoturizm Planlaması: Kıyıköy Örneği. 213O298 NoluTubitak Projesi, 217s.
- Kumar K (1993). Rapid Appraisal Methods. World Bank. Washington, D.C.
- Melville B (1993). Rapid Rural Appraisal: Its Role in Health Planning in Developing Countries. Tropical Doctor. 23(2):55-8.
- Ministry of Construction, 1993. Town Planning Standard: GB 50188-93. Ministry of Construction, People’sRepublic of China, Beijing, China, www.upo.gov.cn/pages/zwgk/fgzc/bz/2464.shtml.(Erişim Tarihi: 06.02.2021)
- Molnar A (1991). Rapid Rural Appraisal Methodology Applied to Project Planning and Implementation in Natural Resource Management. National Association for the Practice of Anthropology Bulletin. 34: 11-23.
- Özkaya T (2000). Fidancılık Teknolojilerinde Durum ve Önceliklerin Saptanması, Araştırılması ve Eğitiminde Katılımcı Öğrenme ve Eylem Projesi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayını, ISBN:975-93976-6-8, Ankara.
- Özlü S, Beyazlı D (2016). Kırsal Yerleşme Eylem Planı Yaratım Süreci: Trabzon/ Salacık Köyü Deneyim. Planlama. 26(3):251–263.
- Sevilmiş G (2016). Kırsalda Kalkınma Yerelden Başlar: Leader Yaklaşımı. Ar&Ge Bülten 2016 Mart-Nisan - Sektörel, 10-16. Zto.Org.Tr/Demo_Betanix/Uploads/Cms/ Yonetim. İeu. Edu. Tr/6414_1479974232.Pdf. /.(Erişim Tarihi: 13.01.2021).
- Statistical Institute of Jamaica (2012). Population and Housing Census: Findings. Statistical Institute of Jamaica, Kingston, Jamaica, 150 pp. <http://jamaicagleaner.com/pages/population-and-housing-census-2011/files/assets/basichtml/toc.html>.(Erişim Tarihi: 07.02.2021).

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). On Birinci Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Raporu. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- TR21 Trakya Bölge Planı (2013). TR 21 Trakya Bölge Planı (2014-2023). Trakya Kalkınma Ajansı, https://www.trakyaka.org.tr/upload/Domain/trakyaka/trakya_ka_rev.pdf.
- Trakya Çevre Düzen Plan Raporu (2009). 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi, Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı. Tc. Çevre ve Orman Bakanlığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Trakap, İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi, s. 490.
- TÜİK (2020). Kentsel ve Kırsal Alan Nüfus Göstergeleri. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), www.tuik.gov.tr. (Erişim Tarihi: 07.01.2021)
- Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2005). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007-2013), Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara: [https://kcp.tarim.gov.tr/Ulusal_kirsal_kalkinma_stratejisi % 20 \(2007-2013\).pdf](https://kcp.tarim.gov.tr/Ulusal_kirsal_kalkinma_stratejisi_%20(2007-2013).pdf). (Erişim Tarihi: 27.01.2021)
- Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2013). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020). kcp.tarim.gov.tr. (Erişim Tarihi: 27.01.2021)
- URL-1 (2020). https://www.apo-tokyo.org/publications/p_glossary/rural-rapid-appraisalparticipator-rural-appraisal-2/. (Erişim Tarihi: 18.01.2021)
- URL-2 (2020). https://projects.ncsu.edu/project/cnrint/GHANA/rra_notebook.pdf. (Erişim Tarihi: 18.01.2021)
- Wilkins L, Swatman P, Castleman T (2004). Faster Richer Better: Rapid Appraisal Techniques for the Study of IS Implementation in Virtual Communities, The Qualitative Report, 9: 161-175, <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR9-1/wilkins.pdf>.
- Womach J (2005). Agriculture: Terms, Programs, and Laws. Nova Science Publishers, New York, NY, USA, 234 pp.
- Xiang Z (1995). Working Papers on Biodiversity Conservation: Studies in its Economics and Management, Mainly In Yunnan China. Rapid Rural Appraisal (RRA), Participatory Rural Appraisal (PRA) and their Application in the Global Environmental Facility (GEF-B) Program in China.. WorkingPaper No. 19, p.22.
- Yenigül SB (2017). Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi. Planlama. 27(1):16-25.
- Yoloğlu A, Zorlu F (2020). Türkiye'de Kırsallığın ve Kırsal Alanların Tanımlanması: Bir Yöntem Denemesi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2): 145 – 176.

Bölüm 9

**TARİHİ ZİRAAT BANKASI YAPILARI:
1888 – 1955**

Umut Devrim TUNCA^{1}*

Eti AKYÜZ LEVİ^{2**}

1 * Öğr. Gör. Dr., İzmir Kavram MYO, Mimari Restorasyon Programı, İzmir.
e-posta: umutdrenc@gmail.com ORCID: 0000-0002-5420-3925

2 * Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, İzmir.
e-posta: eti.akyuz@gmail.com ORCID: 0000-0003-3113-686X

GİRİŞ

Bankalar, kentlerin ticari, ekonomik kimliğini yansıtan yapılar olarak şehir kurgusu içerisinde önemli yer tutarlar. Paranın döndüğü, ekonominin kalbini oluşturan kentsel alanlarda konumlanırlar. Borsa, liman, çeşitli ulaşım ağları ile bağlantı açısından ticari çekirdeğin can alıcı noktasını meydana getirirler.

Bu çalışmada, kuruluşu 19. yüzyıl sonuna dayanan ve Türk bankacılık tarihinde önemli bir yeri olan Ziraat Bankası'nın Anadolu coğrafyasında 1888-1955 yılları arasında inşa edilen şube yapıları, mimari karakterleri üzerinden değerlendirilmektedir. Araştırmada, yapılar belirli dönem aralıklarında incelenerek konum, cephe ve kütle özellikleri açısından karşılaştırılmaktadır.

Çalışmanın amacı, belirli bir bankaya ait ancak farklı illerde, dolayısıyla farklı iklim ve kentsel doku karakteri içinde yer alan yapıların mimari niteliklerini oluşturan etkenleri ortaya koymaktır. Banka yapılarını biçimlendiren unsurlar 'dönemin mimari karakteri, yerleşimlerin yerel nitelikleri, banka kimliği ve tasarlayan mimarlar' bağlamında karşılaştırılarak irdelenmektedir. Aynı zamanda, belirtilen süreç içerisinde banka yapılarının tasarımında değişen ve sürdürülen yaklaşımlar da değerlendirilmektedir.

Çalışmanın yöntemi, yapı cephe ve kütlelerinin görsellerine arşiv araştırmaları, literatür ve/veya yerinde gözlemler ışığında ulaşılan tarihi Ziraat Bankası yapılarının mimari okumasını yapmaktır. Bu bağlamda araştırma, yapıların tarihsel, analitik ve karşılaştırmalı yöntem kullanılarak irdelenmesi olarak şekillenmiştir. Çalışma hiç araştırılmamış son derece özgün bir konu olması yanı sıra, Anadolu coğrafyasında kent merkezinde yer alan tarihi Ziraat Bankası yapılarının görsellerinin derlenmesi; bunlar üzerinden mimari okuma ve yorumların yapılması açısından mimariye önemli bir katkı koymaktadır.

ZİRAAT BANKASI TARİHİ VE ŞUBELERİ

Ziraat Bankası, Osmanlı Dönemi'nde ulusal sermaye ile kurulmuş ilk banka olmasının yanı sıra, araştırmanın kapsadığı süreçte bir tarım ülkesi olan ve nüfusunun büyük bölümü kırsalda yaşayan ülkenin ekonomisi açısından çok önemli bir rol oynaması dolayısıyla ayrıcalıklı bir anlam içermektedir. Çiftçiyi destekleyerek teşkilatlı tarımsal krediyi başlatan kuruluş, günümüzde de üç kamu bankasından biri olmasıyla önemini korumaktadır.

19. yüzyıl sonlarında kurulmuş olan Memleket Sandıkları (1863-1883) ve Menafi Sandıkları (1883-1888) bankanın temellerini oluşturmuştur. Yabancı sermayeli bankaların ekonomik üstünlük oluşturduğu dönemde "...özel sermayenin zirai alana rağbet etmemesi ve rağbet eden sermayenin de ağır faizler uygulaması..." (Hazar, 1986, s.83) sebebiyle çiftçiye destek

olunması gereği düşüncesi, dönemin Niş valisi Mithat Paşa tarafından gündeme getirilmiştir. Ziraî kredi sisteminin uygulandığı ilk kurum olan Memleket Sandıkları, 1863'te Niş vilayetinde Pirok kasabasında kurulmuştur (Anonim, 1973, s.48). Yüzcün'ün *Türk banka sisteminin gerçek başlangıcı* (Yüzcün, 1983, s.155) olarak nitelendirdiği sandıklar, 1883'ten başlayarak yeni düzenlemelerle birlikte Menafî Sandıkları adı altında faaliyetlerine devam etmiştir. 25 yıllık süreç sonunda sandıkların gereksinime cevap vermemesi, idari yönden yenilenmesi gerekliliği ve kaynakların yetersiz kalması (Hazar, 1986, s.112) gibi birçok sebep yanı sıra, bankacılık sektöründeki boşluğun doldurulması amacıyla yeni bir banka kurulması için girişimler başlamıştır. Bunun sonucunda 15 Ağustos 1888 tarihinde Ziraat Bankası Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesiyle, Menafî Sandıkları Ziraat Bankası şubelerine dönüştürülmüş ve bankacılık faaliyetlerine başlamıştır (Anonim, 1973).

Bankanın ilk müdürlük binası, Cağaloğlu'ndaki Ticaret ve Nafia Nezareti'nde yer alan dört oda olmuştur. İl merkezlerindeki teşkilat 'şube' olarak adlandırılmış ve genel müdürlüğe bağlanmıştır. Kazalarda bulunan ve önceleri 'sandık' sonradan 'ajans' olarak anılan birimler ise şubelere bağlanmıştır. Banka ilk yılında, Menafî Sandıklarının dönüştürülmesi sayesinde 87 şube ve 244 sandık ile çalışmaya başlamıştır.

1889 yılı itibariyle, Edirne, Aydın, Selanik, Konya, Sivas, Hüdavendigâr (Bursa), Karesi (Balıkesir), Ertuğrul (Bilecik), Bolu, Saruhan (Manisa), Kastamonu ve Yozgat şubelerinin müdürlük olarak atandığı görülmektedir (Hazar, 1986). Hazar, Aydın vilayetine bağlı Alaçatı, Yeni Foça, Kemalpaşa, Karaburun ve Birgi merkezlerindeki Menafî Sandıklarının da şubeye çevrildiğini belirtmektedir. Yanı sıra, 1927 yılında Ödemiş, Bergama, Ayvalık, Edremit, Nazilli, Adapazarı, Bandırma, İnebolu, Aksaray, Tire, Uşak ve Tarsus sandıkları da şubeye çevrilmiştir.

Banka müdürlüğü, İstanbul, Ankara ve Kayseri'deki çeşitli yapılarda hizmet vermeyi sürdürmüştür. Gelişen bankacılık yapısı ve mekân gereksinimleri doğrultusunda, banka yönetiminin 1925 yılındaki kararı ile genel müdürlük binası, Aydın ve Manisa şubeleri ile bazı sandık yapılarının tasarlanması için mimar Giulio Mongeri görevlendirilmiştir (Hazar, 1986). Ankara'daki genel müdürlük binası 1929 yılında açılmış, aynı dönemde farklı illerde şube yapılarının inşaatı sürdürülmüştür.

Literatür ve arşivlerdeki bilgiler, çoğunlukla İstanbul, Ankara gibi büyük şehir merkezlerindeki müdürlük binaları ile 1920'lerden sonra inşa edilmiş olan ilçe yapılarına aittir. 19. yüzyılın sonlarında kullanılmış ve sayıları 300'ün üzerinde olan sandık ya da şubelerin hizmet yapılarına ilişkin bilgilere ulaşmak oldukça güçtür. Bununla birlikte eski fotoğraflar ve kartpostallarda Ziraat Bankası olarak kullanıldığı belirtilen ancak tarih bilgisi bulunmayan yapılara ulaşılmıştır. Örnek olarak Ordu, Ünye şubesinin 1887'de bir konutun zemin katında açıldığı, daha sonra farklı bir yapıya

taşındığı bilgisi bulunmaktadır (Resim 1). Benzer şekilde, 1927-28 İzmir Fotoğraf Albümü'nde, Konak'ta bulunan Elhamra Sineması'nın yanındaki yapının Ziraat Bankası olarak tanımlandığı bir fotoğraf yer almaktadır (Resim 2). Bankanın en bilinen tarihi şubelerinden İstanbul, Karaköy'deki yapı ise, Avusturyalı mimar Alexander Von Neumann'ın, Wiener Bank için 20. yüzyıl başlarında tasarladığı çok sayıdaki şube arasında yer almaktadır (McAlpine & Leach, 2011). Dönemin eklektik mimari karakterini yansıtan yapı, 1944 yılından başlayarak Ziraat Bankası tarafından kullanılmaya başlanmış, 1975 yılındaki yenileme sırasında çatı katı ve bitişik bir kütle eklenmiştir (Resim 3).

		
Resim 1: Ünye (Url 1)	Resim 2: İzmir (1927-28 İzmir Fotoğraf Albümü)	Resim 3: İstanbul, Karaköy (McAlpine & Leach, 2011)

1920'lerden başlayarak 1930'lara dek inşa edilen şube yapıları mimarlık tarihimizde önemli yer tutmakla birlikte, bir kısmı korunacak yapı statüsü ile günümüzde de özgün işleviyle kullanılmaktadır. Bankanın 1930-1940 yılları arasındaki yapılarına ilişkin bilgiler ise oldukça sınırlı olup, çalışmada verilerine ulaşılabilen yapılar aktarılmaktadır. 1940'ların sonlarından başlayarak inşa edilen çok sayıda şube yapısı bulunduğundan, çalışmada dönem özellikleri aktararak belirli bir mimari akımı temsil eden örneklerle yer verilmiştir. 1950'ler bu akımın etkilerinin sona erdiği dönemi işaret etmekle birlikte, bu tarihlerden sonra açılan çok sayıdaki şubenin, banka mimarisi ve mimari akımlar bağlamında farklı bir çalışma kapsamında ele alınacak nitelikte olduğu görülmüştür. Bu sebeple çalışmada, banka kuruluş tarihi olan 1888'den başlayarak II. Ulusal Mimari Dönemi yapıları ile sonlanan, yaklaşık 70 yıllık sürecin incelenmesi uygun görülmüştür. Mimari akımların sona eriş tarihini net olarak belirtmek mümkün olmamakla birlikte, incelenen zaman aralığını ifade etmek amacıyla, çalışmanın başlığı 1888 – 1955 olarak belirlenmiştir.

1888 – 1955 ARASI BANKA ŞUBE YAPILARI

AFYON, SANDIKLI, 1889:

19. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş ve Hazar'ın (1986) tip ajans yapısı örneği olarak belirttiği banka, tek katlı küçük yığma bir yapı olup, taş söveli, demir parmaklıklı ve kepenkli pencerelidir (Resim 4).

Resim 4: Afyon, Sandıklı (Hazar, 1986)

Resim 5: Balıkesir (Url 2)

BALIKESİR, 1911:

Yapı, Ali Hikmet Paşa Caddesi'nde, şehrin simgesi olarak kabul edilen Saat Kulesi'nin hemen yanında konumlanmıştır. Tarihi bina, Sultan Mehmet'in padişahlığı ve Meşrutiyet döneminde 1911 yılında Ziraat Bankası için yaptırılmıştır. Bodrumlu ve iki katlı, simetrik cepheli yapıda girişin yoldan yükseltilmesi ile anıtsal bir giriş oluşturulmuş; iki sütunla giriş vurgusu artırılmıştır Yapı cephesinde köşe silmeleri, taş söveler, kat ve saçak bordürü, parapet dikkat çekmektedir. Cephe granit kaplıdır. Pencereerde Venedik panjuru ahşap kanatlar vardır (Resim 5).

DİYARBAKIR, İÇ KALE, 20. yüzyıl başları:

Bodrumlu ve iki katlı simetrik bir yapıdır. Dikdörtgen planlı yapının subasman hizasına kadar taş duvar örgüsü ve yapı köşelerinde taş köşe silmesi karakteristik öğeler olarak dikkat çekmektedir. Yapı girişi dışa taşan ve üç yönden yaklaşımı olanaklı kılan davetkâr bir giriş platformu ile olmaktadır. Cephe kurgusunda alt katta ortada giriş, yanlarda birer pencere; üst katta ise alttaki açıklıkların üstlerinde konumlanan pencereler görülmektedir. Alt kat pencereleri basık kemerli, üst kattakiler ise düz atkılıdır. Pencereleer dikey, yaklaşık 1/2, 2/3 oranlarındadır (Resim 6).

Resim 6: Diyarbakır, İç Kale (Url 3)

Resim 7: Samsun (Hazar, 1986)

SAMSUN, 1926:

Bodrum ve tek katlı bir yapıdır. Simetrik cepheli dikdörtgen planlı yapıda giriş cephesinde ortada yükseltilerek anıtsal etki yaratılmış giriş

kapısı algılanmaktadır. Giriş cephesinde ortada giriş, yanlarda birer pencere görülürken, yan cephede iki yanda birer pencere, ortada ise bant pencere vardır. Bodrum kat pencereleri, basık kemerli; giriş cephesindeki zemin kat pencereleri kemerli, yan cephedekiler düz atkılı ve siperliklidir. Cephede kat bordürü, köşe silmesi, saçak bordürü, yapı üst bitimindeki dendaneler çarpıcı öğeler olarak algılanmaktadır (Resim 7). Parapetin giriş kapısının olduğu kısımda yükseltilmesi yanı sıra, girişin öne taşırılması, malzeme ve renk farkı giriş vurgusunu güçlendirmektedir (Hazar, 1986, s. 315).

MANİSA, 1927, Mongeri:

Bodrum ve iki katlı bir yapıdır. Yapı parsel içinde sokağı sınırlandırmamakta, ön bahçe de oluşturacak şekilde konumlanmaktadır. Simetrik cepheli yaklaşık dörtgen planlı yapı kütesinin ön cephesinde cephenin orta bölümü çıkıntı oluşturmaktadır. Öne taşan kısım ile yapı cephesi, düşeyde üç bölüme ayrılmaktadır. Orta bölümde alt katta ortada giriş, yanlarda birer pencere, üst katta ise açıklıkların hizasını izleyen ve açık çıkmaya açılan kapılar algılanmaktadır. Cephenin girinti oluşturan köşe bölümlerinde de her katta birer pencere vardır. Zemin kat pencerelerinin havalandırma bölümü hizasındaki yatay bant üst kat açıklıklarının üst seviyesinden geçen ve cephe yüzeyinde girinti meydana getiren panolar, cephede rölyef oluşturmaktadır. Geniş saçaklar, saçak altı bezemeler, açıklıklar arasında dönen iki katta da yatay bant oluşturan bezemeler, bitkisel bezeme niteliğindeki rozetler, geometrik bezemeli çıkma parapetleri cephenin karakteristik öğelerindedir (Resim 8).

Resim 8: Manisa (Url 4)

Resim 9: Ankara, Polatlı (Url 5)

ANKARA, POLATLI, 1927:

İki katlı yapı, köşe parselde yer almaktadır (Resim 9). Köşe vurgusu kütleyle dairesel form verilmesi ile sağlanmıştır. Zemin kat pencereleri demir parmaklıklı ve sivri kemerlidir. Birinci kat pencereleri ise dikdörtgen formlu olup aralarında düşey pilastrlar bulunmaktadır. Üst katta aynı zamanda açık çıkmalar yer almakta, yapı geniş saçakla tamamlanmaktadır.

ANKARA, 1929, Mongeri:

1926-1929 yılları arasında inşa edilen yapı üç katlı olup, bir asma kat ve çatı katı içermektedir (Resim 10). Simetrik cepheli yapının köşelerinde köşe kuleleri yer almaktadır. Kule bitimleri geniş saçak ve piramidal çatılı iken, kulelerin arası saçak ve parapetle sonlandırılmıştır. Geniş saçak altlarında Selçuk geometrik motifli bezemeler görülür. Cephede köşe vurgusu, öne taşan, yükselen ve üst örtüsü ile farklılaşan kuleler ile yapılmaktadır. Yapı cephesi (taşma) ve pilastrlarla oluşturulan düşey vurgularla yedi bölüme ayrılmıştır. Cephe I. Ulusal Mimari Dönemi'nin etkilerini yansıtmaktadır. Her katta farklılaşan pencere düzeni, köşe kuleler, bitkisel bezemeler, geometrik motifli mermer parapetler, sivri kemerler, rozetler bu bağlamda örneklenebilir. Aynı zamanda malzeme dokusu açısından da katlar arasında farklılıklar vardır. Bankanın yapımında kullanılan malzemelerin bir bölümü yurtdışından gelmiştir (Hazar, 1986).

Resim 10: Ankara (Url 6)

Resim 11: Aydın (Url 7)

AYDIN, 1929, Mongeri:

Bodrumlu ve iki katlı, geniş saçaklı, bir köşe yapısıdır (Resim 11). Giriş geniş bir yüzey oluşturan köşe cephedendir. Yapıyı çevreleyen yollardaki kot farkı, yüksek giriş ile oluşturulan subasman seviyesi ile düzenlenmiş, bodrum kat seviyesinde düz sıva uygulanırken, üst katlarda yatay sıva derzi yapılmıştır (Genç, 2001). Köşe cephede girişin yanlarında birer pencere bulunmakta, üst katta da açıklıklar aynı hizada sürmektedir. Diğer cephelerde ise, her iki katta da dörder pencere yer almaktadır. Pencere alt katta düz atkılı, üst katta basık kemerlidir. Yapıda giriş vurgusu, saçak ile sağlanırken, korunaklı bir giriş mekânı da yaratılmaktadır.

ADANA, 1930, Mongeri:

Bodrum ve iki katlı köşe yapısıdır (Resim 12). Dörtgen kütlelin köşesi kırılarak vurgulanmış, giriş ve üstünde konumlanan açık çıkma ile etkisi artırılmıştır. Giriş yanlarında üstü sivri kemerli birer pencere bulunmaktadır. Bu pencereler yan cephelerde konumlanan, ancak girişi bütünleyen öğeler niteliğindedir. Üst katlarında ise, masif duvar yüzeyinde diyagonal konumlanmış kare form içinde yer alan bezemeler yapıyı

zenginleştirmektedir. Katlardaki açıklık öğeleri biçimsel ve niteliksel olarak farklılaşmamakla birlikte, cephelerden biri, saçak bordürü, pilastrlar, bezemeler ile daha özellikli olarak ele alınmıştır. Cephedeki düşey bantlar, pencere aralarında bezeme bandı niteliği yansıtan yatay bantlar, geniş saçaklar, her katta farklılaşan pencere düzeni karakteristik unsurlar niteliğindedir (Hazar, 1986, s. 316).

Resim 12: Adana (Url 8)

Resim 13: Eskişehir (Url 9)

ESKİŞEHİR, 1930, Mongeri:

Bodrum ve iki katlı köşe yapısıdır (Resim 13). Giriş yoldan yükseltilmiş ve dışa taşan merdivenler ile davetkâr bir nitelik kazandırılmıştır. Köşesi kırılarak vurgulanmış, giriş ve üstünde konumlanan açık balkonu ile etkisi artırılmaya çalışılmış olan yapıda geniş saçaklar, her katta farklılaşan pencere düzeni, yumurta frizi şeklindeki saçak bordürü, çarpıcı özellikler niteliğindedir (Hazar, 1986). Giriş yanlarındaki cephelerden biri simetrik dengeli olup, alt katta hemzemin olarak nitelendirilebilecek bir giriş, katlarda bir yanda dörder, diğer yanda üçer pencere yer almaktadır. Giriş üzerinde ise, cephede döşeme hizasına dek indiği algılanan bir açıklık bulunmaktadır. Açıklık düzenleri, katlarda farklılık yansıtmaktadır. Açıklıklar arasındaki çift payeler ise, ritmik bir vurgu da yaratmaktadır. Taş temel üzerine tuğla kâgir bir yapıdır. Duvara gömülü çift payeler, yivli duvar yüzeyi cepheyi hareketlendirmektedir.

İZMİR, 1930:

Zemin kat üzerinde iki kattan oluşan yapının mimarı bilinmemektedir (Resim 14). Köşe parselde yer alan yapının girişi diyagonal olarak biçimlendirilmiş köşede yer almakta, üzerinde yer alan iki kat boyunca devam eden kapalı çıkma ile vurgulanmaktadır. Batı cephesinde, yine iki kat boyunca devam eden ve cephenin büyük bölümü boyunca süren kapalı çıkma algılanmaktadır. Kuzey cephesinde ise, katlarda üçer açıklık görülmekte, bunlardan en üst kat ortasında konumlanan açık bir çıkmaya açılmaktadır. Dönemin mimari karakterine uygun olarak bu yapıda da, katlarda farklılaşan pencere düzeni, geniş saçaklar, dekoratif öğeler, silme ve pilastrlar dikkat çekmektedir. En üst kat pencere üst hizasında dönen bant yapıyı zenginleştirmekte, başak şeklindeki bezemeler de, banka kimliğini vurgulamaktadır (Akyüz Levi ve Genç, 2016).

Resim 14: İzmir
(E. Akyüz Levi arşivi, 2018)

Resim 15: Kütahya
(U.D. Tunca arşivi, 2000)

KÜTAHYA, 1930, Mongeri:

Bodrum ve iki katlı bir yapıdır (Resim 15). Cephe bodrum seviyesi üstünde düşey bantlarla altı bölüme ayrılmıştır. Her bölümde katlarda birer pencere vardır. Pencere arasındaki düşey bantta çıkıntı oluşturan bezeme içeren yatay bant iki katta da dönmektedir. Pencere form ve boyutları katlarda farklılaşmaktadır. Pencere sıraları arasında yer alan pilastrlar cephede düşey çizgileri ön plana çıkartırken, sütun başlığı görünümündeki süslemeler yatay sürekliliği sağlamaktadır (Genç, 2001). Alt katta güvenlik amaçlı metal parmaklıklar dikkat çekmektedir. Yapıdaki geniş saçaklar, pilastr ve bezemeler gibi cepheyi karakterize eden çarpıcı unsurlardandır.

KONYA, 1930'lar:

Bodrumlu ve iki katlı, simetrik cepheli, geniş saçaklı bir yapıdır (Resim 16). Alt katta cephe ortasında dışa çıkıntı yapan giriş, yanlarda ikişer pencere, üst katta ise giriş üstünde ve kenarlardaki açıklıkların üstünde konumlanan açık çıkmalar ve çıkmalara açılan kapılar, çıkma aralarında birer pencere vardır. Giriş kapısı, üç yönde yaklaşımı olanaklı kılan bir merdivenle yoldan yükseltilmiş, dışa taşan merdiven ögesi ile davetkâr bir niteliğe büründürülmüştür. Yapının çatısı, geniş saçaklı, kırma ve kiremit kaplıdır.

Resim 16: Konya (Url 11)

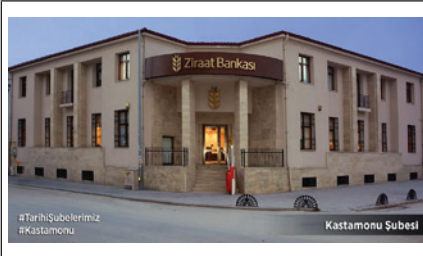
Resim 17: İzmir, Bayındır (Url 9)

İZMİR, BAYINDIR, 1930'lar:

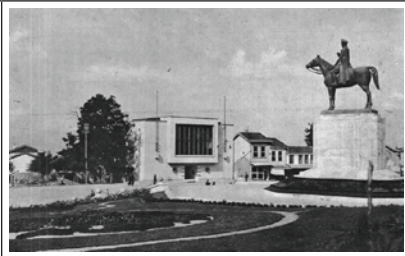
Bayındır ilçesinde ilk şube 1889 yılında açılmış olmasına karşın, ayrıntılı bilgiler ulaşılamamıştır. Ancak, çeşitli kaynaklarda şube yapısı olduğu belirtilerek fotoğrafları verilen bankanın yıkılmış olduğu aktarılmaktadır. Fotoğraflarda yer alan yapının cephe düzeninin, kütlesi ve geniş saçakları ile 1930'lu yılların mimari karakterini yansıttığı belirtilebilir (Resim 17).

KASTAMONU, 1930'ların sonları:

Bodrum ve iki katlı, bir köşe yapısıdır (Resim 18). Köşe yuvarlatılıp giriş bu noktada konumlandırılarak ve üst örtüsü ana kitleden ayrıştırılarak daha vurgulu duruma getirilmiştir. Yoldan birkaç basamakla yükseltilmiş yarı açık giriş platformu iki sütunla giriş kapısına yönelim oluşturmaktadır. Yapı cepheleri her katta beşer dikdörtgen pencere açıklığı içermektedir. Ortadaki üçer pencere, iki katı da kapsayan dikdörtgen bir girinti içinde konumlanmaktadır. Yapı yalın bir cephe karakteri yansıtmaktadır. Köşe vurgusu ve simetrik cephe karakteristik özellikler niteliğindedir. Aslanoğlu (1980), yapının 1930'ların sonlarında yapıldığını belirtmektedir. Buna karşın Hazar (1986) şubenin 1947'de açıldığını aktarmaktadır.

Resim 18: Kastamonu (Url 8)

Resim 19: Bursa (Holtay, 1936)

BURSA, 1936, Arif Hikmet Holtay:

Yalın mimariye sahip iki katlı yapı, üst katta yer alan cam cepheli kapalı çıkma ile girişin vurgulandığı bir örnektir (Resim 19). Mimar, Arkitekt dergisinde yayınlanan projesinin açıklamasında, yapının Atatürk heykelinin bulunduğu meydana konumlanmasının önemini ve tasarıma etkisini vurgulamaktadır (Holtay, 1936).

ERZURUM, 1940'lar:

Yapı bodrum ve iki katlı, kırma çatılı ve geniş saçaklıdır (Resim 20). Cephe malzemesi, taştır. Pencereler dikdörtgen formudur. Pencere aksları katlarda farklılaşmaktadır. Giriş cephesi simetrik düzende olup, dışa taşan ve üç yönden yaklaşılabilen davetkâr bir merdiven ile giriş platformundan yapıya girilmektedir. Giriş, simetri aksında konumlanması yanı sıra farklılaşan renk ve malzeme düzeni ile cephede vurgulanmaktadır. Cephenin iki ucunda

kütle çıkıntı yapmaktadır. Cepheye hareket katan, girinti ve çıkıntıların oluşturduğu düşey vurgu, cepheyi yedi parçaya bölümlendirmektedir. Hazar (1986) Erzurum şubesinin 1950’de açıldığını aktarmaktadır.

Resim 20: Erzurum (Url 12)

EDİRNE, TRABZON, SİNOP... 1950’ler:

1950’li yıllarda yapılmış olan birçok şube yapısında aynı projenin uygulandığı, merkez şubelerde büyük, ilçelerde ise daha küçük ölçekli olarak tasarlandığı görülmektedir. Yapıların çoğu iki katlı olup, giriş cephesinde iki kat yüksekliğindeki kolonlarla şekillendirilmiş yarı açık giriş mekânı kütleli çarpıcı karakterini oluşturmaktadır. Yapıların tümünde yalın bir cephe düzeni olup, pencereler dikdörtgen formludur. Alt kat pencerelerinin yüksekliği daha fazladır. Çatı geniş saçaklı, kırma ve kiremit kaplıdır.

Resim 21: Edirne (Url 13)

Resim 22: Trabzon (Url 10)

Edirne (Resim 21) ve Trabzon (Resim 22), Balıkesir’deki şube yapılarında cephede geriye çekilmiş olan giriş bölümü yüksek kolonlarla tanımlanmaktadır. Sinop (Resim 23) ve Kırklareli şube yapılarında ise yüksek kolonlarla taşınmakta olan giriş saçaklı girişi vurgulayacak biçimde cephe hizasından önde yer almaktadır. Düzce, Mudurnu (Bolu), Silivri (İstanbul), Babaeski (Kırklareli), Tefenni (Burdur) aynı proje tipinin daha küçük ölçekli olarak uygulandığı yapı örnekleridir. Cephe düzenindeki yaklaşım aynı olmasına karşın, Trabzon şube yapısının tüm cephelerinde, Çumra (Konya) ve Gerze (Sinop) (Resim 24) şube yapılarında giriş cephesinde yer alan

kolonlarda taş kaplama yapıldığı, pencere çevrelerinde ise söve uygulandığı görülmektedir. Söz konusu yapılara ait fotoğraflar, Ziraat Bankası'nın sosyal medya hesabında 'Tarihi Şubelerimiz' başlığı altında yer almaktadır.

Resim 23: Sinop (Url 8)

Resim 24: Gerze, Sinop (Url 8)

BAYBURT ve ÖDEMİŞ, 1950'ler:

Yaygın olarak uygulanmış bir diğer proje örneği ise, yapı köşesinde geriye çekilmiş girişi tanımlayan yüksek tek kolonlu yapı örneğidir. Yalın cephe düzenindeki pencere açıklıkları dikdörtgen formdadır. Kıırma çatı, kiremit kaplı ve geniş saçaklıdır. Bayburt (Resim 25) ve Ödemiş'te (Resim 26) örneği bulunan bu yapı tipi de Cumhuriyet döneminin tarihi yapıları arasında yer almaktadır. Ödemiş şubesi, mekânsal kurgusunun kurumsal tip projelerdeki ortak özellikleri barındırmakta; kütle ve cephe düzeni ile de II. Ulusal Mimarlık Dönemi'nin karakteristik dilini yansıtmaktadır (Birok Akkurt ve Köstem, 2013),

Resim 25: Bayburt (Url 14)

Resim 26: Ödemiş (Url 15)

PROJE YARIŞMASI, 1951:

Ziraat Bankası tarafından 1951 yılında şube ve ajans yapıları için proje yarışması açılmıştır. Yarışmada, soğuk ve sıcak iklim olarak iki ayrı koşulda, şube binası ile küçük, orta ve büyük ajans binaları için sekiz ayrı proje tasarlanması istenmiştir. Açılan ilk yarışmanın değerlendirmesinde, *'soğuk ve sıcak iklim projelerinde önemli farklılıklar bulunmaması, zemin ve üst kat planlarının inşaat ve tesisat bakımından uygulanabilir olmaması,*

banka hizmeti için kullanışlı olmaması’ gibi sebeplerle, önerilerden hiçbiri dereceye layık görülmemiştir (Arkitekt, 1951, sayı 5). Aynı yıl içinde yarışma tekrarlanmış ve bu kez getirilen önerilerin jürinin önceki yarışmadaki eleştirileri doğrultusunda gerektiği gibi geliştirildiği, dolayısıyla *‘bankanın istifade edebileceği bir seviyeye ulaştığı’* belirtilmiştir (Arkitekt, 1951, sayı 11) (Resim 27).

Resim 27: Soğuk iklim şube binası kategorisinde 1.lik ödülü alan proje; Y. Mimar Bülend Serbes ve Orhan Çakmakçıoğlu / 1st prize in the cold climate branch building category; Architects Bülent Serbes & Orhan Çakmakçıoğlu (Arkitekt, 1951, sayı: 11-12, s.233).

Söz konusu proje yarışması, zemin katı banka, üst katı lojman olarak kullanılmak üzere tasarlanan yapılarla ilgili olarak Ziraat Bankası’nın o dönemdeki mekânsal gereksinimlerini ortaya koymaktadır. Yanı sıra, derece alan projeler incelendiğinde, tümünde oldukça yalın plan şemaları ve cephe düzenleri bulunduğu, jüri raporlarında da iklim koşullarına uygunluk, işlevsellik, uygulanabilirlik ve maliyet gibi unsurların ön plana çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte, bankanın kurumsal kimliğine ilişkin yorum bulunmaması dikkat çekmektedir.

Resim 34: Tire, İzmir (Url 8)

Resim 35: Seyitgazi, Eskişehir (Url 16)

Günümüzde kullanılmakta olan şube yapıları arasında söz konusu yarışmada derece almış projelerden uygulanmış bir örneğe ulaşılamamıştır. Ancak, 1954 yılında İzmir Tire’de inşa edilmiş olan şube yapısının mimari karakteri bu projelerle uyumlu görünmektedir (Resim 28). Eskişehir, Seyitgazi şube yapısı da 1950’lerde yapılmış olup (Url 15), yarışmada ödül

alan projelerin genel yaklaşımına benzer mimari özellikler taşımaktadır (Resim 29).

YAPILARIN DÖNEMSEL MİMARİ ÖZELLİKLER BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

Çalışmada incelenen banka şube yapılarının mimari özellikleri bağlamında irdelenmesi, belirtilen dönem aralığındaki mimari yaklaşımların incelenmesini de gerektirmektedir. Bu kapsamda, 20. yüzyıl Türk mimarlığında farklı kırılma noktalarından söz etmek mümkündür. Osmanlı'nın son dönemlerindeki eklektik mimari arayışından, Cumhuriyet Dönemi sonrasındaki ulusalcı akımlar ve batılılaşma eğilimine kadar farklı tasarım yaklaşımları, politik söylemlerle de desteklenmiş ve bu süreçler, öncelikle kamu yapılarının mimari özelliklerinde kendini göstermiştir. Ziraat Bankası yapıları da bu tarihsel süreçte farklı mimari karakterleri yansıtan örneklerle yer almıştır.

Çalışmada ele alınan şube yapıları, bu bağlamda dört dönemde irdelenmektedir: Cumhuriyet öncesi, I. Ulusal Mimarlık Dönemi, Modernizm ve II. Ulusal Mimarlık Dönemi.

EKLEKTİK MİMARİ (19. yüzyıl – 20. yüzyıl başları):

Avrupa'da gelişen neo-klasik, rokoko ve art nouveau olarak anılan akımlar, 1908 II. Meşrutiyet dönemine dek yabancı mimarların uygulamaları ile Türkiye'de de yer bulmuştur. 19. yüzyıl sonlarında eklektik mimariye karşıt yaklaşımlarla gelişmeye başlayan modern mimari düşüncesi ise, ancak 1920'lerin sonlarında Türk mimarlığında etkisini göstermiştir. Ziraat Bankası'nın henüz kurulduğu ve ilk şubelerinin açıldığı bu süreçteki yapılarına ilişkin ise ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Hazar (1986), 1889 – 1892 yılları arasındaki sandıkların kiralık mekânlarda mı, yoksa bankaya ait belirli hizmet binalarında mı olduğuna ilişkin bilgi bulunmadığını aktarmaktadır. 1900'lerin başlarında ise, Sandıklı ve Hayrabolu'daki örneklerde görüldüğü gibi tek tip sandık binaları yapıldığını, ancak günümüzde var olmadıklarını belirtmektedir. Bu yıllarda inşa edildiği belirlenen dört ayrı şube yapısı (Afyon-Sandıklı, Balıkesir, Diyarbakır-İçkale, Samsun), farklı mimari detaylara sahip olmakla birlikte, kübik kütle formu, söve, pilastr ve silmelerin kullanıldığı cephe düzeni, kısmen ya da tümüyle uygulanmış taş kaplamalar gibi ortak özellikler taşımaktadır. Yığma sistemde yapılmış olan yapıların giriş cepheleri diğer cephelere göre mimari öğeler ve süslemeler bakımından farklılık göstermektedir.

I. ULUSAL MİMARLIK DÖNEMİ (1908 – 1930'lar):

Avrupa'da modern mimarlık düşüncesinin egemen olmaya başladığı bu dönemde, Türkiye'de Ziya Gökalp ile başlayan Türkçülük akımı, mimarlık ve diğer sanat dallarında etkisini göstermiştir (Sözen ve Tapan, 1973). Bu

yaklaşım, yabancı mimarlık akımlarına karşıt olarak milli değerlerin öne çıkartılması gerektiğini savunan Mimar Kemalettin ve Vedat Tek gibi isimlerin öncülüğünde ‘milli mimarlık’ arayışları ortaya çıkmıştır. Geliştirdikleri yaklaşım ve biçimsel ifadeler, ‘I. Ulusal Mimarlık Dönemi’ olarak adlandırılan ve 1930’lara dek süren döneme damgasını vurmuştur. Güzel Sanatlar Akademisi’nde hocalık yapan dönemin mimarlarından Mongeri’nin “*evvelâ fasadları görelim kuzum*”, Vedat Tek’in ise “*siz iyi bir proje yapmaya bakın, iyi bir proje nereye olsa uyar*” sözleri, mimari yaklaşımlarını ortaya koymaktadır (Ünsal, 1973). Tasarımın en önemli ögesi olarak görülen cephelerin düzenlenmesinde kullanılan ‘farklı pencere tipleri, kemer – kubbe gibi mimari elemanlar, yatay silmeler, düşey nişler, pilastrlar, taş kaplama ya da sıva derzi, geniş saçaklar, bitkisel ya da geometrik süslemeler’ dönem yapılarının ortak özelliklerini oluşturmuştur. Sözen ve Tapan (1973, s.99), bu tasarım yaklaşımını, 19. yüzyılın eklektik anlayışının devamı olarak görmekte ve “Türk Mimarisinin neo-klasik dönemi” olarak yorumlamaktadır. Batur (1998, s.211), yapıların ortak özelliklerini değerlendirirken, “*dönemin ekonomik koşulları ve kentsel ölçekleri ile kıyaslandığında*”, yeni yapım tekniklerinin kullanıldığı oldukça büyük yapılar olmalarına da dikkat çekmektedir.

Bu dönemde ulusal üslupta tasarlanmış çok sayıda kamusal yapı bulunmaktadır. Mimar Kemalettin Bey’in tasarladığı İstanbul Vakıf Hanı, Gazi Terbiye Enstitüsü, Devlet Demiryolları Merkez Binası; Vedat Tek’in tasarımı İkinci Büyük Millet Meclisi Binası, Ankara Palas, İstanbul Büyük Postane bu yapılara örnek olarak verilebilir. Mimar Mongeri ise, Ankara Ziraat Bankası, Osmanlı Bankası ve İş Bankası yapıları ile ön plana çıkmaktadır.

Resim 30: Ankara Palas, 1927, Mimar Kemalettin Bey (Url 9)

Söz konusu dönemde yapılan Ziraat Bankası yapıları incelendiğinde, Ankara Palas (Resim 30) örneğinde görüldüğü üzere, dönemin karakteristikleri olan her katta değişen pencere düzeni, cephede bitkisel bezemeler, giriş

vurgusu, simetrik cephe düzeni, açık çıkmalar, geometrik şebekeli parapetler, köşe vurgusu gibi özelliklerin bu yapılarda da görüldüğü algılanmaktadır. Manisa'daki yapıda açık çıkmalar, geniş saçaklar; Ankara'da köşe kuleleri, her katta değişen pencere düzeni, açık çıkmalar, giriş vurgusu; Adana ve Aydın'daki yapılarda değişen pencere düzeni, geniş saçaklar; Eskişehir ve İzmir'deki yapılarda köşe ve giriş vurgusu, katlarda farklılaşan pencere düzeni, geniş saçak; bu bağlamda örneklenebilir. Ankara Palas'a özellikle ölçek olarak yakın bir nitelik yansıtan Ankara Ziraat Bankası yapısında mimari dil açısından çarpıcı benzerlikler dikkat çekmektedir.

Bu dönemdeki Ziraat Bankası yapılarının birçoğu, kurum tarafından görevlendirilen İtalyan mimar Mongeri tarafından tasarlanmıştır. 1927 – 1930 yılları arasında yapılmış olan altı adet şube yapısı günümüzde de banka tarafından kullanılmaktadır. Bu yapılar dışında, ulusal mimarlık akımının karakteristik özelliklerini taşıyan ancak mimarı belirlenemeyen dört adet yapı daha bulunmaktadır.

MODERNİZM (1920'lerin sonları – 1930'ların sonu):

1923'te Cumhuriyet'in kurulması ile kentlerin modern anlayış içinde yenilenmesi ve iyileştirilmesi görüşleri ortaya çıkmıştır. Türk mimarisinde modernizm arayışlarının yoğunlaştığı bu dönemde, ülke yönetiminin her alanda çağdaşlaşma ilkesini benimsemesi de büyük rol oynamış ve bu doğrultuda 1927 yılında yurtdışından mimarların ülkeye gelerek devlet projelerini yürütmelerine olanak tanınmıştır (Söylemezoğlu, 1973:25). Bunlar arasında Clemens Holzmeister, Ernst Egli, Bruno Taut gibi isimler öne çıkmaktadır. Uluslararası mimari üslubun yaygınlaştığı ve modern mimarlığın Türkiye'deki ilk örneklerinin ortaya çıktığı bu dönemde akademiye yer alan hocalar da yerlerini yeni isimlere bırakmışlardır (Ünsal, 1973:36).

1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Bunalımı (Büyük Buhran), Batı ülkeleri kadar olmasa da, Türk ekonomisini de etkilemiştir. Batur (1998) bu yılları, buhranın etkilerine karşın, "geniş ölçüde yatırımcı" yaklaşımın olduğu "atılım, kalkınma ve değişim" dönemi olarak tanımlamaktadır. Bu hızlı yapılaşma sürecinde, "pahalı, yapımı zaman alan ve üslupçu" (Batur, 1998) Ulusal Mimari yaklaşım, yerini ekonomik ve hızlı üretime olanak sağlayan modern mimarlık örneklerine bırakmıştır.

Sözen ve Tapan (1973, s.172) 1927–1933 arasındaki dönem mimarisini, işlevselliğin ön planda tutulması, biçimin mekân organizasyonuna göre gelişmesi ve yalın cephe biçimlerinin görülmesi olarak tanımlarken, öncesindeki mimari eylemlere göre daha olumlu sonuçları olan rasyonalist bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. 1930 – 1939 yılları ise, bölgesel, iklimsel ve topografik özelliklerle birlikte yerel mimari unsurların yapıların biçimlenmesinde etkili olduğu bir dönem olarak aktarılmaktadır (Sözen ve Tapan, 1973).

Modernist yaklaşım, tüm kamusal yapılarla birlikte banka yapılarında da etkisini göstermiştir. Holzmeister tarafından tasarlanan Ulus Emlak Kredi Bankası binası, dönem örnekleri arasındadır (Resim 31). Ancak, Ziraat Bankası yapıları içinde bu dönem içinde yapılmış olan yalnızca iki yapının bilgilerine ulaşılmıştır. Bu durumun, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni bankaların kurulması ve Ziraat Bankası'nın inşaat faaliyetlerinin azaltılması gibi unsurlarla ilişkili olduğu düşünülebilir.

Resim 31: Ulus Emlak Kredi Bankası, Holzmeister (Url 17)

Söz konusu dönem örneği olarak verilen Ulus Emlak Kredi Bankası yapısında da algılandığı gibi, dönem özelliği olarak kübik kütleler, yalın cephe karakteri, kolonatlar, cephede girinti, çıkıntılar dikkat çekmektedir. Kastamonu Ziraat Bankası, cephe hareketleri; Bursa'daki yapı ise kapalı çıkma düzeni ile Ulus'taki örneğe benzer nitelik yansıtmaktadır.

II. ULUSAL MİMARLIK DÖNEMİ (1930'ların sonları – 1950'lerin ortaları)

1939 yılı, II. Dünya Savaşı'nın başlaması dolayısıyla tarihsel süreçte önemlidir. Bu yıldan başlayarak, Avrupa'da yükselen milliyetçi akım ve modern üsluptaki inşaatlarda görülen sorunlarla destek bulan eleştirel yaklaşımlar, Türkiye'de de ulusal bilincin güçlendirilmesi ve geleneksel Türk mimarlığından bu bağlamda faydalanılması yönündeki görüşleri arttırmıştır. Bu dönemde Sedat Hakkı Eldem, Emin Onat ve Paul Bonatz isimleri öne çıkmakta olup, özellikle Bonatz'ın 1955'te akademiden ayrılmasına kadar Türk mimarlığındaki etkisinin sürdüğü ifade edilmektedir (Söylemezoğlu, 1973:27). Sedat Hakkı Eldem'in "*her memleketin kendine öz mimarisi olması gerektiği*" yönündeki söylemleri uygulamada karşılık bulmuş, dönemin siyasal ortamına bağlı gelişen ulusçuluk bilincinin de etkisiyle ulusal mimarlık yaklaşımı yaygınlaşmıştır (Sözen ve Tapan, 1973). Batur (1998) "modernist anlayışın antitezi" olarak yorumladığı bu yaklaşımın ilk adımlarının 1934'teki Milli Mimari Semineri ile atıldığını belirtmekte

ve süreçte üç farklı eğilimin gözlemlendiğini aktarmaktadır: Nostaljik ve yenilemeci, anıtsal ve akademik, popülist ve yerli. Batur'un (1998) popülist eğilimin en iyi uygulamalarını veren mimar olarak nitelediği Emin Onat için, Sözen ve Tapan (1973), bu süreçteki “*eklektik davranışlardan kendisini uzak tutmaya çalıştığını*” ancak tümüyle “*sıyrılmadığını*” aktarmaktadır. Dolayısıyla, dönem içerisinde ulusal mimarlık arayışları sürerken, diğer yandan modernizm düşüncesinin de Türk mimarlığında farklı düzeylerde etkili olduğu belirtilebilir. II. Ulusal Mimarlık Dönemi, çoğunlukla tuğla, taş, ahşap gibi malzemelerin, geniş saçakların ve cumba, kemer, tonoz gibi ‘milli’ unsurların kullanıldığı anıtsal mimari örnekler ile 1950’li yılların ortalarına dek sürmüştür.

Resim 32: Eskişehir Merkez Bankası (Url 16)

Resim 34: Elazığ PTT binası (Url 18)

Eskişehir Merkez Bankası yapısı, kesme taş cephe kaplaması, geniş saçakları ve anıtsal girişte yer alan ahşap kapısı ile dönemin önemli örnekleri arasında yer almaktadır (Resim 32). Ziraat Bankası'nın bu dönemde yapılmış olan çok sayıda şubesinde biri olan Erzurum'daki banka yapısı da kütle ve cephe özellikleri açısından bu yapı ile benzerlikler taşımakta olup, dönemin mimari karakterini yansıtmaktadır. Trabzon, Edirne, Sinop, Konya ve daha birçok şubede uygulanmış olan aynı tasarım ürünü yapılarda bulunan, kolonlarla tanımlanmış ön cephe düzeni ise Eskişehir Merkez Bankası yapısındaki pencereler arasındaki düşey vurgunun mekânsal sınırlara dönüştürüldüğü örneklerdir.

Yaygın olarak uygulanan diğer proje ise, köşede geriye çekilen girişin yüksek tek bir kolonla vurgulandığı tasarımlar olup Bayburt ve Ödemiş şube yapılarında uygulanmıştır. Bu yapılarla aynı formda, aynı kütle ve cephe düzenine sahip olan ve dolayısıyla çarpıcı derecede benzerlik taşıyan Elazığ PTT binası (Resim 34) da dönemin mimari karakterini yansıtan diğer kamusal yapılar arasında yer almaktadır.

ULUSLARARASI MİMARİ / LİBERALİZM (1950 – 1960):

Çalışma, II. Ulusal Mimarlık Dönemi ile sınırlandırılmış olmasına karşın, akımın etkilerinin sürdüğü 1950’lerde gelişen yeni yaklaşımların aktarılmasının, bu süreçte banka mimarisindeki değişimi ortaya koyabilmek açısından gerekli olduğu görülmüştür.

1950’ler liberal ekonomi politikalarının inşaat sektörünü etkilediği ve Türkiye’de ‘uluslararası mimarlık’ düşüncesinin geliştiği dönem olarak anılmaktadır. II. Dünya Savaşı kentlerin hızla yenilenmesine yönelik faaliyetler, yapı malzemeleri ve teknolojisindeki gelişmeler, mimari tasarımları da etkilemiş, Frank Lloyd Wright, Mies van der Rohe, Le Corbusier gibi isimlerin yapıtları döneme damgasını vurmuştur. 1940’ların sonlarından başlayarak, Türk mimarları da bu değişime kayıtsız kalmamış, II. Ulusal Mimarlık akımını etkisini yitirmeye başlamıştır. Sözen ve Tapan (1973), bu yıllarda Türk mimarisinde gelişen yaklaşımları, ‘Cumhuriyet’in ilanından sonra görülen en özgür dönem’ olarak tanımlamakta, ancak ortaya çıkan eserlerin yabancı mimarların tasarımlarının kopyaları olarak biçimlenmesini eleştirmektedir. Günümüzde Ziraat Bankası, Bursa, Ulucami Şubesi olarak kullanılan tarihi yapısı (Resim 33) ise 1948 yılında Emlak Kredi Bankası için inşa edilmiş olup, cephe özellikleri ve kütle çözümü ile uluslararası mimarlık akımının “görsel kimlik belgesi” olarak nitelendirilmektedir (Kaprol, 2002, s. 182).

Resim 33: Ziraat Bankası, Bursa, Ulucami Şubesi (Url 10)

1950’li yıllar aynı zamanda proje yarışmaları ile anılmaktadır. Çok sayıda kamusal yapı projesinin yarışmalar ile belirlendiği görülmektedir. Ziraat Bankası’nın 1951 yılında şube ve ajans binalarının tasarlanması için düzenlediği proje yarışması da bu akımın bir parçası olmuştur. Proje yarışmalarının belirli bir konuma özel olarak değil, yaygın projeler olarak kullanılmak üzere yalnızca genel başlıklar altında açıldığı görülmektedir. Bu da ‘tip proje’ olarak nitelenen ve birbirinden farklı konumlarda ve bağlamlarda inşa edilmiş yapı tiplerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Belirtilen

proje yarışmasında ödül alan tasarımların inşa edildiğine ilişkin bilgiye ulaşamamış, ancak bu projelerle benzerlikler taşıyan ve uluslararası mimarlık akımının etkilerini yansıtan iki şube yapısı tespit edilmiştir: Tire / İzmir ve Seyitgazi /Eskişehir.

DEĞERLENDİRME

Çalışmada, tarihi banka yapılarının cephe ve kütle özellikleri, ‘döneminin mimari karakteri, mimarın yaklaşımı, bulunduğu yerleşimin fiziki özellikleri, yerel mimari karakter, banka kimliği’ bağlamında değerlendirilerek, bu etkenlerin hangi düzeyde etkili olduğu araştırılmıştır. Bu kapsamda, Ziraat Bankası’nın Anadolu’daki tarihi yapıları, dört farklı mimari dönem bağlamında ele alınarak incelenmiştir.

Cumhuriyet öncesi dönemde, bankanın yeni kurulmuş olmasına karşın çok sayıda şubesi bulunduğu görülmektedir. Ancak kısa sürede Anadolu’ya yayılan bu şubeler, var olan yapıların kiralanması ya da satın alınması yöntemi ile kullanılmıştır. Bu dönemde kullanıldığı belirlenen şube yapıları eklettik mimari örnekleri olup, birbirinden farklı mimari niteliklere sahiptir.

Cumhuriyet ile birlikte bankanın, genel müdürlük binası başta olmak üzere birçok ilde şube binalarının tasarımı için dönemin ünlü yabancı mimarlarından Mongeri’ye yetki verdiği, bu sayede aynı mimarın imzasını ve dönemin mimari akımının izlerini taşıyan çok sayıda yapının inşa edildiği görülmektedir. Yapılar, farklı illerde farklı iklimsel koşullara sahip yerleşimlerde bulunmalarına karşın, aynı cephe ve kütle özelliklerine sahiptir. Aynı zamanda dönemin mimari yaklaşımı dolayısıyla, farklı işlevlerdeki diğer yapılardan ayırt edici unsurlar içermemektedir. Bunun yanı sıra, aynı mimarın tasarımı olan banka yapıları arasında detay özellikleri açısından da çarpıcı benzerlikler dikkat çekmektedir. Dönem örneği olan İzmir Ziraat Bankası yapısı, köşe girişli, I. Ulusal Mimari Dönemi karakteristikleri olarak kapalı çıkmalar, her katta farklılaşan pencere düzeni, geniş saçaklar ile şekillenmiştir. Manisa örneğinde, simetrik cephe kurgusu ve ortadan giriş dikkat çekmektedir. Kütahya örneğinde ise, ortadan giriş görülmekle birlikte, cephe simetrik dengeli ama simetrik değildir. İzmir Ziraat Bankası yapısının mimari bilinmemekle birlikte, çeşitli banka yapıları arasındaki çarpıcı detay benzerlikleri yapının Mongeri’nin tasarımı veya onun bankalarından belirgin şekilde etkilenmiş bir tasarımcının eseri olma olasılığını düşündürmektedir. Aynı mimarın imzasını yansıtırçasına banka tasarımlarından mimari dilinin okunmasına örnek olarak, Manisa ve Kütahya örneklerinde pencere üst hizasından geçen bezeme bandı, İzmir ve Kütahya örneklerinde pencerelerin bir pano içinde girinti yapması, İzmir ve Kütahya örneklerinde cephede yatay bezeme bandı verilebilir. Bu üç yapı değerlendirildiğinde, yerleşimin önemi ve ticari hacmi ile ilintili olarak cephenin gösterişlilik ve bezeme durumunun arttığı belirtilebilir.

Mimaride modernist yaklaşımların geliştiği 1930'lu yıllarda ise bankaya ait ancak iki yapının bilgilerine ulaşılmış olması, döneme ilişkin değerlendirme yapılmasını zorlaştırmaktadır. Buna karşın modernizm akımının, süslemeden uzak, yalın, işlevsel tasarım görüşü ve farklı biçimsel arayışları her iki yapıda da açıkça görülmektedir.

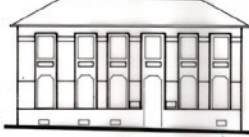

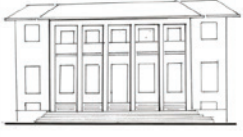
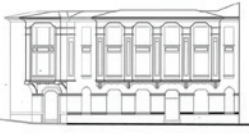

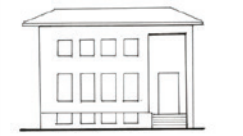
1940'tan başlayarak ise, II. Ulusal Mimarlık akımının etkisi ile inşa edilmiş tip projelerin çok sayıda il ve ilçe şube yapısında uygulandığı görülmektedir. I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nde olduğu gibi, bu yıllarda da yapının konumu, içinde bulunduğu iklimsel koşullar, yerel mimari değerler ve kentsel nitelikler gibi bağlamsal arayışların bulunmadığı anlaşılmaktadır. Yalnızca, bankacılık faaliyetlerinin il ve ilçe düzeyindeki yoğunluk farklılıklarına bağlı olarak, yapıların boyutları değişmektedir. Buna karşın tümünde aynı cephe düzeni ve kütle biçimi görülmektedir. Birçok yerleşimde aynı tasarım ürünü projenin uygulanmasının sebepleri, bankanın proje ve inşaat faaliyetlerini hızlandırması, maliyeti azaltması olarak öngörülebilir. Bununla birlikte, önceki dönemlerin aksine, şube yapılarındaki ortak mimari dil ile kurumsal kimlik kazandıracak bir tipoloji oluşturulması sağlanmış, bankanın görsel hafızalardaki yeri de simgeleştirilerek yaygınlaştırılmıştır.

1951 yılında düzenlenen tip proje yarışması, dönemin mimari tasarım dilinin banka yapılarına yansıtılmasının örneklerini sunması açısından önemlidir. Yarışmanın jüri raporu, bu dönemde işlevsellikle birlikte kısmen bağlama verilen önemi de ortaya koymaktadır. Ödül alan projelerdeki 'yalnızlık, işleve uygunluk ve iklimsel koşullara uyumluluk' arayışları cephe ve kütle özellikleri bakımından irdelendiğinde, birbirine çok benzeyen tasarımlara ulaşıldığını söylemek mümkündür. Ödül alan projelerin uygulanıp uygulanmadığının belirlenememesi ise değerlendirme yapılmasını olanaksız kılmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak değişen ve çeşitlilik gösteren mimari tasarım yaklaşımlarına bağlı olarak bu dönemde yapılmış olan yapıların yıkılıp yerine 'çağdaş' yapıların inşa edilmiş olması da büyük olasılıktır.

Bilgilerine ulaşılabilen tüm yapıların fotoğrafları Tablo 2'de bir araya getirilmiş, karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılabilmesi için yapılara ilişkin bilgiler ve mimari özellikleri Tablo 3 ve 4'te tablo olarak sunulmuştur. İncelenen örnekler değerlendirildiğinde, genellikle B+2 kat oldukları, buna karşın B+1, Z+1 kat olanların da daha az sayıda görüldüğü belirtilebilir. Çalışmada örneklenen büyük merkezler niteliğindeki İzmir ve Ankara'daki banka yapıları ise, yerleşimin büyüklüğü ve ticari önemine bağlı olarak B+3 kattır.

Çalışma kapsamında incelenen örnekler, belirtilen dönemler bağlamında ele alındığında, özellikle bazı devrelerde (I. ve II. Ulusal Mimarlık) sürecin mimari karakteristiklerinin baskın bir etki gösterdiği ifade edilebilir.

Dönemler arasındaki farklılıklar çok net olarak izlenebilmektedir. Mimari yaklaşım, I. Ulusal Mimari Dönemi örneklerindeki cephede çeşitli süsleme unsurları, plastr, düşey nişlerden oluşan cephe öğeleri ve detayların çok kullanıldığı yapılardan II. Ulusal Mimari döneminin daha yalın, ancak belirli özellikleri gösteren örneklerine, giderek işlevin ağır bastığı kübist, yalınlaşmış yapılara doğru değişim göstermiştir. Pencere düzenleri, I. Ulusal Mimari Dönemi örneklerinde genelde katlar bağlamında farklılaşırken, Modernizm, II. Ulusal Mimari Dönemi ve Uluslararası Mimari niteliğindeki örneklerde aynı ve her iki katta düz atkılı düzendedir. Tüm örneklerde zemin katlarda demir parmaklık ve/veya kepenk görülmektedir.

	I. Ulusal Mimarlık Dönemi	Modernizm	II. Ulusal Mimarlık Dönemi
Cephede Düşey Vurgu			
	Kütahya	Kastamonu	Sinop
Köşe Giriş Vurgusu			
	İzmir	Kastamonu	Bayburt

Şekil 1. Farklı dönemlerde cephe düzenlerindeki süreklilik

Dönemsel farklılıklara ve tasarım yaklaşımlarındaki belirgin değişimlere karşın, birtakım cephe ve kütle özelliklerinin süreçte farklı yorumlanarak sürdürüldüğü görülmektedir (Şekil 1). Örnek olarak, cephede düşey vurgu, I. Ulusal Mimarlık Dönemi örneği Kütahya şube yapısında pencerelerin pano içinde konumlandırılması ile sağlanmış, modernizm örneği Kastamonu şubesinde ise benzer biçimde pencereler iki kat yüksekliğindeki girintiler içine yerleştirilmiştir. II. Ulusal Mimarlık Dönemi örneği Trabzon'da giriş cephesinin geriye çekilmesiyle kolonat düzeni oluşturulurken, Sinop örneğinde geniş giriş saçağını taşıyan kolon sırası ile sürdürülmüştür. Bir başka ifade ile süreçte cephe-deki hareket "rölyef" niteliğinden "mekânsal derinlik" düzenine dönüşmüştür.

Bir başka süreklilik örneği olarak, köşe girişi vurgusu belirtilebilir. I. Ulusal Mimarlık dönemi yapılarında köşe parsellerde girişlerin köşede konumlanması ve köşenin diğer cephe öğeleriyle vurgulanması, diğer dönemlerde köşelerde cephenin geriye çekilmesi ve kolonlarla tanımlanması ile sürdürülmüştür. İzmir'deki yapıda diyagonal köşe vurgusu kapalı çıkma ile sağlanırken, Kastamonu şubesinde geriye çekilen köşe girişi iki kolonla tanımlanmış, Ödemiş ve Bayburt'ta yer alan yapılarda ise iki kat yüksekliğindeki tek kolon ile dönem mimarisine uygun daha anıtsal bir köşe girişi vurgusu yapılmıştır.

Tasarım yaklaşımı irdelendiğinde, incelenen yapıların hemen hiçbirinde, konum ve bağlamın önemsenmediğini, ancak biçimsel arayışların etkili olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla, doğu kentlerinden birinde inşa edilmiş bir şube yapısı ile batıdaki bir şube arasında cephe ve kütle özellikleri açısından bir farklılık görülmemektedir. İklimsel özellikler ve yerel mimari unsurların göz ardı edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum 1951'den başlayarak kısmen aşılmaya çalışılsa da *'tip proje'* uygulama düşüncesi, bağlamın ikinci planda tutulduğunun bir diğer göstergesidir.

İncelenen tüm yapılar değerlendirildiğinde, dönemselliklere karşın ortak unsurlar şöyle sıralanabilir: Yapıların kent merkezinde, kolay ulaşılabilir konumda bulunması; ayırık nizam ya da köşe parsellerin tercih edilmesi; zemin kat pencerelerinin güvenlik açısından demir parmaklıklı olması; dönemin baskın mimari dilinin ve mimarlarının tercih edilmesi; kentsel doku içinde simgesel önemi bulunması.

Bilgilerine ulaşılabilen tüm yapıların fotoğrafları Şekil 2'de tarihsel süreci gösteren çizgisel şema üzerinde bir araya getirilmiş, karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılabilmesi için yapılara ilişkin bilgiler ve mimari özellikleri Tablo 1 ve 2'de sunulmuştur.

SONUÇ

Türk bankacılık tarihinde önemli yeri olan Ziraat Bankası yapılarının seçilen örnekler üzerinden mimari açıdan irdelenmesinde, kütle ve cephe özellikleri bağlamında yapının biçimlenmesinde etkili olan unsurlar araştırılmıştır.

Dönemsel mimari dil açısından yapılar irdelendiğinde, özellikle Ulusal Mimari Dönemi yapıları dönemin karakteristiklerini çarpıcı şekilde yansıtmaktadır. I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nde, her katta farklılaşan pencere düzeni, köşe kuleleri, sivri kemerler, çıkmalar, geniş saçaklar gibi özellikler bu dönem örneklerinde kendini göstermektedir. II. Ulusal Mimarlık Dönemi yapılarında ise, yalın cepheler, dikdörtgen pencereler, geniş saçaklar ve iki kat yükseklikteki kolonlarla vurgulanan anıtsal cephe düzeni dikkat çekmektedir.

Banka kimliğinin yapılara yansması bağlamında, tüm örneklerde istisnasız görülen çarpıcı bir özellik olmamakla birlikte, köşe girişlerin yoğun olması, simetrik cephe düzeninin sıklıkla görülmesi, cephede bezemelerin varlığı, proje oluşum sürecinde tasarımcıdan istenilenler olarak düşünülebilir. Yanı sıra İzmir ve Adana şubelerinde görülen başak figürü de banka kimliğiyle ilişkilidir. Banka mimarisi açısından diğer bir özellik ise, güvenlik amaçlı olarak cephelerde yer alan pencere parmaklıklarıdır.

Mimarının dili bağlamında ise, daha somut saptamalar belirtilebilir. İncelenen tüm örneklerin mimarları bilinmemekle birlikte, Mongeri'nin tasarladığı banka yapıları üzerinden bile çarpıcı benzerliklerden söz edilebi-

lir. Adana, Ankara, Eskişehir ve Kütahya'daki banka şubelerinde cephede pilastr, bunları üst kat pencere hizalarında kesen bezeme bandı, zemin kat pencerelerinde parmaklıklar, cephede geniş saçaklar, mimarının imzası gibi cepheye yansıyan detaylar arasındadır.

Yapının bulunduğu yerleşimin büyüklüğü, mimari karakteri ve iklimsel özellikleri açısından yerin mimari dilinin bankanın mimarisine yansımaları irdelendiğinde, Ankara Şubesi'nin merkez şube olması dolayısıyla, boyut ve kütle düzeni, kat adedi açısından diğer tüm yapılardan daha büyük olduğu belirtilebilir. Bununla birlikte yerleşimlerin nüfus açısından büyüklüğünün yanı sıra, ticari hacminin de yapı boyutunu etkilediği; ancak, yerel mimari ve kentsel unsurların yapıların tasarımında etkisi bulunmadığı görülmektedir.

Tüm yapıların cephe ve kütle özellikleri, 'döneminin mimari karakteri, mimarın yaklaşımı, bulunduğu yerleşimin fiziki özellikleri, yerel mimari karakter, banka kimliği' bağlamında irdelendiğinde, dönemin mimari karakterinin ve dönem mimarisini uygulayan mimarın tasarım yaklaşımının çarpıcı biçimde etkili olduğu, diğer unsurların ise neredeyse tümüyle göz ardı edildiği ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, incelenen Ziraat Bankası şubelerinin 1888 – 1955 yılları arasındaki mimari akımlardaki yaklaşımların değişimini belirgin bir şekilde ortaya koyduğu ve bu bağlamda tarihsel değere sahip yapılar olduğunu belirtmek mümkündür. Yerleşimlerin kamusal merkezinde bulunan bu yapılar, bankanın uzun tarihçesini yansıtmakla birlikte, aynı zamanda Türk mimarlık tarihinin simgesel örnekleri olarak kentsel bellekte yer edinmişlerdir. Bu çalışma ile Anadolu'daki tüm tarihi şube yapılarının tespit edilmesi, cephe ve kütle özelliklerinin yanı sıra mekânsal değişimin de ortaya konulması için yapılacak geniş kapsamlı araştırmalara ışık tutacak veriler aktarılmaktadır.

Tablo 1. İncelenen örneklerin cephe şeması bağlamında karşılaştırılması

DÖNEM	ŞUBE YERİ	YAPIM YILI	MİMAR	KAT ADEDİ	LOJMAN KATI	PARSEL KONUM		YAPI DÜZENİ		GİRİŞ KONUMU		GİRİŞ YURGUSU	ÖZEL KÖŞE FORMU		KÖŞE YURGUSU	
						KÖŞE	ARA	BİTİŞİK	AYRIK	ORTA AKS	KÖŞE		KENAR	DİYAGONAL		DAİRESEL
EKLEKTIK MİMARİ	AFYON / Sandıklı	1905		B+1								yok			yok	
	BALIKESİR	1911		B+2								yüksek kolonlar			yok	
	DİYARBAKIR	20. yy başı		Z+1								kemerli kapı			yok	
	SAMSUN	1926		B+1								taç kapı görünümü			yok	
I. ULUSAL MİMARİ	MANİSA	1927	Guilio MONGERİ	B+2	1.							yok			yok	
	ANKARA, POLATLI	1927		Z+1								yok			yok	
	ANKARA	1929	Guilio MONGERİ	B+3								taç kapı			KULE	
	AYDIN	1929	Guilio MONGERİ	B+2	1.							köşe girişi			yok	
	ADANA	1930	Guilio MONGERİ	B+2								köşe girişi			açık çıkma	
	ESKİŞEHİR	1930	Guilio MONGERİ	B+2								köşe girişi			açık çıkma	
	İZMİR	1930		B+3	1 ve 2.							köşe girişi			kapalı çıkma	
	KÜTAHYA	1930	Guilio MONGERİ	B+2	1.							yok			yok	
	KONYA	1930		B+2								çıkma			yok	
	İZMİR, BAYINDIR	1930'lar		Z+1								çıkma			yok	
MODERNİZM	BURSA	1936	A.Hikmet HOLTAY	B+2								çıkma			girinti / kolon	
	KASTAMONU	1947		B+2								köşe girişi + kolon			girinti / kolon	
II. ULUSAL MİMARİ	ERZURUM	1950'ler		B+2								taç kapı			yok	
	SİNOP	1950'ler		B+2								yüksek kolonlar			yok	
	BAYBURT	1950'ler		B+2								köşe girişi + yüksek kolon			girinti / kolon	
ULUSLAR-ARASI MİMARİ	İZMİR, TİRE	1950'ler		Z+1								yok			yok	
	ESKİŞEHİR, Seyitgazi	1950'ler		B+2	1.							yok			yok	

KAYNAKLAR

- Akyüz Levi, E. ve Genç, U. D. (2016). İzmir’de Tarihi Banka Yapıları, *Yapı Dergisi* (410), 54-61.
- Anonim (1973). *Cumhuriyetimizin Ellinci Yılında T.C. Ziraat Bankası 1923-1973*, Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Anonim (2011) *1927-1928 İzmir Fotoğraf Albümü*, İzmir Yayıncılık, İzmir
- Aslanoğlu, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923 – 1938*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Batur, A. (1998). 1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı, Y. Sey (ed.), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde (209-234), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Birol Akkurt, H. ve Köstem, J. (2013). *İzmir Ödemiş Ziraat Bankası Şube Hizmet Binası*, https://issuu.com/docomomo_tr/docs/2013_antalya.
- Genç, U. D. (2001) Ege Bölgesi’ndeki Tarihi Banka Yapıları: 1915 – 1930, *Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*.
- Hazar, N. (1986). *T.C. Ziraat Bankası 1863-1983*, T.C. Ziraat Bankası Yayını, Ankara.
- Holtay, A. H. (1936). Ziraat Bankası Şubesi: Bursa. *Arkitekt*, 1936 - 12 (72), 325-327.
- Kaprol, T. (2002) Cumhuriyet Sonrası 1930-1950 Yılları Arasında Bursa’da Mimari Gelişim, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 171-184.
- McAlpine F. & Leach A. (2011). The Bank Buildings of Alexander Neumann Prague, Vienna and Graz, 1906–20. *Fabrications*, 20:1, 6-29. DOI: 10.1080/10331867.2011.10539669.
- Söylemezoğlu, H. K (1973). “Mimarlığımız 1923-1950”, *Mimarlık Dergisi*, 2, 24-31.
- Sözen, M. ve Tapan, M. (1973) *50 Yıllın Türk Mimarisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- T.C. Ziraat Bankası Şube ve Ajans Tip Plânları Proje Müsabakası Jüri Raporu (1951). *Arkitekt*, 5 – 8, 123-136.
- Ünsal, B. (1973). Mimarlığımız 1923-1950, *Mimarlık Dergisi*, 2, 34-45.
- Yüzgün, A. (1983). Türk Bankacılığının Tarihsel Gelişimi, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ziraat Bankası Şube ve Ajans Binaları Müsabakası (1951). *Arkitekt*, 11 – 12, 233-248.

İnternet kaynakları:

Url 1: <http://unyezile.com/cinarcum1.htm>

Url 2: <http://karesi.gov.tr>

Url 3: <http://www.diyarbakirkulturturizm.org>

Url 4: https://www.peramezat.com/urun/manisa-ziraat-bankasi-Resim_kart_2

Url 5: [http://www.polatlim.com/polatliResim .asp?page=5](http://www.polatlim.com/polatliResim.asp?page=5)

Url 6: <https://www.ziraatbank.com.tr>

Url 7: <http://www.akademik.adu.edu.tr/bolum/fef/tarih/gallery.asp?gid=33>

Url 8: <https://tr-tr.facebook.com/ziraatbankasi/photos/>

Url 9: <https://tr.pinterest.com>

Url 10: <https://mapio.net>

Url 11: <https://twitter.com/tarihiKonya/status/1028925139029839872>

Url 12: <https://www.modamuzayede.com/urun/720044/fotograf-erzurum-zira>

Url 13: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/kulturenvanteri/ziraat-bankasi-binasi>

Url 14: <https://www.flickr.com/photos/141395976@N08/26699616904>

Url 15: <https://www.haberhurriyeti.com/haber/3356014/odemis-tarihine-ayip-yazmayin>

Url 16: <http://www.eskisehirkulturenvanteri.gov.tr/>

Url 17: <https://m.arkitera.com/haber/18255/dededen-kalan-hatiralar>

Url 18: <https://www.facebook.com/ELAZIGLILARSAYFASI/photos>

Bölüm 10

PROJE SÜREÇ YÖNETİMİ VE SÜREÇ İYİLEŞTİRMESİ

Rüveyda KÖMÜRLÜ¹

Merve KILINÇ²

1 Doç.Dr. Rüveyda KÖMÜRLÜ, Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Yapı Bilgisi Anabilim Dalı, ruveydakomurlu@gmail.com, ruveyda.komurlu@kocaeli.edu.tr, ORCID ID : 0000-0002-0665-481X

2 Mimar Merve KILINÇ, Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Mimarlık Yüksek Lisans Programı, merveeklncc96@gmail.com, ORCID ID : 0000-0002-5390-843X

1.GİRİŞ

Şirketlerin elde ettiği birtakım verileri ürün olarak ortaya çıkardığı süreç içerisinde bunu sağlamak için çalışan birçok kişi ve ürünün sunulduğu müşteri grubu yer alır. Bu grup ve kişilerin ihtiyaçları, beklentileri süreç verimliliğini etkiler. Sürecin verimli işlemesi ve değişen ihtiyaçlarla birlikte kendini sürekli yenilemesi ise şirketi piyasa koşullarında üst bir noktaya taşır ve bu noktada sürekliliğini sağlar.

Globalleşen dünyada sadece müşteri ve çalışan beklentilerini göz önünde bulundurarak oluşan sorunlara hızlı ve uygulanabilir çözümler bulan, kendini sürekli geliştiren firmalar var olabilmekte ve müşterilerini onlara sadık hale getirerek varlığını sürekli hale getirebilmektedir. Bunu sağlayabilmek için ise bilindik metotlar terk edilmekte ve süreç yaklaşımını benimseyen modeller uygulanmaya başlanmaktadır.

Süreç yönetimi bir çalışma içerisindeki ana süreci oluşturan alt süreçlerin belirlenmesi, tanımlanması, bunları gerçekleştirecek olan kişilerin süreçlerin başına getirilmesi ve bu akışın sürekli izlenmesidir. Süreç yönetimi içerisinde iyileştirme kavramını da barındırmalıdır. Süreç yönetimi ve süreç iyileştirmesi birbirinden ayrı olarak düşünülemez. Süreçlerin verimli bir şekilde yürütülmesi için girdilerin çıktılara dönüştüğü döngü içerisinde çıktılara değer katan ve kalitesini yükselten adımlara ağırlık verilmeli ve bunu sağlamayan adımlar çıkarılmalıdır, bu şekilde süreç iyileştirilmiş olur (Soydan, 2006). Süreç iyileştirme kalite ve verimliliği artırmayı, gecikmeleri ve hataları ortadan kaldırmayı veya en aza indirmeyi, değişen ihtiyaçlara hızlı ve kolay uygulanabilir çözümler bulmayı amaçlar (Eynulayev, 2004).

2. SÜREÇ KAVRAMI

Bir kısım girdilerin olduğu, bu girdilerin çıktılara dönüştüğü ve dönüşüm sürecinde bazı materyaller ile sonuç ürüne değer katılmasının sağlandığı birbiriyle bağlantılı işlemlerin oluşturduğu bir zincirdir. Bu zincir bazı temel özelliklere sahip olmalıdır. Bu özellikler, tanımlanabilir, ölçülebilir, yinelenebilir, kontrol edilebilir olması ve katma değer yaratabilmesidir. Bu temel özellikleri ayrıntılı incelersek;

- Tanımlanabilir olması; sürecin temel unsurlarının belirlenmesi ile açıklanır.
- Ölçülebilir olması; süreç içerisinde performansı etkileyen unsurların izlenmesi ile ilgilidir.
- Yinelenebilir olması; sahip olduğu müşterilerinin ihtiyaç ve beklentilerine göre şekillenebilmesi ile ilgilidir.

- Kontrol edilebilir olması; yöneticilerin süreci sürekli takip etmesi ve gerekli olan yerlerde müdahale edebilmesi ile ilgilidir.
- Katma değer yaratabilmesi ise son aşamada ortaya çıkan ürünün kalitesinin müşterinin beklentilerini karşılayabilmesi ile ilgilidir (Soydan, 2006).

2.1. Süreçlerin Sınıflandırılması

Süreçleri ana hatları ile üç Şekilde sınıflandırabiliriz:

Operasyonel (Temel) süreçler: Dışarıdan talep edilen istek ile başlayan ve bir ürün ortaya çıkaran süreçtir.

- Yönetim Süreçleri: Hedeflenen ürünü ortaya koyabilmek için gerekli aşamaların planlaması ve planlanan aşamaların takip edilmesini kapsayan süreçtir.
- Destek Süreçleri: Var olan kaynakları etkin bir Şekilde kullanmak için konu ile ilgili uzmanlara danışmayı planlayan süreçtir (Soydan, 2006).

3. SÜREÇ YÖNETİMİ

Süreç yönetimi bir organizasyonun gerçekleşebilmesi için gerekli olan süreçlerin neler olduğunu belirlemek, bu süreçleri tanımlamak, kontrol etmek ve gerektiği durumlarda müdahale ederek gelişmesini sağlamaktır. Organizasyonlar kendi gelişimlerini sağlamak ve bunu sürdürülebilir hale getirmek için sürekli değişmelidir. Güncel uygulamaları takip etmek ve geliştirmek, yöntemleri değiştirmek gelişimi sağlar. Fakat bu gelişime dayalı değişimi her Őirket uygulamak istemez ve böyle bir zorunluluğu yoktur. Başarisını devam ettirmek isteyen, müşteri taleplerine karşı duyarlı olan, kalite ve performanslarını artırmak isteyen Şirketler bunları uygular.

Başı ve sonu belirli olmayan, görev tanımları doğru yapılmamış ve görevler arası etkileşimin sağlanmadığı organizasyonlarda aksaklıklar meydana gelir. Her bölüm sadece kendi görevine odaklanıp aradaki akış sağlanmadığında ve sürecin tamamını yöneten biri olmadığı durumda süre uzayabilir, hatalı çıktılar alınabilir ve kalite düşebilir, bu da müşteri memnuniyetsizliğini beraberinde getirir. Artan müşteri memnuniyetsizlikleri ise pazar payının, gelirlerin ve karın azalması demektir. Süreç yönetimi bu sorunları azaltmak veya ortadan kaldırmak için yapılır.

Süreç bazında çalışma içerisinde çalışanların fikir ve önerilerine ihtiyaç duyulur ve beklentilerine karşı duyarlı olunur. Çalışanın beklentilerini duyurabilmesi motivasyonunu artırır, içi sahiplenmesine ve dolayısıyla veriminin artmasına yardımcı olur. alışana önem veren bu yönetim Şeklinde kişiler kendilerini geliştirebilirler, gerekli eğitimleri alarak kendilerine uygun görevlere gelme imkanı bulurlar ve böylece tüm süreç iyileştirilebilir. Bu yönetim tarzı organizasyonda bir aksama meydana geldiğinde kişileri

değil, sistemi veya süreçleri sorumlu tutar. İnsana önem veren bu yönetim kişilerin işe bağlılığını artırır (Soydan, 2006).

4. SÜREÇ İYİLEŞTİRME

Süreç iyileştirme sonuç ürünün veya hizmetin kalitesini ve verimini artırmayı, mevcut gecikmeleri ve oluşan sorunları ortadan kaldırmayı veya minimuma indirmeyi, değişen beklentilere hızlı ve kolay bir şekilde uygulanabilecek öneriler getirmeyi hedefler.

Süreç içerisinde çözülmesi veya değiştirilmesi gereken noktalar vardır bu noktalara kritik süreçler denir. Sürecin iyileştirilmesinde bu kritik noktaların önemi büyüktür. Kritik süreçleri belirlerken müşterinin beklentisini karşılayacak, o alanda fark yaratacak ve rekabet içerisinde üst noktaya taşıyacak olan uygulamalar kritik başarı faktörlerini oluşturur. Bu faktörlerin gelişimini sağlamak sürecin iyileştirilmesini hızlandırır (Soydan, 2006).

4.1. PYSU (PDCA) (Planla-Yap-Sına-Uygula) (Plan-Do-Check-Act) Döngüsü

Bu döngü onu bulan Walter Shewart'ın adı ile anılır. Deming ise bu döngüyü geliştirerek planla-yap-sına-uygula adını vermiştir. Bir süreç içerisindeki aşamaları birleştirerek sistemde değişiklik yapmayı veya iyileştirmeyi sağlayacak adımları oluşturmayı hedeflemektedir (Eyüboğlu ve Eynullayev, 2005).

Bu döngüdeki adımlar farklı kaynaklarda “planla - uygula - kontrol et - önlem al” şeklinde adlandırılmaktadır ve iyileşme çalışmalarının temelini oluşturarak ve bu çalışmaların sürekliliğini ön plana çıkarır.

- Planla: Kuruluşun mevcut durumu incelenir. İyileşme süreçleri oluşturulmadan önce uygulanan en iyi metotların neler olduğu tespit edilir. Sonra sorunların belirlenerek süreç planı oluşturulması için bilgi toplanır.
- Yap: İlk adımda oluşturulan planın uygulama aşamasına geçmesidir. İmkan varsa öncelikle küçük bir çalışma yapılarak denenmelidir. Bu deneme içerisinde oluşan sorunlar, plandan sapan noktalar sistematik bir biçimde kayıt altına alınmalıdır.
- Sına: Uygulama esnasında hedeflenen noktaya ulaşıp ulaşılmadığının tespit edilmesi için elde edilen bilgiler analiz edilmeli ve sonuçları beklenen değerlerle karşılaştırılarak değerlendirilmelidir.
- Uygula: Daha önce yapılmış olan analizler değerlendirilerek gerektiği durumlarda farklı önlemlerin alınması ve farklı uygulamaların yapılması planlanmalıdır. Sonuçlar beklentilere istenen ölçüde cevap veriyorsa bu değişiklikler hayata geçirilerek belirli standartlara çevrilmeli ve ilgili kişilere bu konuda eğitim verilmelidir (Gonca, 2008).

4.2. Süreç İyileştirme alışmalarında Kullanılan Teknikler ve Araçlar

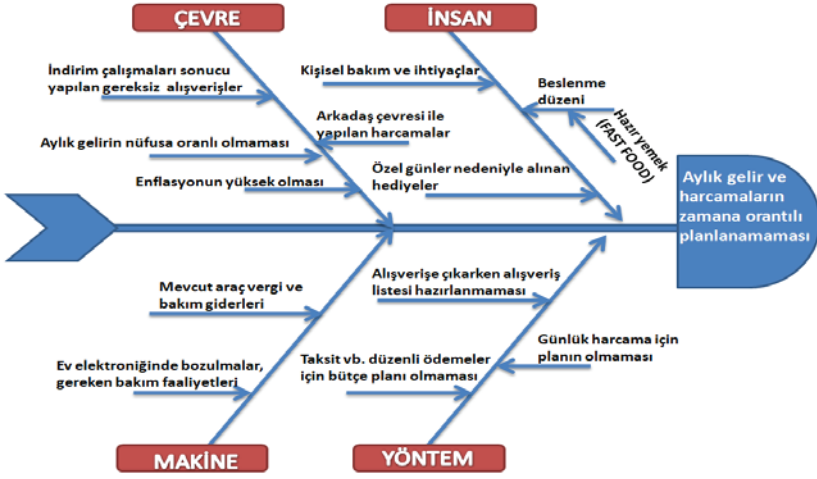
Süreç iyileştirme çalışmalarında kullanılan bazı teknikler vardır. Bu başlıkta balık kılçığı diyagramı, ağaç diyagramı ve pareto analizi incelenmiştir.

4.2.1. Balık Kılçığı (SebeP-Sonuç) Diyagramı

Ayrıntılı bir sebep sonuç diyagramıdır ve balık kılçığı şeklinde olduğu için bu isim verilmiştir. Her türlü problemin analizi ve çözümü için kullanılabilir. Problemler sistemli bir biçimde analiz edilir. Bu aşamada problemle birebir ilişki içerisinde olan herkes incelemeye katılır ve görüşlerini belirtir.

Bu diyagramın yapılması için problemler tespit edilir ve başlık olarak yazılır. Problemleri oluşturan ana nedenler sırayla yazılır, bu aşama tüm grup üyelerinin katılımıyla gerçekleşir. Diyagram çizilirken sonuç veya sorun diyagramın en sağında bulunan kutu içerisine yazılır. Balığın omurgasını oluşturacak olan ok sonuç veya soruna doğru çizilir. Omurgayı oluşturan okun altına ve üstüne klasik ana nedenler kategoriler halinde yazılır. Neden kategorisini oluşturan oklar, omurgayı oluşturan oka doğru çizilmelidir. Her nedenin sebebi sorgulanır ve ulaşılan cevaplar, ilgili nedene bir ok aracılığıyla bağlanır. Diyagram olması muhtemel tüm sebep-sonuç ilişkilerini gösterecek biçimde çizildikten sonra; sorunu oluşturan temel nedenlere inilir.

Gerçekleşebilecek tüm sebep-sonuç ilişkilerini ortaya çıkaran diyagram çizildikten sonra nedenleri oluşturan faktörler ve bu nedenlerin sorunu oluşturmadaki rolleri hakkında araştırmalar yapılarak temel nedene ulaşılır (Kahveci, 2018). Bu diyagram problemi oluşturan tüm nedenlerin görülmesine olanak sağlar. Problemin içerisinde bulunan herkesin fikrini belirtmesi iletişimi artırır çözüme yönelik tartışma ortamı yaratır.

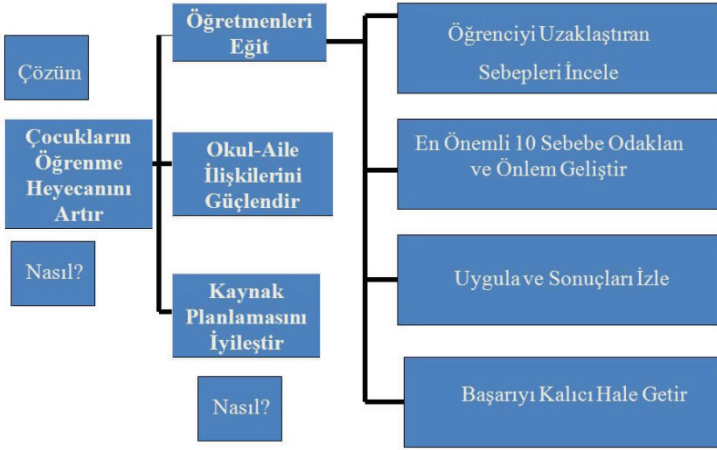
Şekil 1. Örnek Balık Kılçığı Diyagramı (Göktürk A. S., 2020)

Şekil 1’de örnek aylık gelir ve harcamaların zamana orantılı planlanamaması sorunu balık kılçığı diyagramı ile önce ana nedenlere sonra ana nedenleri oluşturan detaylara indirgenerek incelenmiştir. Temel sorun belirlenmiş ve bu sorunu oluşturan alt başlıklar tespit edilerek aşamalar halinde detaylara inilmiştir.

4.2.2. Ağaç Diyagramı

Ağaç diyagramı analiz edilmesi istenen bir konu veya sorunun sistemli bir şekilde detaylandırılmasında kullanılır. Diyagram oluşturulurken ana konu sol tarafa yazılır. Konuyu detaylandırılacak başlıklar sağ tarafa yazılarak bu yönde ilerleyen bir akış oluşturulur. Sağ tarafa yazılan her başlıktan önce neden veya nasıl soruları sorularak konu detaylandırılmış ve en sağ kısma ulaşıldığında tüm detaylara ulaşılmış olur (Kurtoğlu, 2016).

Şekil 2’de nasıl sorusu ile çocukların öğrenme heyecanını artırmayı hedefleyen bir ağaç diyagramı görülmektedir. Diyagram oluşturulduğunda istenen konuya yönelik detaylar sistemli ve bir bütün halinde görülebilmektedir.

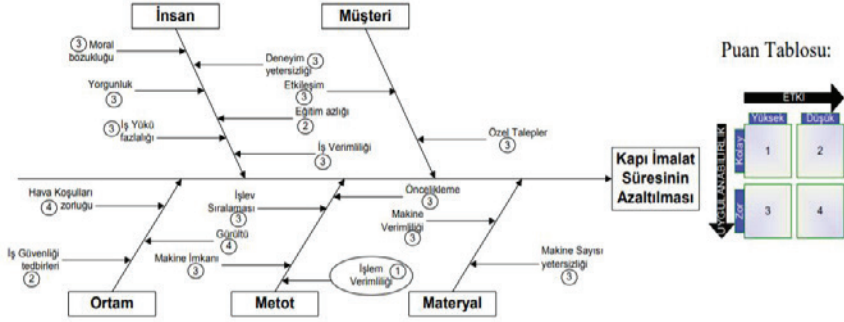
Şekil 2. Örnek Nasıl-Nasıl Ağaç Diyagramı (Kurtoğlu, 2016)

4.2.3. Pareto Analizi

Pareto analizi gerekli verileri toplayarak kaliteyi etkileyen unsurları tespit etmek amacıyla kullanılan bir araçtır. Tespit edilen bu unsurlar sorunun oluşumundaki etkilerine göre yüzdelik bir sıralama oluşturur. Bu sıralama değerlendirilerek maliyet kayıpları ve sorunu oluşturan unsurların gerçekleşme sıklığı incelenebilir (Duran, 2012).

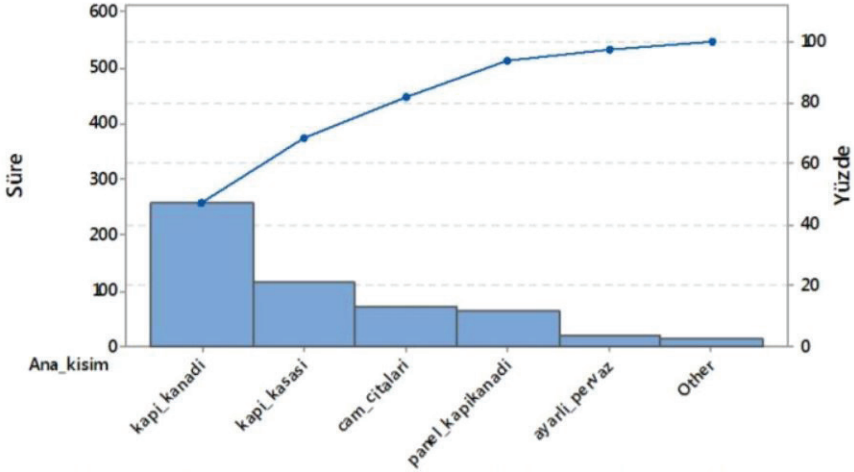
Pareto analizi ile pareto diyagramları oluşturulur. Bu diyagramlar tanımlanan sebebin sonucu oluşturmadaki gerçekleşme sıklığını gösterirler. Böylelikle proje ekibi oluşan soruna sebep olan hataları önceliklendirmiş olur ve çözüme ilk sırada olandan başlar.

Mükerrem Bahar Başkır ve arkadaşının yaptığı bu incelemede bir kapı doğrama fabrikasında birim kapı imalat sürelerinin azaltılması amaçlanmıştır. Buna yönelik balık kılçığı diyagramı ile birim kapı imalat süresinin azaltılmasında etkili olan neden belirlenmiştir. Pareto analizi ile birim kapı imalatının alt aşamaları içerisinde harcanan süreler bakımından en uzun süreleri tespit edilmiştir. Çözüm aşamasında bu aşamaların üzerinde durulmasının daha hızlı sonuç vereceği öngörülmüştür.

Şekil 3. Kapı İmalat Süresini Etkileyen Alt Nedenler

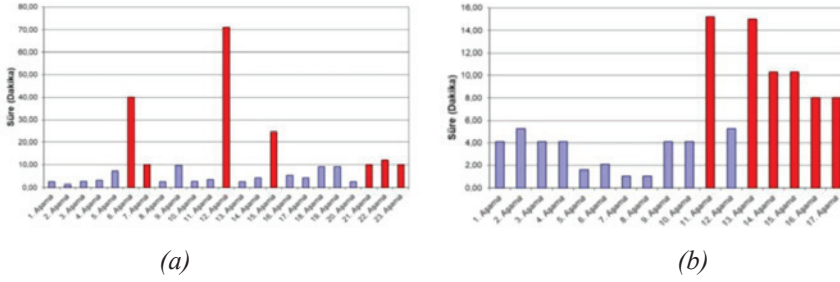
Buna göre birim kapı imalat süresinin azaltılmasında etkisi en büyük olan problem nedeni 1 numara ile gösterilen İşlem Verimliliği'dir.

Şekil 4. Bir Kapı İmalatında Altı Ana Parçanın Yapım Sürelerine İlişkin Pareto Diyagramı

Süre	257,2	117,4	72,1	64,3	21,2	14,4
Yüzde	47,1	21,5	13,2	11,8	3,9	2,6
Küm %	47,1	68,5	81,7	93,5	97,4	100,0

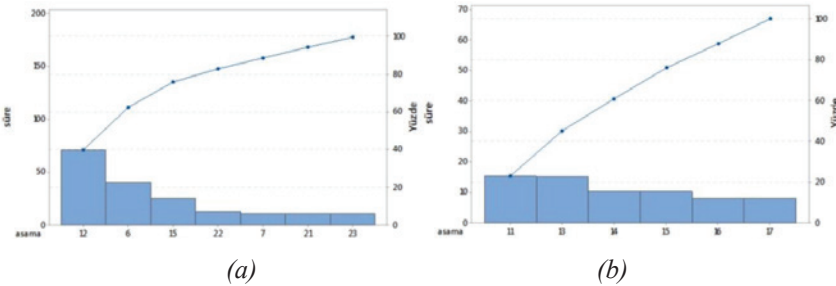
Buna göre bir kapı imalatının gerçekleştirilme süresini etkileyen en önemli iki parça %47,1 ile kapı kanadı ve %21,5 ile kapı kasasıdır.

Şekil 5. (a) Kapı Kanadı ve (b) Kapı Kasası Alt Aşamaları (işlemleri) İmalat Süreleri

Kapı doğrama fabrikasında birim kapı kanadı yapımı 23, birim kapı kasası imalatı toplamda 17 alt işlemden oluşmaktadır. Kapı imalat süresini iyileştirebilmek için kapı kanadı ve kasasının yapımı için gerçekleşen alt aşamaların gerçekleştirilme süreleri incelenmiştir.

Burada verilen imalat süreleri içerisinde diğerlerine oranla daha uzun sürede gerçekleşen alt aşamalar; kapı kanadı için 6., 7., 12., 15., 21., 23. işlemleri, kapı kasası için 11., 13., 17. işlemleridir. Kapı kanadı ve kasasının imalatı için belirlenen alt aşamalarda harcanan sürelere göre problemin çözümünde en etkili olanlar pareto diyagramı ile belirlenmiştir.

Şekil 6. (a) Kapı Kanadı ve (b) Kapı Kasası İmalatlarında En Çok Zaman Harcanan Alt Aşamaların Tespiti

Süre	71,09	40,00	24,61	12,29	10,06	10,05	10,05	Süre	15,23	15,00	10,31	8,02	8,02
Yüzde	39,9	22,5	13,8	6,9	5,6	5,6	5,6	Yüzde	22,8	22,4	15,4	12,0	12,0
Küm%	39,9	62,4	76,2	83,1	88,7	94,4	100,0	Küm%	22,8	45,2	60,6	76,0	88,0

Buna göre, kapı kanadı imalatı alt aşamalarında en çok 12. (%39,9 ile), 6. (%22,5 ile) ve 15. (%13,8 ile) aşamalar gerçekleşirken zaman harcadığı görülmektedir. Kapı kasası imalatı gerçekleşirken ise 11. (%22,8 ile), 13. (%22,4 ile), 14. (%15,4 ile) ve 15. (%15,4 ile) alt aşamalarında harcanan sürenin fazla olduğu görülmektedir. Bu incelemeden yola çıkılarak fazla süre harcanan aşamaların detaylı olarak incelenmesi ve bu aşamalarda çözümler üretilmesinin hedefleneni ortaya koymakta daha hızlı bir çözüm olacağı belirlenmiştir. Bu örnekte görüldüğü gibi tek aşamalı pareto

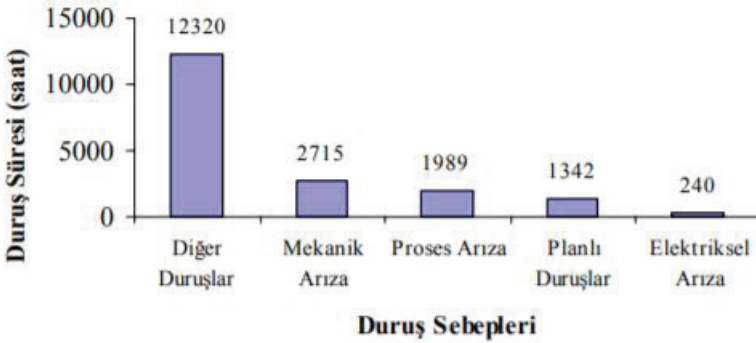
analizinde yüksek paya sahip olan sütunun ve gerekirse en büyük değere sahip olan 2. sütunun kendi içerisinde incelenmesi en doğru sonuca götürecektir. Bazı sorunlarda ilk iki sütun incelendiğinde 1. sütundaki problemin çözümünün uzun vadeli olacağı ve bunun kar sağlamayacağı tespit edilerek 2. sütundaki sorunun çözümüne odaklanılması daha avantajlı olabilir. Bunların tespiti için pareto analizi tek aşamada bırakılmamalı, daha detaylı incelemeler yapılmaya devam edilmelidir.

Selami Özcan'ın Sivas Çimento fabrikasında yaptığı bir analizde fabrikada meydana gelen duruşlar sebebiyle fabrikanın üretim kaybı yaşadığı tespit edilmiştir. Bu duruşa sebep olan nedenleri bulmak ve öncelik sıralaması belirlemek amacıyla pareto analizi yapılmıştır. Sivas Çimento Fabrikasında meydana gelen duruşlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

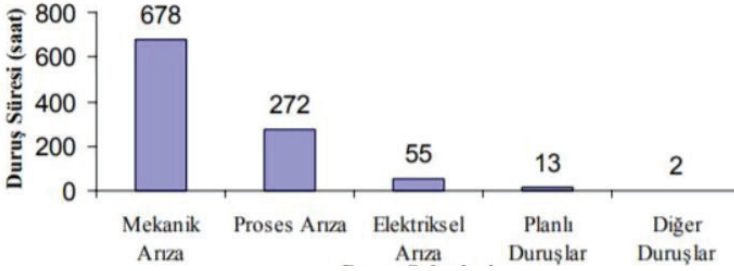
Tablo 1. Sivas Çimento Fabrikasındaki 5 Aylık Duruşların Gösterildiği Kontrol Tablosu

Duruş Sebepleri	Ünite Duruş Süresi	%	Makine Duruş Süresi(saat)	%
Elektriksel Arıza	240	1.29	55	5.40
Mekanik Arıza	2715	14.59	678	66.60
Proses Duruşları	1989	10.69	272	26.70
Diğer Duruşlar	12320	66.21	2	0.02
Planlı Duruşlar	1342	7.21	13	1.28
Genel Toplam	18607	100	1018	100

Tablo 1'e göre ünite duruşlarının pareto grafiği çizilerek Şekil 7'de gösterilmiştir. Tablo 1'de diğer duruşlar olarak adlandırılan duruş sebebi esas duruş sebebi olarak nitelendirilmiştir.

Şekil 7. Sivas Çimento Fabrikasındaki Ünite Duruşlarının Pareto Grafiği

Şekil 8. Sivas Çimento Fabrikasındaki Makine Duruşlarının Pareto Grafiği

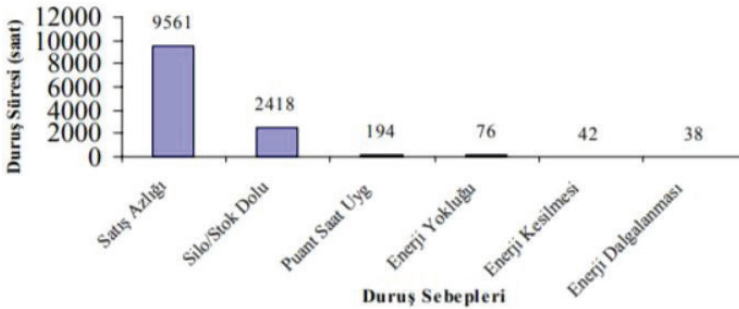
nitenin durmasına neden olan diğer duruşlar %66,21 ile ilk sırada yer almaktadır. nitenin en az seviyede durması için diğer duruşların duruş sebepleri incelenmelidir. Makina duruşlarında ise en önemli duruş sebebi %66,6 oran ile mekanik arızadan kaynaklandığı görülmüştür. Mekanik arızanın arıza sebeplerinin neler olduğu araştırmalıdır. nitenin durmasına neden olan diğer duruşların arıza sebeplerinin neler olduğu 5 aylık bir incelemenin sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Sivas Çimento Fabrikasındaki nitenin Durmasına Sebep Olan Diğer Duruşlar

Duruş Sebepleri	nite Duruş Süresi	%
Satış Azlığı	9561	77,600
Silo/Stok dolu	2418	19,600
Puant saat uygulaması	194	0,150
Enerji yokluğu sebebiyle	76	0,060
Enerji kesilmesi	42	0,034
Enerji Dalgalanması	38	0,031
Toplam Duruş Süresi	12319	100

Şekil 9 yorumlandığında ünitenin durmasına neden olan diğer duruşların alt başlıkları incelenmiştir ve %77,6 gibi yüksek bir oran ile satış azlığından kaynaklandığı görülmüştür. Eğer satışı artırmaya yönelik bir çözüm bulunursa, ünite duruşlarının duruş süresi azaltılmış olur.

Tablo 2’de gösterilen verilerin pareto grafiği oluşturulmuştur.

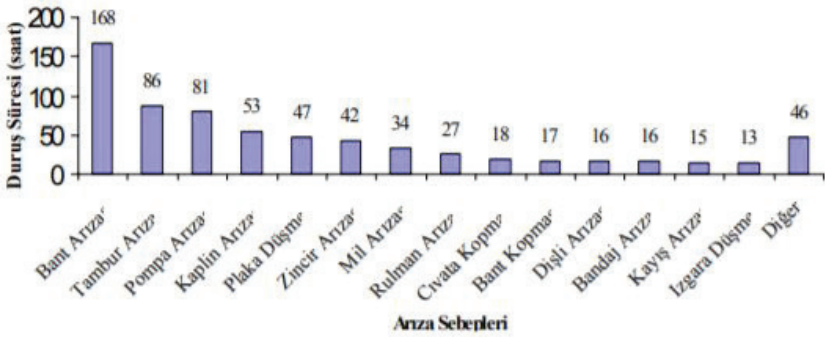

Şekil 9. Sivas Çimento Fabrikasındaki nite Duruşlarına Sebep Olan Diğer Duruşların Pareto Grafiği

Fabrikadaki makinaların duruşunun %66,6'lık bir oran ile mekanik arızadan kaynaklandığı görülmektedir. Mekanik arızanın hangi sebeplerden kaynaklandığı araştırılmıştır ve 5 ayda 678 saat ile mekanik arızadan kaynaklı durduğu tespit edilmiştir. Mekanik arızanın alt başlıkları incelendiğinde ise %16,53 lük bir oran ile bant arızasından kaynaklandığı görülmektedir. Bant arızasının giderilmesi mekanik arızadan kaynaklanan makine duruşlarını da azaltacaktır.

Tablo 3. Sivas Çimento Fabrikasındaki Mekanik Arızadan Kaynaklanan Makine Duruşları

Mek. Ar. Seb.	Makina Duruş Süresi	%
Bant Arızası	168	16,53
Tambur Arızası	86	8,44
Pomba Arızası	81	7,94
Kaplin Arızası	53	5,21
Plaka Arızası	47	4,63
Zincir Arızası	42	4,17
Mil Arızası	34	3,35
Rulman Arızası	27	2,65
Cıvata Kopması	18	1,81
Bant kopması	17	1,62
Dişli Arızası	16	1,54
Bandaj Arızası	16	1,54
Kayış Arızası	15	1,46
Izgara Düşmesi	13	1,28
Diğer	46	6,70
Toplam Dur. Sür.	678	100

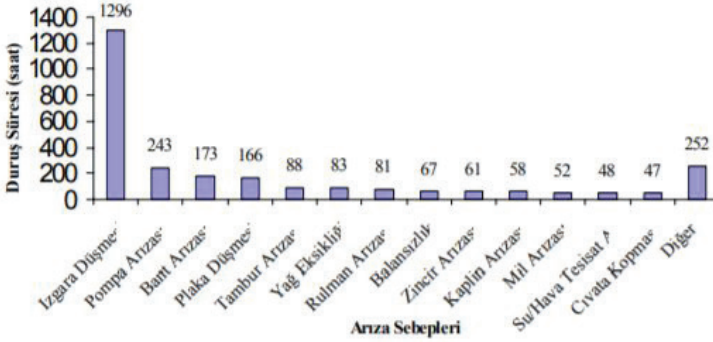
Şekil 10. Sivas Çimento Fabrikasındaki Mekanik Arızadan Kaynaklanan Makine Duruşları

Fabrikanın genel ünite duruşuna neden olan ikinci sıradaki faktör mekanik arızalardır. Mekanik arızadan kaynaklanan ünite duruşları sebepleri ve süresi 5 aylık bir süreç içerisinde incelenmiş ve Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Sivas Çimento Fabrikasındaki Mekanik Arızadan Kaynaklanan Ünite Duruşları

		Ünite Dur. Sür	%
1	Izgara düşmesi	1296	6,97
2	Pompa arızası	243	1,31
3	Bant arızası	173	0,93
4	Plaka düşmesi	166	0,89
5	Tambur arızası	88	0,48
6	Yağ eksikliği	83	0,44
7	Rulman arızası	81	0,44
8	Balansızlık	67	0,36
9	Zincir arızası	61	0,33
10	Kaplin arızası	58	0,31
11	Mil arızası	52	0,28
12	Su/havatesis ar.	48	0,26
13	Civata kopması	47	0,25
14	Diğer	252	0,90
	Toplam	2715	14,59

Tablo 4'te gösterilen verilerin pareto grafiği oluşturulmuştur.

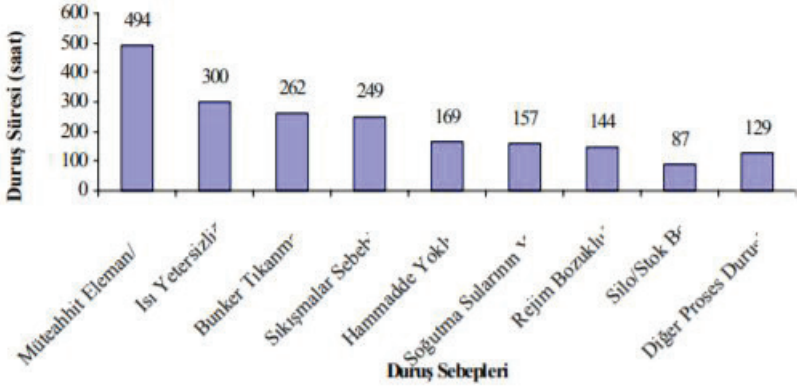
Şekil 11. Sivas Çimento Fabrikasındaki Mekanik Arızadan Kaynaklanan Ünite Duruşları

Ünite duruşlarına sebep olan 1. sıradaki diğer duruşlar ve 2. sıradaki mekanik arızaların hangi sebeplerden dolayı oluştuğunu gösteren tablolar ve pareto grafikleri oluşturulduktan sonra 3.sıradaki proses duruşlarının tablosu ve tabloya göre pareto grafiği çizilmiştir.

Tablo 5. Sivas Çimento Fabrikasındaki Proses Duruşlarının Gösterildiği Kontrol Tablosu

	Duruş Sebepleri	Süresi	%
1	Müteahhit eleman/araba yok	494	2,66
2	Isı yetersizliği	300	1,61
3	Bunker tıkanması	262	1,41
4	Sıkışmalar sebebiyle	249	1,34
5	Hammadde yokluğu	169	0,91
6	Soğutma suları yetersiz	157	0,84
7	Rejim bozukluğu	144	0,77
8	Silo/stok boş	87	0,47
9	Diğer proses duruşları	129	0,64
	Toplam	1989	10,69

Tablo 5’de gösterilen verilerin pareto grafiği oluşturulmuştur.

Şekil 12. Sivas Çimento Fabrikasındaki Proses Duruşlarından Kaynaklanan Duruş Sebepleri

Grafiğe bakıldığında %2,66 oranı ile ilk sırada olan “müteahhit eleman/araba yok” sebebinden kaynaklı duruşların gerçekleştiği görülmektedir. Bu sorunun giderilmesi için çözüm önerileri araştırılmalıdır.

Bu örnekte gördüğümüz gibi pareto grafikleri tek aşamada kalmamaktadır. Sorunun çözümü için ilk grafikteki sebeplerden 2. ve 3. sırada olan sebeplerin de araştırılması daha doğru bir çözüme götürecektir.

5. SONUÇ

Günümüzde şirketler yoğun rekabet içeren bir ortam içerisinde var olmaya çalışmaktadır. Bu ortamda varlığını devamlı hale getirebilmek ve mevcut konumunu daha üst seviyelere çıkarabilmek için müşterilerinin değişen isteklerine uyum sağlamalı, onlara isteklerinin üzerinde bir ürün veya hizmet vermelidirler. Bunu yapabilmek süreci başından sonuna kadar

iyi yürütebilmeyi ve gerekli yerlerde müdahale ederek iyileştirmeler yapabilmeyi gerekli kılar. Süreci oluşturan temel unsurlardan balanarak detaylara inilmeli ve her bireyin bu aşamalar içerisinde fikirleri alınmalıdır.

Bu inceleme kapsamında sürecin sınıflandırılması, srec yönetiminin uygulanma şekilleri ve gerekli aşamalarda iyileştirme çalışmaları yapılabilmesi için uygulanan balık kılçığı diyagramı, ağaç diyagramı ve pareto analizi teknikleri örnekler üzerinden incelenmiştir. Bu tekniklerin ortak özelliği belirli bir sorunu çözmek için ana nedenleri ele alarak adım adım detaylara inmesi ve bu adımlarda farklı sorular sorarak çözüme ulaşmasıdır. Bu aşamalar içerisinde sorulan sorular ve belirtilen görüşler bir sonraki aşamaya yn vermekte, bazen öncelikleri deitirmektedir. İncelenen pareto analizlerinde bazen önem sırasında daha önce gelen problemin çözümünün uzun bir süre gerektirecei ve kesin sonuca gtrmeyecei tespit edilmiş ve ondan sonra gelen probleme odaklanılmıştır. Bu şekilde ilerlemenin fayda sağladığı yapılan literatür araştırmalarında da grlmtir. Bu sebeple ana sorunlar belirlendikten sonra her an deiebileceini göz önünde bulundurarak bu anlamda esneklik sağlamak ve işbirliği içinde ekip ruhunu barındıran bir çalışma yürütmek doğru sonuca ulaşma sürecinde büyük önem taşır.

KAYNAKÇA

- Başkır, M.B., Karayılmazlar, S. (2018). Bir Kapı-Doğrama Süreci Belirsizlik Analizi için Bulanık Modelleme. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 20(3), 565-575.
- Duran, C. (2012). Konfeksiyon Sanayiinde Faaliyet Gösteren Bir İşletmede İstatistiksel Proses Kontrol Teknikleri ile Ürün Hatalarının Analiz Edilmesi, *Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 233-254.
- Eynullayev, C. (2004). *Süreç Haritalama Teknikleri Kullanılarak Süreç Yönetimi Gerçekleştirme Üzerine Bir Çalışma*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Toplam Kalite Yönetimi Anabilim Dalı, İzmir.
- Eyüboğlu, F. (2005). Süreç Yönetimi ve Süreç İyileştirilmesi, Süreç Yönetimi, Erişim tarihi: 15.02.2021, Erişim Adresi <https://filizeyuboglu.wordpress.com/>
- Gonca, A. (2004). *Süreç Yönetiminde Kalite Yönetim Prensiplerinin Uygulaması Üzerine Bir Araştırma*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı, İzmir.
- Kahveci, N. (2018). Süreç İyileştirmede Problem Çözme Teknikleri. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 5(3), 192-200.
- Kurtoğlu, B. (2016). *Kalite Yönetiminde Kullanılan Analitik Araçlar*. SlidePlayer. Erişim tarihi: 15.02.2021, Erişim <https://slideplayer.biz.tr/slide/9218441/>
- Selimoğlu, N. (2005). *Süreç Yönetimi ve Süreç İyileştirmede Bilgi Yönetiminin Rolü ve Uygulamaya İlişkin Bir Açıklama*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı, İstanbul.
- Soydan, S. (2004). *Süreç Yönetimi ve İyileştirilmesi Üzerine Bir Uygulama*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Toplam Kalite Yönetimi Anabilim Dalı, İzmir.
- Özcan, S. (2001). İstatistiksel Proses Kontrol Tekniklerinden Pareto Analizi ve Çimento Sanayiinde Bir Uygulama, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 158-163.

Bölüm 11

KIŞ TURİZMİ AÇISINDAN KETENÇİMEN KAYAK MERKEZİNİN DEĞERLERLENDİRİLMESİ

Gülden Sandal ERZURUMLU¹
Nuriye Ebru YILDIZ²

1 Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, gpeyzaj@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9664-2902

2 Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, neyildiz@ankara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3508-4895

GİRİŞ

Kentleşmenin artması ile insanlar daha çok dinlenmek için doğa içinde vakit geçirme ihtiyacı artmaktadır. Doğanın sunmuş olduğu rekreasyonel fırsatlar, kullanım durumu, konumu, ulaşılabilirliği, konaklama, yönetimi ve güvenliği gibi konular alanın tercih şansını etkilemektedir. Doğa içerikli alanlara artan talep dünyada olduğu gibi ülkemizde de ekonominin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

İnsanlar yaz döneminde deniz-kum-güneş üçlüsünü tercih ederken kış döneminde de kış sporlarını gerçekleştirebileceği alanları tercih etmektedirler. Ülkemizde yerli ve yabancı turistlerin kış spor etkinliklerinin düzenlenmesi nedeni ile kış turizm merkezleri ve kayak alanlarına olan talep gün geçtikçe artmaktadır.

Geçmişten günümüze değin devam eden gelenek, görenek, kültür ve etkinlikler iklimsel farklılıklara göre değişiklik göstermektedir. Özellikle küresel ısınmanın artış gösterdiği günümüzde insanların kışa olan özlem duygusu artış göstermektedir. İnsanların yaz döneminde dinlenmek için tercih etmiş oldukları aktivitelerin yerini kış döneminde kış sporlarının etkin olduğu kayak merkezleri almaktadır.

Soğuk iklime sahip yerleşim alanlarının belirli özellikleri bulunmaktadır ve bu karakteristik özellikler gündelik hayatın akışı üzerinde çok belirleyicidir. Yoğun kar yağışı, don ve buzlanma, kısa gündüz süreleri, buzla kaplı araç ve yaya yolları gibi unsurlar soğuk iklime sahip kentsel yerleşimlerde yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (Dursun ve Yavaş, 2017). Bu doğal alanlara sahip olan merkezlerde insanların kış sporlarının gerçekleştirilmesi için mekanlar oluşturulmaktadır.

Kış turizmi, karın yoğun olduğu ve uzun süre kalkmadığı alanlarda yapılan ve kış sporlarının gerçekleştirildiği bir turizm hareketidir (Ülker, 2006). Kış turizminin yapıldığı alanlarda özellikle kayak sporu için uygun karlı ve eğimli alanların yanısıra konaklama hizmetlerinin sağlanacağı mekanların olduğu alanlar olarak tanımlanmaktadır. Kış turizminin uygun olabilmesi için ulaşım sorunlarının giderilmesi gerekmektedir. Konaklama, ulaşım ve kar kalınlığı ve karlı kalma süresinin uygunluğu ile birlikte alanın flora, manzara ve kültürel değerleri kış turizmin cazibesini artıran en önemli kriterlerdendir. Kış turizme uygun olarak seçilen bölgelerde yeme-içme, eğlence üniteleri alanın önemini artırmaktadır ((İncekara, 1998, Korgavuş, 2017).

Türkiye’de bulunan kayak merkezleri ve kış turizm noktaları değerlendirildiğinde; Uludağ, Palandöken (Erzurum), Erciyes (Kayseri), Sarıkamış (Kars), Zigana (Gümüşhane), Kartepe (İzmit), Saklıkent (Antalya), Kartalkaya (Bolu), Ladik Akdağ (Samsun), Davraz (Isparta),

Atabarı (Artvin), Elmadağ (Ankara), Hazarbaba (Elazığ), Esentepe (Bolu),Ergan (Erzincan), Ilgaz (Kastamonu) olmak üzere 16 kayak merkezi yer almaktadır.

Ülkemizde diğer kayak merkezleri ise Abalı, Alaçam, Arkut, Bolkar, Bozdağ, Bubi, Cıbiltepe, ambaşı, atak, iftkaya, Denizli, Dranaz, Erike, Gzeldağ, Güzeltepe, Hasandağı, Haserek, Kabadz, Kandilli, Konaklı, Kop Dağı, Kp Kıran, Laleli, Merga Bütan, Mersivan, Murat Dağı, Nemrut Kardelen, Nikfer, Rahva, Salda, Yalnızçam, Yedikuyular, Yıldız, Yoğunyokuş, Yol atıdır.

Aktif olarak faaliyet gösteren kayak merkezlerine Ketençimen kayak merkezi eklenmiştir. İç Anadolu Bölgesinde yer alan Niğe ve çevresinde sadece Kayseri ili'nde Erciyes kayak merkezi bulunmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan insanların kiş sporlarını gerçekleştirmek için uzak mesafelerde yer alan kayak merkezlerine gitmektedir. Bölgede alternatif yaşam alanları oluşturma ve kentin markalaşmasına doğrudan katkı sağlamak için Ketençimen kayak tesisi inşa edilmiştir.

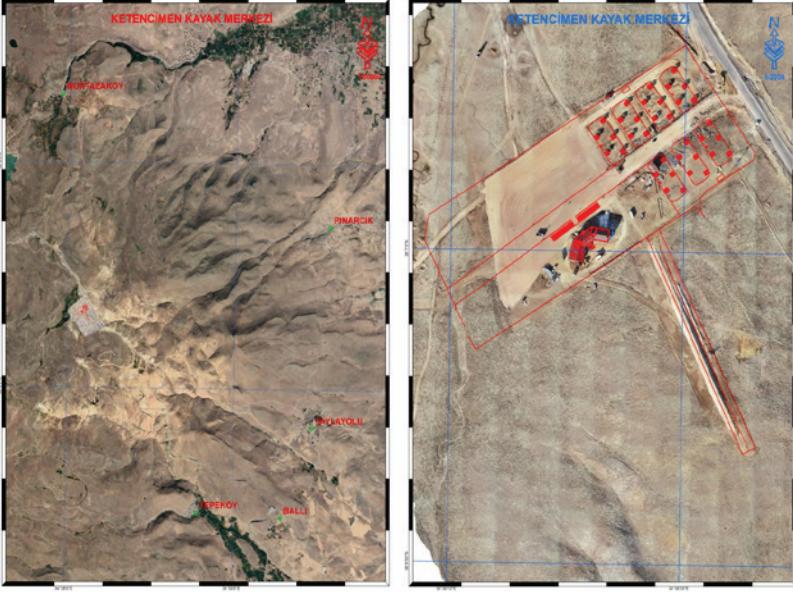
Bu alışmada, Niğe merkezine yakın mevkiye konumlandırılan Ketençimen kayak merkezinin mevcut potansiyelinin değerlendirilmesi ve ulusal ve uluslararası tercih edilebilecek turizm alanı olabilmesine yönelik öneriler getirilmiştir. Kente kazandırılacak kiş turizm alanlarının kent imajında olumlu yönde değişikliklere sebep olurken bir yandan da marka değerini oluşturması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Niğe ve yakın çevresindeki tek kayak merkezi olarak planlanan Ketençimen Kayak Merkezi'nin önemine dikkat çekmektir. Bu bağlamda alanın tanıtılması için hali hazırdaki durumun ortaya konulması, yetersizlikleri ile güçlü ynlerin ortaya konulması, istenilen düzeye erişmesi için çözüm nerileri geliştirilmiştir. Konumu nedeniyle öneminden bahsedilmiş, yeni kiş turizm alanı olarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

Materyal Metod

Materyal

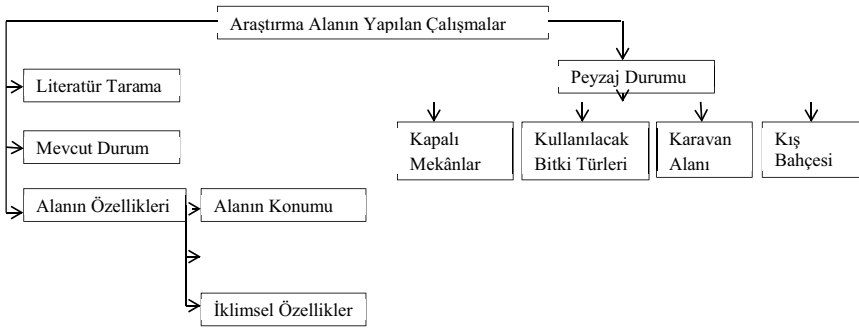
Bu çalışmanın ana materyalini, İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan Niğe kentine bağlı Ketençimen Kayak Merkezi ile ilgili elde edilen veriler oluşturmaktadır (şekil 1). Kayak merkezi şehir merkezine 15 km uzaklıkta yer almaktadır. Niğe- iftlik karayolu üzerinde yer almaktadır. Niğe ketençimen komşuları Pınarcık, Murtaza köy, Yaylayolu, Ballı ve Tepe köy alanları ile sınırlanmaktadır.

Şekil 1. Araştırma Alanı

Metod

Klasik kış turizmi kayak tesisleri düzenlemelerine ek olarak planlama ve tasarımlara iklimi doğrudan katarak, kapalı peyzaj uygulamaları ve bitkisel tasarım uygulamaları yeni bir konsept olarak gelişmeye başlamıştır. Rekreasyonel alan taleplerini tüm yıla yayarak karşılamaya olanak sağlamaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Araştırma Alanında Yapılan Çalışmalar

Araştırma dört aşamadan oluşmaktadır.

Literatür tarama: Kayak merkezinin bulunduğu bölge ve etrafında yer alan yerleşimler hakkında bilgi edinilmiştir.

Mevcut Durum: Alanda şu anda var olan kullanım birimlerinin ne olduğu, merkez ile bağlantısı belirlenmiştir.

Alanın Özellikleri: Alanın coğrafik konumu, daha önceden var olan bitki türleri ve iklimsel özellikleri verilmiştir.

Peyzaj Durumu: Alanın rekreasyon faaliyetlerini arttırmak, ilgi çekici kayak merkezi haline getirebilmek, insanların konaklama ihtiyaçlarını karşılayabilmek, yaz-kış mevsimlerinde aktif olarak kullanabilmek mekanlar oluşturabilmek için (kapalı mekanlar, Karavan alanı, kış bahçesi vb) alanlar tasarlanmıştır.

Mevcut Durum: 70 dönümlük alan üzerinde planlanan Ketenceyen kayak merkezi Niğde kent merkezine 15km uzaklıktadır. Alan içerisinde sosyal tesis, bungalov evler, kamelyalar ve yürüyen bant mevcuttur. Alanla ilgili olarak ileriki yıllarda teleferik ve telesiyelerin yapılması planlanmaktadır (Anonim, 2021).

Alanda bungalov evlerde yapılmakta olup sayılarının artırılması için gerekli çalışmalar halen etmektedir.

Alanın Özellikleri:

Ketenceyen kayak merkezi, rakımı 1365m ve dağlık alan olması ve kuraklığın hissedilmediği yayla alanlara hakimdir. Yakın çevresinde bulunan Sarıgöl, Çiçeklibel Yaylaları yaklaşık 1900-2100 m'leri arasında en kurak aylar olan Temmuz-Ağustostur. Bu aylarda dahi sulak ve yeşil alan özelliğini koruması nedeni ile mera alanı olarak tercih edilmektedir. Alanda ot formunda olan gevenler (*Astragalus sp.*) ve kar dikenini veya çoban çoban yastığı olarak isimlendirilen (*Acantholimon sp.*) bulunmaktadır.

Antropolojik etkilerin olmadığı alanlarda grup halinde meşe ormanı kalıntıları ile birlikte ahlat (*Pirus elaeagrifolia*) ile yabancı erik (*Prunus insittia*) bitki türlerine rastlanılmaktadır (Altın, 2010).

Peyzaj Durumu:

Kapalı Mekânlar: Kapalı peyzaj yapısındaki donatılar değerlendirildiğinde, kapalı açık-yeşil alan düzenlemeleri, oturma alanları, bakı terasları, dış mekan düzenlemeleri ve otopark, taş oturma bankları, büfe, çocuk oyun alanı ve tırmanma duvarı olarak sıralanabilir (Şekil 3).

Şekil 3. İç mekan görüntüleri (Yılmaz ve ark., 2020).

Kış Bahçesi:

Çağımızın yaşam alanları doğal ve yeşil ortamlardan uzaklaşıp daha çok asfalt ve beton arasına hapsolunca, insanlar eksikliğini hissettiği yeşil ve doğala yakın ortamları kendi yaşam alanları içerisine dahil edilebilen konutlarda yaşamayı tercih etmeye başlamışlardır. Kış bahçeleri, çatı bahçeleri, dikey bahçeler gibi bitkilerin yaşam ortamlarını konut gibi kapalı mekan kullanım alanlarına taşıyarak doğal ortamların eksikliklerinin giderilmeye çalışılması günümüzün modası haline gelmiştir (Erdem ve Eminel, 2016). Kış döneminde insanların kar sporlarını yapmasının yanı sıra yeşil alanın hakim olduğu sıcak mekanlara ihtiyaç duymaktadır. Kış aylarının sert geçtiği mekanlarda kış bahçesine talep artış göstermektedir (Şekil 4).

Doğaya özlem duyan, kış sporlarına merakı olan kişiler için daha çok tercih edilecek olan Ketençimen kayak merkezinde konaklama alanı olarak bungalov evler tasarlanmıştır. Bunun yanı sıra yakın çevresinde bulunan yerleşim alanları için günü birlik vakit geçirmek isteyen kişilere yönelik kış bahçelerinin doğal malzemelerle tasarlanması uygun olacaktır. İklimi ve coğrafik konumu nedeniyle fazla bitki çeşitliliği olmayan Ketençimen ve çevresinde, insanlara estetik mekanlar oluşturmak için çeşitli iç mekan bitki türlerini kullanmak gerekecektir.

Şekil 4. Kış bahçesi örnekleri (Anonim, 2021a,b)

Kullanılacak Bitki Türleri:

Ketençimen, kışları sert ve soğuk, yazları sıcak bir iklimle karakterize edilmektedir.

Yapılan çalışmalar irdelendiğinde, 900-1500m yükseklikte olan alanlarda Kayın (*Fagus sp.*) ve Gökmar (*Abies sp.*) ağaçlarının, Ardıç (*Juniperus oxycedrus*), Andız ardıcı (*J. drupacea*), kurak alanlarda ise Sedir (*Cedrus sp.*) türlerinin hakim olduğu bildirilmektedir.

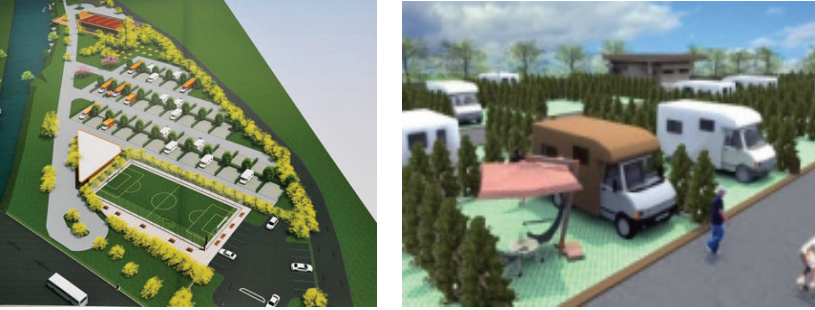
Özellikle anakayanın yüzeye yakın olduğu yerlerde kurak yetişme ortamı koşulları nedeniyle yastık formu dikenli bitkilerden Geven (*Astragalus*), kardiken (*Acantholimon*), korunga (*Onobrychis*), labiatlar, bodur civan perçemi (*Achillea*)'nden oluşan bir örtü bulunmaktadır. 1365m yükseklikte yer alan Ketençimen bitki örtüsü bakımından zayıf bir alandır. Alanda geven ve kardiken bitkileri bulunmaktadır. Hayvan otlatmanın aktif olarak devam ettiği mekânda herhangi ağaç yetişmemektedir.

Altın 2020'nin yaptığı çalışmada, Ketençimenin çevresinde bulunan Sarıgöl ve Hasandağında antropolojik etkilerinin olmadığı alanlarda ahlat (*Pirus elaeagrifolia*) ile yabancı erik (*Prunus insititia*) gibi yabancı meyve ile çeşitli çalı topluluklarına rastlandığını bildirmektedir. Aynı iklim ve jeolojik özelliklere sahip olan Ketençimen kayak bölgesinde *Pirus elaeagrifolia* ve *Prunus insititia* kullanılabilir. Bu bölgelerin bir kısmında yaprak döken meşe türlerinin kümeler halinde kullanılması mümkün olabilir.

Karavan Alanı:

İnsanlar yaşam kalitesinin artırılması ile sürekli yeni arayışlar içerisine girmektedir. Rekreatif faaliyetler kapsamında değerlendirilen sportif olta balıkçılığı, kuş gözlemciliği, foto safari, tarihi gezintiler, doğa yürüyüşleri, kış sporları, kamp ve karavan turizmine ilgi günden güne artış göstermektedir. Özellikle doğal güzelliğin olduğu alanlarda kamp çadırları veya karavan alanları için mekânlar oluşturulmaktadır (Şekil 5).

Karayolları güzergâhları ve yakın çevrelerinde, deniz, göl, dağ gibi doğal güzelliği olan yerlerde kurulan ve genellikle müşterilerin kendi imkânlarıyla geceleme, yeme-içme, dinlenme, eğlence ve spor ihtiyaçlarını karşıladıkları en az on ünitelik tesisler kamping olarak tanımlanmıştır. Kampingler, doğa ile baş başa daha uzun süre vakit geçirmek isteyenler için çeşitli olanaklar sunmaktadır (Çelik ve ark., 2020).

Şekil 5. Karavan Alanı Örnekleri (Anonim 2021, 2011).

Kayak merkezinin bulunduğu konum itibari ile çim türleri kış döneminde gelişimini devam ettirememektedir. Tasarlanan karavan alanında çalı veya ağaç türleri kullanılabilir. Karavan aralarında perdeleme veya estetik amaçla çalı ve ağaç türlerini kullanmak doğru olacaktır.

Kış döneminde aktif olarak kayak merkezleri hizmet vermektedir. Kayak merkezlerinin ömrü karın erimesi ile sonlanmaktadır. Alanın doğal güzelliği özellikle doğa severler ve pandemi sürecinde kapalı mekanlarda sıkılanlar için ilgi alanı oluşturmaktadır. Bu nedenle yaz döneminde çadır ve karavan alanına olan ihtiyaç artmaktadır.

Peyzaj ile İlgili Tasarım Elemanları:

Kayak merkezinde boşlukları belirlemek, rüzgarperdesi oluşturabilmek için küçük çalı tepelikleri, banketler ve yükseltinin daha düşük olduğu yerlerde *Pirus elaegrifolia* ve *Prunus insititia* ağaçları kullanılabilir. Kayak alanında, doğal topoğrafyanın yapısına göre kızakla kayma alanları oluşturulabilir. Aktif olarak kullanılacak yürüme yollarının kızakla kayma

alanlarından uzakta tasarlanmalıdır. Rekreasyon alanlarında buz pateni, kayak, kızak ve kar borusu gibi alanlar geliştirilebilir. Kış sporlarının çeşitliliğini artırmak amacı ile buz kaleleri, buz heykelleri gibi eğlenceli mekânlar oluşturmak mümkün olabilir.

Ketençimen Kayak Merkezinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi

Ketençimen Kayak merkezinin kış sporları turizmine yönelik olarak “Güçlü ve Zayıf” yönleri değerlendirilmiş. Ve mevcut durumda kayak merkezi çevresinde gelişen Fırsat ve Tehdit durumlarının tanımlanması sağlanmıştır. Gerçekleştirilen SWOT analizinin sonuçları tabloda verilmiştir (Tablo 1).

Ketençimen kayak merkezi için yapılan SWOT analizinde, alanın güçlü ve zayıf yönleri değerlendirilmiş, bu kriterlerle birlikte alanda mevcut ve doğabilecek fırsat ve tehditler belirlenmiştir. Değerlendirmeler kayak merkezi hakkında yayınlanan haber kaynaklarından, makalelerden yararlanılarak derlemeler yapılmıştır.

Tablo 1. Araştırma alanında uygulanan SWOT analiz değerlendirilmesi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER	FIRSATLAR	TEHDİTLER
Çevresinde alternatif Kış turizmi olanaklarının olmaması	Niğde veya Ketençimen’e yönelik tanıtım faaliyetlerinin yeterince yapılmaması	Kapadokya Bölgesi’ne yakın olması	Küresel iklim değişikliği nedeni ile kar kalınlığının değişiklik göstermesi
Karlı kalma süresinin uzun olması	Bitki çeşitliliğinin az olması	Kayak merkezinin inşa edilmesine elverişli bir mekânın olması	Yaban yaşam alanlarının etkilenmesi
Birçok yerleşim alanına yakın olması	Mera alanı olarak kullanılması	Gün geçtikçe popüler hale gelen Kış sporları için uygun olması	Mera alanı olarak kullanılabilirliğinin azalması
Transit yollarının geçtiği güzergâhta olması		Her mevsimde tercih edilecek bir mekân olması	Bölgede istihdam olanağının yetersizliğinden dolayı yaşanan göç faaliyetleri
Konaklama sıkıntısının olmaması			

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bir alanda tasarım yaparken o yörenin iklim koşulları, topoğrafik yapısı, gelir düzeyi, nüfus yoğunluğu, ulaşım koşulları gibi birçok kriter dikkate alınmalıdır. Soğuk iklim koşullarına sahip kentlerde insanların kısa dönem olan yaz aylarında kullanabildikleri açık-yeşil alanlar, kış aylarında rekreasyonel açıdan hizmet dışı kalmakta ve zorlu ve uzun geçen kış döneminde ise bireyleri zamanlarının çoğunu kapalı ortamlarda geçirmeye zorunlu kılmaktadır. Bu durum bireyler açısından kısıtlayıcı olmakta ve kış döneminde vakitlerini kaliteli bir şekilde geçirebilecekleri çoklu kullanımları içinde barındıran rekreasyon tesislerine olan taleplerini artırmaktadır (Yılmaz ve ark., 2020).

Soğuk iklime sahip alanlarda dış mekânlarda açık-yeşil alanlar yıl boyunca kullanılabilir durumda değillerdir. Niğde ve çevresi bu tür alanlara örnek gösterilebilir. Bu alanlarda kış turizm alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Oluşturulacak rekreasyon alanları, doğal manzaranın çeşitliliği, bitkilerin mevsimsel değişimleri bedensel ve ruhsal sağlığa olumlu katkıları bulunmaktadır. Yapılacak olan peyzaj tasarımında kullanılacak bitkiler; rüzgâr, erozyon ve hız kontrolü, serinlik etkisi, iklim dengeleyici özelliklerine sahip olması beklenilmektedir. Var olan yaban hayatının korunması ve yaşam ortamının oluşturulması açısından yapılacak planlama ve tasarımlar alanın özelliğini arttıracaktır.

Sonuç olarak kayak merkezleri bulunduğu yörenin ekonomisine, turizmine katkı sağlayacağı gibi, yıl boyunca aktif rekreasyon alanlarının oluşturulmasına olanak sağlama, çevre ve doğa bilincini artırma, özellikle uluslararası tanınırlığa doğrudan katkı sağlanmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- Altın Bayer, T. 2010. Hasandağı ve Melendiz Dağı Çevresinde Topografik Faktörlere Göre Yayla ve Ağılların Dağılışı. Coğrafi Bilimler Dergisi, CBD 8 (2), 189-211 (2010)
- Anonim 2011. <https://v3.arkitera.com/h61601-nilufere-kamp-ve-karavan-alani.html>
- Anonim, 2020. <https://www.haber7.com/guncel/haber/2980057-trabzonda-karavan-park-projesi>
- Anonim, 2021. <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/nigde/merkez/ketencimen-kayak-merkezinin-birinci-etabi-tama-41725065>. Alıntı Tarihi: 05.02.2021.
- Anonim, 2021a. <https://yapidergisi.com/salt-kis-bahcesi-ve-ofisler/>
- Anonim, 2021b. <http://www.pasacambalkon.com/kis-bahcesi.html>
- Çelik Çanga, A., Polat Üzümcü, T. 2020. Sürdürülebilir Eko-Turizm Destinasyonları Olarak Sulak Alanlar: Uluabat Gölü .ÇOMÜ Zir. Fak. Derg. (COMU J. Agric. Fac.) 2020: 8 (2): 335–346 ISSN: 2147–8384 / e-ISSN: 2564–6826 doi: 10.33202/comuagri.736093
- Dursun, D., Yavaş, M. 2017. Soğuk İklima Duyarlı Kentsel Tasarım Yaklaşımları. Iğdır Üni. Fen Bilimleri Enst. Der. / Iğdır Univ. J. Inst. Sci. & Tech. 7(2): 269-278, 2017.
- Erdem, N, Eminel, M. 2016.Konut ve Kış Bahçesi Ritüeli. Plant, Peyzaj ve Süs Bitkiciliği Yetiştiriciliği.
- İncekara, A. 1998. Doğu Anadolu’da Kış Turizmi ve Gelişme Olanakları, İTO Yayın No: 1998-18.
- Korgavuş, B. (2017). Erzurum Palandöken’in Kış Turizmi Açısından Değerlendirilmesi, ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 1:1, 13-23.
- Ülker, İ. 2006. Dağlarımız. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- Yılmaz, H., Mutlu, E., Aksu, A., Sofla, NG. 2020. Kış Kentleri İçin Yeni Peyzaj Tasarım Senaryoları; Yıl Boyu Peyzaj. Inonu University Journal of Art and Design (2020) ISSN: 1309-9876, E-ISSN: 1309-9884